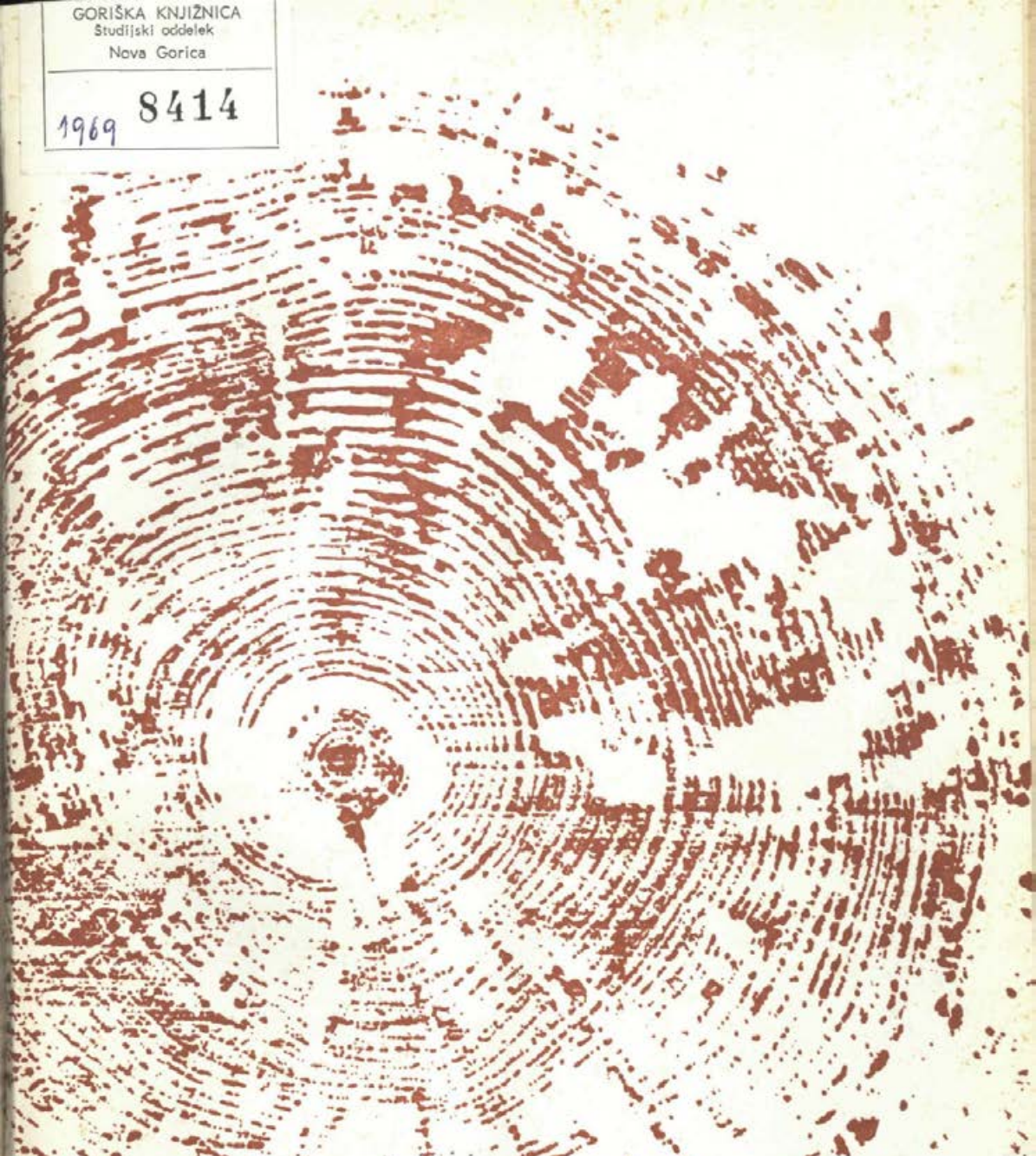

GORIŠKA KNJIŽNICA
Študijski oddelok
Nova Gorica

1969 8414

KOLEDAR 1969

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1969

1112

Izdala Goriška Mohorjeva družba

Gorica 1969

S cerkvenim dovoljenjem

8414/1969

N 44.325/1969

Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1969

je navadno leto in ima 365 dni; to je 52 tednov in 1 dan. Začne in konča se s sredo.

Znaki za lunine spremembe

Prvi krajec	☾	Ščip (polna luna)	☾
Mlaj	☾	Zadnji krajec	☾

Začetek letnih časov

Pomlad se začne :	20. marca	ob 20,08
Poletje » » :	21. junija	» 14,55
Jesen » » :	23. septembra	» 6,07
Zima » » :	21. decembra	» 1,44

Sončni in lunini mrki

V letu 1969 bomo imeli dva sončna mrka. V Evropi ne bo viden nobeden. Luna ne bo v letu 1969 mrknila niti deloma niti popolnoma.

1. *Delni sončni mrk* bo 18. marca in bo trajal od 3,06 do 8,42 zjutraj. Viden bo na južnem delu Indijskega oceana preko Avstralije, Indonezije, Nove Gvineje in v predelih Azije, Koreje in Japonske ter na Tihem morju.
2. *Delni sončni mrk* bo 11. septembra od 18,01 do 23,55 in bo viden nad celotnim vzhodnim delom Tihega oceana, v vzhodni Sibiriji preko Severne in Južne Amerike.

1	Sreda	Novo leto - Božična osmina
2	Četrtek	Ime Jezusovo
3	Petek	Gašpar del Buffalo, sp.; Frančiška Cabrini, red. ☺
4	Sobota	Angela Folinjska, žena; Tit, škof
5	Nedelja	Emilijana, devica; Telesfor, papež
6	Ponedeljek	Razglasenje Gospodovo - Sveti Trije kralji
7	Torek	Lucijan, mučenec; Valentin (Zdravko)
8	Sreda	Severin, opat; Teofil, mučenec
9	Četrtek	Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof
10	Petek	Viljem, škof; Gregor X., papež
11	Sobota	Higin, papež; Pavlin Oglejski, škof ☹
12	Nedelja	1. po razglash. - Sv. družina: Jezus, Marija Jožef
13	Ponedeljek	Spomin krsta našega Gospoda
14	Torek	Hilarij, škof in c. uč.; Feliks (Srečko)
15	Sreda	Maver, opat; Pavel, puščavnik
16	Četrtek	Marcel I., papež; Oton, mučenec
17	Petek	Anton (Zvonko), puščavnik; Marijan
18	Sobota	Priska, mučenka; Marjeta, devica ☹
19	Nedelja	2. po razglasenju - Marij in tov., mučenci
20	Ponedeljek	Fabijan, papež, muč.; Sebastijan, mučenec
21	Torek	Neža (Janja), devica; Hilda
22	Sreda	Vincenci jin Anastazij, muč.; Viktor
23	Četrtek	Zaroka Dev. Marije; Rajmund (Rajko)
24	Petek	Timotej, škof in muč.; Felicijan, mučenec
25	Sobota	Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija ☹
26	Nedelja	3. po razglasenju - Polikarp, škof; Pavla, žena
27	Ponedeljek	Janez Krizostom, c. uč.; Elvira
28	Torek	Peter Nolask, spoz.; Egidij
29	Sreda	Frančišek Saleški, škof; Valerij, škof
30	Četrtek	Martina, devica; Hijacinta, devica
31	Petek	Janez Bosco, spoz.; Marcela, Ludovika

5. In dali so mu ime Jezus (Lk 2, 21)

12. Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42-52)

19. Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1-11)

26. Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1-11)

LUNA	Vzhaja	Zahaja	Polna luna	3. 1. ob 19.28
1. 1.	14.08	6.09	Zadnji krajec	11. 1. ob 15.01
14. 1.	3.50	12.27	Mlaj	18. 1. ob 5.59
27. 1.	11.32	2.54	Prvi krajec	25. 1. ob 9.24

1	Sobota	Ignacij (Ognjeslav), Antijohijski, škof; Brigita
2	Nedelja	1. predpostna (septuag.) - Svečnica - Dar. Gosp. ☽
3	Ponedeljek	Blaž, škof, muč; Oskar, škof
4	Torek	Andrej Corsini, škof; Rembert
5	Sreda	Agata (Dobroslava), dev., mučenka
6	Četrtek	Doroteja, dev.; Tit, škof
7	Petek	Romuald, opat; Hihard, spoz.; Teodor, muč.
8	Sobota	Janez iz Mathe, spoz.; Juvencij, škof
9	Nedelja	2. predpostna (seksagezima) - Ciril Aleks., škof
10	Ponedeljek	Sholastika, dev.; Viljem, spoz. ☾
11	Torek	Lurška Mati božja; Viktorija
12	Sreda	Evlalija, dev.; Damijan
13	Četrtek	Katarina de Ricci, dev.; Kristina
14	Petek	Valentin (Zdravko), mučenec; Antonin, opat
15	Sobota	Favstin in Judita, muč.; Jordan, spoz.
16	Nedelja	3. predpostna (kvinkvagezima); Valburga ●
17	Ponedeljek	Frančišek Clet, mučenec; Julijan
18	Torek	Simeon, škof, muč.; Flavijan - Pust
19	Sreda	Pepelnica - (pepeljenje)
20	Četrtek	Sadot; Leon, škof; Silvan
21	Petek	Maksimiljan, škof; Irena (Miroslava); Feliks
22	Sobota	Stol sv. Petra; Marjeta Kortonska
23	Nedelja	1. postna - Peter Damiani, škof
24	Ponedeljek	Matija, apostol; Sergij, mučenec ☽
25	Sreda	Valburga, devica; Viktorin
26	Torek	Andrej, škof; Matilda; Aleksander
27	Četrtek	Gabrijel Žal. Matere božje, spoz.
28	Petek	Roman, opat; Rajmund

2. O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1-16)

9. Prilika o sejavcu in semenu (Lk 8, 4-15)

16. Jezus ozdravi slepega (Lk 18, 31-43)

23. Hudi duh skuša Jezusa (Mt 4, 1-11)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja
9. 2.	0.13	9.57
17. 2.	7.37	18.35
25. 2.	10.41	2.52

Polna luna	2. 2. ob 13.56
Zadnji krajec	10. 2. ob 1.09
Mlaj	16. 2. ob 17.26
Prvi krajec	24. 2. ob 5.31

1	Sobota	Albin, škof; Antonina; Donat
2	Nedelja	2. postna - Neža Praška, dev.; Milena, žena
3	Ponedeljek	Kunigunda, žena; Marin, mučenec
4	Torek	Kazimir, spoz.; Lucij I., papež
5	Sreda	Janez Jožef od Križa; Hadrijan, mučenec
6	Četrtek	Perpetua in Felicita, mučenki
7	Petek	Tomaž Akvinski, c. uč.; Gavdioz (Veselko)
8	Sobota	Janez od Boga; Beata (Blažena), mučenka
9	Nedelja	3. postna - Frančiška Rimska, žena; Gregor
10	Ponedeljek	40 mučencev; Makarij; Emil
11	Torek	Sofronij, škof; Marija Tereza Redi, redovnica
12	Sreda	Gregor I. Veliki, papež
13	Četrtek	Teodora (Božidara); Kristina, muč.
14	Petek	Matilda, žena; Leon, škof; Karel (Dragotin)
15	Sobota	Klemen M. Dvorak; Ludovika de Marillac, red.
16	Nedelja	4. postna - Hilarij in Tacijan, mučenca
17	Ponedeljek	Patricij (Patrik), škof; Jedert, devica
18	Torek	Ciril Jeruzalemski, škof; Salvator, spoz.
19	Sreda	Sv. Jožef, ženin Device Marije
20	Četrtek	Klavdija, muč.; Ambrož; Dionizij
21	Petek	Benedikt, spoz.; Nikolaj, spoz.
22	Sobota	Lea, žena; Katarina, žena
23	Nedelja	5. postna - tiha nedelja; Jožef Oriol, spoz.
24	Ponedeljek	Gabrijel, nadangel; Marko in Timotej
25	Torek	Oznanjenje Device Marije
26	Sreda	Emanuel, mučenec; Montan in Maksima
27	Četrtek	Janez Damaščan, c. uč.; Lidiya, muč.
28	Petek	Janez Kapistran, spoz.; Sikst III., papež
29	Sobota	Ciril, mučenec; Bertold, spoz.
30	Nedelja	6. postna - oljčna nedelja; Kvirin, mučenec
31	Ponedeljek	Modest Krški, škof; Benjamin

2. Jezus se na Gori spremeni (Mt 17, 1-9)

9. Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14-28)

16. Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1-15)

23. Judje hočejo Jezusa kamenjati (Jan 8, 46-59)

30. Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1-9)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Polna luna	4. 3. ob	6.18
7. 3.	22.03	7.40	Zadnji krajec	11. 3. ob	8.45
16. 3.	5.40	16.10	Mlaj	18. 3. ob	5.52
26. 3.	10.14	1.31	Prvi krajec	26. 3. ob	1.49

1	Torek	Hugo, škof; Venancij, škof	
2	Sreda	Frančišek Pavelski, spoz.; Teodozija	☉
3	Četrtek	Veliki četrtek - dan zadnje večerje	
4	Petek	Veliki petek - dan Gospodove smrti (post)	
5	Sobota	Velika sobota - velikonočna vigilijs	
6	Nedelja	Velika noč - Vstajenje Gospodovo	
7	Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek; Peter Gonzales	
8	Torek	Dionizij, škof; Albert, škof	
9	Sreda	Marija Kleofova, žena; Tomaž, muč.; Hugo	☾
10	Četrtek	Apolonij in tov., muč.; Mihael de Santis, spoz.	
11	Petek	Leon I., papež, c. uč.; Konrad	
12	Sobota	Julij I., papež; Angel, spoz.	
13	Nedelja	1. povelikonočna (bela) - Hermenegild; Ida	
14	Ponedeljek	Justin, muč.; Valerijan in tovariši, muč.	
15	Torek	Peter Gonzales; Teodor, mučenec	
16	Sreda	Benedikt, spoz.; Julijan, mučenec	●
17	Četrtek	Robert, opat; Rudolf, mučenec; Anicet, muč.	
18	Petek	Apolonij, muč.; Konrad	
19	Sobota	Leon IX., papež; Ema, žena	
20	Nedelja	2. povelikonočna - Neža, redovnica; Teodor, spoz	
21	Ponedeljek	Simeon, škof; Anzelm, c. učenik	
22	Torek	Soter in Gaj, papeža, muč.; Leonida	
23	Sreda	Vojteh (Adalbert), muč.; Gerard	
24	Četrtek	Jurij, muč.; Fidelis Sigmarinški, muč.	☽
25	Petek	Marko, evangelist (prošnji dan)	
26	Sobota	Mati dobrega sveta; Klet in Marcellin, papeža	
27	Nedelja	3. povelikonočna - Cita, devica; Peter Kanizij, c. uč.	
28	Ponedeljek	Pavel od Križa, spoz.; Vitalij	
29	Torek	Peter, mučenec; Robert, opat	
30	Sreda	Katarina Sienska, devica; Marijan in Jakob, muč.	

6. Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1-7)

13. Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19-31)

20. Jezus dobri pastir (Jan 10, 11-16)

27. Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16-22)

LUNA	Vzhaja	Zahaja	Polna luna	2. 4. ob 19.46
4. 4.	21.06	6.05	Zadnji krajec	9. 4. ob 14.59
13. 4.	4.05	15.12	Mlaj	16. 4. ob 19.16
22. 4.	8.04	0.23	Prvi krajec	24. 4. ob 20.45

1	Četrtek	Sv. Jožef, delavec; Filip in Jakob, apostola	
2	Petek	Atanazij, škof; Boris, spoz.	☺
3	Sobota	Aleksander (Saša), papež; Emilija; Mavra	
4	Nedelja	4. povelikonočna - Monika, žena; Florijan (Cvetko)	
5	Ponedeljek	Pij V., papež; Silvan; Angel	
6	Torek	Dominik Savio, spoz.; Judita; Benedikta	
7	Sreda	Stanislav, škof; Gizela	
8	Četrtek	Viktor (Zmago), mučenec; Peter, škof	☺
9	Petek	Gregor Nacianski, škof; Herma	
10	Sobota	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.	
11	Nedelja	5. povelikonočna - Filip (Zdenko) in Jakob (Rado)	
12	Ponedeljek	Pankracij, mučenec; Nerej in Ahilej	
13	Torek	Robert Bellarmino, c. uč.; Servacij, škof	
14	Sreda	Bonifacij, mučenec; Justa	
15	Četrtek	Vnebohod - Zofija (Sonja), muč.; Janez de la Salle	
16	Petek	Ubaldo, škof; Janez Nepomuk, muč.	☺
17	Sobota	Pashal Bajlonski, spoz.; Bruno; Jošt, opat	
18	Nedelja	6. povelikonočna - Venancij, muč.; Klavdija	
19	Ponedeljek	Peter Celestin, papež; Prudencija	
20	Torek	Bernardin Sienski, spoz.	
21	Sreda	Andrej Bobola, mučenec; Viktor	
22	Četrtek	Emil (Milan), muč.; Rita, redovnica	
23	Petek	Janez de Rossi; Deziderij (Željko)	
24	Sobota	Marija Pomočnica kristjanov; Socerb	☺
25	Nedelja	Binkošti - Prihod Sv. Duha; Urban I., papež	
26	Ponedeljek	Filip Neri, spoz.	
27	Torek	Janez I., papež; Beda, c. uč.	
28	Sreda	Avguštin, škof; Emilij, mučenec	
29	Četrtek	Marija Magdalena de Pazzis, dev.; Maksim	
30	Petek	Kancijan (Škocijan); Ivana Orleanska, devica	
31	Sobota	Marija Kraljica; Regina	☺

4. Jezus obljubi Svetega Duha (Jan 16, 5-14)
 11. Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23-30)
 18. O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26-16, 4)
 25. O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23-31)

LUNA

Vzhaja Zahaja

1. 5.	18.40	4.07
10. 5.	2.11	13.01
23. 5.	10.12	0.41

Polna luna	2. 5. ob 6.14
Zadnji krajec	8. 5. ob 21.12
Mlaj	16. 5. ob 9.27
Prvi krajec	24. 5. ob 13.16
Polna luna	31. 5. ob 15.19

1	Nedelja	1. pobinkoštna - Sveta Trojica; Angela Merici
2	Ponedeljek	Erazem, škof; Marcelin. muč.
3	Torek	Klotilda, žena; Pavla, devica
4	Sreda	Frančišek Caracciolo, spoz.; Kvirin, škof
5	Četrtek	Sveto Rešnje Telo; Bonifacij, škof
6	Petek	Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof
7	Sobota	Robert, opat; Ana Garzia, devica
8	Nedelja	2. pobinkoštna - Medard, škof; Viljem, škof
9	Ponedeljek	Primož in Felicijan, mučenca
10	Torek	Marjeta (Margerita), kraljica; Bogomil
11	Sreda	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko)
12	Četrtek	Janez Fakundski, spoz., c. uč.
13	Petek	Anton Padovanski, spoz.
14	Sobota	Bazilij (Vasilij), škof, c. uč.
15	Nedelja	3. pobinkoštna - Vid, Modest in Krescencija
16	Ponedeljek	Frančišek Regis, spoz.; Bertold
17	Torek	Gregor Barbarigo; Adolf, škof
18	Sreda	Efrem Sirski, diakon; Marko
19	Četrtek	Nazarij, koprski škof; Gervazij in Protazij; Julijana
20	Petek	Silverij, papež, muč.; Florentina (Cvetka), dev.
21	Sobota	Srce Jezusovo; Alojzij (Slavko), spoz.
22	Nedelja	4. pobinkoštna - Ahacij, muč.; Pavlin Nolanski
23	Ponedeljek	Agripina, devica
24	Torek	Rojstvo Janeza Krstnika
25	Sreda	Viljem, opat; Henrik, škof; Doroteja
26	Četrtek	Janez in Pavel, mučenca
27	Petek	Ema (Hema) Krška, žena; Ladislav, spoz.
28	Sobota	Irenej, škof; Vincenca Gerosa, red.
29	Nedelja	5. pobinkoštna - Sv. Peter in Pavel, muč., ap.
30	Ponedeljek	Spomin apostola Pavla; Emilijana

1. »Meni je dana vsa oblast.« (Mt 28, 18-20)

8. Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16-24)

15. Prilika o izgubljeni ovci (Lk 15, 1-10)

22. Čudežni ribji lov (Lk 5, 1-11)

29. O grehu v misli in besedi (Mt 5, 20-24)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec		
2. 6.	23.28	6.23	Mlaj	7. 6. ob	5.40
12. 6.	3.07	18.59	Prvi krajec	15. 6. ob	1.09
22. 6.	12.25	24.55	Polna luna	23. 6. ob	3.45
				29. 6. ob	22.04

1	Torek	Predragocena Kri N.G.J.K.; Teobald
2	Sreda	Obiskovanje Device Marije; Oton, škof
3	Četrtek	Irenej, škof; Bernardin
4	Petek	Urh (Urlih), škof; Berta, žena
5	Sobota	Anton M. Zaccaria, spoz.; Filomena, devica
6	Nedelja	6. pobinkoštna - Marija Goretti, dev.; Bogomila
7	Ponedeljek	Ciril in Metod, slovanska apostola
8	Torek	Elizabeta, žena; Hadrijan III., papež
9	Sreda	Veronika Giuliani, redovnica
10	Četrtek	Sedem bratov mučencev; Felicita; Amalija
11	Petek	Pij I., papež; Olga Kijevska, žena
12	Sobota	Mohor, škof; Fortunat, diakon - oglejska mučenca
13	Nedelja	7. pobinkoštna - Evgen, škof; Joel in Ezdra, preroka
14	Ponedeljek	Bonaventura, škof in c. uč.
15	Torek	Vladimir, spoz.; Henrik; Justa, muč.
16	Sreda	Karmelska Mati božja; Štefan Harding, opat
17	Četrtek	Aleš (Aleksij), spoz.; Marcelina, devica
18	Petek	Kamil de Lellis, spoz.; Friderik (Miroslav)
19	Sobota	Vincencij Pavelski, spoz.; Aurea (Zlata)
20	Nedelja	8. pobinkoštna - Hieronim Emiliani, spoz; Elija
21	Ponedeljek	Danijel; Lavrenci Brindiški
22	Torek	Marija Magdalena (Majda), spokornica
23	Sreda	Apolinarij, škof; Liberij, škof
24	Četrtek	Kristina, devica, muč.; Roman
25	Petek	Jakob (Rado), apostol; Krištof, mučenec
26	Sobota	Ana, mati Device Marije; Valent, škof
27	Nedelja	9. pobinkoštna - Pantaleon, muč.; Natalija (Božena)
28	Ponedeljek	Nazarij in Celcij; Viktor (Zmago)
29	Torek	Marta, devica; Beatrika; Feliks
30	Sreda	Abdon in Senen, muč.; Julita, mučenka
31	Četrtek	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spoz.

6. Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1-9)

13. O lažnivih prerokih (Mt 7, 15-21)

20. O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1-9)

27. Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41-47)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec	6. 7. ob 15.18
1. 7.	22.50	6.38	Mlaj	14. 7. ob 16.12
15. 7.	5.45	21.47	Prvi krajec	22. 7. ob 14.10
28. 7.	20.43	4.04	Polna luna	29. 7. ob 4.46

1	Petek	Makabejski bratje, muč.; Vera, mučenka
2	Sobota	Alfonz M. Liguari, c. uč.; Štefan I., papež
3	Nedelja	10. pobinkoštna - Lidiya, žena; Nikodem, spoz.
4	Ponedeljek	Dominik (Nedeljko), spoz.; Agapij
5	Torek	Marija Snežna (Nives); Osvald, muč. ☞
6	Sreda	Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež
7	Četrtek	Kajetan, spoz.; Donat; Albert
8	Petek	Janez M. Vianney, spoz.; Cirijak
9	Sobota	Peter Faber, spoz.; Roman, mučenec
10	Nedelja	11. pobinkoštna - Lavrencij, muč.; Pavla, devica
11	Ponedeljek	Suzana, devica; Tiburcij, muč.
12	Torek	Klara (Jasna), red.; Hilarija, žena
13	Sreda	Helena (Alenka), muč.; Feliks in Fortunat, muč. ☞
14	Četrtek	Evzebij, spoz.; Kalist; Demetrij
15	Petek	Vnebovzetje Marije Device
16	Sobota	Joahim, oče Device Marije; Rok, spoz.
17	Nedelja	12. pobinkoštna - Hijacint, spoz.; Klara, red.
18	Ponedeljek	Helena (Jelena); Agapit, muč.
19	Torek	Janez Eudes, spoz.; Marijan, puščavnik
20	Sreda	Bernard, c. uč.; Lucij, muč.; Samuel ☞
21	Četrtek	Ivana Fr. Santalska, žena; Fidelis, muč.
22	Petek	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej
23	Sobota	Filip Benizzi, spoz.; Klavdij; Valerijan
24	Nedelja	13. pobinkoštna - Jernej, apostol
25	Ponedeljek	Ludovik, kralj; Patricija, devica
26	Torek	Zeferin, papež; Rufin, škof; Aleksander
27	Sreda	Jožef Kalasancij; Marjeta ☞
28	Četrtek	Avguštin, škof, c. uč.; Hermes
29	Petek	Obglavljenje Janeza Krstnika; Sabina, mučenka
30	Sobota	Roza iz Lime, devica; Feliks, mučenec
31	Nedelja	14. pobinkoštna - Rajmund (Rajko) Nonat, spoz.

3. Prilika o farizeju in cestninarju (Lk 18, 9-14)

10. Jezus ozdravi gluhonemega (Mr 7, 31-37)

17. Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23-37)

24. Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11-19)

31. Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24-33)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec	5. 8. ob	3.39
6. 8.	24.08	15.49	Mlaj	13. 8. ob	7.17
14. 8.	7.00	20.53	Prvi krajec	20. 8. ob	22.04
24. 8.	18.37	1.38	Polna luna	27. 8. ob	12.33

1	Ponedeljek	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
2	Torek	Štefan, kralj; Maksima, devica
3	Sreda	Evfemija; Tekla; Pij X., papež; Doroteja
4	Četrtek	Rozalija, devica; Ida, žena
5	Petek	Lavrencij Giustiniani, škof; Viktorin, škof
6	Sobota	Zaharija, prerok; Petronij, škof
7	Nedelja	15. pobinkošna - Regina, dev., muč.; Marko in tov.
8	Ponedeljek	Rojstvo Device Marije
9	Torek	Peter Klaver, spoz.; Serafina
10	Sreda	Nikolaj Tolentinski, spoz.; Kandida
11	Četrtek	Prot in Hijacint, mučenca; Emilijan
12	Petek	Ime Marijino; Gvido, spoz.
13	Sobota	Notburga, devica; Filip (Zdenko), mučenec
14	Nedelja	16. pobinkošna - Povišanje svetega Križa
15	Ponedeljek	Nikomed, mučenec
16	Torek	Kornelij, papež; Ciprijan, škof
17	Sreda	Rane sv. Frančiška; Lambert
18	Četrtek	Jožef Kupertinski, spoz.; Metod; Zofija
19	Petek	Januarij in tov., muč.; Konstancija, dev.
20	Sobota	Evstahij in tov., muč.; Mihael in Teodor, muč.
21	Nedelja	17. pobinkošna - Matej, apostol in evangelist
22	Ponedeljek	Tomaž Vil., škof; Mavricij
23	Torek	Lin, papež, muč.; Tekla, devica
24	Sreda	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Gerard
25	Četrtek	Avrelija, devica; Sergij Radoneški, spoz.
26	Petek	Ciprijan in Justina, mučenca
27	Sobota	Kozma in Damijan, mučenca; Adolf
28	Nedelja	18. pobinkošna - Venceslav, muč.; Lioba (Ljuba)
29	Ponedeljek	Mihael, nadangel
30	Torek	Hieronim, c. uč.; Zofija, žena

7. Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11-16)

14. Jezus ozdravi vodeničnega (Lk 14, 1-11)

21. O največji zapovedi (Mt 22, 35-46)

28. Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1-9)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec	3.9. ob 18.58
2.9.	22.08	13.35	Mlaj	11.9. ob 21.56
16.9.	12.00	20.53	Prvi krajec	19.9. ob 4.25
28.9.	18.41	8.59	Polna luna	25.9. ob 21.22

DNEVI

OKTOBER

31
DNI

1	Sreda	Remigij, škof; Verena, devica
2	Četrtek	Angeli varuhi; Teofil, spoz.
3	Petek	Terezija Deteta Jezusa, red.; Marija Rossello, r. €
4	Sobota	Frančišek Asiški, spoz.; Edvin
5	Nedelja	19. pobinkoštna - Placid in tov., muč.; Marcellin šk.
6	Ponedeljek	Bruno, spoz.; Fides, devica
7	Torek	Rožnovenska Mati božja; Marko, papež
8	Sreda	Sergij, tržaški muč.; Brigita, vdova
9	Četrtek	Dionizij, škof; Janez Leonardi, spoz.
10	Petek	Frančišek Borgia, spoz.; Danijel (Danilo)
11	Sobota	Materinstvo Device Marije ●
12	Nedelja	20. pobinkoštna - Maksimilijan Celjski, škof. muč.
13	Ponedeljek	Edvard (Slavoljub); Teofil, škof
14	Torek	Kalist I., papež; Just, škof; Gaudencij, muč.
15	Sreda	Terezija Avilska, red.; Avrelija, devica
16	Četrtek	Hedvika (Jadviga), žena; Gerard Majella, spoz.
17	Petek	Marjeta M. Alacoque, red.; Viktor
18	Sobota	Luka, evangelist; Julijan, spoz. 3
19	Nedelja	21. pobinkoštna - Peter Alkantarski; Frida
20	Ponedeljek	Janez Kancij, spoz.; Felicijan
21	Torek	Uršula in tov., muč.; Irena
22	Sreda	Bertila, red.; Ignacij, škof; Kordula
23	Četrtek	Anton M. Claret, škof; Severin; Roman; Tekla
24	Petek	Rafael, nadangel; Feliks (Srečko), mučenec
25	Sobota	Krispin, muč.; Krizant in Darija, muč. ⑤
26	Nedelja	22. pobinkoštna - Kristus Kralj
27	Ponedeljek	Frumencij, škof; Antonija, devica; Sabina
28	Torek	Simon in Juda, apostola; Cirila
29	Sreda	Narcis, škof; Ida, devica
30	Četrtek	Alfonz Rodriguez, spoz.
31	Petek	Volfang (Volbenk), škof; Kvintin, mučenec

5. Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1-14)

12. Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46-53)

19. Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 23-35)

26. O božjem kraljestvu (Jan 18, 33-37)

LUNA

	Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec	3. 10. ob 12.06
7. 10.	1.32	16.04	Mlaj	11. 10. ob 10.40
17. 10.	13.30	21.28	Prvi krajec	18. 10. ob 9.32
27. 10.	17.37	9.06	Polna luna	25. 10. ob 9.45

1	Sobota	Vsi sveti
2	Nedelja	23. pobinkoštna - Verne duše v vica ^h €
3	Ponedeljek	Just, tržaški mučenec; Silvija
4	Torek	Karel (Drago) Boromejski, škof
5	Sreda	Zaharija in Elizabeta; spomin oglejskih mučencev
6	Četrtek	Leonard (Lenart), opat; Sever, škof
7	Petek	Engelbert, škof; Janez G. P., mučenec
8	Sobota	Bogomir (Božo), škof; 4 kronani mučenci
9	Nedelja	24. pobinkoštna - Teodor (Božidar), spoz. ●
10	Ponedeljek	Andrej Avelinski, spoz.; Trifon, mučenec
11	Torek	Martin (Davorin), škof; Menas, muč.
12	Sreda	Martin I., papež, muč.; Emilijan (Emil)
13	Četrtek	Stanislav Kostka, spoz.; Diego (Didak), spoz.
14	Petek	Jozafat Kunčevič, škof, mučenec
15	Sobota	Leopold, muč.; Albert Veliki, c. uč.
16	Nedelja	25. pobinkoštna - Gertruda (Jedert), dev.; Otmar ☩
17	Ponedeljek	Gregor Čudodelni; Viktorija, mučenka
18	Torek	Posvetitev bazilike sv. Petra in Pavla; Odon, opat
19	Sreda	Elizabeta (Jela), žena; Poncijan, papež, muč.
20	Četrtek	Feliks Valois, spoz.; Edmund, muč.
21	Petek	Darovanje Device Marije; Albert, škof
22	Sobota	Cecilija, mučenka; Maver, škof
23	Nedelja	26. pobinkoštna - Klemen (Milivoj) I., papež ☺
24	Ponedeljek	Janez od Križa; Krizogon; Flora
25	Torek	Katarina, mučenka; Erazem
26	Sreda	Silvester, opat; Konrad, škof
27	Četrtek	Valerijan, škof oglejski; Virgilij, škof
28	Petek	Gregorij III., papež; Katarina Labouré, red.
29	Sobota	Saturnin, muč.; Blaž in Demetrij, muč.
30	Nedelja	1. adventna, (izseljenska) - Andrej (Hrabroslav), ap.

2. Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18-26)
 9. Prilika o pšenici in ljuljki (Mt 13, 24-30)
 16. Prilika o gorčičnem zrnu (Mt 13, 31-35)
 23. O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15-35)
 30. O poslednji sodbi (Lk 21, 25-33)

LUNA

Vzhaja	Zahaja	Zadnji krajec	2. 11. ob 8.14
5. 11. 1.31	14.42	Mlaj	9. 11. ob 23.12
15. 11. 12.47	22.00	Prvi krajec	16. 11. ob 16.46
25. 11. 16.54	9.06	Polna luna	24. 11. ob 0.54

1	Ponedeljek	Eligij, škof; Edmund in tovariši, mučenci	
2	Torek	Bibijana, dev., muč.; Blanka, žena	€
3	Sreda	Frančišek Ksaverij, spoz.; Kasijan	
4	Četrtek	Barbara, mučenka; Peter Krizolog, škof	
5	Petek	Sava (Savo), opat; Krispin; Dalmacij	
6	Sobota	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, tržaški škof	
7	Nedelja	2. adventna - Ambrozij, škof, c. uč.; Urban	
8	Ponedeljek	Brezmadežno spočetje Device Marije	
9	Torek	Valerija, muč.; Peter Fourier, spoz.	☉
10	Sreda	Loretska Mati božja; Melkijad, papež	
11	Četrtek	Damaz I., papež; Sabin, škof	
12	Petek	Spiridijon (Dušan), škof; Amalija	
13	Sobota	Lucija, muč.; Otilija, red.	
14	Nedelja	3. adventna - Konrad; Pompej, škof; Just, muč.	
15	Ponedeljek	Marija K. de Rosa, red.; Kristina, muč.	
16	Torek	Adela, žena; Evzebij, škof, muč.	☿
17	Sreda	Lazar, škof; Olimpija, žena	
18	Četrtek	Gracijan, škof; Teotim, muč.	
19	Petek	Urban V., papež; Favsta, žena	
20	Sobota	Evgenij in Makarij, muč.; Dominik, spoz.	
21	Nedelja	4. adventna - Tomaž, apostol; Severin, škof	
22	Ponedeljek	Demetrij (Mitja), muč.; Frančiška Cabrini, red.	☼
23	Torek	Viktorija (Zmagoslava), mučenka	
24	Sreda	Božična vigilijska, sveti večer	
25	Četrtek	Božič - Rojstvo N.G.J.K.	
26	Petek	Sv. Štefan, prvi mučenec	
27	Sobota	Janez, apostol in evangelist; Fabiola, žena	
28	Nedelja	Nedelja po božiču - Nedolžni otroci, muč.; Kastor	
29	Ponedeljek	Tomaž Becket, škof, muč.; David, kralj	
30	Torek	Evgen, škof; Rajnerij, škof	
31	Sreda	Silvester, papež, muč.; Pavlina in tov., muč.	€

7. Janez Krstnik pošlje svoje učence k Jezusu (Mt 11, 2-10)

14. Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19-28)

21. Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1-6)

28. Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33-40)

LUNA

Vzhaja Zahaja

3. 12.	0.22	13.01
14. 12.	11.39	22.28
25. 12.	17.43	9.21

Zadni krajec	2. 12. ob	4.51
Mlaj	9. 12. ob	10.43
Prvi krajec	16. 12. ob	2.10
Polna luna	23. 12. ob	18.36
Zadni krajec	31. 12. ob	23.53

OKROŽNICA PAPEŽA PAVLA VI.

Častitim bratom patriarhom,
nadškofom, škofom in drugim
krajevnim ordinarijem, ki žive v
miru in edinosti z apostolskim
sedežem, duhovnikom in vernikom
vsega katoliškega sveta kakor tudi
vsem ljudem dobre volje.

HUMANAE VITAE

O PRAVILNEM URAVNAVANJU ROJSTEV

Posredovanje življenja

1. Posredovanje človeškega življenja je zelo važna naloga. Po njej so zakonci svobodni in odgovorni Stvarnikovi sodelavci. Ta naloga je bila zanje vedno vir velikega veselja; včasih pa so jo spremljale težave in tesnobe.

Spolnjevanje te dolžnosti je v vseh časih postavljalo vesti zakoncev težavna vprašanja. Najnovejši razvoj človeške družbe pa je povzročil take spremembe, ki so zbudile še nova vprašanja. Mimo teh Cerkev ne sme iti, saj se tičejo reči, ki tako zelo zadevajo življenje in srečo ljudi.

I. - NOVI POGLEDI IN VPRAŠANJE PRISTOJNOSTI CERKVENEGA UČITELJSTVA

Novi problemi

2. Nastale spremembe so zares važne in raznolične. Predvsem gre za naglo naraščanje števila rojstev. Mnogi se ob tem boje, da bi število ljudi na svetu nagleje naraščalo kakor sredstva za preživljanje in bi bilo tako mnogo družin ter narodov v razvoju izpostavljenih vedno večjim stiskam. To pa bi moglo državne oblasti tolikaj vznemirjati, da bi se borile zoper omenjeno nevarnost z ostrimi ukrepi. Res je tudi, da delovne in stanovanjske razmere kakor tudi vedno večje zahteve na gospodarskem področju in pri vzgoji mladine terjajo način življenja, v katerem ni lahko preskrbeti večjega števila otrok.

Dejstvo je tudi, da se je spremenilo gledanje na ženo in na njeno vlogo v družbi. Drugače se vrednoti tudi zakonska ljubezen, drugače se sodi o pomenu zakonskih dejanj, ki izhajajo iz te ljubezni.

Zlasti pa je treba upoštevati, da je človek čudovito napredoval v obvladovanju in umnem urejanju naravnih sil. To gospodstvo hoče zdaj razširiti tudi na vse svoje življenje: na svoje telo in duševne sposobnosti, na družbeno življenje in na same zakone, ki urejajo posredovanje življenja.

3. Zaradi takega stanja nastajajo nova vprašanja. Ali bi ne bilo primerno, — oziraje se na te življenjske pogoje in na pomen, ki ga imajo zakonski odnosi za soglasje zakoncev in za njihovo medsebojno zvestobo, — nekoliko spremeniti dosedaj veljavna npravna pravila, zlasti če pomislimo, da jih ni mogoče spolnjevati brez žrtev, včasih junaških žrtev.

Ali bi ne bilo — ako za področje zakonskih odnosov uporabljamo tako imenovano načelo celotnosti — dopustno sklepati, da namen, po katerem bi bila rodovitnost manj obilna in zato bolj razumna, naredi materialno sterilizirajoče dejanje za dovoljeno sredstvo uravnavanja rojstev? Ali je torej prav misliti, da se namen roditve nanaša bolj na celotno življenje zakoncev kakor na njihova posamezna dejanja?

Ker se je pri modernem človeku povečal čut za odgovornost, se ljudje tudi sprašujejo, ali ni prišel čas, ko naj pripade urejanje rojstev bolj človekovemu razumu in volji kakor naključju njegove telesne dejavnosti.

Pristojnost cerkvenega učiteljstva

4. Omenjena vprašanja so zahtevala od cerkvenega učiteljstva novo in poglobljeno razmišljanje o načelih nramnega nauka glede zakona; nauka, ki temelji na naravnem zakonu, razsvetljenem in obogatenem po božjem razodetju.

Noben vernik ne bo zanikal, da ima cerkveno učiteljstvo pravico razlagati tudi naravni nramni zakon. Kakor so že večkrat izjavili naši predniki, ni nobenega dvoma, da je Jezus Kristus Petra in apostole, ko jim je izročil svojo oblast in jih poslal oznanjat njegove zapovedi vsem narodom, postavil za verodostojne varuhe in razlagavce vsega nramnega zakona; ne samo evangeljskega, temveč tudi naravnega zakona. Naravni zakon namreč razodeva božjo voljo in njegovo zvesto spolnjevanje je kajpada potrebno za zveličanje.

Cerkev je to svoje poslanstvo vedno izvrševala, v zadnjem času pa še pogosteje, ko je izdajala listine, ki govore ali o naravi zakona ali o pravilni uporabi pravic zakoncev ali o njihovih dolžnostih.

Posebna preučevanja

5. V zavesti tega poslanstva smo potrdili in razširili študijsko komisijo, ki jo je naš prednik blagega spomina Janez XXIII., ustanovil marca 1963. To komisijo je sestavljalo več strokovnjakov za panoge, ki zadevajo to področje, in tudi nekaj zakoncev. Imela je namen raziskati nasvete in mnenja o vprašanjih zakonskega življenja, posebej še o uravnavanju rojstev, in posredovati potrebne ugotovitve, da bi moglo cerkveno učiteljstvo primerno odgovoriti na pričakovanje, ki ga gojijo o tej zadevi ne le verniki, temveč tudi drugi ljudje po vsem svetu.

Ko smo sprejeli ugotovitve teh raziskovavcev in tudi mnenja ter nasvete, ki so nam jih poslali bodisi sami od sebe, bodisi na izrecno prošnjo mnogi naši bratje v škofovstvu, nam je bilo omogočeno, da boljše preudarimo vse vidike tega zapletenega vprašanja. Vsem izražamo iz vsega srca iskreno hvaležnost.

Odgovor cerkvenega učiteljstva

6. Sklepov komisije pa nismo mogli tako upoštevati, da bi mogli na njihovi osnovi izreči jasno in dokončno sodbo. Tudi nas niso mogli ti sklepi oprostiti dolžnosti, da bi tudi sami ne preučevali to tako važno vprašanje. To smo storili še posebej zato, ker komisija ni prišla do popolnega soglasja o nramnih načelih, ki naj bi jih razglasili, zlasti pa še, ker so se pojavili nekateri vidiki takih rešitev, ki odstopajo od nramnega nauka o zakonu, kakor ga je s stanovitno odločnostjo naglašalo cerkveno učiteljstvo. Po skrbnem preučevanju vse dokumentacije, ki nam je bila predložena, po treznih premišljevanjih in vztrajnih molitvah odgovarjamo sedaj v moči poslanstva, ki nam ga je zaupal Kristus, na ta težavna vprašanja.

Celostno gledanje na človeka

7. Kakor vsako drugo vprašanje človeškega življenja je treba tudi vprašanje roditve reševati v luči celotnega pogleda na človeka in na njegovo poklicanost, ne samo na naravno in zemeljsko, temveč tudi na nadnaravno in večno. To gledanje se dviga nad delna pojmovanja človeka: nad biološko, psihološko, demografsko in sociološko. Ker so se mnogi, ko so poskušali upravičiti umetne metode uravnavanja rojstev, sklicevali na zahteve bodisi zakonske ljubezni, bodisi odgovornega starševstva, je potrebno, da prav opredelimo pojem teh dveh velikih stvarnosti zakonskega življenja. Pri tem se bomo posebej ozirali na nedavne izjave, ki jih je o tej zadevi z najvišjo avtoriteto podal 2. vatikanski koncil v pastoralni konstituciji »Veselje in upanje«.

Zakonska ljubezen sodeluje s Stvarnikom

8. Zakonska ljubezen nam razodeva svojo naravo in plemenitost, če jo gledamo v najvišjem izviru, v Bogu, ki je ljubezen in oče, »od katerega izhaja vsako očetovstvo, tako v nebesih, kakor na zemlji«.

Zakon ni torej proizvod slučaja ali razvoja nezavednih naravnih sil. Zakon je Stvarnik v svoji modrosti in previdnosti ustvaril z namenom, da bi z njim v človeštvu uresničeval svoj načrt ljubezni. Po medsebojni podaritvi, ki je zakoncem lastna in izključna, težijo ti po osebнем združenju. Tako se medsebojno dopolnjujejo, da morejo sodelovati z Bogom pri roditvi in vzgoji novih življenj.

Za krščene ima zakon tudi dostojanstvo zakramentalnega znamenja milosti, ker predstavlja zvezo Kristusa in Cerkve.

Značilnosti zakonske ljubezni

9. Če postavimo zakonsko ljubezen v pravo luč, se jasno pokažejo njene značilnosti in zahteve. Zelo važno je, da te značilnosti in zahteve pravilno pojmuje.

Zakonska ljubezen je predvsem *polno človeška*, to se pravi, da je čutna in duhovna. Pri njej torej ne gre za goli naval nagonov in čustev, temveč tudi in predvsem za dejanje svobodne volje. Kot taka hoče ta ljubezen ne le vztrajati, ampak tudi rasti v veselju in v bridkosti vsakdanjega življenja. Tako zakonca po vsem tem postajata eno srce in ena duša in skupaj dosegata svojo človeško popolnost.

Ta ljubezen je dalje *celotna*, to se pravi, da je oblika prav posebnega osebnega prijateljstva, po katerem si zakonca plemenito delita vse reči, ne delata krivičnih izjem in ne računata s samoljubnimi udobnostmi. Kdor res ljubi svojega soproga, ga ne ljubi samo zaradi tistega, kar od njega prejema, temveč zaradi njega samega. In srečen je, da ga more bogatiti z darovanjem samega sebe.

Zakonska ljubezen je *zvesta in izključna* ljubezen, trajajoča do smrti. Saj sta tako pojmovala ljubezen ženin in nevesta na dan, ko sta se svobodno in popolnoma zavestno povezala z zakonsko vezjo. Nihče ne more

resno trditi, da zakonska zveza, čeprav je včasih težka, ni mogoča, da ne more biti vedno plemenita in polna zaslug. Zgled toliko zakoncev v teku stoletij dokazuje ne samo, da se ta zvestoba ujema z naravo zakona, temveč tudi, da je vir globoke in trajne sreče.

Ta ljubezen je končno *rodovitna* ljubezen, ki se ne izčrpa v sožitju zakoncev, temveč je naravnana na to, da se nadaljuje v zbujanju novih življenj. »Zakon in zakonska ljubezen sta po svoji naravi naravnana na rojstvo in vzgojo potomstva. Otroci so zares najodličnejši dar zakona in kar največ prispevajo k blagru staršev.«

Odgovorno starševstvo

10. Zaradi tega zahteva zakonska ljubezen od poročencev, da se zavedajo poslanstva, po katerem so poklicani k »odgovornemu starševstvu«. To starševstvo danes po pravici toliko poudarjajo. Treba pa ga je tudi prav razumeti. Treba ga je presojati pod različnimi in upravičenimi ter med seboj povezanimi vidiki.

Če premislimo najprej biološki postopek, vidimo, da odgovorno starševstvo pomeni razumevanje in spoštovanje njegovega poslanstva. Razum namreč odkriva v sposobnosti, ki poraja življenje, biološke zakone, ki so sestavni del človeške osebe.

Glede na prirojene nagone in duševne strasti odgovorno starševstvo zahteva potrebno obvladanje samega sebe, pod vodstvom razuma in volje.

Če se potem ozremo na fizične, gospodarske, psihološke in družbene pogoje, ugotovimo, da izvajajo odgovorno starševstvo tako tisti, ki se modro in plemenito odločijo za večje število otrok, kakor tisti, ki zaradi utemeljenih razlogov in v spoštovanju naravnega zakona sklenejo, da za določen ali nedoločen čas ne bodo imeli novega otroka.

Po tem, kar smo povedali, je utemeljeno, da je odgovorno starševstvo predvsem in tesno povezano z objektivnim нравnim redom, ki ga je postavil Bog in ki ga oznanja prava vest. Poslanstvo odgovornega starševstva tudi zahteva, da zakonca priznavata svoje dolžnosti do Boga, do samih sebe, do družine in do družbe, in to po pravilni lestvici vrednot.

Iz tega sledi, da zakonca pri posredovanju življenja ne moreta postopati samovoljno, češ, saj smeta sama in svobodno določati, kaj je zanju najbolj prav. Zoper to mišljenje izjavlja stalni nauk Cerkve, da sta dolžna svoje ravnanje prilagoditi ustvarjalnemu božjemu načrtu, ki ga izraža sama narava zakona in narava zakonskih dejanj.

Naravnost zakonskih dejanj

11. Ta dejanja, s katerimi se zakonca združujeta v čisti ljubezni in s katerimi se posreduje človeško življenje, so, kakor je dejal zadnji koncil, »dobra in čista«. Ne nehajo biti upravičena, če se predvidi, da zaradi vzrokov, neodvisnih od volje zakoncev, ne bodo rodovitna. Ohranijo namreč naravnost, da izrazijo in utrdijo njuno zvezo. Skušnje dokazujejo, da iz vsakega zakonskega združenja ne izvira življenje. Bog je tako modro uredil naravne zakone in čas rodovitnosti, da ti že sami po

sebi delajo presledke med rojstvi. Cerkev, ki kliče ljudi k spolnjevanju naravnega zakona in ga s svojim stalnim naukom razlaga, pa uči, da mora vsaka uporaba zakona sama po sebi ostati naravnana na porajanje življenja.

Dva neločljiva smisla: združitev in roditev

12. Ta nauk, ki ga je cerkveno učiteljstvo pogosto razložilo, temelji na neločljivi zvezi dvojnega smisla zakonskega dejanja: smisla združitve in smisla roditve v zakonskem dejanju. To povezavo je določil Bog in je človek ne sme svojevoljno pretrgati. Po svojem notranjem ustroju zakonsko dejanje namreč istočasno globoko zedinja zakonce in ju usposablja za porajanje novih življenj po zakonih, zapisanih v moško in žensko naravo. Če se torej ohranita oba omenjena smisla, namreč smisel združitve in smisel roditve, obdrži tudi uporaba zakona polni pomen medsebojne in resnične ljubezni ter svojo naravno k vzvišenemu poslanstvu starševstva, k čemer je človek poklican. Mislimo, da so ljudje sedanjega časa še posebej zmožni razumeti, kako se ta nauk sklada s človeško pametjo.

Zvestoba božjemu načrtu

13. Upravičeno pripominjajo, da zakonsko dejanje, ki ga zahteva zakonec od soproga ne glede na njegove razmere in upravičene želje, ni resnično dejanje ljubezni. Nasprotuje torej pravilnim odnosom, ki jih med zakonci upravičeno zahteva nravni red. Če dobro premislimo, pa je prav tako treba priznati: dejanje medsebojne ljubezni, ki bi izključilo možnost posredovanja življenja — to je Stvarnik po posebnih zakonih pridružil temu dejanju — nasprotuje tako božjemu načrtu, po čigar pravilih je bil ta zakon ustanovljen, kakor volji Početnika življenja. Kdor torej uporablja ta božji dar tako, da mu odvzema, če tudi delno, njegov pomen in namen, nasprotuje tako moški kakor ženski naravi in njunim najbolj intimnim odnosom; nasprotuje pa tudi božjemu načrtu in božji volji. Kdor pa uporablja dar zakonske ljubezni v spoštovanju zakonov rodnosti, priznava, da ljudje nismo gospodarji virov človeškega življenja, temveč le izvrševavci Stvarnikovih načrtov. Kakor človek nad svojim telesom na splošno nima neomejene oblasti, prav tako je nima iz posebnega razloga tudi ne nad svojimi rodnimi sposobnostmi kot takimi in to zaradi njihove notranje naravnave k porajanju življenja, čigar počelo je Bog. »Človeško življenje je sveto,« je opominjal naš prednik blagega spomina Janez XXIII., »zakaj že od svojega početka zahteva neposredno ustvarjalno božje dejanje.«

Nedovoljeni načini uravnavanja rojstev

14. V skladu s temi osnovnimi načeli človeškega in krščanskega gledanja na zakon moramo še enkrat izjaviti, da je treba popolnoma zavračati kot dopusten način uravnavanja rojstev neposredno prekinitev že začetega porajanja življenja. Zlasti je nedopusten neposreden splav, četudi bi se izvršil iz zdravstvenih razlogov.

Prav tako je treba obsoditi, kakor je cerkveno učiteljstvo večkrat storilo, neposredno povzročeno sterilizacijo, tako pri moškem kakor pri ženski, naj bo trajna ali začasna.

Treba je tudi zavreči dejanje, ki bi v predvidenju zakonskega dejanja ali v njegovem poteku ali v njegovih naravnih posledicah hotelo služiti kot cilj ali kot sredstvo za preprečitev porajanja življenja.

Za upravičenost zakonskih dejanj, namenoma narejenih za nerodovitna, ni dovoljeno imeti kot veljavni sledeči utemeljitvi: treba je izbrati tisto zlo, ki se zdi manjše; preprečujoča dejanja so s predhodnimi ali sledečimi rodovitnimi dejanji celota in so zato z njimi vred ena in ista nravno dobra dejanja. Res je včasih dovoljeno dopustiti manjše zlo, da se izognemo večjemu ali da pospešujemo večje dobro. Nikdar pa ni dovoljeno, tudi iz zelo važnih razlogov ne, delati slabo, da bo iz njega prišlo dobro. To se pravi, ni dovoljeno, da se volja odloči za nekaj, kar samo v sebi nasprotuje nravnemu redu in je torej nevredno človeške osebe, četudi se to zgodi z namenom, da se brani ali pospešuje blaginja posameznika, družine ali družbe. Moti se potemtakem, kdor misli, da more zakonsko dejanje, samovoljno narejeno za nerodovitno, kar je samo po sebi nečastno, postati neoporečno zaradi celote rodovitnih dejanj vsega zakonskega življenja.

Dovoljenost terapevtskih sredstev

15. Cerkev pa nikakor ne smatra za nedovoljeno uporabljanje sredstev, ki so potrebna za zdravljenje organizma, čeprav se kot posledica predvidi preprečitev roditve, le da ta preprečitev ni iz nobenega razloga neposredno hotena.

Dovoljenost uporabljanja nerodovitnih dob

16. Kakor smo že zgoraj (v točki 3) omenili, nekateri danes oporekajo takemu cerkvenemu nauku o zakonski nravnosti in trde, da ima človeški razum pravico in dolžnost gospodovati nad nerazumno naravo, njene sile krotiti in jih usmerjati k cilju, skladnemu s človekovim blagom. Sprašujejo se torej, ali ne bi bilo v tem primeru v mnogih okoliščinah upravičeno umetno uravnavati rojstva, če bi s tem bolje poskrbeli za skladnost in mir v družini in pripravili boljše pogoje za vzgojo že rojenih otrok?

Na to vprašanje je treba jasno odgovoriti: Cerkev je prva, ki hvali in priporoča poseg razuma v delo, ki tako tesno povezuje razumno stvar s Stvarnikom. Trdi pa Cerkev, da se mora to zgoditi v spoštovanju reda, ki ga je določil Bog.

Če torej zaradi fizičnih ali psiholoških pogojev zakoncev ali pa zaradi zunanjih okoliščin obstajajo resni razlogi za razmik med rojstvi, uči Cerkev, da je dovoljeno posluževati se naravnih menjav, ki jih imajo rodilne zmožnosti. Dovoljeno je torej rabiti zakonske pravice samo v nerodovitnih dneh ter tako uravnavati rojstva. Pri tem pa se ne smejo kršiti npravna načela, ki smo jih pravkar razložili.

Cerkev je dosledna sebi in svojemu nauku, ko dopušča uporabo nerodovitnih dob. Je dosledna, ko obsoja kot nikdar dovoljeno uporabo

sredstev, ki spočetju naravnost nasprotujejo, pa čeprav bi jih kdo uporabljal iz na videz poštenih in resnih razlogov. Med tema dvema primeroma je namreč bistvena razlika: v prvem primeru se zakonci upravičeno poslužujejo naravne zmožnosti; v drugem primeru pa jo ovirajo, ker ima ta svoj naravni rodilni postopek. Res je, da so tako v prvem kakor v drugem primeru zakonci sporazumno odločeni, da se zaradi pametnih razlogov izognejo otroku in iščejo varna sredstva za to. Res pa je tudi, da se v prvem primeru samo odpovedo uporabi zakonskih pravic v rodovitnih dneh, ker zaradi upravičenih razlogov nova roditev ni zaželena; zakonskih pravic pa se poslužujejo v nerodovitnih dneh zato, da si izkažejo ljubezen in da varujejo medsebojno zvestobo. Ko tako delajo, pričajo za resnično in v celoti pravilno ljubezen.

Hude posledice umetnega uravnavanja rojstev

17. Dobromisleči ljudje se bodo mogli še bolj prepričati o utemeljenosti cerkvenega nauka o tej zadevi, če premislijo, kakšne posledice imajo umetni načini uravnavanja rojstev.

Najprej naj pomislijo, kako široko in lahko pot bi s tem odprli zakonski nezvestobi in splošnemu padcu nravnosti. Ni treba imeti mnogo izkušenj, da spoznamo človeško slabost in da razumemo, kako so ljudje — zlasti mladi so tako zelo izpostavljeni čutnosti — potrebni spodbude k spolnemanju naravnega zakona. Ni prav, da se jim dajejo lahkotne možnosti za kršitev tega zakona. Bati se je dalje treba, da bi moški, ki bi se navadili na uporabo sredstev proti spočetju, ne izgubili spoštovanja do žen in se ne bi več brigali za njihovo psihološko in telesno ravnanje, ter jih končno ne bi začeli gledati le kot sredstvo svojega samoljubnega uživanja in jih ne imeli več kot svojih soprog, katerim so dolžni spoštovanje in ljubezen.

Treba je tudi dobro premisliti, kako nevarno orožje bi mogli z umetnim uravnavanjem rojstev dati v roke tistim državnim oblastem, ki se malo brigajo za zahteve nravnih zakonov. Kdo bi mogel očitati neki vladi, če bi za rešitev težav celotne narodne skupnosti uporabljala tisto, kar bi bilo dovoljeno zakoncem za reševanje težav kake družine? Kdo bi mogel prepovedati državnim oblastem, naj ne pospešujejo tistih oblik preprečevanja spočetja, ki so posebno učinkovite? Kdo bi jim mogel prepovedati, naj ne ukažejo teh oblik, če se jim zde za preprečevanje potrebne? Tako bi prišlo do tega, da bi ljudje, ko bi se hoteli izogniti posameznikovim, družinskim in družbenim težavam, katere čutijo pri izpolnjevanju božjega zakona, dopustili vmešavanje državnih oblasti v najosebnejše in najintimnejše poslanstvo zakonskega življenja.

Če torej nočemo prepustiti poslanstva posredovanja življenja človekovi samovolji, je treba nujno priznati neke meje, preko katerih človek ne sme iti pri uporabi svojega telesa in njegovih naravnih funkcij; meje, ki jih noben človek, naj bo navaden posameznik ali oblastnik, ne sme podreti. Te meje je treba končno določiti zaradi spoštovanja, ki ga dolgujemo človeškemu telesu kot celoti in njegovim naravnim funkcijam. Treba jih je določiti po zgoraj navedenih načelih in po pravem razumevanju načela celotnosti, ki ga je razložil naš prednik Pij XII.

Cerkev je varuhinja pristnih človekovih vrednot

18. Predvideti moremo, da tega nauka ne bodo morda vsi z lahkoto sprejeli. Preveč glasov, okrepljenih po modernih propagandnih sredstvih, se ne strinja z glasom Cerkve. Cerkev se ne čudi, da je podobno kakor njen božji Ustanovitelj »znamenje nasprotovanja«. Kljub temu pa ne neha ponižno in odločno oznanjati vsega nramnega zakona, tako naravnega kakor evangeljskega. Ni ona postavila obeh teh zakonov in zato ju ne more spremeniti. Ona ju samo varuje in razlaga. Nikoli pa ne more razglasiti za dopustno nekaj, kar je v resnici nedopustno, ker samo po sebi vedno nasprotuje pristnemu blagru človeka.

Ko ohranja zakonsko nramnost v njeni celoti, se Cerkev zaveda, da prispeva k obnovitvi resnično človeške civilizacije. Spodbuja človeka, naj se ne odreče svojim dolžnostim in naj se ne usužnji tehničnim sredstvom. Cerkev tako varuje dostojanstvo zakoncev. Cerkev je s tem zvesta Odrešenikovemu nauku in zgledu ter nastopa kot iskrena nesebična prijateljica ljudi, katerim želi pomagati, da bi že na tej zemeljski poti mogli biti »deležni kot božji otroci življenja živega Boga, Očeta vseh ljudi.«

III. - DUŠNOPASTIRSKA NAVODILA

Cerkev je mati in učiteljica

19. Naša beseda ne bi polno izražala misli in skrbi Cerkve, matere in učiteljice vseh narodov, če ne bi ljudi — ko jih je spomnila na spolnjevanje in spoštovanje božjega zakona glede zakonskega življenja — spodbudila, naj tudi sredi težavnih razmer, v katerih žive danes družine in narodi, častno uravnavajo število otrok. Cerkev ne more imeti nasproti ljudem drugačnega odnosa kakor Odrešenik: pozna njihove slabosti, sočustvuje z množico, sprejema grešnike, vendar se ne more odpovedati oznanjevanju zakona, ki je resnično lasten človeškemu življenju, če le-to gledamo v njegovi prvotni resničnosti in pod vodstvom Svetega Duha.

Bog pomaga pri izpolnjevanju svojega zakona

20. Nauk Cerkve, ki razglša božji zakon o uravnavanju rojstev, bi se mogel mnogim zdeti za izpolnjevanje zelo težaven, da ne rečemo nemogoč. Kakor vse dragocene in koristne dobrine zahteva tudi ta zakon od posameznikov, družin in od družbenih skupnosti resne napore in mnoge žrtve. Moremo celo reči, da ga ni mogoče spolnjevati brez pomoči božje milosti, ki podpira in utrjuje človekovo dobro voljo. Kdor pa dobro premisli, bo uvidel, kako ti napor človeka plemenitijo in prinašajo človeški družbi blagor.

Obvladanje samega sebe

21. Pravilno in častno uravnavanje rojstev zahteva od zakoncev predvsem, da globoko spoznajo in iskreno cenijo resnične dobrine življenja in družine ter da se navadijo krotiti svoja nagnjenja. Da moreta

razum in svobodna volja obvladati nagone, je brez dvoma potrebna askeza. Tako postanejo izrazi ljubezni, ki so lastni zakonskemu življenju, primerno urejeni. Ta urejenost se še posebno zahteva za to, da se morejo zakonci posluževati občasne zdržnosti. Ta urejenost, iz katere odseva zakonska čistost, nikakor ne škoduje zakonski ljubezni, nasprotno, poglobi jo še z večjo plemenitostjo. Zahteva sicer stalen napor, toda zaradi njenega blagodejnega vpliva zakonci razvijajo svojo osebnost v celoti in se bogatijo z duhovnimi vrednotami. Družinskemu življenju prinaša sadove vedrosti in miru ter lajša rešitev drugih težav. Veča pozornost in spoštovanje do drugega zakonca, pomaga poročencem premagovati samoljubje, sovražnika pristne ljubezni, in jih hrabri za vestno izpolnjevanje dolžnosti. Ta red podeljuje staršem globljo in učinkovitejšo avtoriteto pri vzgoji otrok, ko otroci in mladina rastejo v pravem spoštovanju človeških vrednot in v vedrem ter skladnem razvoju svojih duhovnih in čutnih zmožnosti.

Ustvariti je treba ozračje, naklonjeno čistosti

22. Ob tej priložnosti želimo opozoriti vzgojitelje in vse tiste, ki so odgovorni za skupno blaginjo družbe, na potrebo ustvarjanja ozračja, naklonjenega vzgoji za čistost, to se pravi, naklonjenega zmagi pristne svobode nad razuzdanostjo s pomočjo doslednega izpolnjevanja npravnega reda. Vse, kar po modernih sredstvih družbenega obveščanja vodi k zbujanju čutnosti, pospešuje razkroj npravi, prav tako tudi vsaka oblika opolzkega pisanja in nespodobnih prizorov, mora zbuditi odkrit in enodušen odpor vseh ljudi, ki so dolžni skrbeti za napredek civilizacije in za obrambo najvišjih vrednot človeškega duha. Napačno je, če kdo zagovarja te zablode z dozdevnimi zahtevami umetnosti ali znanosti ali išče razloga zanje v prostosti, ki jo na tem področju dopušča javna oblast.

Poziv državnim oblastem

23. Oblastnikom, ki so najbolj dolžni, da varujejo skupno blaginjo, in ki morejo toliko storiti za ohranitev npravnih vrednot, kličemo: ne dopustite padca pristne npravnosti svojih narodov; ne pustite, da bi se po zakoniti poti v družino, v to osnovno celico človeške družbe, uvajale navade, ki nasprotujejo naravnemu in božjemu zakonu. Drug je način, po katerem morejo in morajo javne oblasti reševati demografski problem; treba je uvesti daljnovidne zakone, ki ščitijo družino, in ljudi modro vzgajati. Tako bosta npravni zakon in svoboda državljanov varovana.

Dobro se zavedamo, kolike težave nalaga ta problem državnim oblastem, zlasti v deželah na poti razvoja. Njihovim upravičenim skrbem smo posvetili okrožnico »Razvoj narodov«. S svojim prednikom Janezom XXIII. pa še ponavljamo: »Teh težav ni mogoče rešiti s tem, da ljudje slede načinom in oblikam, ki so nevredni človeka, in ki jih je mogoče razglašati samo tistim, ki gledajo na človeka samega in na njegovo življenje s čisto materialnega stališča. Prava rešitev je le v gospodarskem razvoju in družbenem napredku, ki služita tako posameznim državljanom kakor vsej človeški družbi in pospešujeta resnične

človeške vrednote.« Težko krivico povzroči, kdor dela božjo previdnost krivo za tisto, kar je dejansko zakrivilo pomanjkanje modrosti vlad, nezadosten čut za družbeno pravičnost, sebično kopičenje snovnih dobrin ali graje vredna brezbržnost v podvzemanju naporov in potrebnih žrtev za zagotovitev višje življenjske ravni naroda in vseh njegovih sinov. Naj vse odgovorne oblasti — kakor nekatere že hvalevredno delajo — začete napore obnove s povečanimi močmi! Naj se ne neha prizadevanje za medsebojno pomoč med vsemi deli velike človeške družine. Tukaj se odpira skoraj neomejeno področje, na katerem naj zastavijo svojo dejavnost velike mednarodne ustanove.

Znanstvenikom

24. Radi bi spodbudili tudi znanstvenike, ki morejo mnogo prispevati k blagru zakona in družine ter miru vesti, če se s primerjalnim preučevanjem trudijo globlje osvetliti pogoje, ki pospešujejo častno uravnavanje človeškega razmnoževanja. Zeleti bi bilo posebej, kakor je želel že Pij XII., da bi zdravniška veda uspela ustvariti dovolj zanesljivo podlago za uravnavanje rojstev po upoštevanju naravnih ritmov pri ženi. Tako bodo znanstveniki, posebej še katoliški, pripomogli dokazati, da reči res tako stoje, kakor uči Cerkev, namreč da »ne more biti resničnega protislovja med božjimi postavami glede posredovanja življenja in med tem, kar je v prid pristni zakonski ljubezni.«

Krščanskim zakoncem

25. In zdaj se naša beseda obrača prav posebej na naše sinove in hčere, posebej na tiste, ki jih Bog kliče, da mu služijo v zakonu. Ko Cerkev uči nespremenljive zahteve božje postave, oznanja istočasno in odpira z zakramenti pota milosti. Po zakramentih človek postane nova stvar, sposoben, da odgovori z ljubeznijo in resnično svobodo na načrt svojega Stvarnika in Odrešenika in da mu postane Kristusov jarem prijeten.

Naj bi se krščanski zakonci, poslušni Kristusovemu glasu, spomnili, da se je njihov krščanski poklic, ki se je začel pri krstu, posebej opredelil in potrdil z zakramentom sv. zakona. Z njim so zakonci okrepljeni in takorekoč posvečeni, da zvesto spolnjujejo svoje dolžnosti, da uresničujejo svoje poslanstvo do popolnosti in da dajejo svetu svoje posebno krščansko pričevanje. Njim je Gospod zaupal nalogo, da kaže ljudem svetost in milino zakona, ki ubrano združuje njihovo medsebojno ljubezen in sodelovanje z ljubeznijo Boga, Začetnika človeškega življenja.

Nikakor nočemo prezreti velikih težav, ki včasih spremljajo življenje krščanskih zakoncev. Kakor za vsakogar so tudi zanje »ozka vrata in strma pot, ki pelje v življenje«. Toda upanje v to življenje mora osvetljevati njihovo pot, ko se pogumno trudijo, da »na tem svetu trezno in pravično in pobožno živijo«, dobro vedoč, da »podobna tega sveta preide«.

Naj torej zakonci sprejmejo nase napore, ki so jim namenjeni. Pri tem naj jih krepi vera in tisto upanje, ki »ne osramoti, ker je božja ljubezen izlita v naša srca po Svetem Duhu, ki nam je bil dan«. Naj s stanovitno molitvijo prosijo božjo pomoč ter naj črpajo moči in lju-

bezni zlasti v neusahljivem vrelcu Evharistije. In če jih kdaj greh premaga, naj ne izgube poguma, temveč naj se ponižno in vztrajno zatekajo k božjemu usmiljenju, ki ga obilno podeljuje zakrament sv. pokore. Tako bodo mogli uresničiti polnost zakonskega življenja, kakor jo je opisal apostol: »Možje, ljubite svoje žene, kakor je Kristus ljubil Cerkev... Tako so tudi možje dolžni svoje žene ljubiti kot svoja telesa. Kdor ljubi svojo ženo, ljubi sebe. Kajti še nikoli ni nihče svojega telesa sovražil, marveč ga hrani in neguje kakor Kristus Cerkev... Ta skrivnost je velika; jaz pa pravim: v Kristusu in v Cerkvi. Vsekakor tudi vi: vsak naj svojo ženo ljubi kakor sebe, žena pa naj moža spoštuje.«

Apostolat med zakonci

26. Med sadovi, ki jih rodi plemenit napor za zvestobo božjemu zakonu, je eden najdragocenejših ta, da zakonci sami često žele drugim posredovati svoje izkušnje. Tako v širokem okviru poklicanosti laikov k apostolatu nastaja nova in zelo značilna oblika medsebojne pomoči med enakimi: zakonci vrše apostolat med drugimi zakonci in jim kažejo pot. Med tolikimi drugimi oblikami apostolata je to ena izmed tistih, ki se zde danes najpotrebnejše.

Zdravnikom in zdravstvenemu osebju

27. Zelo visoko cenimo zdravnike in člane zdravstvenega osebja, ki se pri izvrševanju svojega poslanstva trudijo, da zadostijo odličnim zahtevam svojega krščanskega poklica bolj kakor katerikoli človeškimi koristim. Naj v tem vztrajajo in ob vsaki priložnosti zagovarjajo take rešitve, ki se strinjajo z vero in zdravo pametjo. V svojem okolju naj si prizadevajo, da za te rešitve pridobe prepričanje in spoštovanje svojih stanovskih tovarišev. Poleg tega naj imajo za svojo poklicno dolžnost, da si pridobe potrebno znanje na tem kočljivem področju. Tako bodo mogli dati zakoncem, ki se k njim zatekajo, pravilne nasvete in poštene napotke, ki jih ti po vsej pravici od njih pričakujejo.

Duhovnikom

28. Vas, ljubljeni sinovi duhovniki, ki ste po svojem svetem poslanstvu svetovalci in duhovni voditelji posameznikov in družin, nagovarjamo polni zaupanja. Vaša prva dolžnost je, da oznanjate odkrito ves cerkveni nauk o zakonu. To velja najbolj za tiste, ki poučujejo moralno bogoslovje. Duhovniki dajte pri izvrševanju svoje službe prvi zgled iskrenega pristanka, ki ste ga na znotraj in zunaj dolžni cerkvenemu učiteljstvu. Veste namreč, da vas k pokorščini obvezujejo ne toliko dokazna dejstva, kolikor to, da luč Svetega Duha pastirje Cerkve posebej razsvetljuje, kadar razlagajo resnico. Ne spreglejte tudi, da je izredno važno za mir vesti in za edinost krščanskega ljudstva, da se v področju nravnih kakor tudi dogmatičnih resnic vsi držijo cerkvenega učiteljstva in da govorijo isti jezik. Zato vam iz vsega srca ponavljamo zaskrbljen

klic velikega apostola Pavla: »Opominjamo vas, bratje, pri imenu našega Gospoda Jezusa Kristusa, govorite vsi isto in naj ne bo med vami razporov, temveč bodite popolni v enem duhu in v enem mišljenju.«

29. Odlična oblika ljubezni do duš je, da v ničemer ne okrnemo zveličavnega Kristusovega nauka. Vedno pa mora to vernost spremljati strpnost in ljubezen, za kar je dal Gospod sam zgled s svojim razgovarjanjem in ravnanjem z ljudmi. Prišel je, ne da bi svet sodil, temveč zveličal, bil je res nespravljiv z zlom, toda potrpežljiv in usmiljen z ljudmi. Naj v svojih težavah zakonci vedno najdejo v duhovni kovi besedi in v srcu odmev Odrešenikovega glasu in ljubezni!

Govorite z zaupanjem, dragi sinovi, trdno prepričani, da božji Duh istočasno, ko podpira učiteljstvo v razlaganju nauka, notranje razsvetljuje srca vernikov in jih vabi, da ta nauk sprejmejo. Učite zakonce potrebno pot molitve, pripravljajte jih, da se bodo pogosto in z globoko vero zatekali k zakramentom Evharistije in pokore, ne da bi kdaj izgubili pogum zaradi svoje slabosti.

Škofom

30. Dragi in častiti bratje v škofovstvu, s katerimi pobliže delimo skrb za duhovno blaginjo božjega ljudstva! Na vas obračamo ob koncu te okrožnice spoštljivo in ljubeče svojo misel. Pozivamo vas z nujno prošnjo. Na čelu duhovnikov, svojih sodelavcev v sveti službi, in svojih vernikov, se vztrajno in nenehno trudite za varstvo in svetost zakona, da ga bodo mogli zakonci vedno bolj živeti v vsej njegovi človeški in krščanski polnosti. Imejte to poslanstvo za eno izmed najbolj odgovornih del in nalog, ki so vam zaupane v sedanjem času. Kakor veste, zahteva ta dolžnost skupno dušnopastirsko delo na vseh področjih človeške, zlasti gospodarske, kulturne in družbene dejavnosti. Samo če bodo vsa ta področja hkrati napredovala in če se bo zvesto izpolnjeval načrt, ki ga ima Bog o svetu, bo postalo življenje staršev in otrok v okolju družin znosnejše, lažje in veselejše, sožitje v človeški družbi pa bo bolj bratsko in miroljubno.

Končni poziv

31. Častiti bratje, dragi sinovi in vsi ljudje dobre volje! Kličemo vas k velikemu delu vzgoje, napredka in ljubezni, na osnovi nauka Cerkve, katerega zvesto čuva in razlaga Petrov naslednik s svojimi brati v škofovstvu. Zares veliko delo za svet in za Cerkev je to. O tem smo globoko prepričani. Človek namreč more najti pravo srečo, po kateri hrepeni z vsem svojim bitjem, samo, če spoštuje zakone, ki jih je Bog zapisal v njegovo naravo in če jih spolnjuje razumno in z ljubeznijo. Na vse to delo, kakor tudi na vas vse in še posebej na zakonce kličemo obilje milosti svetega in usmiljenega Boga. Radi vam dajemo svoj apostolski blagoslov, ki naj bo jamstvo teh milosti.

Dano v Rimu pri Sv. Petru na praznik sv. apostola Jakoba, 25. julija 1968, v šestem letu našega papeževanja.

PAPEŽ PAVEL VI.

SLOVENSKI ZAVOD V RIMU

Desetletna potreba za višjo vzgojo duhovnikov. Enakopravnost z drugimi katoliškimi narodi. Simbol, zahvala za vero, zaupanje v bodočnost. Spomin na domovino.

(Iz pisma slovenskih škofov)

O Slovenskem zavodu v Rimu je bilo objavljenih že več člankov, ki so prikazali njegovo naravo, opozorili na razne hibe in tudi na nevarnosti. Kaj menijo o njem slovenski škofje, ki nosijo pred Bogom, Cerkvijo in narodom odgovornost za vero rojakov, nazorno povedo uvodne misli.

Prav na kratko bi rad podrobneje analiziral posamezne trditve in prikazal njihov konkretni obraz, da bi mogel bralec na tej osnovi laže razsoditi potrebo nove ustanove v Rimu.

Najprej o razlogih, ki so odločevali pri ustanovitvi zavoda, nato prav kratko o njegovem zgodovinskem razvoju in končno še nekaj besed o bodočih načrtih.

Zakaj graditi Slovenski zavod ravno v Rimu? Podobno vprašanje si je verjetno stavil vsakdo, ki je bral o njegovem nastanku. Saj bi zavod bolj potrebovali doma kot pa v mestu, kjer jih je že nad 110. Razlogov je več, da ne rečem veliko, in jih je mogoče uvrstiti nekako v tri skupine: Slovenik je potreben za priznanje polnoletnosti slovenske Cerkve, za enakopravnost našega naroda z drugimi v središču katoličanstva in bo obenem spomenik vere današnjih slovenskih vernikov.

POLNOLETNOST SLOVENSKE CERKVE

Ko je Slomšek prestavil sedež lavantinske škofije v Maribor, je bila ena izmed njegovih glavnih želja: ustanoviti mariborsko bogoslovje. Brez nje ga bi škofija ne bila popolna, temveč bi zavisela od drugih, v glavnem od nem-

ških semenišč, ki bi dajali našim bogoslovcem nemško vzgojo. Z ustanovitvijo mariborskega semenišča pa je Slomšek zagotovil našim duhovnikom teološko vzgojo v slovenskem duhu. V višjih teoloških študijah pa smo bili še vedno odvisni od nemških cerkvenih univerz. Šele ljubljanski škof Missia, doma iz okolice Ljutomera in poznejši nadškof in kardinal v Gorici, se je poizkusil osamosvojiti tega duhovnega podložništva s tem, da je poslal nekaj študentov v Rim (A. Ušeničnik); temu zgledu so sledili še drugi.

Ustanovitev ljubljanske teološke fakultete je bil pri tej osamosvojitvi seveda velik korak naprej. Delo še ni končano, a počasi le dozorevajo narodne verske ustanove, ki so potrebne za zrelo delovanje slovenske Cerkve.

Za višjo izobrazbo mladih duhovnikov že več desetletij ne zadoščajo škofijska semenišča. Nekaj duhovnikov je treba poslati na druge svetovne univerze, da se tam seznanijo s teološkimi strokovnjaki in od blizu spoznajo svetovni napredek teološko-filozofske vede. V ta namen imajo večji narodi svoje zavode po vseh večjih cerkvenih univerzah sveta, npr. v Parizu, Rimu, Louvainu, Innsbrucku, Salamanki itd. Med vsemi središči je seveda na prvem mestu Rim, kjer je trenutno okrog 110 zavodov, ki obiskujejo papeške univerze in druge fakultete: Gregoriano (1552), Lateran (1775), Urbaniano (Propaganda) 1627), Angelicum (1580), Anselmianum (1687), Antonianum (1933), Salesianum (1940), Cerkvena glasbena akademija (1911) in Inštitut za krščansko arheologijo (1925).

Slovenci nimamo nikjer lastne hiše za svoje duhovnike, temveč črpamo znanost po svetovnih teoloških središčih. Nekateri smo pošiljali v Germanik, kar bo ostalo še naprej; pred ne-

kaj leti smo si dosegli dve mesti v zavodu Propaganda Fide. Obenem pa se vedno bolj večja število duhovnikov, ki gredo na dopolnjevalne študije šele po posvečenju. Vse kaže, da se bo število teh duhovnikov še večalo. Ti duhovniki so bili gostje pri tujih ljudeh; njihovi predstojniki so bili tujci, medtem ko so gojenci drugih narodov lahko uživali domačnost svojih predstojnikov. Iz tega ne sledi, da bi morali v vseh kulturnih središčih imeti svoj zavod; pač pa je nedvomno zelo primerno, da ga imamo v najvažnejšem središču, kot ga ima večina katoliških narodov.

Zakaj ravno v Rimu? Rim je danes največje kulturno središče krščanstva, kot je bil v srednjem veku Pariz. Rim ima kar štiri papeške univerze in več znanstvenih inštitutov, največje število mednarodnih zavodov (vseh skupaj okrog 110) in gojence iz vseh delov sveta. Je središče krščanstva, sedež Kristusovega namestnika, kjer se križajo vse silnice krščanske dejavnosti.

Ker Slovenci ne bomo mogli tekmovali z drugimi narodi, je primerno, da si zagotovimo takšen zavod v Rimu. Zgodovinski pregled zadnjih let jasno kaže, da so naši škofje v glavnem pošiljali največ študentov, bogoslovcev in mladih duhovnikov, na rimske papeške univerze. Število je v zadnjih letih stalno rastlo; zato je kazno, da je prišel res primeren trenutek za pogumno gradnjo lastnega zavoda, kjer se bodo mladi slovenski duhovniki nemoteno poglobljali v teološko vedo kot slušatelji papeških univerz.

Stanovati v lastnem zavodu ne pomeni, da se moraš omejiti na slovenske probleme; v središču bodo naši mladi duhovniki prišli v živ stik z zgodovino in s sedanostjo, z najvišjimi cerkvenimi ustanovami in z najširšim mednarodnim krogom sobratov, kar jih bo umsko in duhovno obogatilo in usposobilo, da bodo mogli vsaj do neke meje misliti in presojudati v svetovnem merilu. Obiskovali bodo razne papeške univerze in bodo tako v stiku z raznimi teološkimi tokovi. Doma pa bodo našli poleg vsega še prijetno slovensko družbo in

ozračje, ki jih bo poživilo in jim dalo novih moči. Kdor je prebil nekaj let v tujem svetu ve, kakšen dar božji je tak dom.

Da bi stanovali in iskali mesta vedno v drugih zavodih? Ta postopek danes ni več običajen v Rimu, ker si noben ravnatelj ne želi na stanovanje in v vzgojo gojencev drugih narodnosti, saj se jezikovno in psihološko ne ujemajo z njegovim ustrojem. Podobne izjeme delajo le v izrednih primerih, kot je bilo na primer v vojnem času. V nekaj letih pa so se stvari spet uredile. Ko je šlo za prvega slovenskega duhovnika po vojni, ga ni hotel sprejeti noben slovanski zavod, vključno hrvaški, še manj pa drugi. Šele po dolgem iskanju in po osebnih stikih je bil sprejet v Collegio Damasceno. Prav tako je bilo treba nekaj let trkati na 15 vrat, da smo dobili prostor za 5 duhovnikov, a tudi tokrat nam jih ni odprl narodni zavod, ampak redovniška hiša krščanskih bratov.

Ako je treba pošiljati duhovnike na višji študij v Rim, kar je prav gotovo potrebno, potem nam pač ne preostaja nič drugega, kot da se odločimo za svoj zavod in ga čimprej zgradimo po zgledu drugih narodov.

ENAKOPRAVNOST Z DRUGIMI KATOLIŠKIMI NARODI

Pismo škofov govori o enakopravnosti Slovencev z drugimi narodi v večnem mestu. Prav malo narodov se more ponašati s 1200-letno zgodovino krščanstva. A prav ti imajo v Rimu že lepe zavode, ki so bili v zgodovini večkrat pljuča njihovega verskega življenja. In mi Slovenci, ki smo previhrali tako razburkana stoletja? Nismo si zagotovili pravočasno prostora za naš verski čolnček v rimski luki katoliških narodov?

Da bomo pravilno razumeli enakopravnost naroda, se je treba vprašati in odgovoriti, kaj delajo drugi narodni zavodi v Rimu. Šele potem bomo vedeli, kaj bo v bodočnosti Slovenik za nas storil in kaj nam bo pomenil.

V Rimu je trenutno okrog 50 raznih narodnih zavodov, kjer stanujejo bogoslovci in duhovniki ter obiskujejo razne papeške univerze. Zavod torej ni isto kot univerza, ampak je samo stanovanjska hiša, kjer pod vodstvom domačih predstojnikov, ki jih posredno ali neposredno imenuje apostolski sedež, stanujejo in študirajo, v šolo pa hodijo na zunanje univerze. Poleg tega je približno 65 redovniških zavodov, kjer živijo redovniški bogoslovci ter hodijo na iste univerze. V Rimu torej obstaja nekako 110 zavodov. Skoraj vsi zavodi so bili ustanovljeni v zadnjih 100 letih: ameriški 1859, armenski 1883, belgijski 1844, francoski 1853, poljski 1866, španski 1892, ukrajinski 1897, hrvaški 1901. Od katoliških Slovanov ga imajo vsi razen nas Slovencev; Ukrajinci imajo poleg zavoda še zgodovinski inštitut in malo semenišče. Z ustanovitvijo Slovenika bi zamašili to vrzel.

Kaj delajo rimski zavodi in kakšno bo Slovenikovo poslanstvo?

1. Ena izmed glavnih nalog je nuditi možnost, da gojenci obiskujejo papeške univerze in se spopolnjujejo v teološki in filozofski vedi, spoznajo Rim in se povežejo med seboj.

In kakšni so njihovi sadovi? Na to bo odgovorila zgodovina; statistika nam samo pove, da je veliko vodilnih cerkvenih osebnosti prišlo iz rimskih zavodov. Kardinali: G. P. Agagianian (Armenija), Bernard Alfrink (Nizozemska), J. Beran (Praga), Cooray (Ceylon), P. Tatsuo Doi (Tokio), J. Döpfner (München), E. Florit (Firenze), Gl. M. Garrone (Francija), F. König (Dunaj), O. McCann (Južna Afrika), J. Mindzenty (Madžarska), L. Rugambwa (Tanzanija), F. Šeper (Jugoslavija), J. Slipyj (Ukrajina), L. J. Suenens (Belgija), J. Villot (Francija), Š. Wyszynski (Poljska), N. Gilroy (Avstralija), Darmojuwono (Indonezija), Frinks (Nemčija), Gracias Valerian (Indija). Od sedanjih slovenskih škofov pa je bil rimski gojenec mariborski škof dr. Maksimilijan Držičnik.

2. Rimski zavod zagotavlja uradno prisotnost naroda v rimski cerkveni ku-

riji in ga predstavlja pri njenem vsakdanjem življenju. Med letom je več priložnosti, ko se snidejo narodni predstavniki pri raznih slavnih, katera nudijo lepo priložnost za medsebojno spoznavanje in informacije. Težko pa je ceniti narod, ki ni navzoč in kaj lahko zaključijo, da sploh ne obstaja. Večkrat se je zgodilo, da smo morali razlagati, kje je Slovenija in kako živimo. Italijani nas večkrat zamenjajo s Slovaki. Kuriji tega pač ni mogoče zameriti, saj do ustanovitve Slovenika v vsakoletnem obširnem letopisu Sv. sedeža slovenskega imena sploh ni bilo. Zato nas ni bilo na uradnih sprejemih, ne na narodnih slavnih; celo na rednih cerkvenih prireditvah ali obredih Slovencev uradno ni bilo. Ko smo nesli prvič svečo sv. očetu za Svečnico, nas sploh ni bilo na seznamu; naslednje leto po so se drugi čudili, ko je med drugimi zazvenelo tudi slovensko ime in so vpraševali o podrobnostih. Poznali so nas le zgodovinarji.

Še hujše je bilo, kadar so bila mednarodna zasedanja ali so delali načrte za svetovne kongrese. Slovencev ni bilo nikjer in zato se za nas niso zmenili. Ako pa so razpravljali o nas, je bilo to brez naše prisotnosti in so sklepali večinoma po tistem, kar so o nas drugi

ALEKSIJ JOŽE MARKUŽA

Himna Slovenika

Bratje,
stopimo na plan,
srca prižgimo
za Kristusov dan!

Bratje,
en'ga duha,
sveti naš domovi
so polni želja!

Bratje,
nesimo zvestó
ljubezen in up
in vero trdnó!

Hiša, kjer gostuje Slovenik

poročali. Kongregacija za semenišča je npr. pred leti izdala zgodovinski pregled vseh semenišč. O slovenskih je dal informacije tuj prelat. Tako se je zgodilo, da je pri slovenskem semenišču naveden naslov v hrvaškem jeziku, medtem ko je knjiga v latinščini. Z ustanovitvijo in življenjem Slovenika se kaj takega ne bo več zgodilo.

3. Življenje rimskih zavodov vodi k zbiranju zgodovinskih podatkov o cerkvenem razvoju tistega naroda. Vsak zavod ima več ali manj popolno zbirko cerkvene zgodovine, življenjepise svojih rojakov, opis važnih dogodkov, zadnjo kroniko, da more osvetliti obiskovalcem svoje življenje. Včasih je treba pozabiti na boječnost in pokazati svojo kulturo in versko imetje drugim. V zadnjem svetovnem viharju so posamezni zavodi nabrali cele omare snovi, ki bo važen vir za bodoče zgodovinarje,

in so ga znali spretno uporabljati v svojo korist. Slovenci tega nismo storili, kar bo za naše bodoče zgodovinarje velika vrzel. Nekateri zavodi so bili ustanovljeni ravno za časa silnih verskih težav: nemški 1552, angleški 1578, litvanski 1948, škotski 1600. Katoličani navedenih dežel so čutili, kakšno uteho bodo dobili v uri preizkušenj pri Petrovem nasledniku.

4. Zbor 50 ravnateljev narodnih zavodov, ki poznajo dobro domače razmere, nudi lepo priložnost za medsebojne informacije in razna posredovanja. Birokratska pot se večkrat silno vleče in zgublja v neskončnosti. Zato je bolje najti neposredne stike. Ako bi imeli Slovenik že pred 50 ali 100 leti, bi danes naše ime bilo bolj znano.

5. Rimski arhivi hranijo veliko število dokumentov, iz katerih zasije zgodovina narodov v novi luči. Te doku-

mente je treba zbrati, jih preštudirati in objavljati. Slovenci ne moremo misliti na poseben zgodovinski inštitut v večnem mestu. Pač pa je gotovo, da je tukaj še veliko naših dokumentov, ki jih še nihče ni poiskal in proučil. Kdo se bo lotil dela? V New Yorku so začeli izhajati Studia Slovenika, ki so pokazala ameriškemu svetu že precej strani naše narodne zgodovine. Romunski duhovnik objavlja periodično vse rimske dokumente, ki govorijo o Romuniji. V okviru Slovenika bo mogoče ustanoviti zgodovinski inštitut, ki bo mogel biti vključen v slovensko teološko fakulteto v Ljubljani in ki bo prevzel to nalogo. V Rimu je trenutno skoraj 10 univerzitetnih profesorjev. Lepa moč, ki bi prav gotovo dala svoj delež, ako bi prišlo do organskega zgodovinskega inštituta v Rimu.

6. Rimski zavodi nudijo oporo vsem rojakom, ki potrkajo na vrata. Vsakdo naleti na prijazno domačo besedo. Pri večkratnih obiskih v Rimu bi tudi naši nadpastirji vedeli, kam se zateči, kje bi lahko nemoteno sprejemali obiske, kje se pogovorili o perečih vprašanjih.

Zdaj se morajo naši škofje še zadovoljiti z malimi sobicami v rimskih gostiščih. Res, da jim je to v čast in nam dajo dober zgled skromnosti. A človek se vpraša, ali ne bi mogli slovenski katoličani, ki so s svojimi žulji in denarjem pomagali graditi drugim, zgraditi tudi sebi zavod v Rimu, kjer bi tudi naši škofje ob priliki obiska v Rimu, našli primerno stanovanje in topel domač kotichek.

Za duhovnike so zavodi naravna zavetišča. Morda je bralec že sam izkusil, kako je hudo, ako pride človek v vele-mesto in ne ve, kam naj bi se obrnil. Pri vodstvu bo našel vedno jasen in zanesljiv napotek glede stanovanja in drugih potreb. Študentje bodo znali ceniti običaj »farovških vrat«.

SPOMENIK VERE

Ako je Slovenik znak naše verske polnoletnosti in v nekem pomenu bistveni element, ki dopolnjuje struk-

turo slovenskega katolicizma, bo obenem tudi trajen spomenik naše vere.

Ob 1200-letnici pokristjanjenja bo pač vsak veren Slovenec pomislil, kakšna milost je zanj, da je bil rojen, da je živel in upa, da bo tudi zaključil svoje življenje v pravi veri. Milost, ki si jo le s težavo predstavljamo ter doumemo njeno vrednost. Kolikokrat nam je v težkih urah, morda v hipu obupa, razsvetlila življenjsko pot. Dosti, da se spomnimo pretekle vojne vihre ali preteklih kmečkih uporov. Koliko solza je obrisala vera, koliko joka je potolažila Kristusova obljuba.

Spomenik našim duhovnikom, ki so znali brisati solze trpečim materam, tolažiti vdove in sirote, prižigati pogum fantom in možem. Kjer ni bilo več slovenskega duhovnika je klonil tudi naš narod. Kjer pa je ostal, molil in delal naš duhovnik, tam se je ohranila tudi slovenska beseda. Naj bi Slovenski zavod v Rimu še bolj poglobil Kristusovo besedo v dušah naših duhovnikov, s katerimi je živel in trpel, delal in tudi umiral naš narod; naj bi poglobil njihovo znanost in jih tesneje povezal s skalo resnice, da bi še v bodoče svetili, bodrili in ohranili slovenski narod pri življenju.

Od več strani prihajajo vznemirljive novice o rasti in bolezni našega narodnega telesa. Nekateri menijo, da so odkrili prve znake neozdravljive bolezni, in se bojijo za njegov obstoj. Slovenik je znak zaupanja v bodočnost in nosilec idealov. Slovenski narod je večkrat padel na dolgi križevi poti, a je vedno tudi vstal. Slovenik naj bi bil spomenik današnje katoliške zavesti, ki se ne boji bodočnosti, ampak z zaupanjem gleda v prihodnja stoletja ter bi rada bodočim rodovom le olajšala življenjsko pot.

Za izseljence, za vse, ki so zapustili domovino in si v tujini služijo kruh, ker ga doma niso dobili v zadostni meri, bo Slovenik istočasno spomin na domače kraje. Njihov dar bo prišel iz hvaležnosti do drage domovine, do bratov in sester v veri. Čut hvaležnosti do svojih staršev in dragih, ki so ostali doma, bo vzpodbujal njihovo vest, naj

V votlini kumanske Sibile

Strmim
nad samoto
skalne pečine.

Poslušam
pod temnimi loki
pesem morjã.

Iščem zaman
v ugaslem svetišču
preroških besed.

nam priskočijo na pomoč pri gradnji verskega narodnega doma. Ko človek potuje po nekaterih državah, vidi veliko novih stavb, cerkva, ki jih je zgradila slovenska roka. V dobi nekaj let ali desetletij, bo vse prešlo v tuje roke. Tokrat pa gre za stavbo, ki bo ostala za vedno v naših rokah, ki bo služila našim sinovom in potomcem ter jim kazala pot skozi stoletja.

Slovenik bo sad naše vere in hvaležnosti; porok bodočega narodnega pomlajenja. V luči tega visokega cilja je jasno, da je ustanova strogo verska in zunaj politike. Ustanovna listina jasno določa, da je pod vodstvom apostolskega sedeža in dosledno daleč od političnih zapletk. Njegovo poslanstvo obsega vse slovenske duhovnike, ne glede na to, ali so doma ali v tujini. Slovenik je privrel iz ljubezni do Boga in domovine, ki ne pozna meja.

ZGODOVINSKI ORIS

Ideja o ustanovitvi Slovenskega zavoda v Rimu, vsaj v širšem pomenu besede, je že stara. O njem so govorili že pred izbruhom druge svetovne vojne. Zamisel vsekakor ni bila zrela, kot dokazuje poznejši razvoj in je razvidno iz dokumentov samih.

Do konkretnega koraka je prišlo šele, ko je leta 1960 tedanji ljubljanski škof Anton Vovk, uradno zaprosil apostolski sedež, naj ustanovi v Rimu za-

vod, ki bo sprejemal »mlade duhovnike iz slovenskih škofij in jih pri častitljivih grobovih Apostolov vzgajal, kakor je prav, v pobožnosti, znanosti in duhovniških krepostih.« 22. novembra istega leta je sv. kongregacija za seme-nišča in univerze že pravomočno usta-novila »Slovenski zavod v Rimu« in p. Prešeren je z velikim veseljem prebral ustanovno listino najprej na sestanku duhovniškega sveta v Rimu in potem na mesečnem sestanku društva »Slomšek«, med splošnim navdušenjem prisotnih.

Temeljni kamen je bil položen, ustanovo pa je bilo treba šele zgraditi. Ljubljanski škof je prepustil vse to delo neumornemu patru Prešernu in mu navesetoval »naj si pritegne tudi sodelavce«. Ker trenutno ni bilo mogoče priti na študije iz domovine in je bila potreba po izobraženih duhovnikih doma velika, je škof Vovk odobril načrt, po katerem naj pridejo v Rim dopolnjevati svoje študije slovenski duhovniki iz Argentine.

Razvoj Slovenskega zavoda se je ustavil in zasidral v težave, o katerih p. Prešeren pred nekaj meseci še sanjal ni: problem hiše, ki po besedah p. Prešerna sv. kongregaciji sploh ne eksistira, je nerešljiv, ali bolje povedano, hiše ni. Statut in pravilnik sta ostala na mrtvi točki; celotno vodstvo samo ni nikdar prišlo do polne delavnosti in p. Prešeren je bil edina pravna oseba, ki jo je Apostolski sedež priznal, najprej kot regensa, potem kot rektorja zavoda. Istočasno pa trije duhovniki iz Argentine študirajo na papeških univerzah, uradno kot gojenci Slovenskega zavoda, konkretno pa so gostje na Via dei Colli, 8.

Nadaljnji razvoj pospešita dva činitelja: Dejstvo, da je prišel v Rim prvi duhovnik iz domovine in se vpisal na Lateransko papeško univerzo. Zanj je bilo treba najti mesto v Collegio Damasceno, ker drugje zanj ni bilo prostora; tudi Hrvaški zavod ga ni mogel sprejeti. Njemu so sledili prvi bogoslovci v Germanik. Drugi činitelj pa je pismo sv. kongregacije, v katerem izraža

željo, da bi zavod soglasno s prošnjo škofa Vovka in ustanovno listino, čimprej služil slovenskima škofijama Ljubljani in Mariboru. Pridružila se je še gorečnost apostola izseljeniških Slovencev.

V takšnem ozračju je dozorevala odločitev slovenskih škofov, da je treba zadevo Slovenskega zavoda v Rimu spraviti z mrtve točke in poskrbeti, da bo, kljub rektorjevi bolezni, ko je ta že več mesecev privezan na posteljo, zavod dejansko tudi deloval. Želja prevzvišenih je konkretno zahtevala: imenovanje vodstva, pripravo statuta in pravilnika, civilno odobrenje kolegija in poskrbeti za hišo.

Vodstvo ima dve značilnosti: je vse-slovensko in je delavnega značaja. V njem so zbrane osebe, ki morejo trenutno največ doprinesti k celotni in hi-

tri rešitvi Slovenskega zavoda v Rimu ter istočasno znova odseva celotno sliko slovenske družine. Ljubljansko nadškofijo predstavljata msgr. Janez Vodopivec in dr. Lojze Šustar; Maribor msgr. Maksimilijan Jezernik in msgr. Janez Belej; Slovensko Primorje pa pater Anton Legiša, bivši provincial klaretjancev v Italiji in g. Stanko Dekleva, bančni uradnik. Pater Ciril Recek predstavlja frančiškanski red. Vse skupaj pa je povezala osebnost rektorja patra Prešerna, jezuita. Danes predstavlja jezuitski red pater Zibert. Ker je bil rektor že več mesecev privezan na bolniško posteljo in ni bilo verjetno, da bi se njegovo stanje zboljšalo, ter je bilo obenem treba hoditi po raznih uradih, je sv. kongregacija imenovala še prorektorja msgr. Maksimilijana Jezernika, ki bi nosil pred uradi, in nosi še sedaj,

Slovenska duhovščina izroča svečo papežu

po smrti patra Prešerna, vso juridično odgovornost. Poleg odbora in svēta, ki se omejeta na slovenske cerkvene škofije, v širšem pomenu besede, so prevzvišeni imenovali še predstavnike za druge slovenske kraje: msgr. Alojzija Škerla za tržaško škofijo, msgr. Rudolfa Klinca za goriško nadškofijo, msgr. Janeza Hornböcka za Koroško in prelata Alojzija Baznika za Ameriko. Pred dobrim mesecem sta bila imenovana še. msgr. Kunstelj za Angleško in msgr. Orehar za Južno Ameriko.

V teku štirih mesecev sta bila pripravljena statut in pravilnik, predložena slovenskim škofom v pregled, izročena sv. kongregaciji v odobritev in dne 21. maja je prišla končna odobritev. Po božjih načrtih patra Prešerna že ni bilo več med nami.

Značilnost statuta in pravilnika je v glavnem: vseslovenska barvnost, verska usmerjenost in rimska težilnost.

Statut je bolj jasen kot pa ustanovna listina, kdo sme študirati v Slovenskem zavodu: najprej duhovniki iz slovenskih škofij, potem vsi duhovniki, ki se čutijo Slovence, bodisi po rodu ali po jeziku ter živijo izven meja Slovenije. Vrata so torej odprta vsem, ki se imajo za Slovence, da le imajo druge predpogoje, ki so potrebni za učinkovito delovanje resnega rimskega zavoda. Pomislimo, koliko naše krvi je raztresene po Nemčiji, Franciji, Argentini in Ameriki. Vsi potrebujejo duhovnikov. Najbolj pa tisti, ki si z žuljavimi rokami služijo po tovarnah vsakdanji kruh. Tudi tem bo Slovenski zavod v oporo, ker bo pripravljaj duhovne voditelje še prav posebno tem našim bratom.

Verska usmerjenost. Zavod je izključna verska ustanova, zato nobena civilna oblast nima dostopa do njega; bodisi po imenovanju predstojnikov, bodisi do uprave. V slučaju propada podeduje vse imetje Apostolski sedež, ki ga bo uporabil za vzgojo slovenskih duhovnikov.

Da bo ustanova ohranila res samo versko-katoliški značaj, nosi na sebi še rimski pečat. Zavod je pod direktno

rimsko oblastjo; sv. kongregacija za semenišča in univerze imenuje, auditis episcopis Sloveniae, predstojnike, brez tujih zunanjih vplivov.

28. oktobra 1965, torej med zadnjim zasedanjem II. vatikanskega cerkvenega zbora, je bila slovesna cerkvena otvoritev Slovenika, kateri so prisostvovali vsi visoki rimski Slovenci. Cerkevna otvoritev je bila očividni dokaz božje naklonjenosti in simbol zavodove narave. Od trenutka, ko je cerkvena oblast izdala listino o ustanovitvi zavoda, so trije gojenci gostovali na Via dei Colli 8, a so predstavljali le del slovenskega narodnega žitja. Danes je sedem gojencev, ki pripadajo vsem trem sestavnim delom slovenskega naroda: domovini, zamejstvu in zdomstvu. Vse tri slovenske škofije imajo svojega predstavnika: Koper, Ljubljana, Maribor; zamejski Slovenci imajo svojega gojenca iz goriške nadškofije; dva predstavljata Slovence, ki so razkropljeni po širnem svetu. Domovina, zamejstvo in zdomci so postali eno.

Delo je hitro napredovalo. Vsako

ALEKSIJ JOZE MARKUŽA

Božič v tujini

Nocoj,
tam daleč
doma
se Dete rodi.

Nebo
se je do tal
sklonilo
v mehkih snežinkah.

Ta večer
slovenskih otrok,
kot vedno
z nami je Bog.

On
nas bo vodil
iz pregnanstva
v svetle domove.

---

leto se je večalo število gojencev. Letos je prijavljenih 13: 3 iz Ljubljane, 3 iz Maribora, 2 iz Kopra, 3 iz Primorske in Goriške, 1 iz Združenih držav, 1 iz Argentine. Zemljišče je kupljeno in plačano. Znan arhitekt je napravil načrt in rimska občina ga je že odobrila. Isti arhitekt že pripravlja podrobni načrt. Vlada ga je priznala za pravno osebo. Med vsemi Slovenci po svetu so organizirane zbirke za gradnjo. Ne bom našteval dolgega seznama dobrotnikov, a posebna hvala gre angleškimi Slovincem, ki so dali prvi milijon ter ameriškim in kanadskim, ki pridno tekmujejo pri zbiranju. Nekateri posamezniki so ustanovili osebne štipendije ali pa prispevali za sobo, ki bo nosila njihovo ime. Hvala slovenskim služkinjam, ki so od svojih skromnih prihrankov poklonile za Slovenik velike vsote denarja, ali pa so se ga spomnile v svojih oporokah.

Kar so bile pred nekaj leti le sanje, postaja počasi stvarnost. Kot veter razprši meglo in odkrije čudovite gorske orjake, tako je ta molitev naših vernih rojakov in darežljivost številnih dobrotnikov razpršila meglo naše negotovosti in pred nami se že kažejo obrisi bodočega Slovenskega zavoda v Rimu.

POGLED V PRIHODNOST

Pogled je torej usmerjen v prihodnost, v prihodnjih nekaj let. Ako bo v nas živa vera in bomo prispevali le nekaj iz naših zakladov, vsak po svoje, potem bo postal Slovenik v treh letih dejstvo in bo vršil učinkovito svoje veliko poslanstvo.

Pismo kardinala Garrone-a nam jasno kaže pot: »Toda pogled slovenskih škofov in dobrotnikov je po pravici uprt v prihodnost, posebno v leto 1970, ko boste slovesno obhajali 1200-letnico spreobrnjenja Slovenije h katoliški veri. Vemo celo, kako si vsi želite, da bi mogli ta veseli jubilej obhajati z odprtjem nove stavbe za Slovenski zavod v Večnem mestu. To je velik, smel in previdnosten načrt, zato Gospod prav gotovo ne bo pustil Vaših naporov brez

sadu in ne bo prezrl Vaše gorečnosti, temveč bo brez dvoma zbudil veliko dušne in pobožne ljudi, ki bodo omogočili, da bo Slovenija v Rimu zastopana, kot zasluži njeno slavno katoliško izročilo.«

Ali bodo besede prefekta kongregacije za katoliško vzgojo ostale le na papirju?

V nekaj mesecih bo narejen načrt in uresničili se bodo drugi osnovni pogoji za gradnjo. Bridgeportski Slovenci so obljubili, da bodo poslali za vogelni kamen opeko iz lastne cerkve, ki jo bodo morali podreti v nekaj mesecih. Kot je bila cerkev sad njihovih trudov in žuljev, tako naj bi simbolično predstavljala, da bo tudi Slovenik sad Slovencev izven domovine.

Rekel bi, da kar tekmujejo, kdo bo več in hitreje dal za izvedbo načrta.

Ako bomo šli po tej poti, smemo upati, da bomo v prihodnjih treh letih slavili 1200-letnico pokristjanjenja in ob tej priložnosti blagoslovili Slovenik. Kako lepo bo, ko se bodo zbrali Slovenci z vseh delov sveta in v Večnem mestu.

Marsikdo bi mogel pripomniti: »Zlata in srebra nimam.« Kdor nima denarja in zlata, pa naj z molitvijo podpira delo. Ako bomo z molitvijo in žrtvami dopolnjevali naše dnevne napore, bodo naši trudi rodili stoteren sad. Ako bomo vztrajali v molitvi, kjer lahko vsakdo sodeluje, tudi dobrotnikov ne bo manjkalo in božji blagoslov bo nad slovenskim domom.

SEVERIN RES

Božična

Jaslice gradim
v jasli pride Dete,
Detece nebeško.

Srčece pripravljam,
da vanj pride
reven otrok —
človek - Bog.

Izgodba dveh Tinčev

Zdravnik Zdravko je hitel v Jelšje. Stara Matajurka ga je v hudi vročini nestrpno pričakovala.

Bil je mrzel jesenski dan. Nebo je bilo pokrito s sivo kopreno, ki se je gostila, kot bi se pripravljalo na sneg.

Ljudje so po njivah pulili repo in korenje. Oblečeni so bili v oguljene, zakrpane in razcefrane suknjiče in jopice. Hukali so v roke, ker jih je zeblo. Jesenski mraz se jim je zdel hujši kot zimski, ker še niso pozabili na tople sončne žarke, ki so jih pred nedavnim ogrevali.

Zdravko je pregledal Matajurko, ji dal injekcijo in predpisal zdravila. Nato se je po svoji stari navadi sprehodil po vasi in obiskal stare prijatelje, ki so mu v vsaki slabosti zelo zaupali.

Stopil je tudi k Tinčevim. Pred hišo je ležal kup repe, v veži za vrati pa korenje.

Za ognjiščem je sedel stari Tinč in s kleščami bezal po žerjavici.

»Dober dan!« je pozdravil Zdravko.

Tinč se je zlecnil, da so mu klešče padle iz rok in zropotale po železni plošči, ki je bila vzdana na ognjišču.

»Bog ga daj, no!« je odzdravil in počasi okrenil glavo. Z levico si je pomolzel belo kozjo bradico in se z rdečimi očmi zagledal v zdravnika.

Nekaj trenutkov sta se motrila brez besed. Nato je Tinč odkimal z glavo in rekel: »Ampak je bolj slabo, moj dragi, slabo!«

»Ho! Slabo? Kako to? Kaj vam pa manjka? Zdravi ste. Delati vam ni treba, grejete se....«

»Ja!« ga je prekinil Tinč. »Tobaka ni, po strani me gledajo, prave obleke nimam in še lačen sem včasih. Še hrane mi ne privoščiijo. Povejte mi, ali so to ljudje? Ne, živina so!«

V tem je prištorkljajl v vežo mladi Tinč z velikim oprtnikom korenja na hrbtu. Opotekel se je proti kupu, zgrabil oprtnik za dno in ga prekucnil, da je zabobnelo in se je korenje zatrkalo po kamnitem tlaku. Nato je izvlekel iz žepa veliko rdečo ruoto in potegnil z njo po čelu, da mu je oguljeni in zamaščeni klobuk zdrknil na tilnik.

Stari Tinč je utihnil, sklonil glavo in spet segel po kleščah.

Športno novinarstvo

Sport je dosegel razmah, kakršnega ne pomnimo. Mnoge je našel nepripravljene. Zajel jih je kot orkan in izgubili so vsako orientacijo v njem. Lovili so se in še se lovijo, a pravega izhoda le ne najdejo.

Cerkev je prisluhnila temu utripu. Modro je stala ob strani človeku-kristjanu in mu dajala navodila. Kdor se je po njih ravnal, se ni izgubil. Sveti očetje so tudi imeli posluh za to, kar pričajo številne avdience, katere so naklonili športnikom in športnim novinarjem.

Leta 1951 je papež Pij XII. dejal zbranim kongresnikom mednarodne zveze športnega novinarstva:

»Zelo sem zadovoljen, gospodje, z vašim obiskom. Prisluhnili ste mojim pozivom in sami dobro veste, s kakšnim zanimanjem sledim športu in športnemu tisku.

Kot časnikarji imate dolžnost obveščanja in kar je bolj važno, vaša naloga je, da ustvarite mnenje in sodbo o vsem, kar se tiče športa.

O vašem lepem in koristnem poslanstvu sem že govoril raznovrstnim športnikom, ki so bili tu pri meni. Poudarjal sem, kako koristen je šport za voljo, duha, razum in za telo; vedno sem pa opozarjal na ovire in nevarnosti.

Brez smisla pa bi bili v praksi vsi moji opomini in nasveti, če teh ne razume, ceni in podpira javno mnenje.

Vse vaše moči naj stremijo za tem, da to mnenje utirite na pravo pot in v tem je vaše visoko poslanstvo.

Vi, gospodje, niste navadni reporterji; vaša skrb ne bodi poročati o tekmah, pisati številk in oklicati zmagovalce! Ne smete se ustavljati pri površnem objavljanju rezultatov, opisovati z barvitim in slikovitim jezikom, živo, drzno, prisiljeno peti hozana vsakonedeljskim junakom!

Več mislite na vpliv, ki ga imate in ki ga morate do potankosti izrabiti. Vaša odgovornost je v tem, kako izobraževati tiste, katerim je namenjeno vaše pisanje.

SPORTNI NOVINAR MORA IMETI ISKRENO SPOŠTOVANJE DO SPORTA

Prvi pogoj, da dosežete svoj cilj je ta, da morate imeti iskreno spoštovanje do športa; osvetliti morate korist, resnične zasluge in pravi pomen športa z enostavnim pisanjem, ki velja več kot vse modrovanje in prazno čvekanje in zavijanje v meglo.

Vseposod imate priliko za kratek poduk in koristen nagovor bodisi v začetku člankov kot v zaključkih, ki nam prikaže tekmovalčev značaj: kratek dogodek, gesta ali pa njegovo obnašanje. Kdor zna ujeti te odtenke, zna odkriti značaj, bistrost duha, ne samo s tehničnimi strani, ampak tudi moralnih in duševnih. Znati jim mora dati veljavo in upanje vredne lastnosti odrasčajočega mladenci ali mladenke.

To pa seveda omenite mimogrede, a vzbudilo bo v ostalih željo po posnemanju, da si bo uril naravno vrojene darove, ki so last vseh, kakor svojih osebnih: poštenost in odkritost v igri, strpnost, pozornost čutov in duha, moralno in športno pogumnost, telesni duh, ki naj bi se raztegnil čez vso družbo,

Sin je s počasnimi koraki pridrsal v kuhinjo, se v precejšnji razdalji ognil očetu in se ustavil na drugem koncu ognjišča.

Zdravnika je pogledal nezaupljivo in pozdravil s pritišanim »zdravo«. In še tega je na pol pogoltnil.

Stari Tinč je naščeperil obrvi in izpod čela pogledal na sinove močne, lopataste in žuljave roke, ki jih je stegoval nad žerjavico in od časa do časa podrsal dlan ob dlan, da je zahrestalo po trdih žuljih kot bi drgnil podplate.

Zavladala je mučna tišina.

Na obrazu mladega Tinča so bile bolestne poteze zrelega moža, ki je do dna izpil kupo trpljenja; ki je spoznal življenje do vseh najmanjših potankosti in nosil v srcu pekel z najhujšimi plameni, ki jih ni bilo mogoče pogasiti.

»Kako, ali sta mutasta?« je vprašal mladi in zapičil pogled v očeta. »Ali naš oče nič ne tarna, kako se mu slabo godi, kako ga zavidamo, sovražimo, kako mora stradati... Ali vam še ni izmolił svojih litanij, gospod doktor?«

Beseda, ki je bila spočetka tiha, mirna, toda zbadljiva, je postajala očitajoča. Glas mu je naraščal in se sprevračal v grožnjo. V njegovih očeh je zaplamtel divji ogenj sovraštva, da se je zdravnik kar ustrašil.

Stari je zakašljaj, vrgel klešče po ognjišču in se poguznil na tla ter odkrevsal proti vratom. Z levico je prijel za kljuko, z desnico pa je segel po palici, ki je slonela ob vratih, in se mladostno osuknil proti sinu. Zajel je sapo, da mu je zapiskalo v grlu in s povzdignjenim glasom zavpil: »Pes! Vem, da komaj čakaš, kdaj crknem. Pa ne bom še, ne! Nalašč ti bom kri pil, ker tako delaš z mano. Fej te bodi!«

Pri tem je pljunil na tla, se pognal skozi vrata in jih zalusknil za sabo, da se je vse streslo.

Mladi Tinč je trepetal od ihte. Obraz mu je porumenel, kot bi se mu bil razlil žolč. Iz oči so mu švigale strele divje jeze. Ni se premaknil niti za korak.

Doktor Zdravko je začutil, da je med očetom in sinom nepremostljiv prepad brez dna. Vse mu je postalo velika uganka, ki je ni znal razvozlati.

Dolgo sta molčala oba.

Zdravko ga je od strani opazoval, kako so se mu sunkovito dvigale orjaške prsi. Dihal je kot ranjena žival. Kaj se neki skriva v tem človeku? Od kod izvira vse to? Rad bi bil zasekal razpoko v ta vulkan, da bi videl, kaj se v njem kuha.

Mladi Tinč je medtem nagrbančil čelo, stisnil zgornjo ustnico z močnimi zobmi in sklonil glavo na prsi.

Zdravko je videl in čutil, da se bojuje sam s sabo. Z veliko težavo je pogoltnil slino kot grizljaj kruha. Pozneje mu je bilo vse jasno; spoznal je, da je v njem vrelo in kipelo ter sililo na dan. Ni mogel več prenašati. Vedel je, da ga oče opravlja in obrekuje pred vsakomer, ki ne pozna njune zgodbe in to ga je bolelo, čeprav se je zdelo, da je trd in neobčutljiv. Domačinom ni imel kaj razkrivati, z nancem, ki še niso poznali njegove preteklosti, pa ni mogel odpreti svoje notranjosti.

Doktor ga je poznal že nekaj let. Tudi zdravil ga je, ko se je usekal v prst. Tedaj sta se precej po domače razgovarjala. Takrat si je mislil, da je tak kmečki hrust nedovzeten za vse notranje doživljanje. Ko ga je sedaj videl takega pred sabo, se ga je zbal. Prepričan je bil, da mu je odveč, da bi ga s svojo prisotnostjo še bolj razdražil. Zato je prvi znil:

»Tinč, nič mi ne zamerite. Kot sem pogledal po drugih hišah, kjer so stari in bolni, tako sem se oglasil tudi pri vas. Če vam ni prav, ne pridem več.«

Tinč je ob teh besedah planil kakor iz sna, skočil za zdravnikom, ki je hotel oditi in ga pograbil za roko, kot bi ga nekdo stisnil s kleščami.

»Nikamor ne greste!« je rekel oblastno, ukazovalno in ga potegnil nazaj k ognjišču. »Sedite, sedaj se bova midva pomenila. Tu počakajte!«

Popadel je aluminijasto kanglico in odvihral skozi vrata. Kmalu se je vrnil s tepkovcem, ki je bil čist in rumen kot najboljši vipavec. Kanglico je položil na žerjavico, da bi ga malo pogrel. Potem je vzel s police moten, zamazan kozarec, ga oplaknil in pljusnil vodo po tlaku. Z obema rokama si je nato popravil hlače, ki so mu lezle pod trebuh. Klobuk je vrgel na okensko polico in sedel na nizek stolček za ognjiščem. Trudil se je, da bi bil kar najbolj prijazen, čeprav je čutil, da bo to le prisiljeno in bo moralo bruhiti iz njega vse z žveplom vred.

»Poslušajte, takole je s to stvarjo,« je začel. »Ker sva sama, vam povem. Ne bo vam treba poslušati babjih kvant. Pa tudi našega očeta ne, če ga sploh morem očeta imenovati.«

Pri tem se je oddahnil in sključil kolena pod brado, da je bil ves stuljen kot kup nesreče.

»Vi ste študirali, ampak ste še mladi. Vi še ne poznate življenja. Prav je, da ga spoznate... Jaz se bližam že petemu križu. Jaz imam družino, vi ne. Saj poznate moj drobiž. Mlajši hodijo še sedaj v šolo, starejši že pomagajo doma in služijo. Zdaj še nekam rinemo, a ni bilo zmeraj tako. Bila so le

katere člani smo, na družino, službo, narod, domovino in na najvišjo družbo, Cerkev. Zane-marjati dolžnosti do družine, do družbe, do vere iz slabosti, zaradi zabave, zaradi mržnje je v prvi vrsti nešportno.

SPORT BODI NA MESTU, KI MU PRIPADA

Drugi pogoj: Trudite se in poudarjajte na vso moč, bodisi v privatnem ali javnem življenju: šport naj ima mesto, ki mu pripada; naj ne preraste človečnosti in naše dolžnosti.

STIRI NACELA KRŠČANSKEGA SPORTA

1. Šport, kot oblikovanje telesa ne sme biti končni cilj in ne sme postati kult materije. Šport je v službi celega človeka: ni nikaka ovira pri intelektualnem in moralnem izpopolnjevanju, nasprotno, mora se pospeševati, pomagati in mu biti naklonjen.

2. V nasprotju s poklicnim delom — bodisi ročnim kot umskim — ima šport moč, da ti dá primeren oddih in tako se človek s prerojenimi močmi vrže na delo. Če pa šport zavzame prvo mesto kot rekreacija in odtrga človeka od poklica in dolžnosti, bi to postalo zelo škodljivo njemu in skupni koristi.

3. Šport ne sme spraviti v nevarnost zakonsko intimnost in lepo, zdravo družinsko življenje. Športno življenje ima velike potrebe, ki pa ne smejo izpodrinuti potreb družine in trošiti moči, ki so že opešale pri težkem vsakdanjem delu. Družinsko življenje je tako važno, da se ne smemo sklicevati na to okolnost.

4. Isti princip, kot za družino, velja tudi in v še večji meri, kadar moramo izpolnjevati verske

dolžnosti. Nedelja, Bog na prvem mestu. Cerkev dobro pozna zahteve mestnega človeka, ki čaka prav nedeljo za svoj teden-ski izlet; ko gleda zbrano vso družino, ki se brezskrbno igra v prosti naravi, si ne more kaj, da bi se nasmehnila in prav rada se potrudi, da jim pomaga izpolniti verske dolžnosti. Cerkev ne prepoveduje nedeljskega športa; ne! Dobrohotno gleda na nedeljske športnike in vedno jih opozarja, da je nedelja Gospodov dan, dan duševnega in telesnega počitka.

To so načela, ki sem jih hotel pokazati in ki hočem, da se jih spominjate ob najrazličnejših prilikah. Niso prestroge, če jih boste znali pravilno upoštevati.

Kakor sem vam že imel priliko govoriti o športu (Binkošti 1945), imate na tem področju prednika, vzornika, lahko rečemo vašega patrona, slavnega sv. Pavla, ki je v pismih večkrat omenjal pravila in športni duh, ki jim je dal višji in duhovni pomen.

"Ali ne veste," piše vernikom v Korint, "da tisti, ki v tekališču tekajo, sicer vsi tečejo, pa le eden dobi nagrado? Tako tečite, da jo dosežete. Vsak pa, kateri tekmuje, se zdržuje vsega: oni, da prejmejo minljiv venec, mi pa neminljivega. Jaz torej tako tečem, ne kakor na slepo; se tako borim, ne kakor bi mahal po zraku; marveč zatiram svoje telo in ga devljem v sužnost, da bi, ko evangelij oznamam drugim, sam ne bil zavržen" (I Kor 9, 24–27).

Dragi gospodje, odpuščam vas s temi besedami, proseč velikega apostola vseh ljudstev, da bi vi z božjo pomočjo širili veličastno opravilo športa, ki — po starem izročilu — dela telo

usta, lačna usta, ki veliko požro, rok pa nikjer. Samo te so bile!" Stegnil je predenj svoje velike roke.

»In ko ni bilo kaj žreti, so zmeraj vpili vame: "Tata polente, tata kruha!" — Kje naj bi ga vzel, če ga ni bilo nikjer! Doma smo malo pridelali, tistih nekaj litrov mleka pa ni vrglo niti za davke. Moj oče si je včasih pomagal s krošnjarjenjem. Po prvi vojski pa to ni več neslo. Začelo se je romanje v Francijo. Dolgo sem premišljal, kaj bi. Nekega dne sem pa le povedal Minki: V Francijo pojdem! Eno leto, dve, boš že rinila sama. Pri živini ti bo lahko pa še oče pomagal. — Za glavo se je prišla v misli sem, da jo zadene kap, tako se je ustrašila. Končno sva se le zmenila. Kaj je hotela? Saj je videla, da drugače ne bi mogli voziti.«

Tinč je stegnil desno nogo po ognjišču in spet privlekel rdeči robec iz žepa. Useknil se je, kot bi prišel v zadrego. Zdelo se je, da premišljuje, ali naj pove vse ali ne. Zdravnika je včasih vikal včasih tikal. Po kratkem premoru je nadaljeval: »V enem mesecu sem dobil potrebno dovoljenje. Žena mi je stlačila nekaj cunj v lesen vojaški kovček in iz zadnje moke, ki je bila pri hiši, mi je spekla hlebec kruha za popotnico. Pred odhodom sva vse skupno pregledala: pri živini, na skednju, v kleti, na polju, orodje, otroške obleke in sam ne vem, kaj vse mi je prišlo na misel. Kar je bilo polomljeno, sem popravil, da bi ne imela stroškov v moji odsotnosti. Malenkostne reči pa sem prepustil očetu, čeprav sem vedel, da se mu ne pripravi vsako delo. Veš, naš oče je bil precej razvajen in je doma preživel le malo časa. Skoraj zmeraj se je klatil po svetu in krošnjaril. Za kmečko delo ni imel posebnega veselja. Še poleti, ko je bilo najhujše delo, je rad najel tuje ljudi, da so mu pokosili in spravili seno.

S težkim srcem sem zapustil ženo in majhne otroke. Skrbelo me je, kako se bodo pretolkli brez mene. Drugih skrbi nisem imel. Za Minko sem vedel, da je poštena, po drugi strani pa me je tolažila misel, da je oče doma, ki bo lahko pomagal s kakšnim nasvetom.

Pred odhodom so vsi otroci tiščali vame in me spraševali, kaj jim prinesem iz Francije. Prav tako kot bi šel na božjo pot. Vsakemu sem moral nekaj obljubiti: enemu čevlje, drugemu oblekico, tretjemu igrače in ne vem, kaj še vse. Priporočal sem jim, naj bodo pridni, naj pomagajo mami, čeprav sem vedel, da ji bodo le v nadlego in breme. Potem sem šel...«

V kanglici, ki je ostala na žerjavici, je priplavala na površje prva penica, ker se je tepkovec že

ugrel. Tinč se je kot strela sklonil nad ploščo in pograbil kanglico, ne da bi se pri tem opekel. Njegova koža je bila tako trda, da se je zdela neobčutljiva.

»Preveč se je ugrel,« je rekel, »ker sva se zaklepetala. Malo bo požgečkalo po grlu, a to je dobro, ker je že mraz.«

Ker se je bal, da bi kozarec počil, je poiskal na polici porcelanasto skodelico in mu natočil.

»Le pijte!« je silil. »Potem bova nadaljevala.«

Doktor Zdravko je počasi srebal vroči hruškovec in vsak požirek ga je žgal po grlu.

Tinč je pil, kot bi bila pijača hladna. Le pri zadnjem požirku je široko zevnil in se oddahnil z zateglim: »Aaaa!«

»Tako!« je spet začel. »Povedal ti bom, kaj se je potem zgodilo. Veš, pri nas so hudo agitirali za Francijo, Belgijo, prej tudi za Ameriko. Iz Vidma in Čedadu so hodili neki gospodje in zbirali moške ter jih pošiljali v obljubljeni deželo, o kateri so znali povedati vse najboljše, kot bi se v njej cedilo mleko in med. Tudi jaz sem verjel in mislil: nekaj zaslužka bom pošiljal ženi, drugo bom shranil, da si ob povratku popravim hišo in dokupim še nekaj živine. Toda moje sanje so kmalu skopnele ko sneg v zgodnji pomladi. Tujina je tujina. Gorje tistemu, ki nima lastnega doma. Na tujem zaman išče sreče. Jaz sem to kaj kmalu spoznal. Saj ne rečem, v Franciji so lepa mesta, mnogo bogastva, a tudi veliko revščine. Mislil sem, da bo življenje lahko, poceni. Preveč otročji sem bil. Povem ti, da so le ti žulji kovali mojo srečo. Ne, nisem prav povedal. Srečo sem imel, da sem bil zdrav, drugače bi tudi z žulji nič ne opravil. Ali misliš, da so nas sprejeli z odprtimi rokami? Potiskali so nas kot živino iz kraja v kraj. Izbirali so nas kot teleta in krave, da bi iz vsakega izmозgali in izcuzali čim več zdravja in moči. Poslali so nas v rudnike, kjer smo morali delati po deset, dvanajst in še več ur na dan. Čeprav se ne bojim dela, se mi je zdelo, da so me zaprli v ječo. Zmeraj sem bil vaje dobrega zraka in zelene narave, zato me je delo v tistih podzemeljskih rovih utrujalo in ubijalo. Ker so se moji znanci raztepli na vse kraje in smo se le poredkoma srečevali, sem kmalu začutil samoto. V prostih urah se me je polastilo bridko domotožje. Ženi sem kljub temu pisal, da sem z vsem zadovoljen in sem že prve čase varčeval, da sem ji poslal nekaj denarja. Minka mi je zmeraj odgovorila, se zahvaljevala in pripovedovala o delu in skrbih, ki jih je imela doma.

Po osmih mesecih pa je zapihal drugačen veter. Minkini odgovori so bili kratki in v pismih je večkrat potožila, da oče postaja čuden. Začelo me je

MIRKO MAZORA

Nedelja v avgustu

Jasno.

Sprostimo se!

In se prične:

Hrup in metež tak,
smeri

na vse strani.

Okrvavljen tlak,

nekdo leži na tleh

— kar dalje brez uteh!

Z mesta na deželo,

z dežele v mesto,

k morju,

v hribe.

Avti,

avti,

avti,

vmes motorji.

Brilzg.

Leteča.

Tam gori asfalt.

Alt!

Naprej! —

Še po kolovozih,

stezah,

preko mej.

Kraška gmajna je kričava,

pohojena trava.

In srca?

Sprosti se!

Tam

zaprl sem vrata

za seboj,

da slepivi soj

me ne doseže.

Tak pokoj!

Vonj z nebes

— vdih globok —

kamen posvečen

— vroče čelo nanj!

Izhlapel je znoj.

Z novimi močmi

grem v nadaljnji boj.

zdravo in krepko, kot posodo močnih in lepih duš.«

Devet let pozneje je papež Janez XXIII. sprejel v avdienci kongresnike Združenja športnih novinarjev in imel nagovor, ki je imel velik odmev v svetu:

»Športni tisk! V modernem svetu je zadobil izredno velik pomen in za sabo ima izredno velik del javnosti. V znanje vam dajem, da tudi sam večkrat pregledam športne liste in z začudenjem in zadovoljstvom ugotavljam, da je športna informativnost dosegla izredno visoko raven.

Ta veliki razvoj je treba pripisati rastoči važnosti, ki jo ima šport v današnji družbi. Neštenevilne množice imajo vsako nedeljo zdravo zabavo. To smo vzeli na znanje; samo ta zabava naj bo združena s posvetitvijo nedeljskega dne. V skladu z božjim zakonom, da človek upravičeno dá duška svojemu telesu in duhu, potem ko je dal Bogu, kar je božjega.

Športni razmah in relativni tisk, ima za vas, gospodje, ne

ALEKSIJ JOŽE MARKUZA

Uporni krik

Bori
so zašumeli
in zavpila
so brda.

Morje je besno
pljusnilo visoko,
da se je slišalo
globoko
v kraških jamah
kot odmev
stoletnih grobov:

tukaj smo mi,
tu živimo,
tu je naša kri!

skrbeti. Ali sta se kaj sporekla? Ali je hotel ukazovati? Morda je zahteval denar za pijačo in mu ga ni hotela dati? Take misli so me obletavale ko sršeni. Nič hujšega mi ni padlo v glavo.

V pismu sem jo prosil, naj mi pojasni, zakaj je oče postal čuden. Ni mi odgovorila. Potem sploh nisem dobil dolgo časa pisma od nje.«

Tinč se je oddahnil, se popraskal po glavi in za trenutek zamižal. Doktor Zdravko je zaslutil, kaj bo bruhnilo na dan. Čutil je, da je v možu peklo in vrelo. Gotovo je že večkrat iskal prilike, da bi se nekomu izpovedal. Danes je bil priča neprijetnemu srečanju med očetom in sinom, zato mu je mož vse to zaupal.

Po kratkem premoru je nadaljeval.

»Nekega dne sem srečal v mestu prijatelja-sovaščana, ki je imel dopust. Stopila sva v gostilno. Na obrazu sem mu bral, da mi hoče nekaj povedati.

»Ali ti kaj piše Minka?« me je vprašal z nekim čudnim nasmeškom.

»Že nekaj časa ne dobim pošte od nje.«

»Kaj pa stari?«

»Oče?«

»Da.«

»Minka mi je pisala, da je postal nekam čudaški.«

»Čudaški? Dedec je ponorel na stara leta!«

»Mene je spreletela ledena mrščavica in grozna slutnja se mi je zapičila v možgane ko razbeljena igla.

Kako, ali ti kaj veš? — sem z izbuljenimi očmi silil v prijatelja.«

»Pisali so mi.«

»Kaj so ti pisali?«

»Da nori za Minko in ...«

»V meni je vse zavrelo ko v kotlu. Pred očmi se mi je zameglilo in sem planil na ulico, ne da bi pozdravil prijatelja. Sam ne vem, kako sem pridivjal na svoje stanovanje, kjer sem se ves omotičen vrgel na blazino. Vse mi je bilo jasno. Stari se je spečal z mojo ženo. Moj oče! Ali bi ga še mogel imenovati očeta in mu pogledati v obraz? Fej, svinja! Dedec stari! Tako se mi je zagnusil, da bi ga bil raztrgal v tistem trenutku ...

Minka se mi je zasmilila. Nisem je obsodil. Vedel sem, da je kriva tudi ona. Čutil sem, da je zaradi tega med njo in mano zazijal prepad. Predobro sem poznal njeno naravo, da bi jo mogel zaradi tega zavreči. Zapeljivi gad je bil moj stari. Do tedaj nisem slabo mislil o njem. Vedel sem, da je veseljak, da ljubi lahko življenje, da se rad pošali, a v tistem trenutku sem spoznal, da sem bil slep. Nenadoma

so se mi odprle oči. Druga za drugo so mi začele švigati slike po spominu. Dogodki, katerim prej nisem pripisoval nobene važnosti, so pokazali svoje pravo lice. Prizori so se vrstili. Videl sem očeta, kako se vrača s krošnjo na rami, kako stresa žep, da mu žvenkljajo kovanci, kako odpira predalčke in deli mojim otrokom igrače. Videl sem blesk njegovih oči, ki švigajo po Minki, blesk zapeljivega gada, ki poln poželenja prebada in zastruplja nedolžno ženo. Slišal sem, kako pripoveduje o svojem potovanju, o dobri kupčiji, kako stresa vpričo Minke neslane in dvomne šale in govori o lepih ženah. Ti dogodki, katerim sem bil sam večkrat priča in katerim nisem pripisoval nobene važnosti, so tedaj zasijali v pravi luči.

Sam sebi sem se čudil, da sem bil vedno tako slep in gluhi in tako sveto zaverovan v očeta, da nisem o njem mislil nič slabega. Pozabljal sem, da je človek kot vsi drugi, z vsemi strastmi in napakami ali pa še slabši.

Tedaj se je v meni nekaj zrušilo. Lepa slika je izginila in čeznjo je pljusnila vsa umazanija življenja.

Še tisti dan sem napisal Minki dolgo pismo. Kar se je kuhalo v meni, sem vse zlil na papir. Odkrito sem ji povedal, kaj sem slišal in zahteval, naj mi takoj odgovori in pove čisto resnico.

Štirinajst dni sem bil tak, kot bi sedel na žerjavici. Ne ponoči ne podnevi nisem imel mirne ure. Na delu sem bil tako zaverovan v svoje skrbi, da so me morali večkrat potegniti izpred vozičkov, ki so drdrali mimo mene.

Končno je dospelo Minkino pismo. Bilo je zmečkano in posvaljkano, kot bi se bila premislila, preden ga je oddala na pošto. Roke so se mi tresle, ko sem ga odpiral. Popisano je bilo na vseh štirih straneh in na vsaki strani so bili veliki madeži solza, kot bi bile kanile debele kaplje dežja nanje.

Minka ni tajila. Polna kesanja in skrušenosti je priznala svoj greh. Opravičevala se je, da je preveč slabotna, neodločna, da so jo omamile zapejljive besede. Zatrjevala je, da si ne bo upala stopiti pred mene, ker je prelomila zvestobo in da je nevredna mati mojih otrok. Prosila je, naj ji odpustim in se čimprej vrnem domov. Za pokoro je pripravljena postati moja sužnja.

V veži so zaškripala vrata. Tinč je dvignil glavo in prisluhnil. Oči je imel motne kot bi se prebudil iz sna. Ves čas pripovedovanja je buljil v žerjavico, kot bi iz nje bral svojo zgodbo.

V veži je zakašljala Tinčevka in drsala po kamenitem tlaku, da bi otesla zemljo, ki se je oprijela

samo vedno večjo zaposlitev, temveč vam daje veliko odgovornost; vi imate v rokah orožje, ki orientira javno mnenje na športnem področju.

Znati morate dati športu mesto, ki mu gre kot človeški dejavnosti; ne premalo, a tudi ne preveč.

Šport ima svojo veljavo, ki je zelo velika.

Skušajte imeti v vaših spisih ravnovesje. Izogibajte se poveličevanju nevarnih mitov, dvigati čezmerno navdušenje, osredotočiti pozornost samo na telesno veljavo. Bodite dosledni in držite se navseta apostola Pavla, ki pravi: "Facientes veritatem in caritate" (poročajte resnico z ljubeznijo).

V vseh vaših člankih, v vseh vaših dopisovanjih bodite zvesti temu načelu.

Kaj naj bi še dodal k tem papeževim besedam?

Jasno in odločno zagovarjajo dolžnost vsakega kristjana, delavca in športnika.

ALEKSIJ JOŽE MARKUZA

Prošnja

V jeseni
žerjavi
vriskajoče pod nebom
na jug
plové.

Pozdrave
prinašajo nam
z onkraj Črnega morja,
od Uralov
in pomorskih nižin.

Ko se vrne
vaše hrepeneče srce
med brate trpeče,
pozdrav jim vrnite
z vročim poljubom.

Nekaj misli o delu v okviru deželnega světa

Slovenci, ki živimo v mejah italijanske republike, bivamo na področju treh pokrajin: tržaške, goriške in videmske. Upravno smo bili do leta 1964 razdeljeni v tri ločene pokrajine: s tem letom pa smo se združili v enem skupnem upravnem organu: deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Nima smisla, da bi razpravljali o tem, kaj vse smo Slovenci v Italiji pričakovali od ustanovitve dežele, saj smo vedeli, da je bil njen nastanek pogojen prav zaradi naše prisotnosti v teh krajih. Tudi nimam namena omenjati naše razočaranje, ko smo zvedeli za statut, ki ga je izglasoval rimski parlament in ki omenja samo v enem členu in še to skopo jezikovne skupine (slovenska narodna manjšina ni v statutu nikjer izrecno omenjena!) ter jim zagotavlja enakost pravic in zaščito etničnih in kulturnih značilnosti. Rahlo smo upali, da bosta praksa in politična volja strank drugačni in da nam bosta bolj naklonjeni kot črka statuta. Toda ni bilo tako! Kakor hitro se je dežela lotila reševanja narodnostnih zadev slovenske manjšine, hoteč tako bolj širokosrčno tolmačiti člen 3

čevljev. Narahlo je pritisnila na kljuko kuhinjskih vrat, ki so zacvilila. Ko naju je zagledala, je obstala ko vkopana in nekaj trenutkov boječe prekladala oči z enega na drugega, kot bi slutila, da sva se o njej pogovarjala. Po njenem obrazu je bila razlita bolečina, podobna tisti, ki jo je obdajala, ko je pisala Tinču pismo in se mu obtoževala. Zdelo se je, da je trpljenje onega časa pustilo na njej neizbrisne sledove.

Tiho ko v cerkvi se je prestopila in se približala ognjišču. Roke je stegnili nad žerjavico ko svečenica nad žrtvenikom in boječe zaprosila: »Ali bi šel še po tisto korenje, ki je na njivi? Zdi se mi, da bo snežilo. V Pečeh je vse zakajeno.«

Tinč jo je motril s prodornim pogledom, kot bi se hotel potopiti v skrite koticke njenega srca.

»Ali ste že vse porvali?« je vprašal in se trudil, da bi bil glas dobrohoten.

»Korenje smo. Še nekaj repe imamo. Potem bomo obrezovali, če ne bo premrzlo.«

V kanglici je bilo še malo hruškovca. Tinč je segel po njem in ji ga ponudil: »Na, spij, da se pogreješ.«

Tinčevka se je nasmehnila. S tresočo roko je vzela kanglico in po požirkih srebala vročo tekočino. Kri ji je kar vidno lezla v lica, da je zardela ko mlado dekle pred fantom.

Potem je nalila vode v kotliček in ga obesila na verigo. Podtaknila je še dve dolgi poleni, da je zaprasketalo in si iz navade obrisala roke v predpasnik.

»Ali pojdeš po korenje?« je še enkrat boječe vprašala. »Če ne moreš, znesem pa sama z otroki.«

Tinču se je zdelo, kot bi mu očitala, zato je nekoliko nasršil obrvi. Odprl je usta, kot bi hotel zarobantiti, a se je premagal.

»Saj pridem čez nekaj časa. Če me ne bo, pa vi prinesite enkrat. Kar ostane, že znesem sam.«

Tinčevka se ni več oščajala. Klešče, ki so ležale na ognjišču, je postavila v kot in izginila kot srna.

* * *

Tinč se je s komolci naslonil na kolena in z dvignjeno glavo poslušal, da so se vrata v veži zaprla.

»Taka je,« je spet začel, »že deset let je od tistega, a se še zmerom trudi, da bi bila dobra z mano ...

Po tistem pismu sem se jaz zakrknil in sem molčal nekaj mesecev. Nič se nisem oglasil, ne s pismom ne z denarjem. Tako sem jo hotel kaznovati. Tisti meseci so bili najhujši v njenem življenju. Sama mi je pozneje priznala. Bila je zapuščena, osamljena, brez vsake pomoči in tolažbe. Ljudje

so se zgražali in jo zaničevali, stari pa je po tistem ravnal z njo kot s tujko. Neusmiljen je bil do nje, pikal jo je in se norčeval, kot bi bil sam povsem nedolžen.

Tudi on se je bal mojega molka, še bolj pa mojega prihoda. Jaz nisem nič sporočil, kdaj pridem. Po prijatelju sem zvedel, da se je doma rodila deklica. To me je dvignilo. Odpovedal sem službo, pobral prihranjeni denar, nakupil nekaj stvari za otroke in sedel na vlak. Šele na poti domov sem začel bolj tuhtati o vsej zadevi.

V meni se je kuhal gnev na očeta in sem sklenil, da mu posvetim s sekiro. Sram me je bilo stopiti v vas, ker sem že od daleč videl posmehljive poglede sosedov. Čim bolj sem se bližal domu, tem bolj tesno mi je postajalo pri srcu. Začutil sem mržnjo tudi do Minke. Čeprav sem ji sam pri sebi že odpustil, sem se bal srečanja z njo...

Po ovinkih in stranskih stezah sem prišel do hiše in sreča je hotela, da ni bilo starega doma. Menda je kar slutil, da se bližam, zato se je zadnje čase potikal po drugih hišah.

Z Minko sva se srečala v veži. V mraku me ni niti spoznala. Ko sem stopil v pramen svetlobe, ki je pronicala iz kuhinje, je pobledela, razprla oči in obstala ko okamenela. Potem je butnila na kolena in mi objela noge ter zajejala kot otrok.

»Oh, Tinče! Kaj sem ti naredila! Odpusti mi! Ubij me! Kar hočeš naredi z mano!« je vzdihovala.

Ker so ob njenem vzdihovanju pritekli otroci, se je prelomilo v meni, da so se mi vsi zasmilili.

Nič ji nisem očital, ne tedaj ne pozneje. Le kadar sem molčal po dva, tri dni zaporedoma, je vedela, kaj pomeni moj molk.

Ko je stari zvedel za moj prihod, se me je izogibal ko modrasa. Skrivaj je prihajal v hišo in ko tat v naglici pojedel, kar je dobil v svoji skodelici. Včasih je prosil otroke, da so mu nesli kos kruha. In prav tem se mora zahvaliti, da je kmalu prenehalo njegovo pregnanstvo in da ni prišlo do hujšega. Zmeraj so me spraševali, zakaj stari oče ne pride domov. Sit sem bil vsega tega, zato sem ga nekega dne počakal, ko je skrivši prišel po svojo menažo.

Ko me je zagledal, je obstal ko vkopan in me pisano pogledal, kot da bi bil jaz krivec. V meni se je vse lomilo in sam ne vem, kje sem dobil tisto silo, da sem se premagal in nisem planil nanj.

Stari ni pokazal niti trohice kesanja. Njegov obraz je izražal posmeh. Nobene ni zinil. Ko sem mu s težavo in skozi zobe povedal, naj bo doma in naj ne usmaja okrog kot izgubljena duša, je rekel samo: "Ja!" in ponosno dvignil glavo. Potem je

našega statuta; je vlada takoj posegla vmes ter zaustavila hotenje in politično voljo deželnih organov rekoč, da je le ona pristojna za reševanje vprašanj, ki zadevajo narodne manjšine v mejah republike in da torej samo ona (vlada) daje ustrezne zakone oziroma dekrete.

To je bil prvi šok, ki smo ga morali Slovenci prenesti v deželi Furlaniji-Juljski krajini. Drugi šok pa je bil za nas omahljivost deželnih organov, ki niso hoteli vztrajati v »boju« z Rimom, ampak so se takoj uklonili njegovi volji, kot da bi se hoteli čimprej rešiti bremena, ki bi jim ga nalagale koristi in težnje slovenske narodne manjšine za dosego njenih osnovnih pravic.

Ko smo se dokončno sprijaznili z nastalo situacijo, smo pač slovenski zastopniki v deželnem svetu skušali po ovinkih doseči vsaj drobtinico tega, kar smo si želeli. Nenehno smo poudarjali, da je dežela kompetentna za reševanje naših problemov, in to v smislu člena 3 statuta. V prvi zakonodajni dobi je v tem smislu dr. Škerk prodrl v deželnem svetu z nekaterimi dopolnili k zakonskim načrtom. Dalje je uspel s predlogom zakonskega osnutka, ki predvideva kazen za podpihovanje in netilce narodnostnega sovraštva. Da bi postal veljaven, je moral zakonski osnutek od deželnega sveta romati pred parlament. Ker pa je bilo prej konec zakonodajne dobe parlamenta, je osnutek zapadel. Bil pa je v začetku druge zakonodajne dobe deželnega sveta spet vložen, zato bo moral še enkrat v diskusijo in v odobritev deželnega sveta, od tu pa spet v rimski parlament.

Druga zakonodajna doba, ki ima šest mesecev življenja za seboj, je kazala in upam si trditi, da še vedno kaže precejšnjo

voljo za reševanje naših problemov, oziroma točneje rečeno: za večje upoštevanje slovenskega življa, ki biva v naši deželi. Naj s tem v zvezi omenim samo dva dogodka: imenovanje Slovenca v zelo važen organ, ki mu je poverjeno ekonomsko in socialno programiranje v okviru dežele. Ta odbor bo praktično v pomoč deželnemu odboru pri sestavljanju zakonskih osnutkov socialno-ekonomske vsebine ter pri splošnem programiranju. Drugi za nas važen moment pa je izjava predsednika Berzantijs, s katero je priznal obstoj slovenskega življa v Beneški Sloveniji. Bila je to le deklarativna izjava, a za nas velikega pomena, saj doslej uradni krogi in podobni forumi niso hoteli nikjer omeniti beneških Slovencev in so stalno ponavljali, da živi v nadiških dolinah ljudstvo, ki govori neki poseben dialekt in pika! Izjava predsednika Berzantijsa rešuje beneške Slovence narodnostne »ilegale« in odpira — upamo — nova vrata ter nudi nove možnosti v zvezi s problemi naših zamejskih sorojakov pod Matajurjem.

Čutiti je torej določeno politično voljo (čeprav zaenkrat še bolj medlo) za konkretno in vztrajno reševanje naših pravic, vsaj tistih, ki spadajo v delokrog deželnega sveta, oziroma odbora. Togost in prejudicirana miselnost italijanskega sveta do nas polagoma prehaja v elastičnost, v pripravljenost dialogiranja s slovenskim svetom. Ne smemo pa biti pri tem preveč optimisti, kakor tudi ne pesimisti za vsako ceno. Prepričan sem, da nam bo bodočnost veliko bolj naklonjena, kot nam je bila preteklost.

S tem v zvezi, čeprav posredni, se mi zdi važen obisk predstavnikov zamejskih Slovencev

izginil v svojo kamro. Od tedaj sva hodila drug mimo drugega, kot bi se ne poznala. Molče je kaj pobrskal pri živini, molče je pojedel svoj delež in še zmeraj kolovratil po vasi. Kmalu je postal mučenik. Surovina sem bil jaz. Opravljaj me je, da nečloveško postopam z njim, da mu ne dajemo jesti, da je brez obleke, da zmrzuje in kaj vem, kaj še vse. To je tudi sedaj njegovo vsakdanje opravilo. Ljudje ga pomilujejo in mene gledajo po strani. Hudiča! Kar si je skuhal, to naj je! Jaz ga ne bom nosil na rokah in ga pital kot bolno jare, če me je umazal za vse življenje. Saj bi pozabil, če bi ne bil prisiljen gledati vsak dan otroka. Pa otrok ni nič kriv. Njo imam rad, ker je mirna, pohlevna, vsa Minki podobna. Bolj ko vse me jezi strupeni jezik starega, ki vsakemu potoži, kako se mu slabo godi, kakšne krivice mu delamo, koliko mora trpeti. Do zdaj mu še ni manjkalo polente in kruha, piščancev mu pa res ne bomo cvrli! Jih ni zaslužil... Taka je ta storija...«

Tinč je nagrbančil čelo in se popraskal za ušesom.

Po večnem tlaku so zatopotali hitri otroški koraki. Kuhinjska vrata so se z naglico odprla in k ognjišču je skočilo desetletno dekletce. Dve temni kiti sta ji padali na ramena ko dva modraska, nje ne rjave oči pa so plašno švigale od zdravnika do krušnega očeta. V zadregi je začela lomiti trsko, ki je ležala na ognjišču. Z njo je bezala v poleno, iz katerega se je cedila vlaga, da je cvrčalo, cvililo in se kadilo.

»Danica, vrati zapri,« jo je opomnil Tinč.

Hitro je ubogala in mirno zaprla vrata. Nato je skočila k očetu, ga prijala za kolena, nagnila glavo na stran in boječe zašepetala:

»Tata, mama je rekla, da že mi znesemo korenje. Vi pa podtikajte, da voda zavre v kotliču.«

Tinču se je ob besedi »tata« stemnil obraz, a se je ob otrokovi nedolžnosti premagal in raznežil ter jo pobožal po laseh.

»Zdaj bom podtaknil, potem pridem tudi jaz po korenje. Le pojdi in povej mami, naj naloži velik oprtnik.«

Danica je pokimala z drobno glavico, da so ji kite udarile po plečih ko dva biča. Nato je ko verica izginila v vežo.

»Ta je,« je zamišljeno povedal Tinč. »Kako naj bo človek surov s takim otrokom. Včasih ne morem verjeti, da nisem njen oče. Njen nedolžni glasek me nehote spominja na to. Bojim se tistega trenutka, ko bom zagledal v njenih očeh spoznanje. Rad jo imam in se zelo bojim, da bi se tedaj njena čista ljubezen ne skalila in se ogrela za starega. Morda

bi tedaj zasovražil oba. Ne vem. Bojim se tistega trenutka...«

Tinč je smrknil, kot bi mu solze silile v nos. Dvakrat je pritisnil veke na oči, kot bi se sramoval ganotja in segel po klobuku.

Oba sta molčala. Slišalo se je le prasketanje ognja in cvrčanje vode v kotliču.

Zdravnik Zdravko se je zamislil. Stari in mladi sta mu potožila svoje težave, vsak po svoje. Mladi je bil bolj iskren, zato je bila njegova zgodba pretresljiva...

Hotel mu je reči nekaj vsakdanjih besed o križih in težavah, ki jih ima vsak človek, a se je premislil. Zdelo se mu je, da bi bile take besede preplitke in bi morda Tinča užalile.

Njun molk in tiho razmišljanje je spet prekinil stari Tinč, ki se je pojavil na vratih. Ker je bilo vse tiho, je mislil, da so vsi odšli. Med ustnicami je tiščal pol cigare in z rdečimi očmi buljil v žerjavico. Nobene ni zinil. Dvakrat je požulil ugašeno cigaro in molče stopil k ognjišču.

Mladi Tinč ga je mrko pogledal izpod čela in globoko vzdihnil. Da bi se izognil prepiru, je vstal in se odpravil na njivo. Tudi zdravnik je stopil za njim.

Stari je držal med kleščami ogorek, mežikal in dolgo vlekel cigaro, ki se mu ni hotela vžgati.

Ko se je ozrl in videl, da sta oba odšla, je nekaj časa zijal v odprta vrata in poslušal, kako so se oddaljevali koraki. Potem je zlezel na ognjišče in začel godrnjati nad svojo usodo. Sam sebi je tožil in se jezil, sam sebi je odgovarjal in se tolažil.

Zdelo se mu je, da so se vsi zakleli proti nje-mu, da se ga vsi izogibajo kot gobavca in ga prezirajo. Začutil je vso betežnost starca, pozabil na zablode prejšnjih let in še naprej živel v prepričanju, da so domači hudobni in mu delajo krivico.

MIRKO MAZORA

MOJA POT

Duše mračne in sirotne
moje steze vse samotne,
svet krog mene le praznina,
mrtve ograje — kamenina.

Moja pot! Pa tam pri koncu
bo zlato v trudnem soncu,
ki nebo in zemljo in mene
spremeni, v škrlat odene.

oktobra letos v Ljubljani. Kljub nekaterim izrečenim kritikam, ki smo jih kje zasledili, je ta obisk zelo važen, rekel bi, da je celo zgodovinskega pomena, ker pač odpira novo obdobje v življenju in razvoju naše manjšine. Če bomo namreč mi sami čutili neko oporo, čeprav samo moralno v naši matični domovini, se bomo lahko vztrajneje potegovali za naše cilje, to je za doseg naših narodnostnih pravic. Važen pa se mi zdi tudi zaradi tega, ker bodo italijanski vladajoči krogi vendarle spredvideli, da nismo tako sami in da zato nimamo smisla kovati na tistem kakšnih načrtov o naši popolni asimilaciji, temveč bodo polagoma spoznali, da smo in da moramo ostati suveren subjekt, zaveden slovenski subjekt, ki mu ni samo do »državlanskega življenja«, ampak tudi do »slovenskega življenja«, in to polno-pravnega. O tem sem trdno prepričan! Tako bo morda le enkrat nastopil konec brezsmiselnih in odvečnih razlastitev naše zemlje, konec teptanja, oziroma ignoriranja naših osnovnih pravic. Živimo pač v dobi pluralizma, medsebojnih obiskov na državni in meddržavni ravni itd. V tem smislu je bil naš obisk pri slovenski vladi v Ljubljani brez dvoma pozitiven. Svet se pač spreminja in je treba z njim naprej! Preteklost se s svojimi dobrimi ali slabimi stranmi odmika v ozadje, stopa na oltar spominov...

Danes sili v ospredje, mislim zamejskim Slovencem, nova narodnostna kuga: asimilacija!

Ubila vera v matično domovino je ubila v srcih premnogih tudi slovenstvo: prelevili so se v »trietine«. Morda nam bo večja vez z matično domovino pomagala zaježiti ta tok nenasitljive asimilacije. Upajmo vsaj!

zlatomašnik

Ciril Sedej

Pokojni župnik Sedej in pokojni msgr. Novak

Spet je smrt posegla v redke vrste slovenskih duhovnikov na Goriškem. Dne 1. februarja 1968 je umrl v sanatoriju Sv. Justa v Gorici zlatomašnik Ciril Sedej. Naslednjega dne so ga prenesli v Števerjan in izpostavili v župnijski cerkvi. Dne 3. februarja so Števerjanci in zelo številni pokojnikovi prijatelji, ki so prihiteli z vseh strani, izkazali zadnje časti zaslužnemu duhovniku. Pogrebne molitve je opravil sam goriški nadškof Peter Cocolin. Poslovilne besede pa je spregovoril stolni kanonik dr. R. Klinec, ki je tudi vodil pogreb. Pokojniku se je izpolnila želja, da počiva sredi svojih Števerjančev, katere je duhovno oskrboval celih 44 let.

NJEGOVA ŽIVLJENJSKA POT

Rodil se je v Cerknem 10. aprila 1888 kot sin ugledne rodbine, ki je dala več duhovnikov, med njimi brata

Miklavža ter strica, goriškega nadškofa Fr. B. Sedeja. Ljudsko šolo je posejal v Cerknem in srednjo v Gorici. Maturiral je leta 1907. Stricu nadškofu je tedaj zaupal: »Ne čutim duhovniškega poklica. Odvetnik bom!« Nadškof mu je odgovoril: »Stori, kakor misliš. Potrebujem duhovnike, a nič manj ne rabim dobrih laikov!« Ciril je tako odšel na Dunaj in se vpisal na pravno fakulteto. Tri leta je obiskoval vseučilišče in položil razne izpite. Leta 1910 je ljubljanski škof Jeglič priredil slovenskim akademikom na Dunaju duhovne vaje in teh se je udeležil tudi jurist Sedej. Med vajami je kot v nenadnem razsvetljenju spoznal, da ga Bog kliče na pot duhovništva. Brat Miklavž, ki je tedaj župnikoval na Grahovem, mu je v odgovor na sporočilo o tem spoznanju pisal dne 24. maja 1910: »Malo-katero Tvoje pismo me je še tako raz-

veselilo kot zadnje: zadnje duhovne vaje so te vseskozi duhovno prerodile... Upam z gotovostjo, da se izkažeš moža: da načrt, ki si ga spoznal za pravega in lepega, spremeniš v poslopje, ki ga bodo vsi dobri in pametni ljudje če ne občudovali, vsaj priznali za "Monumentalbau" (veličastno zgradbo).«

Idealni vseučiliščnik se je poslovil od »Daničarjev«, med katerimi se je pridno udeleževal, se z Dunaja vrnil v Gorico in rekel nadškofu: »Bog me kliče v semenišče!« In tako je jeseni leta 1910 stopil v goriško bogoslovje. Dne 10. julija 1914 ga je nadškof Sedej posvetil v duhovnika. Čez same štiri dni mu je že poslal dekret, da je imenovan za kaplana v Rihemberku. Novomašnik je za kratek čas v Tolminu nadomeščal bolnega duhovnika Fortunino in nato je prevzel službo v Rihemberku. Ko se je čez dve leti zaradi vojne ljudstvo izselilo iz Rihemberka, se je Ciril umaknil na dom v Cerkno, kjer mu je dekan Kunšič izposloval dekret za prvega kaplana. Ker pa je na Cerkljanskem bilo več duhovnikov, ga je nadškof sprva nameraval poslati za dušnega pastirja med hrvaške begunce v Oberhollabrunn za Dunajem, nato pa, ko se je premaknila soška fronta na Piavo, ga je poslal za župniškega upravitelja v Kojško in mu poveril še upravo Vedrijanu. Tako je Ciril Sedej prišel v Brda konec leta 1917 in ostal med Brici celih 50 let.

Vojna je težko prizadela tudi Kojško. Cerkev in župnišče sta bila sicer nepoškodovana, toda vinogradi in polja so bili docela uničeni zaradi vojaških premikov in utrdb. Ljudje, ki so bili brez vsakih živil, so bili odvisni le od »aprovizacije«. Enake razmere so bile tudi v Vedrijanu. Težki gospodarski položaj vernikov je dušnega pastirja podžigal, da se je s še večjo vnemo zavzemal zanje. Medtem se je števerjanski kurat Janez Jarc odpovedal duhovniji. Nadškof je 1. avgusta 1920 izdal dekret, s katerim je nečaka Cirila premestil iz Kojškega v Števerjan, od koder pa je moral še nadalje upravljati Kojško vse do prihoda župnika

Franca Mariniča. Števerjan je bil tedaj še ves v ruševinah. Novi kurat se je naselil v občinski hiši, ki je edina ostala še cela. Ko pa mu je nadškof dne 23. aprila 1923 poveril še upravo Podsabotina, se je preselil v tamkajšnje župnišče, tako da je iz Podsabotina upravljal Števerjan. Končno mu je le uspelo, da je leta 1926 na števerjanskem griču zrastla nova cerkev in ob njem novo župnišče, kamor se je lahko vselil. Ko se je tako nastanil v svoji duhovniji, mu je bila poglavitna skrb, da opremi novo cerkev, nakupi orgle in doseže vrnitev zvonov ter uredi v vojni uničeni župnijski arhiv. Ko je bilo tudi to urejeno, je napel vse sile, da dokončno uredi pravni položaj števerjanske kuracije: predvsem je dosegel, da je nadškof Sedej dne 27. julija 1931 dvignil kuracijo v župnijo. Nova župnija je dosegla državno priznanje komaj 21. maja 1963. Nadškofu Karlu Margottiju je predložil težke pastoralne razloge, ki so zahtevali, naj se števerjanska župnija izloči iz ločniškega fur-lanskega dekanata in se pridruži biljanskemu. Ločniški dekan Peter Mo-setti se je temu zelo upiral, a končno je le zmagalo načelo povezanosti duhovnikov in enotnega področnega dušnega pastirstva v vseh Brdih.

Neprestano delo, napor in skrb, pa tudi boleti in nerazumevanje so Sedeja izčrpali, pritisnila je še Parkinsonova bolezen, ki ga je prisilila, da se je 11. aprila 1961 umaknil v pokoj. Župnijo je izročil mlademu nasledniku Oskarju Simčiču, sam pa je z vdanim prenašanjem bolezni in molitvijo klical božjega blagoslova nad svoje Števerjance, med katerimi je hotel preživeti večer svojega življenja. Dne 10. julija 1964 je med njimi obhajal svoj zlato-mašniški jubilej. Bolezen se je poslabšala, zlasti ko si je septembra 1967 pri padcu zlomil roko. Zatekel se je v goriško bolnišnico in nato v sanatorij Sv. Justa, kjer je umrl.

OBNOVITVENA DEJAVNOST

Prva svetovna vojna je razpela bojno črto preko Brd. Brice je raztepla in

razgnala v begunstvo, neštete domove porušila, polja in vinograde razrila. Še najbolj sta bila uničena Števerjan in Oslavje. Božja Previdnost je po umiku fronte na Piavo poslala mladega Sedeja v Brda, da je na najbolj razbičanem področju, ki je segalo od Vedrijana do Podsabotina, postal duša in pobudnik vsakovrstne obnovitvene dejavnosti.

Kot ljubeči oče je sprejemal vračajoče se begunce in vojne povratnike, jih osrčeval in jim pomagal postavljati zasilne barake, pisal prošnje za dosego begunske podpore in vojne odškodnine, posredoval pri oblasteh. Skupno s peščico podjetnih mož je organiziral v Števerjanu stavbno zadrugo in kmečko posojilnico. V kratkih letih so se Brda gospodarsko prerodila, na ruševinah so zrastle novi domovi, okoli njih so zazeneli novi vinogradi in sadovnjaki. »V tej zemlji je zlato! Ne zapuščajte je!« je bodril domačine, ki so se v težki gospodarski krizi, ki je pozneje nastopila, hoteli izseliti.

Še bolj ko gospodarska mu je bila pri srcu duhovna prenovitev. V vseh duhovnijah, ki so mu bile izročene v duhovno oskrbo: Vedrijan, Kojsko, Števerjan, Cerovo, Podsabotin, je ljudi navajal h krepostnemu življenju, jih svaril pred razvadami, zlasti pred plesom in pijančevanjem, in jih tako razvnel za verske in npravne vrednote. V Števerjanu mu je bila v lepo pomoč ženska Marijina družba. Verska obnova je dosegla svoj višek v sv. misijonu, ki ga je organiziral v dneh 13.-22. januarja 1928 v Števerjanu in Podsabotinu.

Slovel je kot goreč dušni pastir, sijajen govornik in moder svetovalec. Svoje zlato srce je kazal zlasti do mladine in do dijakov ter semeniščnikov, ki so se pogostoma zbirali pod njegovo gostoljubno streho.

Mladi Sedej je zaoral trajne brazde tudi na ljudsko-prosvetnem polju. Ustanovil je razne gospodarske in prosvetne organizacije. Tako je v Podsabotinu poživil katoliško prosvetno društvo in v Števerjanu obnovil staro »Slovensko

katoliško bralno društvo«, ki je bilo ustanovljeno že leta 1880. Pri tem prosvetnem delu sta župniku pomagala učitelj Ladislav Likar in učiteljica ter organistka Breda Ščekova. Po Sedejevi prizadevnosti so v Števerjanu sijajno uspeli razni politično-prosvetni tabori in veselice, ki jih je prirejalo prosvetno društvo. K Finžgarjevi drami »Naša kri« je prihitelo z vseh strani kakih šest tisoč ljudi, celo iz Idrije in iz Cerkna.

Posegal je tudi v javno življenje, saj je pripadal krogu neutrudnih javnih delavcev, ki so po prvi vojni zgradili na Goriškem celo mrežo prosvetnih in gospodarskih organizacij. Njegova modra in tehtna beseda je uživala velik ugled. Bil je nekaj časa tudi odbornik Kat. tiskovnega društva v Gorici ter Goriške Mohorjeve družbe. Temu krogu sodelavcev in somišljenikov je ostal zvest tudi ko so se v katoliškem taboru na Goriškem pojavile razne struje, ki so se v bistvu razlikovale bolj po različnem vrednotenju taktičnega postopanja kot po ideološki vsebini.

NA BRANIKU VERSKIH IN NARODNIH VREDNOT

Poslanstvo zamejskega duhovnika se odvija v znamenju borbe za ohranitev verskih in narodnih svetinj. To pa ne zato, ker bi bil duhovnik narodnostni nestrpnež, pač pa ker je glasnik temeljnih človečanskih pravic, mednarodne pravičnosti in verske svobode; zlasti pa še zato, ker je verska vzgoja res učinkovita, ako se podaja v materinem jeziku.

Zaradi zvestobe svojemu Bogu in svojemu narodu je moral Ciril veliko pretrpeti. »Tukajšnja vojna komanda te je zatožila,« mu je marca 1920 pisal v Kojsko nadškof Sedej »da si pri postavljanju italijanske zastave na cerkveno streho rekel, da mora biti poleg italijanske še slovenska in da si s prižnice rekel ljudem, da se je to zgodilo vsled sile tamkajšnjega prezidija zoper tvojo voljo... Zaradi tega te moram pokarati in ti priporočam previdnost

in hladno kri, drugače te vojno poveljstvo odstrani.«

Sledili so grenki dnevi, ko je fašizem rušil gospodarske in prosvetne ustanove in izgnal slovenščino iz javnega življenja. Udarci, ki so padali na nadškofa Sedeja, so sekali rane tudi v dušo njegovega nečaka Cirila. Sicer so na števerjanskega kurata kar deževale težke obtožbe: da ne izdaja v italijanščini rojstnih listov; da izdani dokumenti ne nosijo označbe države, v kateri so izdani; da nosijo pečat s slovenskim besedilom, kar predstavlja »težko zlorabo ter žalitev italijanskih čustev«; da se ne udeležuje obletnih proslav zmage in pohoda na Rim. Te obtožbe so se zaostrele po letu 1929, ko je prišel za podeštata v Kojško bivši komunist Karel Baiardi, ki se je proglašal za ateista in nasprotnika vere ter duhovnikov. Težki napad na briške duhovnike, ki ga je objavil *Il Popolo di Trieste* 5. marca 1931, je bil najbrže njegov. Služil mu je vsekakor za pretvezo, da je začel divje napadati razne briške duhovnike. Župnika Sedeja je obtoževal, da je pri pridigi javno napadel italijansko državo ter da je organiziral pobege briških fantov v Jugoslavijo, kar je bilo docela izmišljeno. Še težje so bile obtožbe, zaradi katerih se je moral Sedej leta 1936 zagovarjati pred kvestorjem Cocom: da vzdržuje tajne zveze z inozemstvom, da je bil dopisnik v *Goriško stražo* in *Novi list*, da je povezan z dr. Besednjakom. Ko so l. 1939 zaprli kojščanskega župnika Ivana Kretiča, je bil Sedej klican na kvesturo, kjer so mu hoteli naprtiti odgovornost za zadržanje župnika Kretiča, češ da je bil docela pod njegovim vplivom.

Z izbruhom druge svetovne vojne so se napadi na duhovnike še poostрили. Najhujše pa je prišlo po zlomu Italije, ko so se začele nemške represalije. Sedej si je zastavil nalogo, biti angel varuh svoje župnije, odvracati grozote, reševati svoje farane, ne glede na čustva in poglede. Očuvati vsa življenja, vse domove! In kakor je avgusta 1943 nastopil pri fašističnih oblasteh v Go-

rici za osvoboditev Vladimirja Drufove in Franca Komica, ki sta bila zaprta zaradi stikov s partizani, tako je pozneje posredoval pri nemških oblasteh, zlasti za časa čistk, da jih je rešil smrti ali odgona v Nemčijo. Ker je dobro znal nemško, je odvrnil od Števerjana neštete grozote. Ob bombardiranju Števerjana, 21. septembra 1943, ko je zgorela Formentinijeva hiša, padle prve žrtve, bila poškodovana sama cerkev in uničene orgle, se je razjokal.

Zlasti se je trudil, da bi v vasi ne prišlo do razdorov in obračunavanj, kot je prišlo v prenekateri naši vasi. Kot oče celotnega župnijskega občestva je vse pozival k strpnosti, slogi in medsebojni ljubezni. Vsled tega je postal tarča križnega ognja: nekateri so menili, da ni dovolj načelen in odločen: očitali so mu sredinstvo; drugi pa so mu očitali belogardizem in mu pošiljali grozilna pisma, da ga bodo ustrelili kakor sestro Pavlo v Cerknem.

Ciril Sedej je izšel iz trde šole strica nadškofa F. B. Sedeja, ki mu ni nikoli nudil kake ugodnosti ali predprave, da bi mu ne očitali nepotizma, raje ga je strožje prijemal, naj bo med prvimi v izvrševanju duhovniških dolžnosti, v zvestobi Bogu, Cerkvi in lastnemu narodu. Ciril je strica razumel. Globoko ga je spoštoval, kajti v njem ni gledal sorodnika, pač pa cerkvenega predstojnika in Kristusovega namestnika. Kot je cenil v stricu najodličnejšega člana Sedejeve rodbine, tako je ljubil rodni dom in domači kraj. Ko je grozila nevarnost, da preide rodna hiša v tuje roke, se ni ustrašil ne truda ne žrtev, da bi jo ohranil svojem, ki naj bi še v pozne rodove ohranili spomin na velikega goriškega nadškofa Sedeja.

Goriški Slovenci lahko s ponosom zremo na celo vrsto odličnih mož, in med njimi tudi na zlatomašnika Cirila Sedeja, ki so vse življenje postavili v službo Bogu in lastnemu narodu in tako izpričali, da velik ni tisti, ki išče le sebe, pač pa tisti, ki sebe žrtvuje za brate in za Boga.

Nemški katoliški shod v Essenu

V ZNAMENJU REVOLUCIONARNEGA LETA

Točno pred 120-imi leti, v revolucionarnem letu 1848, se je vršil v Mainzu prvi shod nemških katoličanov, ki ga bolj poznamo pod imenom Katholikentag. Od takrat se je ta velika manifestacija nemškega katolicizma ponavljala v razdobju enega do treh let. Prekinila se je ta tradicija le za časa prve in druge svetovne vojne in za vso dobo Hitlerjeve vladavine, ko je bila Cerkev tudi dejansko preganjana. Zadnji Katholikentag, preden je Hitler prevzel oblast v Nemčiji, je bil l. 1932 v Essenu.

V tem največjem mestu Porurja, sredi rudarskih jaškov, dimnikov in naprav nemške jeklarske industrije, se je v septembru lanskega leta vršil tudi zadnji nemški katoliški shod, 82. Katholikentag. Udeležili so se ga vsi nemški škofje, sam državni predsednik in vse laične katoliške osebnosti, ki se v Zahodni Nemčiji uveljavljajo na političnem, vseučiliškem, socialnem in kulturnem področju. Pa tudi vse nemške katoliške organizacije so prišle za to priliko na dan, da pokažejo svojo življenjsko silo in uspehe. Zato velja katoliški shod za nekak obračun opravljenega dela, sprejemajo pa se tudi načelne in programske smernice za nadaljnje udejstvovanje nemških katoličanov na vseh področjih javnega življenja.

Slovinci bomo laže razumeli važnost takih javnih prireditev, če samo pomislimo na svoje katoliške shode doma, v Sloveniji, na zadnji evharistični kongres v Ljubljani in na mednarodni kongres Kristusa Kralja tik pred zadnjo svetovno vojno. Seveda so sadovi takih velikih zborovanj trajnejši in učinkovitejši, če se vrše v rednih presledkih in

v normalnih razmerah. Jasno je, da organizacija takih shodov zahteva vedno velike organizacijske napore in tudi finančna sredstva, ki jih navadno zmorejo le veliki narodi. Zato deluje v Nemčiji stalni odbor Katholikentaga, ki ima svoje zastopnike v vseh škofijah in vse natančno ureja in ukrepa, da je tudi zunanja organizacija shoda brezhibna.

Vsekakor je ves trud, ki ga nemški katoličani vložijo v svoj Katholikentag bogato poplačan. Glavni sadovi se kažejo že v tem, da se spet in spet razgibajo množice vernikov in se tudi manj goreči bude iz verske brezbržnosti. Vsakomur je jasno, kako se na ta način oblikuje verska zavest širokih katoliških množic, ko se vsi čutijo močno povezane med seboj. Obenem se na takih javnih srečanjih oblikuje in utrjuje tudi katoliška elita, ki ima ravno na Katholikentagu priliko, da pokaže vse svoje organizacijske ter intelektualne zmožnosti. Zdi se, da je nemškim katoličanom tak shod še posebno dobrodošel in koristen, ker so pod nenehnim protestantskim vplivom in se morajo zato stalno obnavljati v svoji zvestobi katoliškim načelom. V tem smislu pomeni katoliški shod tudi ponovno izpraševanje vesti za posameznike in za skupnost, obenem pa merilo in toplo mer verskega stanja v Nemčiji, kakor tudi ekumenskega razpoloženja med kristjani obeh veroizpovedi.

Zadnji nemški katoliški shod so mnogi pričakovali z velikim zanimanjem, nekateri so se celo bali, da ne bi utegnil biti to zares tudi zadnji Katholikentag. Že samo leto 1968 se je začelo v veliki negotovosti, da bi se ga dalo v marsičem primerjati s prvim letom katoliških shodov, l. 1848. Pomladi vsepovsod, tudi v Nemčiji, krvari študentski nemiri. Konec av-

gusta pa je iznenadila ves svet ruska okupacija Češkoslovaške in je orožje zarožljalo na vsej vzhodni nemški meji. Nič manj ni duhov razdvojila zadnja papeževa enciklika o urejevanju rojstev »Humanae vitae«, ki je zlasti v Nemčiji zadela na določene težave tudi med samo katoliško elito. Brezdvomno je stoletni protestantski vpliv, tudi na področju družinske morale, rodil svoje sadove in kritična nastrojenost nemške filozofije ni ostala brez posledic za nemški katolicizem. K sreči so nemški škofje še pred Katholikentagom dali svojo izjavo in pristanek papeževi okrožnici, kar je nedvomno prispevalo k razjasnitvi vprašanja. Kljub temu je vroča zadeva imela svoj odmev tudi na samem katoliškem shodu.

SREČANJA IN RAZPRAVE

Shod se je uradno otvoril v torek, 3. septembra, ko so v Essen prihajale razne delegacije in je bil v mestni hiši uraden sprejem. Naslednji dan je bil duhovniški dan in dan starejših ljudi, to je odraslih katoličanov. Duhovnikov je bilo okrog 2000. Mnogi so zjutraj somaševali v stolnici in po drugih cerkvah s svojimi škofi. Nato so ves dan sledila predavanja znanih teologov in univerzitetnih profesorjev. Naj omenim samo nekatere: dr. Rahner, dr. Hirschmann, dr. Weber, prof. Schneider, Müller in drugi. Glavna tema predavanj: lik sodobnega duhovnika v sedanjem svetu. Prof. Karl Rahner je npr. bolj poudarjal tovariško razmerje med duhovniki, ki naj se kaže v tesnem sodelovanju pri pastoralnem delu, in prijateljske odnose med duhovniki in škofi. Spet drugi so obravnavali odnose duhovnika do božjega ljudstva in njegovo notranjo poglobitev.

Še bolj veličastna je bila druga uvodna prireditev, pri kateri je sodelovalo vsaj 10.000 katoliških moških in žena, izkušenih veteranov v delu za Cerkev. Hoteli so s svojo prisotnostjo pokazati nepretrgano zvezo prejšnjih generacij z mlajšim katoliškim rodом, ki prevzema njih naloge v sodobni

družbi. Zanje je v največji sejni dvorani maševal in govoril kölnski kardinal Frings. Nato so imeli na istem mestu skupno zakusko (Agapemahl), ki se je v Nemčiji kar dobro udomačila v podobnih prilikah. Medtem so tudi poslušali vrsto koncertov raznih orkestrrov, godb in pevskih zborov. V popoldanskih urah in zvečer so bila na sporedu razna predavanja znanih govornikov, med temi tudi več zveznih ministrov. Vse to pa je tvorilo komaj nekak uvod v pravo delo Katholikentaga in pripravilo primerno razpoloženje zanj.

Glavna tematika celotnega shoda je bila izražena v programskih besedah: »mitten in dieser Welt« (sredi tega sveta). Besede so vzete iz uvoda koncilске pastoralne konstitucije o Cerkvi v sodobnem svetu. To se pravi, da so pri božjih službah in pri razpravah obravnavali odgovornost Cerkve za življenje v današnjem svetu. To programsko delo se je razvijalo v 27 velikih študijskih skupinah, ki so zasedale dva dni, v četrtek in petek, 5. in 6. septembra, in sicer istočasno na 27 različnih mestih. Razprave so se vršile v velikih dvorinah, pred številnim občinstvom, ki je navadno tudi bolj ali manj bučno sodelovalo. Na odru je diskusijo vodilo od 8 do 10 strokovnjakov o 27 različnih vprašanjih. Vendar so posegale v razprave tudi množice in dajale duška svojemu razpoloženju z medkllici, z odobravanjem ali pa z zgražanjem. Množice, ki niso mogle v dvorano, so razpravam sledile po zvočnikih na ulicah in trgih in celo po lokalnih. Tako je živahna debata govornikov na odru našla svoj odmev daleč naokoli, pozneje pa še na radiu in televiziji ter po dnevnem časopisju, ki je izhajalo v izrednih izdajah in nakladah.

Vprašanja so se vrtela okrog petih velikih tém iz koncilске pastoralne konstitucije: Zakon in družina, Kultura, Gospodarstvo, Politika, Mir v skupnosti narodov. Tem koncilskim problemom so dodali še šestega: sedanjí svet in božja beseda. Poleg tega je

moralo 27 forumov ali študijskih skupin odgovoriti na nič manj kot 1770 vprašanj, ki so jih bili že prej postavili posamezniki in skupnosti. Razumljivo, da v tej džungli vprašanj delo študijskih skupin ni bilo lahko, še manj pa dati vsem točen in pravilen odgovor. Večkrat se je čutilo, kako vodstvo le s težavo drži vajeti v rokah, ko je bilo treba spet in spet vse usmerjati k stvarnim in praviim ciljem.

Kakor je bilo že prej predvideno, se je največ publike zbralo na razpravi o zakonu in družini. V glavni sejni dvorani so bila vsa mesta zasedena, torej 8000 ljudi; veliko pa jih je poslušalo zunaj po zvočnikih. Ta razprava je bila tudi najbolj burna in je večina izglasovala zahtevo o ponovnem razpravljanju o nekaterih točkah papeževe okrožnice »Humanae vitae«. Končno je bila sprejeta še resolucija, da ni mogoče sprejeti papeževega stališča o urejanju rojstev.

Sobota, 7. septembra je bila določena za razna liturgična in študijska srečanja posameznih skupin in društev, ki so se najprej zbrala pri službi božji, nato pa obravnavala razna notranja vprašanja. Na svoj račun so prišle razne zveze izobražencev, delavske organizacije, športna društva, umetniški krožki, protialkoholne lige, zveze družinskih pomočnic, Marijina legija, Kolpingova družina, folklorne skupine in celo škofije in redovne družine. Istega dne so se zbrale tudi posamezne narodne skupine, ki delujejo v Essenu in drugod v Nemčiji. Do svojega srečanja je prišla tudi slovenska skupnost v Essenu in okolici, ki šteje nekaj tisoč članov. Zanj skrbita dva izseljenska duhovnika. Zbiralno središče je župnijska cerkev sv. Janeza v Altenessenu.

Hrvatje, ki jih je v Essenu tudi lepo število, so imeli za to priliko v svoji sredi celo zagrebškega pomožnega škofa dr. Josipa Lacha in kakih deset duhovnikov. Podobna srečanja so imele še druge narodne skupnosti iz Vzhodne in Zapadne Evrope. Zato si pogostoma slišal tiste dni po Essenu govoriti po ulicah najbolj različne jezike.

Med predavatelji je bil tudi Slovenec prof. Sekolič iz Londona, ki je obravnaval zgodovino katoliških shodov na Slovenskem.

Vse te narodne skupine so prišle potem do izraza tudi pri sobotni veliki folklorni prireditvi na enem izmed esenskih stadionov, kjer so pokazale v svojih narodnih nošah razne plesne in druge narodne značilnosti. Tudi tu so bili zastopani Slovenci iz Essena in okolice. Na pomoč so jim prišli celo slovenski izseljenci iz bližnje Nizozemske. Velja pripomniti, da je narodna zavest pri teh Slovencih še zelo dobra, za kar gre zasluga predvsem slovenskim duhovnikom, ki delujejo med njimi. Zadovoljiv je tudi obisk pri nedeljski službi božji, čeprav morajo nekateri priti iz zelo oddaljenih krajev.

Seveda so pri tej sobotni večerni prireditvi v veliki meri sodelovali Nemci, ki so hoteli pokazati več desettisočglavi množici, kaj vse zmorejo s svojo mladino. Na svoj račun so tako prišli številni mašni strežniki v svojih oblekah, razna telovadna društva, pevski zbori, baleti ter celo razne orkestralne skupine moderne glasbe s svojimi pevci-kričaji, katerim je občinstvo nadvse burno ploskalo in celo glasno sprem-

---

MIRKO MAZORA

V središču

S Kladij, kjer si ti,
duh, perot razpni,
v tale mali svet
več ne bodi ujet.

Švigнем čez obzorja,
preletim vsa morja,
se povzpnem do cest
miliardov zvezd.

Dalje misel dirja...
prav do mej vsemirja...
Večni krogi vi!
Sredi njih si ti.

V ZIMO

Umiranje
gmajne in polj,
vdiranje
hladnih noči
vsebolj in vsebolj
v notrine
teh trat — in ljudi.
Deževne megle
— svinčeni oklep —
duše vsak hoplep
po življenju.
Pridi, smrtna moč,
tvoj triumf do kraja,
najdaljša pridi noč,
da sredi razdejanja
srce mi baja,
o pomladi sanja.

ljalo njih izvajanja. Višek sobotnega večera pa je bil, ko so ob koncu prireditve telovadci prikorakali na stadion s prižganimi baklami v rokah; za njimi so svoje svečke prižgali še gledalci na tribunah, da je ves stadion zagorel v neštevilnih lučkah, medtem ko je v jasno nebo odmevala mogočna pesem, kar je vse spominjalo na podobne olimpijske proslave.

EKUMENIZEM NA SHODU

Nemci so hoteli svojemu katoliškemu shodu vtisniti tudi ekumenski pečat in s tem pokazati, kako žele tudi s protestanti in drugimi kristjani in nekristjani živeti v miru in slogi. Tako se je v petek zvečer zbrala ogromna množica na glavnem mestnem trgu pred stolnico (Burgplatz) in prisostvovala vzhodno-bizantinski liturgiji v staroslovanskem jeziku. Ljubitelji staroslovanske glasbe so prišli še posebej na svoj račun, ker so ob tej priliki lahko slišali kar dva vzhodna zbora: zbor ruskega zavoda v Rimu ter sloviti Johannes-Damascenus-Chor iz Essena. Gre za kakih 100 mladih nemških pevcev, ki že nekaj let vzbujajo pozornost na raznih gostovanjih po zapadni Evropi z

nadvse dovršenim izvajanjem pomembnih ruskih starih in modernih skladb. Udeležencev pri tej nočni liturgiji je bilo toliko, da je več stotin vernikov ostalo brez sv. obhajila, ker nihče ni pričakoval takega obiska.

Topla ekumenska prireditev je bila tudi naslednjega dne, v soboto popoldne, ko so se v glavni sejni dvorani srečali katoličani in protestantje. Skupaj so molili in peli ter brali po nekaj odlomkov iz sv. pisma, obenem pa še poslušali duhovno misel najprej kardinala Jaegerja iz Paderborna in nato višjega evangeljskega pastora v Nemčiji. Imel si vtis, da je edinost Cerkve že vzpostavljena. Tako toplo in domače je bilo razpoloženje v dvorani. Zopet sta se oglasila oba zgoraj omenjena pevski zbora, da se je od točke do točke navdušenje stopnjevalo, dokler ni skupni Oče naš zaključil ekumenskega srečanja.

SKLEPNA PRIREDITEV

Uradni zaključek katoliškega shoda je bil v nedeljo, 8. septembra. Zjutraj se je vršila na glavnem stadionu zaključna služba božja. Pred množico sto tisoč vernikov je pontifikalno mašo opravil papeški nuncij v Nemčiji Corrado Bafile. Popoldne pa se je še večje število ljudi udeležilo sklepne slovesnosti na istem stadionu. Računali so, da je bilo prisotnih do 150.000 ljudi. Na sporedu so bili razni govori organizatorjev in pokroviteljev shoda, vmes primerne točke klasične glasbe in končno branje papeževe poslanice nemškimi katoličanom.

Glavni slavnostni govor je imel esenski psihiater prof. dr. Max Engelmeier, ki je povzel glavne programske točke shoda in izvajal primerne in neprimerne sklepe. Njegova izvajanja bi lahko imenovali ognjevito poslanico današnjemu svetu, papežu in škofom. Papežu je npr. z visokim tonom priporočal, naj na novo pregleda svoje stališče v zadevi kontrole rojstev in naj dobro pomisli, da današnja civilizacija temelji na znanosti. Kot je bilo pričakovati, je doživel živahen aplavz, kakor

ves čas svojega dolgega govora. Kmalu nato je na tribuno stopil münchenški kardinal Döpfner, ki je prebral papežovo poslanico, ki je bila sicer mnogim že znana. Naj navedem samo nekaj stavkov na témo zadnje okrožnice, katere se je papež dotaknil, potem ko je poudaril vso važnost avtoritete v Cerkvi: »Pokorni božjemu zakonu, smo morali v svoji okrožnici "Humanar vitae" izreči resno besedo o vrednosti človeškega življenja, o dostojanstvu družine in o zakonski ljubezni. Pretežna večina Cerkve je sprejela našo besedo z odobravanjem in poslušnostjo, v trdnem prepričanju, da etična načela, ki smo jih v okrožnici potrdili, krepijo moralno zavest in vzpodbujajo voljo na žrtve. Naj bi živahna debata, ki jo je naša okrožnica izzvala, dovedla do čim jasnejšega spoznanja volje božje. Ni pa danes ravno majhno število tistih, ki si prisvajajo pravico, da svobodno objavljajo svoje osebne nazore s tako avtoriteto, ki se očitno zoperstavljajo onemu, ki ima od Boga to križmo. Hotelo bi se dokazovati, da je vsakomur prosto in dovoljeno, da v Cerkvi misli in veruje vse, kar se mu zdi. Pri tem pa se ne misli, da se samo tisti postavljajo povsem v službo resnice, ki se pokoravajo cerkvenemu učiteljstvu.«

Resno je bilo pričakovati, da bo papeževa poslanica izžvižgana. Vendar moram Nemcem v čast napisati, da so jo poslušali z vso zbranostjo in resnostjo, čeprav tudi ploskanja ni bilo. Kardinal je na koncu dodal samo en stavek, v katerem je izrazil dolžnost vsakega katoličana do popolne vdanosti, pokorščine in zvestobe svetemu očetu in katoliški Cerkvi. Tu je prišlo do navdušenega odobravanja in ploskanja, kar je pričalo, da shod ni bil zastoj in je večina šla domov okrepljena v svoji zvestobi Cerkvi. Kmalu nato so se namreč množice razšle ob mogočni zahvalni pesmi: »Grosser Gott wir loben dich«, ki je tudi po napevu podobna naši zahvalni pesmi »Hvala večnemu Bogu«.

Če hočemo sedaj narediti obračun o zadnjem nemškem katoliškem shodu, moramo izvesti nekaj jasnih ugotovitev, negativnih in pozitivnih. Mirno lahko rečemo, da je shod pokazal tipično sliko današnjega stanja Cerkve v Nemčiji, kakor tudi drugod po svetu. Predvsem kako je v pokoncilski Cerkvi prišlo do neke določene krize in obenem do iskanja po novih prijemih in oblikah. Na shodu je zlasti prevladovala kriza avtoritete. Udarilo se je večkrat po papežu, zlasti z ozirom na zadnjo okrožnico, pa tudi škofje niso bili izvzeti. To je prišlo do izraza že v sejnih dvoranah, zlasti pri nekaterih razpravah. Še bolj jasna pa je bila ta težnja izven sejnih dvoran, kjer je ves čas kongresa aktivno operirala skupina študentov, povečini fantov-dolgolascev in deklet v mini-oblekah, in za nekaj pfenigov ponujala mimoidočim svoj list z značilnim naslovom »Kritischer Katholizismus«. To je grupa, ki se je sama proglasila za protihierarhično opozicijo Cerkvi. Ko bereš ta njihov list, se ti zdi, da je ves katolicizem poklican na zatožno klop. Zahtevajo celo odstop papeža »zaradi njegove svojevoljne oblasti, nevednosti in predrznosti«. In seveda, odstop tudi škofov, ki so izrazili svojo solidarnost s papeževimi encikliko. Najavljajo svoj program nekakega novega krščanskega socializma po demokratskih načelih. Koncil nima zato nobene vrednosti več. Navdušujejo se za neko anarhistično internacionalo. Objavljajo celo naslove zdravstvenih ustanov v Nemčiji in drugod, kjer je mogoče dobiti kontracepcijske tablete. Dobil si torej vtis, da je v Cerkvi nastopila nova doba, doba revolucije. Koliko je bilo teh ljudi? Najbrž ne ravno veliko. Nekaj sto aktivistov in morda nekaj tisoč somišljenikov. Večina udeležencev se ni ozirala po njih in je tudi zavračala njih listič. Kljub temu nekaj ostane in je že sam pojav te skupine znamenje nekega določenega razpoloženja. Sodim pa, da odmev te kritike ni bil ravno tako odbijajoč,

ker je že sam shod v marsičem sprejel taka gledanja in zahteve. Shod so namreč vodili laiki. In prav v tem je bila velika novost katoliškega shoda. Mislim pa, da so organizatorji shoda in predvsem škofje povsem pravilno ravnali, ko so upoštevali mlajše sile in prepustili vodstvo laikom. To je tudi poudaril kardinal Döpfner v začetku shoda, ko je rekel, »da se spuščamo sicer v veliko drznost«, vendar so časi morda zrel, tudi za podobne »eksperimente«. Vsekakor je bil katoliški shod preizkušnja verske in kulturne zrelosti nemškega katolicizma. Zdi se mi, da je večina to preizkušnjo dobro opravila in bo ta novi »eksperiment« bolj koristil kot škodoval. Kritiko zaradi kritike pa je že kardinal Döpfner ostro obsodil kot nekonstruktivno in zato nevredno pravega katoličana.

POZITIVNA REVOLUCIJA

Nekaj pa je vsekakor značilno za ta katoliški shod: velika udeležba mladine. Kar je vedno razveseljivo dejstvo. Torej se le zaveda tudi današnja mladina svoje odgovornosti in svoje pripadnosti božjemu ljudstvu. Znamenje, da ima nekaj povedati današnjemu svetu in išče to, kar ji starejši niso znali dati. Temu svojemu notranjemu nemiru in iskanju daje pač duška na neki revolucionaren način, ki je svojstven mladim ljudem. Morda prav zaradi tega zaslužijo naše priznanje in zaupanje.

Druga podobna značilnost shoda je njegova demokratičnost. Mislim na dejstvo, da je bila organizacija in celo vodstvo shoda zaupana v glavnem laikom. Tako so se morda prvič čutili soodgovorne in soodločujoče, polnopravne člane božjega ljudstva. Mislim, da so nemški škofje vzeli to z naklonjenostjo na znanje. Saj si jih često videl pomešane med množico, v sejinah dvanajstih, v preprosti duhovniški obleki, medtem ko so laiki vodili razprave na odru. Pripovedovali so mi celo o slučaja škofa, ki je prišel z zamudo na sejo pa mu ni bil dovoljen vstop iz

MIRKO MAZORA

Špet sem otrok

*Nebesni obok
se sklonil je nad me,
rahle pozdrave mi diha
— snežink nebroj.
Krog mene deviški pokoj,
duša je mirna in tiha,
kot nekdanje srce
— spet sem otrok.*

enostavnega razloga, ker ni bilo v dvarani več prostora. Sodim, da je ta novost demokratičnosti v Cerkvi pustila dober vtis med verniki.

Da je tudi med laiki veliko idealnih katoličanov govori dejstvo, ko je okoli 450 ljudi, članov Marijine legije, s svojega sestanka v soboto popoldne poslalo sv. očetu brzojavko z izrazi globoke vdanosti in brezpogojne pokorščine. In še neka druga skupina je tiho a dosledno operirala na katoliškem shodu. Bili so to mladi ljudje, ki niso veliko govorili, morda se niso niti udeleževali vseh kongresnih razprav. Dobil si jih na vsakem vogalu z velikimi plakati na prsih in na hrbtu, na katerih je bilo pisano: »Lakota v Biafri. Vsi na pomoč, da rešimo 500.000 ljudi gotove smrti! Zbrati moramo vsaj 23 milijonov mark«. In podobno. Ne vem, če je nabirka dosegla to vsoto. Vendar je preprosti nastop teh mladih s škatlo v rokah pomenil neko novo revolucijo, ki jo zna izpeljati samo požrtvovalna mladina, ki v resnici gradi novo krščanstvo. Na tako mladino se lahko mirno zanese tudi Cerkev v Nemčiji.

GLASBA IN RAZSTAVE

Da bo slika katoliškega shoda popolna, naj omenim, da so Nemci odlično poskrbeli tudi za ljubitelje glasbene in upodabljaajoče umetnosti. Kar se tiče glasbe, so se vrstili vsak dan

po raznih cerkvah v centru Essena številni koncerti orkestralne in simfonične glasbe, kakor tudi pevskih zborov in solistov, da so prišli v pošte prav vsi okusi. Med razstavami pa je žela največ pozornosti in priznanja ona z naslovom: Marija v umetnosti Porenja in Vestfalije, kjer so zbrane Marijine slike od 10. stoletja dalje. Iz te razstave je lepo razvidno, da je nemški narod, podobno kot drugi krščanski narodi v Evropi, iskreno častil nebeško Gospo skozi dolga stoletja. Do nekake krize je prišlo le za časa Reformacije, vendar je preprosto ljudstvo še naprej razvijalo Marijino umetnost po svojih cerkvah. Površnemu obiskovalcu se zdi, da te Marijine slike niso veliko različne od naših, kakor jih kdaj gledamo v Narodni galeriji v Ljubljani ali po naših starejših cerkvah. Morda je tudi res, da so naši umetniki dobili kako misel in navdih pri svojih nemških kolegih tistega časa.

Nemajhne važnosti je bila tudi misijonska razstava in razstava pomoči nemških katoličanov manj razvitim narodom po svetu. Številke zgovorno pričajo o velikodušnosti katoliških Nemcev, ki zberejo vsako leto ogromne vsote denarja tako za misijone, kakor za lačne po svetu. Vredna omembe je tudi razstava katoliškega tiska v Nemčiji in še posebno bogato ilustrirana in dokumentirana razstava iz življenja katoliške Cerkve v Nemčiji v zadnjih sto letih, torej od časa Bismarcka vse do današnjih dni. In končno je bila razstavljena tudi vsa literatura v zvezi s tematiko katoliških shodov v Nemčiji, da ne omenim drugih manjših razstav, ki zadevajo bolj obrobno življenje katoliške Cerkve v Nemčiji.

Čeprav je vse to le bolj površna slika zadnjega Katholikentaga, mislim, da je lahko vsak udeleženec odnesel od tega shoda vtis, da Cerkev v Nemčiji še živi in se njena rast vsestransko stopnjuje. Išče le novih oblik, da bi mogla posredovati luč evangelija tudi sedanjim in bodočim rodovom in še posebno protestantskim množicam.

Ureditev vrta

Vrt okoli hiše pomeni danes, ko nas vedno huje stiskata asfalt in beton, pol življenja. Za človeka, ki ima smisel za naravno lepoto, je vrt neizčrpen zaklad opazovanja in doživljanja, za pridnega vrtničkarja pa lahko tudi znaten vir dohodkov.

Nov ali star vrt naj bo smiselno urejen. Služi naj našim življenjskim potrebam in istočasno naj na vsak korak razkazuje svojo lepoto. Zato je potrebno pomisliti, kako naj si ga uredimo.

Predvrt imenujemo tisti del vrta, ki leži med hišo in cesto, in preko katerega nas vodi vselej pot, ko odhajamo ali se vračamo domov. Ta del vidi jo naši obiskovalci in vsi mimoidoči. Zato je potrebno, da ga zasnujemo tako, da bo enostaven, lep in do zadnjega grmiča pretehtano urejen. Najprej se odločimo za poti. Njihova širina in odpornost se bo ravnala po tem, kakšnim namenom naj služijo. Udobna pešpot naj bo 90 do 120 cm široka in dobro utrjena. Za vozila mora biti širša cesta ali samo dve tirnici na tako močni podlagi, kot jo zahteva obremenitev. Če je predvrt kratek, poteka pot v ravni črti od vrtnih do hišnih vrat ali garaže. Če pa je predvrt daljši, bo lepše, če pot — posebno vozna — ne prereže zemljišča prav po sredini. V takem primeru je mogoče speljati pot ob strani — ravno ali v loku — ali v rahlem prečkanju.

V majhen predvrt nasadimo eno ali dve drevesi, nekaj nizkih cvetočih grmovnic, mogoče živo mejo, ostalo pa naj zavzame zelena trata. V podeželskem okolju naj rastline rastejo spro-

ščeno brez togega obrezovanja, v meščanskem pa si lahko dovolimo nasad z geometričnimi liki in striženimi živci. Robniki ob poteh niso zaželeni; postavimo jih le v nujnih primerih. Vrtna pot in trata naj bosta v isti višini.

Drugi prostor, ki si ga ustvarimo ob hiši, je stanovanjski del vrta. Ta naj bo proč od hrupne ceste in radovednih pogledov. Zanj najdemo primeren prostor ob strani ali v ozadju hiše, kamor imamo lahek dostop iz kuhinje ali stanovanja. Tu si uredimo najprej ploščad — odkrito ali pokrito, s streho ali rastlinjem. Sem bomo prinesli mizo, stole, klop, ležalni stol in za gospodinjo celo prenosno pečico ali štedilnik. Zakaj ne bi poleti imela možnosti kuhati na prostem in postreči družini v prijetni senci in na zraku? Blizu ploščadi si nasadimo nekaj cvetja in kak grm, ki nam bodo delali družbo od pomladi do jeseni. Nepokrito ploščad lahko zasenčimo s košatim drevesom, ki ga zasadimo tako, da nam bo dal senco ob zaželenih urah.

Od ploščadi, proti zadnji steni vrta in po možnosti v sredini, si uredimo zeleno trato. Za trudne oči je pogled na gladko zeleno ploskev najlepši počitek. Na njej bodo otroci našli dovolj možnosti za tekanje in igranje. Za najmlajše lahko postavimo nekoliko ob strani kotanjo s peskom.

Dober gospodar misli tudi na sadno drevje in zelenjavni vrt. Posamezna drevesa lahko vsadimo že v bližini hiše, vendar pazimo, da ne zakrijemo razgleda iz stanovanjskih prostorov. Ta drevesa naj nam istočasno nudijo prijeten kotiček s senco. Več dreves sadimo vzdolž meje in onstran zelene trate na koncu vrta. Zelenjavni vrt naj ne bo predalet od kuhinje, vendar na soncu in na takem mestu, da ostane prikrit pogledom mimoidečih in domačih. Tudi prostor za sušenje perila naj bo odmaknjen in prikrit. Ob zelenjavnem vrtu si uredimo kompostišče, ki naj bo v senci, prikrito in čim dalj od stanovanjskih prostorov.

Iz enega do drugega vrtnega pro-

stora naj vodijo steze tako, da lahko tudi ob vlažnem vremenu dosežemo zelenjavni vrt, kompostišče, sadovnjak itd. Potekajo naj ob strani trate v sproščeni obliki ter naj istočasno služijo za okras.

Garaža je pogosto vključena v stanovanjsko zgradbo. V takem primeru je lahko samo ena pot, ki služi vozilom in pešcem ali pa sta poti deljeni. Če ima garaža svoj dovoz, naj bi bila s primernim nasadom ločen od ostalega vrta. Samostojna garaža lahko stoji takoj ob glavni cesti, ali ob hiši, ali v ozadju vrta. V vsakem primeru naj bo prehod na glavno cesto dovolj širok in pregleden. Ugodno je, če so vrtna vrata pomaknjena nekaj metrov od glavne ceste. Pred garažo naj bo dovolj širok prostor za obračanje in pranje vozil.

Na vrtu bomo pogosto rabili vodo. Najcenejša in najboljša je deževnica. Zanj si zgradimo betonski nabiralnik. Za napeljavo vodovoda pa dobro premislimo, kje naj bi bila pipa. Izberemo tako mesto, iz katerega z lahkoto dosežemo vse površine, ki jih moramo zalivati, ne da bi poškodovali nasadov.

Luči stavimo predvsem na takih točkah, da nam razsvetljujejo vhode in poti. Razsvetljava doseže višek, če so na osvetljenem mestu posajene živobarvne skupine cvetic. Za posebne prilike lahko osvetlimo tudi krošnje dreves.

Kramljanje o vrtu bi postalo zelo dolgo, ko bi začeli govoriti o podrobnih izvedbi načrta in še posebno o izbiri dreves, grmov, cvetic in trave za vrtni nasad. Naj te misli služijo le kot skromen napotek pri urejanju prostora okoli hiše. Posebno na Tržaškem in Goriskem imamo tako ugodno podnebje, da lahko pol leta preživimo na prostem. Zakaj si ne bi uredili našega vrta tako, da bi lahko med zelenjem in na zraku opravljali svoje delo, se zabavali in počivali. Prav gotovo bi taka ureditev koristila našemu telesnemu in duševnemu zdravju ter prinesla mnogo zadovoljstva vsej družini.

Skladatelj Laharnar ki ga premalo poznamo

Umrli je decembra 1944, ko je dogorevala druga svetovna vojna in je naš človek sredi vojne groze trepetal le za svoje življenje in za svoje drage. Dogodek je šel neopazno mimo. In mi je bilo hudo, ker je Janez Laharnar veliko pomenil na glasbenem področju predvsem za primorske Slovence.

Zgodba njegovega življenja je zgodba preprostega človeka. Rodil se je leta 1866 na Sentviški gori, kamor te pot pripelje od vasice Slap ob Idriji po strmi in zaviti devetkilometrski poti. Prebivalci te odročne in od prometnih žil odmaknjene vasi imajo lepe domačije sredi dreves in grmičevja in ta ozek stik z naravo je vtisnil svoj pečat tudi na čud ljudi, da so odprti in ljubeznivi. Ko je Laharnarjev Janezek začel hoditi v šolo, je njegovo nadarjenost za glasbo opazil domači župnik Franc llovar in ga je začel uvajati v glasbeno teorijo in mu pokazal osnove petja in orgljanja. Bil mu je vzor tudi v zanimanju in navdušenju za glasbo in v trdni volji, da se nauči in se v njej spopolni. Oče je hotel poslati nadarjenega dečka v orglarsko šolo v Ljubljano, toda zamudil je rok. Pomoč pa je ponudil župnik bližnje vasi Šebrelje Adolf Harmel, o katerem so govorili, da je resen in mrk, da rad graja in nikoli ne hvali. K njemu se je hodil Laharnar učiti glasbe tri leta po enkrat na mesec in je pri njem ostajal ves dan. Tedaj je v Cerknem kaplanoval Ivan Kokošar, ki je slovel kot skladatelj in nabiratelj ljudskih pesmi. Na Harmelovo priporočilo je sprejel v šolo Laharnarja. Štiri leta po enkrat na mesec ga je učil kontrapunkta, modulacije in drugih pomožnih predmetov, in to na podlagi nemških učbenikov,

ki so se naslanjali na Bacha, Mendelssohna, Beethovna in druge.

Da dokažejo Laharnarjevo glasbeno nadarjenost, življenjepisci navajajo, da se je leta 1881 začel učiti, da je leta 1884 postal orglar in že dve leti pozneje komaj dvajsetleten začel voditi pevski zbor. Z Laharnarjem se je zborovska dejavnost na Sentviški gori zelo razmahnila: delovali so istočasno trije zbori: številen cerkveni zbor, ki se je lotil tudi zapletenih Palestrinovih skladb, in dva svetna, moški in mešani, tudi znana širom po deželi. Laharnarjevo ustvarjalno dejavnost je pa sprožil župnik Harmel. Ko so za neko slavnost v Šebreljah Laharnarjevi pevci zapeli Volaričevo pesem Vesela družba, je župnik pripomnil, naj bi tudi on napisal kaj takega. V kratkem tednu mu Laharnar pošlje pesem Vina brž na mizo. Čez tri tedne je Soča prinesla spored za veselico v Idriji in je v njej bilo prvič natisnjeno Laharnarjevo ime.

Njegova nepretrgana dejavnost se začne z letom 1885, ko je izšla v Cerknem glasbeniku njegova skladba O Jezus, čudapoln vladar, in je najbolj živa od njegovega dvajsetega do petintridesetega leta. Ko je županoval neposredno pred prvo svetovno vojno in med njo, mu je skrb za občino vzela mnogo časa. Po vojni pa so hromile njegovo ustvarjalnost politične in gospodarske razmere, vendar je pisal skoraj do zadnjega.

Ko je Laharnar začel delovati, sta našo deželo burila dva duhovna tokova: čitalništvo in cecilijanstvo. Čitalništvo je nastalo pri nas leta 1861 z ustanovitvijo tržaške čitalnice in je trajalo približno do konca stoletja. Čitalnice so bile zunanji izraz prebujene

Rastejo na oknu tvojem ...

Rastejo na oknu tvojem
nageljni rdeči?

Ali rožmarin zeleni
ne postaja vedno večji?

Kadar bom zaprosil nagelj,
mi ga li podariš?

In v šopek mi povežeš
rožmarin zeleni?

Ah, bojim se, da tvoj nagelj,
z njim zeleni rožmarin
vene danes — in z njim vene,
vene tiho tvoj spomin ...

slovenske miselnosti, osveščenja narodne pripadnosti in so projicirala svoja politična prizadevanja v politične shode in tabore, po vzoru čeških taborov in angleških mitingov. Na taborih so govorili o zedinjeni Sloveniji, o ustanovitvi slovenskih šol, o zahtevi po zakonu o slovenskem uradovanju itd. Torej močno vretje miselnosti in v željah slovenskih ljudi in njihovih predstavnikov.

Drugi duhovni tok je bilo cerkveno-glasbeno gibanje z značilnim imenom cecilijanstvo. Začetniki gibanja so bili Nemci, med katerimi so najbolj znani K. Ett, J. G. Mettenleiter in Fr. Ks. Witt. Gibanje se je preko Avstrije razširilo tudi k nam. Cecilijanci so nasprotovali prejšnji preveč posvetni glasbi in zahtevali, naj bo cerkvena glasba resna, umirjena in poduhovljena. Njihov ideal je bila polifona a cappella glasba, ki naj bi prevzela oblikovne elemente cerkvene in nabožne glasbe iz 16. stoletja. Po prizadevanjih glasbenikov Foersterja in Smrekarja in z naklonjenostjo ljubljanskega škofa Pogačarja je leta 1877 nastalo v Ljubljani Cecilijino društvo. Namen društva je bil pospeševati cerkveno glasbo v smislu in duhu cerkvenih določb in uka-

zov. Da bi gibanju dali čvrste temelje in mu zagotovili trajnost, so pobudniki cecilijanstva morali skrbeti tudi za naraščaj. Zato so že leta 1877 ustanovili v Ljubljani orglarsko šolo. Sorazmerno mnogo pozneje (1899) je nastala taka šola tudi v Celju. Za razširjanje cecilijanske miselnosti je Cecilijino društvo v Ljubljani začelo izdajati revijo *Cerkveni glasbenik* (1878). Med skladatelji, ki so sledili cecilijanskim navodilom, so bili poleg navedenih tudi Anton Nedved, Danilo Fajgelj, Leopold Belar, Ivan Zupan, p. Hugolin Sattner, Ludvik Hudovernik, Janez Kokošar, Ignacij Hladnik, Peter Jereb in Alojzij Mihelčič.

Kulturno-glasbeni pojav Ivana Laharnarja je treba torej iskati v stečiču činiteljev, ki sem jih že omenil: geopsihološki, to je že omenjeni prostor, ki tudi oblikuje človeka; biološki, to je podedovane lastnosti: osebna pridnost in železna volja, da si je pridobil zadostno teoretsko in tehnično znanje, da se je njegov glasbeni temperament mogel ustrezno izživljati. Kot tretji činitelj naj omenim zunanje vplive: veliko prebujenje narodne zavesti, ki je s pomočjo čitalniškega in društvenega življenja nasploh, zajelo poslednjo našo vas, in cecilijanstvo, katerega predstavniki so bili vsi trije že omenjeni Laharnarjevi glasbeni učitelji, ki so bili obenem duhovniki. Zato se nisem čudil, ko sem ob pregledu skoraj celotnega njegovega opusa, kar mi je ljubeznivo dovolil njegov sin, ugotovil, da je večidel Laharnarjevih glasbenih del cerkvenih. In tudi ko je prestopil na svetno področje, so njegove skladbe zaradi vpliva cerkvene glasbe resne in zadržane. Večjo sproščenost kažejo le one, kamor so se vrinili ljudski glasbeni motivi. Do takih vplivov pa je nujno prišlo, ker je tudi Laharnar po smernicah svojih učiteljev duhovnikov, ki so tudi sami bili pod vplivom vsesplošnega slovenskega prebujenja, zbiral ljudske cerkvene in svetne pesmi po Šentviški gori in na Tolminskem (Stare cerkvene pesmi 1885, Slovenske narodne pesmi 1888)

in pomagal Fajglju in Kokošarju pri pripravljanju zbirke »Cerkvene pesmi nabrane med slovenskim narodom« (I. zvezek 1885, II. 1886, III. 1888, IV. 1893).

Laharnar je bil skrben upravitelj svojega dela: natančno si je zapisoval prejemke za svoja skladateljska dela, kaj mu je bilo že plačano in kaj še čaka na izplačilo. Proti koncu svojega življenja je sestavil seznam svojih skladb in jih takole porazdelil: tiskanih skladb 252, delno tiskanih 77, v rokopisu 273; vsega skupaj torej 602 skladbi. Veliko delo, če le pomislimo na njegovo kmečko poreklo, brez kulturnih in umetniških tradicij, na njegovo učenje, na z muko priborjeno glasbeno znanje in na njegov poklic — kmet, mali trgovec, krčmar in več let, kar sem sicer že povedal, župan.

Veljavo Laharnarjevega glasbenega pojava dokazuje tudi dejstvo, da je njegovo ime prodrlo v svet: čeprav je vse svoje življenje preživel na Sentviški gori, daleč proč od časopisnih uredništev, tiskarn, založb, od kulturnih središč, so njegovo mašo »Ora pro nobis«, ki jo je leta 1892 končal za sedemstoletnico gorske fare Sv. Vida, sprejeli v dunajski Caecilien Vereinskatalog (glasbeni list nemškega cecilijanskega društva) in sta jo pohvalno ocenila glasbenika P. U. Kornmüller in A. D. Schenk. Njegove skladbe so priobčevale domala vse tedanje revije in zbirke.

Človeku, ki lista po njegovih notah ali preigrava njegove skladbe, takoj stopi pred oči dobra zgradba njegovih skladb, neoporečna harmonija v smislu tradicionalnih pravil, ki se jih je s pridom učil predvsem pod Harmelom po Foersterjevi knjigi *Nauk o harmoniji in generalbasu*, naravne modulacije in vedno živa in čvrsta melodija, ki ji Laharnar daje večidel prednost. Tudi za besedilo je imel posluh. Pri njegovih cerkvenih skladbah nalezimo na besedila, ki so jih pisali Slomšek, Mali, Tul, Bele, Terčelj, Stanič, Brumat; pri svetnih pa je uporabil besedila priznanih slovenskih pesnikov,

predvsem Jenka, Gregorčiča, Gangla in Sardenka. Vedno pa se je njegova glasba povsem ravnala po obliki in pomenu besedne sestavine.

Večino Laharnarjevega opusa predstavljajo kratke vokalne skladbe. Daljše je pisal le po potrebi. Take so maše V ponižnosti, Vladar veselstva in že omenjena Ora pro nobis ter maše Pro defunctis. Poleg maš je na latinsko besedila zlagal krajše vokalne skladbe: več Tantum ergo, O salutaris hostia, Regina coeli, Ave maris stella, Surrexit pastor bonus in sedem darovanjskih skladb v zbirki Offertoria pro festis maioribus anni, ki jo je izdalo goriško Cecilijino društvo leta 1889. Uporaba latinskega jezika je bila v duhu in v skladu s smernicami cecilijanskega gibanja, ki si je prizadevalo, da bi v cerkev uvedlo spet latinsko petje tudi izven in poleg običajne latinske maše za praznike. Ta običaj se je v nekaterih cerkvah slovenskega ozemlja delno ohranil vse do današnjih dni, dokler ni njegov anakronološki značaj dokazal sam Drugi vatikanski koncil, ki je v cerkvene obrede uvedel nacionalne jezike in tako odpravil tudi same latinske maše, ki so bile v splošni rabi vsaj za velike praznike. Žal gre s tem prelomom nenadoma v pozabo res veliko cerkvene glasbene literature z nekaj prvovrstnimi skladbami, od katerih bodo najznačilnejše ostale le kot dokument svoje dobe. Zaradi mrzličnega dogajanja okoli nas in v nas samih, ne znamo dati zadostne veljave in primerne poudarka temu mejniku, ko se končuje stoletna tradicija latinskega jezika, ki predstavlja neki svet, neko miselnost, in se bo verjetno kmalu končal tudi tisti slog cerkvene glasbe, ki je bil in je večidel še vedno izraz te miselnosti.

Rekli smo, da je Laharnar pisal predvsem cerkvene skladbe. Mnoge so ohranile neokrnjeno svežino in se še vedno pojo. Take so npr.: Globoko vsi se priklonimo (Gospodov dan), Milo donijo maja zvonovi (Zdrava Marija), z domiselnim uvodom polnim zaleta, Z višav nebeških se ozri (Zdrava Marija),

ki je vsa gibka in drhteča; ali pa navdušena pesem vstajenja Zapoј veselo, o kristjan (Božji spevi), ali ljudsko občutena Na Skalnici sveti iz zbirke Štiri svetogorske pesmi. V zbirki Lauda Sion je razgibana in raznolika Dvigaj se, pesem, v višavo; nasprotno diha mir in spokojnost, kar sicer nakazuje že naslov pesmi, Mir božji objema. Kristalna in svetla, da imaš vtis, da je mesečni soј razlit po mrzlem zimskem nebu, je božična za orgle, solo in moški zbor Blešče se zvezdice nocoj (Jubilate Deo). Otožni in mračni sta Marija sedem žalosti, ki se na koncu zjasni pri prošnji k Mariji (Božji spevi) in adventna Težki so dnevi, kjer se teža brezizhodne sužnosti umakne mirnejšemu razpoloženju ob sklepni molitvi: Pridi, Zveličar, naša uteha, reši nas greha, reši nas zmot! (Jubilate Deo). V zbirki Tantum ergo, ki jo je priredil in leta 1932 izdal v samozaložbi Vinko Vodopivec, je Laharnar pripeval tri Tantum ergo. Njegov prvi, to je četrti po vrstnem redu, je gotovo najlepši v vsej zbirki.

Rekli smo že, da pri svetnih pesmih ni imel tako srečne roke in smo tudi povedali, zakaj. Vendar so si nekatere njegove svetne skladbe utrle pot v svet in jih še danes uspešno izvajajo. Taka je npr.: Pozdrav (Pozdravljam te, Savinjski dol), ki se s svojim mehkim domotožjem in s svojo igrivostjo v srednjem delu uvršča med dobre zborovske skladbe (Gorske cvetlice). V Čolnici je bila objavljena Pozdrav rožicam, kjer začetni cecilijanski zadržanosti sledijo svetlejši in svobodnejši prehodi z učinkovitim sklepom. Rahlo impresionistična, ki jo avtor čustveno stopnjuje do zmagoslavnega vzklika, da je pomlad spet tu in jo na koncu umiri pri vdani ugotovitvi, da je pomlad res tu, polna brstenja in zelenja, le mladosti ni več. Zanimiva, zlasti v drugem delu, je uglasbitev Jenkove pesmi Kadar mlado leto, kjer pesnik sprašuje ptiča, kake nove pesmi bo prinesel za novo pomlad. V njej je posrečena ponazoritev skakljanja po vejah brezskrbnega ptiča, ki radovednemu

človeku odgovarja, da bo novo leto prineslo petje kakor lani, kakor prinaša tudi zmeraj isto cvetje.

Ni pa Laharnar pisal samo maše s spremljavo orgel ali brez nje, zборе za mešani in moški zbor, eno- in dvo- glasne skladbice za šolsko mladino. Pisal je tudi za soliste. Take so pesmi Mati pri zibeli za višji glas s klavirjem, Mimo sem polja lepega hodil za tenor in klavir, fuga za klavir na témo Ko lani sem tod mimo šel, klavirska obdelava pesmi Nocoj je prav lep večer, štiri skladbe za same orgle in drugo.

Skušali smo prikazati osebnost Janeza Laharnarja in smo omenili nekaj njegovih skladb, le najbolj znane, da si bralec teh vrstic, predvsem tisti, ki vsaj malo pozna slovensko zborovsko glasbo, laže predstavlja glasbeni lik Janeza Laharnarja, kar bo gotovo pripomoglo, da ga bomo vsi bolj poznali in cenili.

MARIJAN BRECELJ

Ajda

Ajda.

*Belo polje v vetru zakrvavi,
nova pesem se dvigne iznad revne prsti...*

Ajda, dekliška pomlad!

Majda,

tvoje velike sanjave oči,

o te oči

globoke.

temne kot jezera dno...

Rad bi ti gledal kdaj v oči,

rad bi ti gledal tedaj,

*ko se zablesti v tvojih očeh
pesem...*

Ajda, dekliška pomlad!

Majda, ti moja pomlad!

»Slovenski glas beneških Slovenju u Belgiji«

(V spomin rajnega župnika
Antona Cuffola
v Lazah)

Tako je bilo ime izseljenskemu listu za slovenske delavce Beneške Slovenije, ki so delali v belgijskih premogovnikih v povojnih letih do 1960. To je bil čudovit list, pisan v slovenskem narečju Nadiških dolin, preprost in razumljiv ljudem, ki niso nikdar hodili v nobeno slovensko šolo, nikdar brali ničesar slovenskega in so šele v emigrantskih barakah začeli brati ta svoj »buletin«, kakor so imenovali ta njegov list.

Med slovenske rudarje v zahodni Belgiji je l. 1948 prišel iz Italije delovni duhovnik Zdravko Reven. Razkropljenost naših rojakov je bila ena največjih ovir za uspešno dušnopastirsko delo med njimi. Izseljenski duhovnik

si je pomagal tudi s tem, da jim je vsaka dva meseca pošiljal razmnožen listič z naslovom *Slovenski glas*. Podobno so delali izseljenski duhovniki drugih narodnosti.

Med rudarji okoli mesta Charleroi in v provinci Namur je duhovnik srečal veliko naših ljudi iz Benečije. Ker so tudi nekateri od njih želeli dobivati »buletin«, jim ga je pošiljal. Posvetil jim je v listu poseben kotiček, od leta 1951 pa je izdajal zanje redno vsaka dva meseca skozi deset let, od 1951 do 1959, poseben list *Slovenski glas beneških Slovenju u Belgiji*.

Glavna opora urednika Revna je bil »stric Jakob«, ki je redno pošiljal obširna pisma od doma, iz Nadiških dolin. »Stric Jakob« je bil kaplan Anton Cuffola v Lazah v Nadiški dolini, ki je šele l. 1956, malo pred smrtjo postal župnik. Razen let v prvi svetovni vojni

je Anton Cuffolo zmerom živel in pastiroval v Lazah in je zato poznal v dno duše, kakšni so njegovi rojaki, poznal do podrobnosti njihove šege in navade in seveda njihov materin jezik, njihove dobre lastnosti pa tudi človeške slabosti. Celo življenje je prè Cuffolo skrbel, da bi imeli beneški Slovenci takšne koledarje, katekizme in druge bukve, da bi jih lahko brali z razumevanjem. Letos oktobra 1969 poteče deset let, odkar so ga izgubili njegovi farani Lanza in sploh beneški Slovenci. Cuffolo je imel božji dar, da je znal z ustno in tiskano besedo tolmačiti božjo besedo v njihovem materinem slovenskem narečju. Tudi v *Slovenskem glasu* je nudil svojim rojakom v tujini takšno branje, da so ga v dušku prebrali in ga tudi vzdrževali.

Stric Jakop je stokal, ko je pisal

V enem svojih obširnih pisem listu, v št. 1 za januar in februar 1957, je Cuffolo le priznal, da ni lahko tako preprosto pisati za bralca, ki so mu zmerom pod Italijo prepovedovali njegovo materino slovenščino v šolah in celo v cerkvi od 1933 naprej do zloma fašizma in še precej povojnih let. Beneški rudarji, bralci *Slovenskega glasu* so živel pred vojno v letih, ko torej ni bilo moč prav nikjer slišati slovenske materine besede. Takole je stric Jakop-Cuffolo potožil: »Stric Jakop bi laže zmolu vse tri parte svetega rožarja, z litanijami vred, kakor da bi pisal le kratko pismo. On pa vje, da kakor rožar je tudi pismo potrebno za tiste naše djeluce u Belgiji, ki nemaju tega, da bi jim pisal in jih daržel na staro očetnjavo. Stric Jakop vje, da bi marsikateri naš Belgijan pogrešal, če ne bi bilo Jakopevega pisma v "buletinu" in zato bo še tolikokrat stokau in pisau pisma.«

Zaradi Jakopevega stokanja pa ne smemo misliti, da ni bil vaje pisanja v slovenščini in italijanščini, saj se je vseh 40 let svojega duhovnega pastirovanja prizadeval, da bi ljudje dobivali bukve v svojem materinem jeziku. Skrbel je tudi in pisal za Trinkov koledar.

Znan je njegov dnevnik, ki ga je začel pisati nekaj let pred vojno in še skozi vsa vojna leta. V dnevniku je veličastna slika krvavo-rdečega zahoda nad Beneško Slovenijo in vizija strahotnih dogodkov, ki so se vsuli na beneške doline. Njegovi opisi vojnih dogodkov ob zlomu fašizma pa do konca vojne so dragocen, mojstrsko podan opis, ki ne bo mogel mimo njega noben zgodovinar o vojnih letih v Beneški Sloveniji.

Anton Cuffolo je le štiri leta preživel svojega velikega učitelja Trinka, pa čeravno je bil kar celih 21 let mlajši od njega. Medtem ko je pisal Trinko predvsem v knjižni slovenščini in italijanščini za Slovence in Italijane, je pa moral stric Jakop v svojih pisem izpopolniti praznino, ki jo je italijanska osnovna šola pustila v beneških Slovincih glede materinega slovenskega jezika. Saj je bil ta prepovedan ne le med poukom, ampak tudi med odmori na šolskih dvoriščih. Stric Jakop je pa vseeno znal zadeti pravo domačo besedo v tako popolni meri, da je sicer stokal v svojem duševnem naporu, a da so pa tudi njegovi bralci stokali od domotožja, ker jim je znal v svojih opisih tako približati domače vasi in govorico ljudi.

Na razne načine se je trudil, kako bi podal tiste črke slovenske pisave, ki jih italijanščina nima, kako bi jim pojasnil, kako to pove italijanski pravopis. Stric Jakop ni mogel opletati s slovničnimi pravili in je skušal to povedati po domače. Naj navedemo eno izmed najbolj ljubkih razlag, kaj pomenijo tri slovenske črke č, š, ž.

Moj oče je nas učiu brat an pisat slovjlenski jezik. Dejau je: »Sin moj! Tri letere ne poznaš ker jih tu laški šoli nisi se maj učiu. Te letere so: č, š, ž.

Ta parva letera je »č«. Tičaci pojejo čiu.

č - čeča

Tičac ima repèk
an tudi ta letera
ima repèk na glavi: č

Druga čarka (letera)

je š. Ko naša mati polije uodo
po fornali, začuješ:

š - š - š šššš. Voda zašumi. Tudi
letera š ima repček na glavi.

Z - živina

Tretja črka je ž

Polena žagajo z žago an tada čuješ

žig; žag

žig žag. Tudi črka ž

ima repček na glavi.

Sadà boš znu brat: mačka,

črna češnja

čeča, Božič

nuoč, žaba

žalost

živati, šalica, koš.

Cuffolo je pisal, kar je pridigal

Dolga leta je pisal Cuffolo v lepi narečni slovenščini Nadiških dolin in so ga vsi radi brali. Tako kot je pisal, tako je tudi pridigal v materinem jeziku svojih slovenskih vernikov. To njegovo narečno pisanje in pridiganje, to, da so s takim veseljem polnili njegovo cerkev, to Cuffolovo slovensko pisanje in pridiganje je tudi dokaz, kako so se nekateri politični in časniški krogi v videmski pokrajini izmišljali, da so beneški Slovenci le daljnega slovenskega porekla in da njihov jezik nima nič skupnega s slovenskim jezikom, skratka, da ni več slovenski.

Res pa je, da je Cuffolova pisana slovenščina, ki jo beneški Slovenci tako radi berò, lepo slovensko narečje, ki ga z užitkom bero tudi drugi Slovenci, a ga govorijo tudi v gornjih soških dolinah zlasti okoli Kobarida. Kaj je pisal stric Jakop iz svoje dušne opazovalnice kot skrben pastir iz Laz nad Nadižo listu, ki so ga brali delavci iz Nadiških dolin v daljni Belgiji?

Pisal je večidel o tem, kar bi govoril s prižnice svoji čredi. Ta se pa je občutno zmanjšala, ker so odšli po l. 1948 skoro vsi odrasli moški na delo najprej v belgijske in nato še francoske rudnike ter končno v rudnike še drugih zahodnih evropskih držav.

Beneška Slovenija je sicer tudi pred drugo svetovno vojno poznala emigracijo, toda takrat niso ljudje odhajali v trumah kakor kasneje, po l. 1948, ko je odhajanje v tujino zavzelo značaj bežanja hribovskega sveta v industrijsko razvite države.

Rezija je že res poznala to sedanje bežanje z zemlje že v predvojnem času. Tudi nekatere slovenske vasi v kamnitem svetu v zahodni Beneški Sloveniji so se že takrat hitro praznile. Toda jedro Beneške Slovenije, Nadiške doline, je pošiljalo pred vojno le posamezne skupine delavcev pod domačimi delovodji na razno delo v tuje države. Hujše praznine so pustile v nekaterih vaseh organizirane akcije za odselitev v severne in še bolj v južne ameriške države.

Kar pa je doživel stric Jakop iz idiličnih Laz po letu 1948, ga je navdalo s strahom. Doživel je prvi usad prebivalstva, ki se je v poznejših letih razširil v plaz, v pravo odtekanje vse zdrave mlade ljudske plasti iz Beneške Slovenije. Toda Cuffolo je poznal za življenja le množično izseljevanje do konca leta 1959, ne pa pravega bežanja celotnega hribovskega slovenskega in furlanskega prebivalstva iz videmske pokrajine. Blagor stricu Jakopu, da še ni poznal odhajanja v tujino mladih deklet, mladih poročenih žena in celo gospodinj!

Velikonočni spovedni listki so »passaporto« za v nebesa

Stric Jakop je v letih 1950-1960 poznal le svoje poročene in neporočene moške. Tem pridiga v svojih stričevskih pismih v *Slovenskem glasu*. Zna ne so mu senčne strani emigrantskega življenja in zato svari mlade moške: fante in poročene moške, naj se pazijo, da jih ne zapelje slaba družba po kantinah in gostilnah. Naj ne zapravljajo težko prisluženega denarja, naj mislijo na svoje družine doma, njim je treba pošiljati denar, da bodo otroci dobro oblečeni in da bodo imeli zdravo in močno hrano. »Ni mogoče služiti dveh gospodarjema, Bogu in zlodju, za-

to naj ne pozabijo na nedeljsko službo božjo.«

Cuffolu je bila pri srcu tudi veliko-nočna spoved in zato jim piše v slikovitem vsakodnevem beneškem jeziku, kako so doma že opravili velikonočno spoved in kako jih morajo emigranti v tujini posnemati:

»Po vseh duhovnijah so naši Gospodi nunci že pobrali "velikonočne boletine" (spovedne listke), ki so "tesere" tih kristjanou. Pravijo de je le malo naših ljudi ostalo brez kristjanske tesere. In vi belgijanski Slovenj, al ste kupil kristjansko tesero z velikonočno spovedjo? Brez nje njesta pravi kristjan in njemata "passaporta" za u nebesa, če bi ratalo de b'Vas Buoh poklicu na drugi svet. Vjermite stricu Jakopu, ki vas lepuo uči in za vaše dobro.«

Ni jih pa samo grajal in učil, ampak je tudi v njih zbujal ljubezen do njihove Beneške Slovenije. Opisoval je z nazorno besedo, kako slavijo praznike doma: »Božični prazniki so bili lepi in veseli, in lušno je bilo po naših cerkvah, ko so pri maši zapeli ob času ofra staro božično pesem: "Ta dan je vsega veselja". Kakuo pa je bilo vse tiho in marzlo po tistih cerkvah, kjer niso smeli peti.«

Cuffolo ne bi bil pravi Benečan, če bi bil izpustil smešne dogodivščine in zbadljivke, kot jih imajo radi beneški Slovenci, ki jim prekipeva šaljiva žilica ob vsaki priliki. Zato je razgrnil v božičnem pismu še drugo na pol šaljivo, na pol zbadljivo opisovanje navad in razvad ob velikih praznikih: »Nekateri ne le da so nesli njih "ofer" v cjerku, ampak jim je ostalo še za puglie (vino iz pokrajine Pulije, ki ga točijo po beneških gostilnah), takuo da jih je metalo od kraja do kraja ceste in marsikajšan je zadobiu popolen odpustek v kanalu pri cesti.«

Cuffolovo opisovanje praznikov je prava zbirka šeg in navad beneških Slovencev: »Poslušajte, kakuo je bilo na Novo leto 1952. Na Novo ljetu so pobje po stari navadi hodili po hišah brat koledo z zvezdo an jaslicami an peli staro pesem "Poslušajte vi ljudje —

kaj Vam jaz povedal bom." Fantje koledniki so nabrali poune žakle lešnikov, orehov in drugih dobrot.«

Pustna navada po laško

Pripominja stric Jakop, da se »po nekaterih vaseh njeso držali stare kristjanske navade in so hodili okoli po laško: plesali so in pili ko krave, se tačali (valili) po jarkih in zaspali sv. mašo prav na Novo ljetu.« Pusta je predstavil stric Jakop emigrantom v Belgiji v svojih zadnjih pismih l. 1959 v poredni vaški luči: »Pust je bil bolj pameten kot po navadi. Le ob nede-ljah je v kakšni savori oštariji škripala harmonika, da so mogli poskakati pijanci in zastarele čeče, ki bodo morale ostati "tete", če v takšnih parložnostih ne vjamejo v skopec kakšnega strica, ki ima samo ene bargeše in še te oblekane. Po oštarijah je bilo videti le tiste kronične pijance, brez katerih bi oštiri morali sami piti njiha dragi "pulje".«

Svet se spreminja, pravi stric Jakop leta 1959, ljudje več dajo za bencin ko za pulje. Nastopa druga postcuffolska doba v Beneški Sloveniji, škoda da nimamo drugega tako ljubeznivega kronista kot je bil stric Jakop. Toda zadovoljimo se s paberkovanjem njegovega ostrega opazovanja. Dal je še pesmico o pustu, narodno domačo:

Pust pride an pasa
jubca čaka čaka tam doma.
Pride pepeunica
jubca ostane samica.
Muč', muč' pride Velika Noč,
da ji pridejo fantje na pomoč.

Stric Jakop pa je imel skrbno oko ne samo za dušice beneških Slovencev, ampak tudi za gospodarske njihove skrbi in pa iznajdljivost v težkih gospodarskih razmerah. V številki za maj in junij 1955 je poročal o naslednjem pojavu: »Ljetos je stric imel priložnost izvedeti, kako so s kamioni vozili gnoj dol na Laško, iz Varha, Kala, Erbeča in drugih gorskih vasi. Naši emigranti so namreč poslali ali prinesli denar s seboj in kupili od Lahov lepe njive dol

pod Čedadom, blizu Pradamana mimo Manzana. Hodijo jih dol obdelovat in na jesen vozijo domov pšenico, sirk in drugo. To se jim lepo splača današnji dan, ker morejo v nekaj dnevih stroji vse lepo obdelati in pardjelek pripeljejo domov s kamioni.«

**Vseh Rezijanov je 10.000,
doma še 3.000 ne**

Sliko deževnega poletja v Beneški Sloveniji je rudarjem v Belgiji v suhih in pekočih rudnikih po kmečko nazorno prikazal v pismu za julij in avgust 1955: »Sadà ko Vam pišem, je vse lepo. Al pa bo dozorelo, če nam Bog ne dà lepše ure? Sadà ko Vam pišem, bi imela biti ta nargourš sječevina (košnja), ker smo že čez pol žetnjaka (julija) in trava je šele vsa na nogah. Ljudje ne morejo seč trave, ker ni moč posušiti sena, ker je zmerom dež. Hudo je, ker bo vse zastalo in doma je le malo delavcev. Vsakdo ki je mogel, je šel po svetu s trebuhom za kruhom, doma so ostali le tisti, ki so za delo malovredni: žene, otroci in ti stari strici Jakopi! Vsi vedo, da je vseh Rezijanov čez 10.000. Če pa jih greš štet domov v Rezijo, jih pa ne našteješ več kot 3000, vsi drugi so morali po svetu, da se preživijo. Če pojde tako naprej, bo tako tudi v Nadiški dolini. Če pojde tako naprej, bodo spet pasli ovce in krave po naših bregih in dolinah.« (Na žalost je l. 1969 zelo malo ljudi doma, niti polovica tistih iz leta 1955, pa vseeno ne pasejo ne krav in ne ovac po zapuščenih travnikih in senožetih, ker ni nikogar, ki bi sploh hotel pasti. — A. R.)

Emigrantski list *Slovenski glas* je dajal rudarjem v Belgiji nasvete tudi glede političnih strank in sindikatov. Priporočal jim je, da se vpišejo v belgijske krščanske sindikate, a slovenskim ljudem doma v Beneški Sloveniji je svetoval pri raznih občinskih, pokrajinskih in državnih volitvah, naj volijo krščansko demokratične kandidate.

Stric Jakob pa je imel za sabo predolgo izkušnjo in poznanje ljudi v Nadiških dolinah, da bi ljudem kar na sle-

po izbiral kandidate. Poznal je tudi življenjsko pot mnogih ambicioznih ljudi v domačih krajih in vedel, kar so vsi ljudje vedeli o tistih trsih, ki se ravnaajo po najmočnejših političnih piših. Strica Jakopa je vezalo na ljudi tudi enako gledanje in ocenjevanje osebnosti in gibanj, ki so se topli za tisoče slovenskih glasov v Beneški Sloveniji.

Verna slika občinskih volitev l. 1956

Čisto po domače je dal kmečko analizo političnih organizacij ob občinskih volitvah leta 1956, torej še takrat, ko so bili še živi spomini na petindvajsetletno diktaturo: »Meseca maja je šlo sto in sto ljudi na Nemško. Oštirji in botegarji so ostali vsi tadoma in seveda tudi vsi lenuhi in trdovratni pijanci, ki jih po svetu nobeden noče vzeti na delo. Ko Vam to pišem, so gor po zidovih manifesti za občinske in provincialne volitve ali "eleccijone". V naši dolini je vse polno vseh vrst list, da sam Bog ne ve koliko. So demokristjani, nato monarhisti združeni z misini (eni in drugi prikriti fašisti), socialisti in v Špetru tudi komunisti. Če pregledamo vsa ta imena, vidimo, da so to večinoma ljudje, ki jim je komun jasli. Posebno oštirji se potiskajo naprej, da bi bili imenovani za sindika. kajti tako boš prisiljen kupovati ali piti pri njem. Kdo bo zmagal na volitvah, Vam bom pisal drugo volto. Med demokristjanskimi kandidati je polno takih, ki ne znajo Očenaša in prestopijo prag cerkve le takrat, ko je njih pogreb. Med monarho-misarji so venčpart tisti, ki so dajali ricino olje zastonj, ravnali ljudem hrbte s palcami in nosili na glavi črne kape namesto klobuka. Taki se zanašajo le na neumnost ljudi in zato je mogoče, da le pridejo do jasli. Prav gotovo pa je, da tisti s srpom in kladivom (vsi nekdanji snoparji al' patrioti) bojo srečni ko pas v cerkvi, in ostanejo zato na cedilu. Zato pravi stric Jakob, naj Bog dà moč dobrim ljudem. Vsem bi bilo treba pokazat figo, pa vseeno upamo, da dajo volivci in volivke (elettori) glas demokristjanom, ker so kristjani,

če ne drugače vsaj po imenu. Na bruzdi jih bo držala največja stranka v Italiji, ki je demokristjanski partit. Če ne bo drugače in ne bodo prav delali, se bomo lahko obrnili na te velike demokristjane, da jih pouhaajo.»

Maščevanje občinskega pisarja

Slovenski glas je torej ob vsakih volitvah priporočal, naj volivci Beneške Slovenije volijo krščanskodemokratske kandidate, toda vseeno ni našel milosti pri "ta velikih demokristjanih". Njegovemu uredniku, gospodu Revnu, ki so ga rudarji v Belgiji, doma iz dolin Arbeča, obeh Rijek, Kosice, Aborne in tolikerih drugih dolin imeli za svojega nunca, ker jim je pridigal in pisal po domače, so vpisali v seznam nezaželenih oseb, med prekucuhe, tihotapce in podobne sumljive osebe, ki jih obmejni italijanski organi zavračajo na meji kot nezaželeni.

Enkrat samkrat je Reven v Hlodiču, trgovskem, šolskem in delno tudi upravnem središču, pri enem svojih zelo redkih obiskov iz Belgije Nadiškim dolinam, pridigal v cerkvi kot pravi njihov nunac v materinem slovenskem narečju, in to nezaslišano, še v predkoncilski dobi. Njegova priljubljenost med ljudmi po vaseh in med delavci v Belgiji je bila kriva, da se je nanj zrušila jeza občinskega pisarja v Hlodiču. Le-ta je sporočil videmski kvesturi, naj zahtevajo pri notranjem ministrstvu, da mu prepovedo prihajanje v Italijo. Zdravko Reven je pomagal stricu Jakopu, da je lahko le-ta učil Benečane po *Slovenskem glasu*, naj se ravnajo razsodno in pametno po razmerah v Beneški Sloveniji.

Vzgajal je rudarje odtrgane od domače zemlje in vasi v zvestobi do Cerkev in domovine ter do države. Naučil se je kot pravi dušni pastir njihovega slovenskega materinega narečja. Z drugimi italijanskimi misijonarji v Belgiji je delal z roko v roki in jim pomagal, saj je bilo dela veliko, delavcev pa malo.

Bolj kot Revnovo vsrkavanje beneškega slovenskega narečja, zasluži po

našem mnenju pohvalo njegova sposobnost, da ni ob mojstrovini Cuffolovega ljudskega pisanja vzbujal vtisa neskladnega pisanja. V večletnem stiku z beneškimi rudarji je dobil tak posluš za njihov bralni okus, da je težko sedaj ločiti, kje neha stric Jakop in kje nadaljuje naš nunac Zdravko.

Urednik Reven je napravil *Slovenski glas* še bolj privlačen z raznim narodopisnim blagom: s pravljicami, smešnicami, pregovori in še s podobnimi stvaritvami slovenske ljudske besedne umetnosti iz Beneške Slovenije. Največ takega blaga je prispeval stric Jakop, nekaj pa drugi slovenski duhovniki iz raznih far Beneške Slovenije.

Nekaj tega pisanega blaga je v nekaterih primerih samo beneško slovensko, večinoma pa je različica splošno slovenskega izvora. Tudi to skupno narodopisno slovensko blago, še živo in v rabi, je priča na tem mestu, kako so tudi današnji beneški Slovenci živ del slovenske kulturne skupnosti.

Navajamo nekaj primerov, ki niso tako pogosti med drugimi Slovenci.

NEZNA PROSNJA DO JEZUSA

Jezus, pomajte,
stopince muojè
kulku taužint
sem jih storu
zastonj so ble vsè!

BALADA O SV. KATARINI

Sveta Katarina
po brjegu je hodila,
lepe rožce je brala,
Bogu jih šenkavala.
Buoh je zavprašu:
»Al češ bit' krajova hči?«
»Jest nečem bit
krajova hči!«
V kolo so jo uklenili
po brjegu potačili
Štir dušic an pet teles
so jo nesli v nebo!

(Iz obliške fare)

Glasovi zvonov

Številne doline in gorski grebeni presekajo križem kražem Beneško Slo-

venijo. Visoko gori na grebenih so številne vasi, večinoma nad vasmi cerkve, nad cerkvami zvoniki. Tudi po dolinah so vasi s cerkvami in zvoniki. Zvonjenje zvonov se prepleta in meša navzdol in navzgor. Ljudje poznajo in razlikujejo njih glasove takole v gornjih teh Rieke in Arbeča: »Ko škompinajo pri nas se čuje dol z Oblice: "Tri kvintale pezo zvon". Pri Sv. Pavlu tonkajo: "Gobe, gobe an česnjak". V Tarbiju zvonijo: "Bom, bom, lopata not!" V Ljesah doni s turna taka pesem:

»Kocjan, Kocjan,
debeu, debeu ...
Kocjan, Kocjan,
debeu, debeu ...

Domača narodna popevka v Tarbiju o sinku Janku, je podobna s svojim ponavljanjem tonkanju zvonov ali pa še bolj modernim popevkam, le da kar kriči po kakšnem skladatelju, da jo vrže v pravi ritmu med sedanjo mladino:

Al' ste ga videli
moj'ga sinka Janka,
al' ste ga videli
moj'ga sinka Janka
Janka, Janka,
moj'ga sinka Janka,
moj'ga sinka Janka.

Niesmo ga videli
Niesmo čuli glasa
Niesmo ga videli
Niesmo čuli glasa
Glasa, glasa,
Niesmo čuli glasa.

Ti presneti Toncini
so ga odpeljali
ti presneti Toncini
so ga odpeljali,
jali, jali,
so ga odpeljali ...

Presneto resna pa je molitev-uspavanka iz Podgore pri Oblici:

Legnem, zaspim, moje grehe zapustim.
Jutri ne vem al' vstanem al' ne.
Po mè pridejo trije jogri an trije škofi.
Marija pred njimi kleči,
duša sâm parteče, skuoz železne goré,
skuoz ognene glunje (glavnje).

Števanke ali fantovščina

Odkupnino fantom za nevesto imenujejo v Benečiji števanke.

To je bilo še l. 1957 v obliški fari: »Naši puobje so ostavli vse trošte, da dobe običajne "števanki", da bi se vsaj malo odžejali. Pa so imjeli enkrat hudo smolo. Lahova Terezina je vzela daleč v Benečiji adnaga Laha in se tam poročila. Šmentana nesreča! Kaj pa števanke? so sprašovali puobje. Kar cjeu tje dan so hodili djelat koncert s škatlami, kosami, šeglotti pred Lahovo hišo. Sam oče spoze Lahou Bepi, ki je biu puno žejen, jim je pomagau tamburat. Ker se je tamburanje slišalo po cjeli Benečiji, se je le morau prikazat spozo, četudi od daleč, de jim je plačau števanke 7000 lir. Oh, kako veseje! Zasušena usta so spet adankrat odmočila.«

Ker nimamo prostora za vse narodno blago, nakopičeno v *Slovenskem glasu* še dva domača pregovora:

»Buojš je domič, čeglih ga je za en bobič.«

»Dobra pamet več velja kakor celega sveta žamet.«

Pa še pristna uganka:

»Blek na blek in štiha ni. Kaj je to?« (Breskev.)

Konec rudarskega dela v Belgiji

Slovenski glas je skušal biti v petdesetih letih tega stoletja verno ogledalo verskih, etičnih, moralnih in gospodarskih nauk in razmer. Beležil je točno odliv večjih emigrantskih skupin in sicer predvsem iz dolin pod Matjurjem in Kolovratom, pa tudi iz vseh drugih Nadiških dolin. Urednik Reven, ki je živel v Charleroi v Belgiji je obravnaval predvsem probleme slovenskih rudarjev v Belgiji. Ni bilo nobenega pogreba rudarja, da bi mu ne posvetil posebnega spominskega članka. Smrtna kosa je tako pogosto kosila med rudarji, da je bilo včasih po tri do štiri spominskih člankov na prvi strani. Stric Jakob pa je beležil odseve razbitega družinskega življenja v družinah. Pijančevanje po kantinah je tudi v neki meri pretrgalo stike med možem in njegovo družino. Seveda pa ni

bil vsaki kozarec ali pa magari sobotno praznovanje ob koncu napornega tedna v vročih rudniških jaških že alkoholizem. Urednik je moral poiskati pravo mero za naše ljudi iz vinorodne države, katerim bi bilo brezsrdno ne privoščiti kak kozarec dobrega vina in malce veselja v pusti tujini. Zato ni bilo v *Slovenskem glasu* brez zbadljivih vinskih pesmi, ki odmevajo po širni Sloveniji od vzhoda do zahoda. Najbolj je pa pretresalo rudarje in njihove družine doma v Beneški Sloveniji pisanje o silikozi, pljučni bolezni rudarjev v premogovnikih. Moreča vizija silikoznih bolnikov v Beneški Sloveniji je spodbujala urednika Revna in pa strica Jakopa, da sta rotila delavce, naj rajši ostanejo doma, kot da umirajo kot žrtve kremenčevega prahu v pljučih. Gospodarska kriza v belgijskih tehnično zastarelih rudnikih in pa nove možnosti boljše zaposlitve v Švici in Nemčiji so zavrle prihajanje novih slovenskih delavcev v belgijske rudnike. Poklicna struktura emigrantov v Beneški Sloveniji se je začela spreminjati: padalo je število rudarjev in začelo rasti število gradbenih in tovarniških delavcev. Hkrati pa se je strmo dvigalo število žensk, ki so začele odhajati na delo ne samo kot dekle po laških mestih, ampak tudi kot prave emigrantske delavke v tovarnah in kot strežno osebje v švicarski turistični industriji.

V tem za Beneško Slovenijo prelomnem času se je zlomila glavna duhovna opora *Slovenskega glasa*. Omahnilo je pero strica Jakopa. Zadnjič se je oglasil v listu tik pred svojo smrtjo v št. 5 leta 1959, to je v številki za september in oktober, ko v svojem predsmrtnem pismu spet ponovno prikazuje kvarne posledice emigrantskega življenja na verne beneške Slovence. »Ne hodijo več ob nedeljah k maši,« tako toži Cuffolo, »ne molijo zvečer rožarja (rožnega venca), temveč jih privlačita samo ples in "ošterija".« Po njegovi smrti dne 14. oktobra 1959 je izšla le še ena številka *Slovenskega glasu* za november in december 1959, ki se v njem uredništvo spominja stri-

ca Jakopa. Spominja se ga tako kot so ga videli in občutili preprosti rudarji in njihove družine po Nadiških dolinah:

»Kajšan je biu stric Jakop?

Prè Anton je biu goreč duhovnik in pastir svojega ljudstva. Rad je imel svoje farane in oni so ga radi imeli in se zmerom bali, kadar so zvedeli, da je bolan. Veseli so bili svojega »gospoda« in so s tihim spoštovanjem videli, kako njih gospoda spoštujejo ljudje od blizu in od daleč. Skrbeli so zmerom, da je imel za potrebo in da je lahko gostoljubno postregel tistim, ki so ga prišli obiskat.

Ko je bilo tisto noč na Novega leta nagobarno (nevarno), da Nemci požgejo vas, je celo noč preklečal v cerkvi pred sv. Rešnjim Telesom, da bi izprosil od Boga odrešenje fare od teh soldatov. In soldati so odšli, ne da bi se dotaknili vasi.

Gospod Anton se ni hvalil, kaj vse dobrega napravi za ljudi. Je pa pomagal, kjer je le mogel. Imel je pouno skrbi, da bi spravil študirat mlade puobice, posebno tiste, ki so želeli postati duhovniki. Pisal je na vse strani in hodil prosit, da je dobil za enega obleko, za drugega solde, da je plačal šolo, za tretjega sutano, ko je postal klerik.

Ker je v tisti dolini le malo slovenskih duhovnikov, a ti drugi duhovniki ne zastopijo jezika svojih ovčic, je hodilo k njemu se spovedat polno naših ljudi iz drugih far.

Rad je imel Nadiško dolino. Iz njegovega farovža se je lepo videlo proti Špetru in proti Stari gori. In če je Nadiška dolina tako poznana po svetu, je tudi on pripomogel, ker je o njej napisal polno člankov.

Takšna je bila podoba, ki se je vrezala v srce preprostih ljudi Nadiške doline.

Župnik Cuffolo v župniji Laze, ki je štela ob njegovi smrti 364 duš, pa je s svojo močno osebnostjo prerastel ozke okvirje svoje župnije in celo širše obzorje Nadiške doline, saj je s svojim delovanjem zbudil pozornost ne samo

vseh beneških Slovencev, ampak tudi vseh Slovencev in pa precejšnjega dela Furlanov in Italijanov v Furlaniji.

Celih 45 let svojega duhovniškega poklica je bil skromen kaplan in so ga postavili za župnika šele leta 1956, komaj tri leta pred koncem njegove življenjske poti, ko so bile Laze iz kaplanije špeterske fare povzdignjene v samostojno župnijo sv. Antona Padovanskega. Toda prav zato, ker je kot preprost kaplan stal skoraj pol stoletja v najožjih stikih s svojimi verniki s slovenskim maternim jezikom in jim je razlagal cerkveni nauk v njihovem slovenskem narečju, je kot dušni pastir dosegel največje uspehe, ki jih more dušni pastir doseči. Pol stoletja jih je spovedoval v njihovem jeziku tudi v mračnih letih fašističnega suženjstva. Zato so se mu odpirale preproste dušice kmetov, gospodinj, pobov, čecha in emigrantskih delavcev v ponižni skesanosti. Širil se je zato sloves njegovega spovedovanja, kako razume do najmanjše podrobnosti njihovo vaško življenje, da zna pretehtati sleherni njihov nagib jeze in življenjske radosti in ga presoditi, koliko je v skladu ali nasprotju z božjimi postavami. V časih, ko ni smela slovenska beseda kesanja šepetati po spovednicah Beneške Slovenije, je njegov spovedni dvogovor v materinem slovenskem narečju vabil posnemalce in odpiral oči in ušesa vernikom v stiski.

Njegovi slovenski sobratje in tudi nekateri furlanski in italijanski dušni pastirji so po njegovem zgledu prihajali do spoznanja, kako močna je Kristusova beseda, ko jo oznanjajo v materinem jeziku vernikov, kako pada na plodno zemljo razumevanja in krščanske ljubezni.

Hudo je bolelo Cuffola, ko je zlasti po prvi in še bolj po drugi svetovni vojni opazoval, kako peša verski čut v duhovnijah, kjer so se izneverili Kristusovemu nauku in govorili ljudem le v na pol razumljivem jeziku o božjih resnicah in tajnostih svetih zakramentov.

Cuffolo duhovnik briških in beneških Slovencev

Slovenski duhovnik Anton Cuffolo je v prvih letih svojega duhovniškega poklica, od oktobra 1915 pa do marca 1920 opravljal župnijske in občinske posle v slovenski župniji Mernik, ki je bila zahodna obmejna avstrijska zemlja. V Merniku je bilo polno slovenskih briških beguncev, ki jih niso poslali kot druge v notranjost Italije. Po končani vojni l. 1918 mu je italijanski guverner v Trstu za novo osvobojene kraje poveril še posle civilnega komisarja na občinah Dolenje in Kožbana. Prvič v upravni zgodovini je torej Anton Cuffolo kot zaveden beneški Slovenec bil duhovni pastir in civilni komisar trem slovenskim občinam. Te tri občine so živele približno toliko stoletij pod Avstrijo kot Cuffolo s svojimi beneško-slovenskimi občinami pod Beneško Republiko in Italijo. Antona Cuffola so kot njegove prednike vzgajali v zvestobi do laških državnih oblasti, ki so vladale nad njegovo ožjo domovino Beneško Slovenijo, slovenske Brice v treh njegovih občinah pa v zvestobi do avstrijske oblasti. Eno pa je oboje družilo takrat njihovega civilnega komisarja in njegove občane in župljane: isti materin slovenski jezik, ki je vladal v njihovih cerkvenih in upravnih odnosih. Zaradi jezika so ga vzljubili Briči kot da bi bil njihov rojak.

Italijanske oblasti so Cuffolu popolnoma zaupale in mu poverile to naloge, ker si je zaslužil to zaupanje na najhujšem delu fronte na pravi Kalvariji nad Podgoro. Bil je ranjen in se nalezal raznih epidemij, tako tifusa in kolere, ki so divjale v vojnem zaledju. Izkazal se je kot zvest državljani in velik domoljub.

Hkrati pa je bil Cuffolo tudi velik slovenski domoljub, vzgojen v duhu pesnika duhovnika Petra Podreka in v šoli svojega učitelja Ivana Trinka. Ker je združeval v svoji osebi zvestobo do svoje laške države in ljubezen do materinega slovenskega jezika ni bilo med

zavednim beneškim Slovencem Antonom Cuffolom in med zavednimi slovenskimi Brici izpod avstrijske oblasti nobene pregraje in ovire.

Dogodilo se je, kar je bilo in kar je težnja vseh Slovencev pod Italijo, v Beneški Sloveniji kot na Tržaškem in Goriškem: Cuffolo jih je učil v materinem slovenskem jeziku v cerkvi in delil upravno pravico kot italijanski civilni komisar v treh občinah tudi v slovenskem materinem jeziku kot je ni za njim noben laški komisar ali podestat v celi Julijski Krajini vse do današnjih dni.

Ko so Cuffola v marcu 1920 oprostil njegovih javnih funkcij in se je vrnil s svojimi številnimi vojaškimi in civilnimi italijanskimi odlikovanji v Nadiško dolino in prevzel eno najskromnejših mest kaplana v vasici Laze, je ta vzorni duhovnik, ta zgledni in v vojski preizkušeni italijanski domoljub in ta ljubitelj jezika svoje slovenske matere, zašel kaj kmalu s svojimi prav takimi slovenskimi verniki in italijanskimi domoljubi v največje težave. Nekaj je bilo narobe v novi državni ureditvi Italije, ki je svojim najzvestejšim sinovom zaničala pravico do lastnega materinega jezika, zaničala jim je torej tisto temeljno državljansko pravico, ki je bila na njej zgrajena Italija preporoda. Cuffolo in njegovi so ostali zvesti ideji risorgimenta in so se zanj borili, ko so branili, zlasti po fašističnih ukazih iz 1933. leta, pravico do svojega jezika v cerkvi in sploh v javnosti.

Cuffolo je skrival in reševal slovenske katekizme in molitvenike, ko jih je nekrščanski antirisorgimentski duh fašizma sežigal na grmadah.

Vodilen organizacijski duh

Cuffolo je bil tudi organizacijski duh, ko so slovenski duhovniki Beneške Slovenije pošiljali v predkoncilski dobi razne spomenice glede slovenskega materinega jezika na Sv. stolico v Rim. Pod fašizmom so bile vse te pismene vloge slovenskih duhovnikov brezuspešne, ker je nacionalistični fašizem stal na stališču, da so se bene-

ški Slovenci v več ko pol stoletja življenja pod Italijo morali že toliko naučiti italijanščine, da jim ni več potreben slovenski materin jezik v cerkvi. Prišlo je še hujše in je moral Cuffolo bežati pred fašisti iz lastne fare in se skrivati po mestih. Zmerom pa se je vračal kot dobri pastir k svoji čredi, kakor hitro je minila največja nevarnost.

Sosednim slovenskim duhovnikom po Nadiških dolinah in še dlje po drugih dolinah Beneške Slovenije je vlivaj pogum in prepričanje, da se z bojem za materin jezik vernikov bojujejo za temeljni nauk katoliške Cerkve in za pravo demokratično Italijo. Ko je padel fašizem, je takoj spoznal, da obstajajo v italijanskem gibanju odpora možnosti, da pridejo Slovenci v novi nefašistični Italiji do svojih pravic v cerkvi. Ni skrival svojega odklonilnega stališča do fašističnih elementov, ki so si v družbi z nemškimi silami prizadevali, da bi spet prišel na oblast fašistični režim. Zadnji meseci vojne so bili najhujši in je moral nenehno reševati vas, posameznike pa dostikrat tudi sebe samega pred Nemci, republikini, kozaki, Mongoli in drugimi ropajočimi soldateskami. Po kratkem veselju, da je končno zavladal mir, je doživel prvo povojno razočaranje, da so se mnogi fašistični prvaki v Beneški Sloveniji kaj hitro spremenili v navdušene pristaše in celo vodilne funkcije raznih v naglici na novo organiziranih italijanskih strank.

Posebno ga je bolelo, da so nove stranke skušale legalizirati nedemokratske in nekrščanske ukrepe fašizma proti slovenskemu materinemu jeziku v cerkvi.

Če na kratko strnemo pol stoletja dela, ki ga je opravljal ta mali lazanjski kaplan v Beneški Sloveniji, vidimo, da je delal na štirih področjih, ki jih je imel za neobhodne, da bi se beneški Slovenci obdržali:

1. Enakopravnost slovenskega materinega jezika v vseh duhovnijah Beneške Slovenije.

2. Katoliški tisk v ljudskem sloven-

skem narečju, ki bi bil umljiv beneškim preprostim Slovincem, ki jim je Italija zmerom odrekala učenje in uporabo slovenskega jezika v osnovnih šolah. Zato se je potrudil, da so njegovi rojaki dobili Trinkov koledar v zanje umljivem narečju. Bil je glavna pomoč izseljenskega duhovnika Zdravka Revna v izdajanju *Slovenskega glasu* za slovenske izseljence v Belgiji in njihove družine doma v Beneški Sloveniji. Držal se je starega izročila slovenskih duhovnikov v Beneški Sloveniji in zato je propagiral in širil goriške Mohorjeve knjige.

3. Videl je v številnem slovenskem duhovniškem naraščaju po vseh duhovnijah Beneške Slovenije jamstvo, da bodo ohranili slovenski materin jezik za celotno slovensko ljudstvo Beneške Slovenije. Čisto konkretno je zbiral mlade puobe okoli sebe, jih usmerjal v duhovniški poklic in je vse svoje dohodke usmeril v to, da je celo vrsto mladih ljudi pripeljal do nove maše.

Emigrantska povodenj

4. V četrti stvari, ki ga je posebno tiščala, ker je vedel, da je življenjske važnosti za obstoj ljudstva in same beneške zemlje pa ni uspel. Grmel, pridigal, rotil in svaril je svoje rojake pred emigracijo, pa ni nič zaleglo. Posrečilo se mu je le skupaj z duhovnikom Revnom pri poslabšanju premogovne industrije v Belgiji, da je vsaj zavrl delo po rudnikih in da je rešil nove emigrantske letnike pred silikozo. Delavci so začeli hoditi drugam na delo, toda doma jih ni mogla udržati nobena sila. Po smrti strica Jakopa so se na stečaj odprle zatvornice emigrantski delovni sili, ki je buhnila v tujino in povlekla s seboj še vse dela sposobne ženske: dekleta in poročene žene. Izseljevanje in odseljevanje slovenskega ljudstva hribovite Beneške Slovenije presega moči duhovnih voditeljev, saj je odhajanje ljudi iz slovenskih krajev le majcen potočič v emigrantskem veletoku celotne Furlanije. Ko bi se mala čokata postava prè Antona Cuffola še gibala med nami in nas

MARIJAN BRECELJ

SPOMINI

Spomini nate, draga,
so ko ponavljajoča se mladost...

Izginile mladostne so že sanje,
življenje novo kuje mi obraz.
V srcu ostale želje so nekdanje,
še hrepenenje je ko tisti čas...

In v večer tih
— šumi le borov morje témno —
priplava dih
pomladi —

ti...

spodbujala zmerom z novimi pobudami, bi prav gotovo Cuffolo hotel biti prisoten med svojim ljudstvom v emigraciji ali kot izseljenski duhovnik ali pa kot glasnik z živo in tiskano besedo.

Zdaj ob desetletnici, ko je legel k počitku k svojim faranom v skupno božjo njivo, nam je šele jasna njegova podoba vodnika v najtežjih urah in ga postavljamo v vrsto velikih duhovnikov beneških Slovencev, v vrsto duhovnikov kot so Peter Podreka, Josip Gorenščak, Ivan Trinko, Božo Kjačič in tolikeri drugi.

Anton Cuffolo ni bil pesnik, tudi ne znanstvenik, pač pa samo pravi dušni pastir, ki je njegova vnema za slovenski materin jezik v cerkvi segala izven ozkih meja njegove male duhovnije na celotno slovensko ozemlje Beneške Slovenije. Prava Božja previdnost skrbi, da se v Beneški Sloveniji zmerom najdejo duhovniki, ki vodijo verno svoje slovensko ljudstvo skozi vse težave, nevarnosti in bridkosti.

Kako bi bil Cuffolo vesel, da njegovi sobratje z isto vnemo bojujejo boj za slovensko narečje vernikov vseh 52 duhovnij Beneške Slovenije.

MSGR. JOSIPU ABRAMU V SPOMIN OB TRIDESETLETNICI SMRTI

Velikokrat iščemo vzore na tujih tleh in pozabljammo na naše ljudi, ki so v težkih dneh raznarodovanja in nasilja ostali trdni in še danes svetijo kot svetilnik nam in bodočim rodovom.

O Josipu Abram-Trentarju naj nam pove svoje mnenje pesnik naših gora dr. Julius Kugy, ki je ob njegovi smrti zapisal tudi te besede: »Bil je eden najplemenitejših ljudi, kar sem jih poznal, in eden mojih najboljših prijateljev... Bil je nadvse prikupna, v veliki meri temperamentna, na najidealnejši višini stoječa, povsem svojevrstna

osebnost, s katero ne morem primerjati nobene druge, vsaj nekoliko podobne. Bil je samorasla prikazen... Imel je odprto oko in široko odprto srce za naravne lepote; bil je poln toplega, dobrohotnega humorja in iskrenega duha, pri tem pa preprost in skromen, vedno dobre volje in vedno pripravljen pomagati vsem, ki so potrebovali njegove pomoči. Predvsem in nad vsem je pa bil resnično izbran služabnik božji, res globokoveren: vero, ljubezen in mir razsipajoč duhovnik.«

Josip Abram se je rodil v Stanjelu dne 2. februarja 1875. Studiral je v Gorici in v Ljubljani. Postal je duhovnik in služboval po raznih krajih naše lepe Primorske. V Bovcu in Trenti se je navdušil za naše gore. Postal je »Trentar« in pod tem imenom nam je zapustil čudovite opise naših planin. Njegova beseda naj nam pove, kaj je doživljal: »Mnogo sem se naučil po božjih sončnih planotah in vrteh. Spoznal sem lepoto narave, veličastnost božjega stvarstva. Naravo preprosto, neoplačeno, neponarejeno, kot jo je Bog ustvaril. Tam gor, iz velike bližine, zemlja zaupno občuje z nebom, vrhovi s planinami, planine z dolinami, visoko z nizkim, — vse v bratski slogi in prijaznosti... V tej naravni zaupni slogi se tudi človek z nepokvarjenim bratskim srcem bliža človeku. Tu je drug drugemu drag, drug drugemu zaupen, drug drugemu rad pomaga... In osebe, ki so kdaj uživale veličastnost planin, veže tudi še nadalje, tudi v dolinah, neka posebna prisrčnost in zaupnost — pravo prijateljstvo! Čutijo se sorodne po duhu, čutijo, da so res bratje in sestre, otroci enega in istega očeta, ki kraljuje nad nebom in planino.«

Njegovi planinski spisi so bogati, lepi, živahni; zaslužijo knjižno izdajo.

Abram se je dobro zavedal svojega poslanstva in je skušal uresničiti Gregorčičevo geslo: Ne le to, kar velewa mu stan; kar more, to mož je storiti dolžan! Vse svoje zmožnosti je posvetil in žrtvoval svojemu narodu. Delal je na gospodarskem in prosvetnem polju. Pisal v razne liste in revije: Mentor, Mladiko, Planinski vestnik, Naš čolnič, Goriško stražo, Dom in svet in drugod. Navdušil se je za ukrajinskega pesnika Sevcenka in je prevedel v slovenščino njegovega »Kobzarja« in »Hajdamake«. Ukrajinci so zapisali o njem: »Zdi se nam, da se ni nihče od tujcev s tako pobožnostjo poglobljaj v tvorbo ukrajinskega pesnika kakor ta slovenski katoliški duhovnik.«

Abram je dramatiziral Baumbachovega »Zlatoroga«, ki je čudovito lep slavospev naših Trentarjev in očaka Triglava. Za Kugyjevo knjigo »Pet stoletij Triglava« je prispeval študijo o bajkah in pripovedkah o Triglavu, Bogatinu in Trenti. Kugy je takole ocenil njegov prispevek: »Najboljše, kar vsebuje moje zadnje delo, je Abramov izboren spis o triglavskih bajkah, katere je kot najboljši strokovnjak do podrobnosti obvladal...«

Kot duhovnik je povsod zapustil pečat svojega dela. Novaki, Bilje, Obloke, Sveta Lucija ob Soči, Pevma — so bile njegove življenjske postaje. Vsaka bi imela veliko povedati. Ko so bile prepovedane in zaprte slovenske šole, je postal učna knjiga katekizem, iz katerega smo brali in prepisovali. Slovenci smo ponavljali v cerkvi, ko smo za njim zlogovali: Zadnjič sem bil pri spovedi pred enim tednom, pred dvema tednoma, pred tremi tedni! Sele pozneje smo razumeli, da je bila to posebna šola verouka in slovenščine. Če smo v gimnaziji dobili pre nizke ocene iz slovenščine, nas je mrko pogledal in zarobantil: »Srepina! Ali hočeš pozabiti na materin jezik?« Takrat je postala njegova beseda trda, kraševska, toda polna ljubezni, ki trpi z neubogljivimi otroki.

Slikar Tone Kralj ga je ovekovčel v pevski cerkvi. Naslikal ga je v prez-

biteriju in ga posadil med koncilske očete.

Danes, ko preživljamo pokoncilsko dobo, lahko rečemo o Abramcu, da je prehitel čase, saj je bilo v njegovem mišljenju in delu toliko tega, kar se nam danes zdi novo, ker smo pozabili na bistvo evangelija. Ljubezen in dobrot, ki danes zmagujeta v svetu, sta bili vodilni motiv Abramovega življenja.

Josipa Abrama so pokopali v Ljubljani, kjer je umrl nenadne smrti dne 22. junija 1938. Časnikar je takrat zapisal: »Goriška joče in z njo plaka Slovenija. Podrl se je močan steber ob Soči. Slovenija mu je dala zadnjo posteljo, visoke gore so mu spletle venec iz gorskih cvetic in rodna Goriška ga bo ogrnila z večno ljubeznijo.«

INŽ. JANKO KOSIR

Rastlinjaki

Gospodarstvo se vsak dan izpopolnjuje, ker mora za doseg večje proizvodnje in dohodkov uvesti nove načine in sredstva v svoje delovanje. Isto načelo velja tudi v kmetijstvu. Za velika posestva je v tem oziru toliko lažje, ker jim industrija nudi vse mogoče pripomočke za mehanizacijo ali celo avtomatizacijo in se jim take vložbe prej obrestujejo kot malim posestnikom. Vendar si dandanes tudi mali kmetje lahko nabavijo marsikateri pripomoček, ki jim olajša in poceni kmečka opravila. V takih primerih se lahko poslužijo raznih podpor in posojil, ki jih država pogostokrat nudi.

Male kmetije so seveda vezane na male površine. Pridelovanje običajnih poljskih rastlin v takih razmerah ni nič kaj donosno. Zato naj bi mali kmet poiskal in gojil take rastline, ki nudijo večji zaslužek. Takšna prilika se nudi predvsem kmetijam v bližini mest.

V tržaški okolici in tudi drugod so kmetje že zdavnaj spoznali te predno-

sti. Začeli so gojiti in zalagati trg z zelenjavo, cveticami, jajci, mlekom itd. Meščani radi segajo po domačem blagu, ker je sveže in okusno ter ga v mnogih primerih plačajo dražje kot uvoženega. Naši tržaški in goriški zelenjadarji in cvetličarji so dosegli v teh panogah visoko stopnjo razvoja posebno pri pridelovanju na prostem. Lahko trdimo, da so dosegli višek. Vendar s tem še niso izčrpane vse možnosti, ki jih nudijo moderni pripomočki. Pridelovanje zelenjave in cvetic je mogoče izpopolniti v rastlinjakih. Nekateri so jih že preskusili in so z njimi prav zadovoljni. Postali so nepogrešljiv del njihovega posestva. Sprva prinesejo take steklene hiše marsikatero razočaranje posebno nepoučenemu. Ko pa nekdo zna urejati zračenje, ogrevanje, zalivanje, gnojenje, razkuževanje in vzdrževati ozračje, ki ga rastlina zahteva, je uspeh zagotovljen. V takem rastlinjaku lahko pridelamo zelenjavo ali cvetice v času, ko je zunaj še mrz in je vsaka rast onemogočena. Takrat so tudi cene teh pridelkov dosti višje.

V rastlinjakih brez ogrevanja se notranjost ugreje le pod vplivom sonca in omogoči, da rastline uspevajo sredi zime. V oblačnih dneh ni naravnega ogrevanja. Takrat se notranjost lahko toliko ohladi, da se njena temperatura približa zunanji. Te spremembe vzdrži samo rastline, ki so več ali manj navajene prebiti zimo na prostem. V takem rastlinjaku pridelujemo čebulnice za pomladno cvetje ali zelenjavo za nabiranje kot npr. zeleni radič, solato itd. V rastlinjaku pa, ki je opremljen z ogrevanjem, je možno urejati temperaturo in vlago ter je primeren za gojitev bolj zahtevnih in občutljivih rastlin. V njih gojijo največ lončnice in pripravljajo sadike iz semen ali potaknjencev. Notranjost je navadno razdeljena na police, mize itd. Od tu pride razno cvetje, ki ga vidimo na prodaj sredi največje zime ali v zgodnji pomladi. V ogrevanih rastlinjakih z orno zemljo pa uspešno pridelujejo cvetice za rezanje in različno zelenjavo.

Kakšen naj bo rastlinjak? Imamo

jih vseh vrst. Kdor se misli resno posvetiti temu delu, naj se odloči za trden in dolgotrajen izdelek. Ogrodje naj bo iz železa in sicer najboljše in pocinkanih profilatov. Stene in streha naj bodo pokrite s 4 do 6 cm debelim steklom. Prodajajo tudi steklo, ki vzdrži točo, vendar je precej drago. V novejšem času so se pojavile šipe iz prozorne plastike, ravne ali valovite in imajo to prednost, da se ne razbijejo. Vendar še ni ugotovljeno, če ostanejo vedno tako prozorne kot steklo. Lese nega in betonskega ogrodka skoro nihče več ne postavlja. V krajih, kjer ni močnega vetra, uporabljajo za pokrivanje ponjave iz prozorne plastike. Če tudi so razmeroma poceni, pa postanejo drage, ker se kmalu raztrgajo. Poleg tega je težava z zračenjem in nazadnje še njena prozornost, ki se pod vplivom sonca stalno slabša.

Za začetek je boljše misliti na manjši rastlinjak z 200 ali 300 kvadratnih metrov pokrite površine. Morebitni spodrseljaji, ki so sprva skoraj neizogibni, ne bodo tako občutni. Šele pozneje, ko je pridelovanje postalo zanesljivo in je račun pokazal, da so takšne naprave dovolj donosne, se odločimo za povečanje te nove dejavnosti. Takrat svetujejo, naj bi rastlinjak imel 900 do 1000 kvadratnih metrov pokrite površine. Manjši so primerni za pridelovanje cvetic, večji pa za zelenjavo.

V tlorisu naj ima rastlinjak obliko pravokotnika. Razmerje med dolžino in širino naj bo približno 2 proti 1. Tako naj bi npr. rastlinjak z 200 m² površine bil 20 m dolg in 10 m širok; s površino 1000 m² pa približno 50 m dolg in 20 m širok. Ozke in dolge rastlinjake kakor tudi kvadratne oblike je težko enakomerno ogrevati.

Višina rastlinjaka naj se ravna po tem, da pripade na vsak kvadratni meter tal 2,75 do 3 kubične metre prostornine. Nižje zgradbe otežujejo delo s stroji in toplota je izpostavljena večjim spremembam. Višji rastlinjak sicer boljše zadržuje enakomerno temperaturo, vendar jih je težje ogreti, ker so prostornejši.

Streha je lahko enovisna posebno, kadar je rastlinjak naslonjen na zid; ali dvovisna, kadar so zgradbe samostojno stoječe. Posamezni rastlinjaki so lahko prislonjeni drug ob drugega tako, da tvorijo obsežen skupen prostor. Vendar svetujejo, da naj takšna površina ne presega 2000 m².

Kam naj jih obrnemo? Za samo zimsko pridelovanje naj bodo postavljeni v smer vzhod-zahod. Takšna smer omogoča, da rastlinjak čim boljše izkoristi zimsko sonce. Za poletno pridelovanje pa svetujejo smer sever-jug, ker na ta način rastline prejema enako količino svetlobe dopoldne in popoldne.

Zračenje je poleg toplote in vlage najvažnejši ukrep. Z zračenjem znižamo temperaturo in vlago. Vedeti je treba, da temperature čez 27-30 °C škodujejo rastlinam. Zračenje se opravlja z odpiranjem oken, ki so vdelana na vrhu strehe in v stenah. Računajo, naj okna obsegajo vsaj 50 % talne površine. Odpiranje in zapiranje oken je navadno urejeno tako, da z ročnim ali motornim pogonom uravnavamo vsa okna naenkrat.

Notranjost je urejena tako kot zahtevajo posamezne rastline. Za pridelovanje lončnic so potrebne razne mize, police, dvignjene grede itd., ki so visoke 40 do 90 cm in široke 90 do 130 cm. Pridelovanje zelenjave in cvetic za rezanje pa se opravlja na tleh, tj. v zemlji, ki je razdeljena v grede in jo lahko obdelujemo z orodjem in stroji kot na prostem. Grede so v takem primeru široke do 2 m. Vmesne steze so ponekod iz stlačene zemlje, drugod pa posute z gramozom ali pokrite z betonom.

Ogrevanje je zelo različno. V malih rastlinjaki si nekateri pomagajo s pečicami na drva ali premog. Vzdrževanje enakomerne temperature s temi sredstvi je skoraj nemogoče; zato pečice največkrat služijo samo za preprečevanje zmrzali. Vzdrževanje stalne in primerne temperature pa je možno le s posebnimi napravami, ki obsegajo največkrat peč za ogrevanje vode, ki stoji v posebnem prostoru, in cevi s

toplo vodo ali paro, ki so razpeljane po rastlinjaku. Novejšega izvora so peči aerotherm, ki stojijo v samem rastlinjaku, vsrkavajo hladni zrak, ga ogrevajo in pošiljajo spet v prostor. Z ogrevanjem je nujno povezana vlaga, katero je treba vzdrževati na določeni stopnji. Nekateri polivajo tla z vodo, drugi vlažijo zrak s pršilniki in nebulizatorji.

V velikih podjetjih so vsa ta opravila avtomatizirana. S pomočjo termostатов in električnega pogona se okna sama po potrebi zapirajo in odpirajo. Peč se sama vžiga in ugaša ter vzdržuje temperaturo na želeni višini. S takimi napravami je mogoče neprestano vzdrževati ozračje, ki je za uspevanje določene rastline najbolj primerno, brez ozira na zunanje vremenske razmere.

Poleg urejanja atmosferskih pogojev v rastlinjaku, je potrebno tudi znanje o vrstah rastlin, ki so primerne za takšen način pridelovanja, o gnojenju, zalivanju, uporabi kemičnih sredstev za varstvo rastlin in uničevanje plevela ter podobno. In končno še znanje o umetnem obsevanju rastlin ter rabi ogljikovega dvokisa za povečanje proizvodnje.

Umevno je, da takšno kmetovanje zahteva temeljitega strokovnega znanja. Zato bo posvetovanje s strokovnjaki-specialisti v tej stroki ne samo drago, ampak tudi nujno potrebno. Delo v rastlinjaki je prijetno, nudi nove možnosti zaslužka in bo prav gotovo živo zanimalo naše mlade in stare kmetovalce.

MARIJAN BRECELJ

Pesem nagajivka

V breze veter je zavel
s tisočero prošnjo.
Vsako brezo veter htel
poljubiti vroče.

A nobena ni poljuba
htela ljubljencu vrniti.
Vsaka hitro mu je rekla:
»Pojdi brž, odhiti!«

Slovensko Alojzijevisče v Gorici

Skupina slovenskih duhovnikov je leta 1892 ustanovila društvo »Slovensko Alojzijevisče«, ki tako obhaja letos svojo 77-letnico obstoja. Leta 1895 je društvo otvorilo v nekdanji ulici Soškega mosta (zdaj Via D. Bosco) dijaški zavod »Slovensko Alojzijevisče«, v katerem je bilo vzgojenih že več rodov slovenskih izobražencev. Med njimi tudi cela vrsta pesnikov, pisateljev in zaslužnih narodnih delavcev, kot Alojzij Gradnik, Ivan Pregelj, Joža Lovrenčič, Narte Velikonja, Lojze Res, Josip Rustja.

Zavod je bil v obeh vojnah težko poškodovan. Se največje gorje ga je doletelo pod fašizmom, ko so bili slovenski predstojniki izgnani in zavod sam prodan državi. Spremenili so ga v vojašnico. Od leta 1945 dalje teče težka borba, da bi se popravila huda krivica, ki jo je fašizem prizadel goriškim Slovencem in da bi se jim vrnil zavod. Medtem je odbor Sl. Alojzijevisča vzel

v najem polovico poslopja, ki velja še vedno za državno lastnino. Ni pa prenehal z naporji, da bi se rešil tudi problem lastnine same.

V šolskem letu 1967/68 je bilo v zavodu 27 gojencev. Ravnatelju msgr. Francu Močniku sta pomagala prefekta g. Emidij Susič in g. Danijel Pintar. Gospodinjstvo vodita dve šolski sestri, s. Karmela in s. Ferdinanda. Pomaga jima ena stalna služkinja.

Gojencem se nudi krščanska vzgoja in tudi primerna duhovna oskrba.

Zavod se vzdržuje z mesečninami in z darovi. Imena dobrotnikov so običajno objavljena v Katoliškem glasu. Med lanskimi dobrotniki je na prvem mestu pok. g. Ciril Sedej, bivši župnik števerjanski, ki je svoje prihranke v glavnem zapustil Sl. Alojzijevisču.

Dne 15. maja 1967 je obiskal zavod novi goriški nadškof Peter Cocolin. Maševal je za gojence, jim spregovoril in se slikal z njimi.

Hromi Berto

V neki vasici na Vipavskem je živel čevljar Berto. Ljudje so ga imeli zelo radi. Še bolj pa otroci. V njegovi sobi so žvrgoleli kanarčki, ki so mu s svojim petjem lajšali trpljenje. Otroci so začudeni gledali kanarčke, ki so veselo skakali po kletkah. Vedno so imeli dovolj vprašanj, na katera jim je moral Berto odgovarjati. Tudi učiteljica je včasih pripeljala otroke k njemu, da jim je pokazal, kako nastane čevelj. Takrat je bil pravi živ-žav v njegovi sobi. Nešteto »zakaj« in »kako« se je usipalo iz mladih ust in Berto je moral kar vse križem odgovarjati. Večkrat jim je pripovedoval tudi o svojih šolskih letih. Nič lepi niso bili ti spomini...

Do osmega leta je tekal zdrav in nasmejan z drugimi dečki. Nato pa je nenadoma prišla bolezen. Zahrbna bolezen. Danes ji pravimo otroška paraliza. In Berto je postal hrom.

Doma so mu napravili lesen voziček na štirih kolesih. Sošolci so prišli vsako jutro ponj in ga peljali v šolo. Pridno je napredoval. Takrat so imeli tudi pri nas verouk v šoli. Pripravljali so se na prvo sveto obhajilo. Duhovnik jim je pripovedoval o Jezusu, o sveti hostiji, o tabernaklju. Berto je rado vedno poslušal. Vse si je zapomnil. Molitvice je znal bolje kot drugi otroci. Bil je resen, zamišljen. Preveč resen za njegova leta. Neka zaskrbljenost je odsevala z njegovega obraza. Čim bolj se je bližal dan prvega svetega obhajila, tem bolj je bil žalosten. Zamišljeno je gledal predse. Cerkev je pol ure daleč. Do nje vodi strma, razrita steza. Po tisti stezi ne bo mogel nihče vleči njegovega vozička! Do šole je skoraj ravna cesta, toda v klanec ne bo šlo. In pred svetim obhajilom bo moral k

spovedi. Kdo mu bo pomagal, kdo ga ponese?

Duhovnik je videl njegov zaskrbljeni obraz. Razumel je njegovo žalost. Hotel mu je pomagati.

Nekega dne so ponavljali spovedne molitvice. Glasno so zlogovali: »Danes sem prvič pri sveti spovedi... Moji grehi so...«

Tudi Berto je ponavljal z njimi.

»Danes! Danes!« si je mislil. »Drugi pojdejo danes, toda jaz, kako? Zame ta "danes" ne velja!«

Duhovnik se je ustavil pred njim, kot bi bral njegove misli.

»Berto, tudi ti pojdeš danes k spovedi.«

Berto se je premaknil v klopi, da so mu zabingljale hrome nožice. Oči so se mu zaiskrile, vendar ni mogel verjeti.

»Gospod, kako? Saj ne morem hoditi!« je izdaval. Trepalnice so mu zatrepetale in v očeh se je zalesketala solza.

Duhovnik je s težavo požrl slino. Otrok se mu je zasmilil. Z desnico ga je pobožal po laseh.

»Berto, ti boš kar tukaj opravil sveto spoved. Po šoli. Kar miren bodi. Jezus ima tudi tebe rad.«

Berto se je oddahnil. Sam sebi ni verjel.

Po verouku so njegovi sošolci in sošolke tiho odhajali iz razreda. Čutili so, da se godi nekaj velikega.

Duhovnik in Berto sta ostala sama.

»Gospod, ne morem poklekniti,« se je opravičeval Berto.

»Vem, da ne moreš in Jezus tudi ve. Vse mu povej, tudi to, da trpiš in prosi ga, naj ti da dovolj moči, da boš mogel vdano nositi ta križ.«

»Vse mu povej...« je odmevalo v njegovih ušesih. »O da, prav vse!«

Duhovnik je poslušal. Zdelo se mu je, da ima pred seboj odraslega človeka in ne le otroka.

Berto se je globoko oddahnil.

Duhovnik mu je dal sveto odvezo.

Nekaj časa sta se gledala z nasmeškom na ustnicah.

»Gospod!« je planil Berto. »K svetemu obhajilu pridem kar sam!«

»Sam!? Kako?« je začudeno vprašal duhovnik.

»Že vem! Napravil si bom bergle in bom kar odskakoval po stezi navzgor. Bom prišel, bom!« je veselo pripovedoval. »In če ne bom mogel klečati, bom pa sedel, saj so apostoli tudi sedeli pri zadnji večerji!«

»Berto, nič ne skrbi! Bo že vse prav,« ga je tolažil duhovnik. »Zdaj bom poklical sošolce, da te popeljejo domov.«

Zarečih oči so ga dvignili in odnesli na voziček. Dva sta vlekla za oje, drugi pa potiskali, da je hrupno drdral po vasi in veselo odskakoval po kamenju.

Pred hišo je prosil prijatelja, naj mu ureže v grmovju dve rogovili za bergle. Ves je bil iz sebe. Kosilo mu ni prav nič teknilo.

Vzel je svoj fovček in začel lupiti palici. Vse je očistil. Nato ju je še s steklom izgladil.

»Za moj praznik mora biti vse lepo, tudi bergle,« si je tihoma ponavljal.

Nataknil si ju je pod pazduho. Trdo je bilo. Z vozičkom si je pomagal do omar, kjer je našel neke krpe, in jih začel ovijati okrog rogovil. Vnovič je poskusil. Ni več tiščalo.

»Zdaj pa bo,« se je tolažil in si potiskal bergle pod pazduho. Oprl se je nanje. Noge so mu zabingljale. Pognal se je po sobi. Šlo je.

Nenadoma je vstopila mama.

»Mama, glejte!« ji je hitel pripovedovati. »Sam pojdem k prvemu svetemu obhajilu. Kar pogledajte! Saj gre!«

Mami so se zaiskrile solze v očeh in ustnice so ji zatrepetale. Za hip je za-

mižala, srce ji je začelo hitreje utripati.

»Saj ne boš mogel, Berto. Ti bomo že pomagali,« je s težavo izjecljala.

»Ne, ne! Pojdem sam!« je veselo hitel Berto. »Pojdem pa eno uro prej od doma, bom že prikrevsal počasi do cerkve.«

»Dobro, Berto, boš poskusil. Če ne pojde, ti bomo že pomagali,« ga je potolažila mama.

Berto je legel k počitku. Noč je bila dolga. Večkrat se je dvignil na postelji in pokukal proti oknu, če se že dani.

Napočilo je težko pričakovano jutro. Lepo jutro. Preden je sonce vzhlo, je Berto poklical mamo, da ga je umila in oblekla. Okrog rokava mu je privezala bel trak in zanj zataknila lep nagelj. Sina je prekrižala na čelo in mu pomagala, da se je oprl na svoje bergle.

Berto se je nasmejan pognal čez prag in odskakoval mimo hiše. Ponošen je bil na svoje bergle. Nikoli mu ni prišlo na misel, da bi si tako pomagal.

Mama je s solznimi očmi gledala za njim.

»Ubogi otrok, saj ne bo prišel daleč!« je glasno vzdihnila in odhitela v hišo, da se praznično obleče.

Sonce je pokukalo izza Nanosa, ko je Berto odskakoval skozi vas. Za trenutek je počival in se oprl na bergle, da se mu je glava skoraj skrila med ramena. Še nikoli ni doživel tako lepega jutra. Sonce je zažarelo pred njim v vsej lepoti in osvetlilo njegov obraz. Z obraza mu je sijala nepopisna sreča.

Nadaljeval je svojo pot. Skozi vas je kar šlo.

Prišel je do potoka. Moral je čez vodo. Počasi je tipal po kamenju, da bi mu bergle ne zdrsnile.

Neka skrivnostna sila ga je gnala naprej. Palice so se mu začele vdirati v mokro zemljo. Začutil je, da ga rogovili žulita pod pazduho.

Dohitela ga je stara ženica. Pred njim se je oddahnila in ga začudena gledala.

»Ali bo šlo, Berto?« ga je prijazno vprašala.

»Bo, bo!« ji je pogumno odgovarjal in sebe tolažil.

Steza se je začela vzpenjati. Čutil je, da postaja vse težji in spreletel ga je strah, da ne bo zmožl tega bremena.

Dohiteli so ga sošolci in sošolke. Vsi so lahko hodili. Tako rad bi tekel za njimi.

»Berto, ali te nesemo?« so ga vprašali.

»Ne, ne! Danes moram sam. Če ne bo šlo, mi bo že mama pomagala.«

Nato so prihajali odrasli, stari in mladi. Vsi so imeli zanj prijazno besedo. Občudovali so njegov pogum.

Poganjal se je v hrib. Od časa do časa je počival. Vsi so že odšli mimo njega. Ostal je sam. Nenadoma je začutil, da ne more več. Z vso težo se je naslonil na rogovili.

Mimo njega je zletel kos. Berto je žalosten gledal za njim.

»Oh, ko bi imel njegove perutnice!« je vzdihnil.

Z vso silo se je še nekajkrat pognal v strmino, nato pa se je obnemogel zgrudil v travo ob stezi.

Zavladala je grobna tišina. Težko je dihal. Nedaleč od njega je v grmovju zapel kos; z druge strani pa se je oglašil še slavček.

Berto je prisluhnil. Kljub bolečini, ki jo je čutil pod pazduho, se je nasmehnil.

»Danes pojejo meni,« si je zašepetal.

S hriba nad njim se je zaslišalo pritrkovanje zvonov. Zaskrbelo ga je. Zvonovi oznanjajo naš praznik, moj praznik. Ali bom prišel pravočasno? Kot mora je nekaj leglo na njegovo dušo. Kaj če zamudim?

Poln zaupanja se je ozrl proti cerkvi in sklenil ročici k molitvi: »Jezus, pomagaj mi, da pridem do cerkve, da bom še jaz pri prvem svetem obhajilu. Potem rad umrjem.«

Nemirno se je začel ozirati okrog sebe. Zakaj mame še ni?

»Mama! Mamaaa!« je zaklical proti dolini, da je odmevalo po potoku.

»Berto, saj sem tukaj!« se je oglašila mama izza grmovja in vsa zasopla pritekla do njega.

»Zamudila bova,« ji je žalostno očital.

Sklonila se je k njemu, mu vzela bergle in mu obrisala potno čelo.

»Okleni se me,« je rekla.

Z vso ljubeznijo jo je objel.

Nadela si ga je na ramena in se z novim bremenom počasi vzpenjala proti cerkvi.

Zvonovi so peli svojo praznično pesem.

Bertova mama se je vsa zasopla ustavila pred cerkvijo. Pod zvonikom so stali ljudje in gledali nedolžne otroke, ki so se počasi pomikali proti cerkvi. Z vsem spoštovanjem so se umaknili mami, da se je z Bertom na rami uvrstila v procesijo.

Zadonele so orgle in na koru se je oglasila pesem »Jezus male k sebi kliče«.

Otroci so pokleknili k obhajilni mizi, da bi prvič prejeli Jezusa.

Mati je posadila Berta v klop prav blizu oltarja. Pozabil je na vse bolečine, čeprav ga je skelelo pod pazduho.

Oči so mu zažarele, ko je duhovnik odprl vratca tabernaklja. Pozlačeni ciborij se je zasvetil in iz njega je duhovnik vzel sveto hostijo. »Glejte Jag-nje božje...«

Berto ni odmaknil pogleda. Razločno je ponavljal z drugimi otroki: »Gospod, nisem vreden...«

Duhovnik se je nato obrnil k njemu in mu v klop prinesel Jezusa. Ko mu je položil sveto hostijo na jezik, je zašepetal: »Prosi Jezusa, naj ti pomaga.«

Berto je zaprl oči, skril obraz med dlani in zdelo se mu je, da je v nebesih. Nič ni vedel, kaj se godi okrog njega. Pogovarjal se je z Jezusom.

»Jezus, jaz ne morem hoditi, zato bi rad drugim pomagal. Rad bi postal čevljar. Drugim, ki lahko hodijo, bom popravljaj čevlje...«

Spomnil se je na kosa in na slavčeka, ki sta pela v grmovju.

»In še nekaj, Jezus,« je šepetal. »Pomagaj mi, da bom imel lepe kanarčke, ki mi bodo peli, da mi ne bo dolgčas.«

Zdelo se mu je, da mu je Jezus pokimal.

Jezus ga je uslišal. Postal je čevljar. Na čevlarskem stolu je drsal po sobi sem ter tja. Mnogim je pomagal, da niso hodili bosi. In tudi kanarčki so mu v kletki prepevali čudovite melodije, ki jih je le sam razumel.

Jezus je prišel vsak prvi petek k njemu. S solznimi očmi se mu je zahvaljeval. In takrat so se iz vseh kletk, ki jih je sam izdelal, oglasili njegovi zvesti prijatelji vrvivčki, ki so v najvišjih legah gostoleli in se s svojim petjem pridružili njegovi zahvali.

Njegova delavnica je zdaj prazna. Po policah ležijo stara kopita, dretna in smola. Tudi kletke so prazne. Rumeni in pisani kanarčki so onemeli in žalostni sklonili svoje glave. Hromega Berta ni več.

MARIJAN BRECELJ

Vipavski slavček pesnik Fran Žgur (1866-1939)

Vsekakor čudno naključje: veliki »goriški slavček« Simon Gregorčič je umrl novembra 1906. leta v Gorici, kasnejši »vipavski slavček« Fran Žgur pa je v začetku — verjetno januarja — istega leta izdal prav tako v Gorici pri Gabrščku svojo drugo pesniško zbirko (v 31. zvezku Knjižnice za mladino) z naslovom »Semena padajo« in podnaslovom »Otroške pesmi«. Ta je sledila njegovemu prvemu manjšemu izboru pesmi v isti zbirki leta 1902.

Vipavska »rajskomila dežela«, kakor jo je poimenoval Gregorčič, nima večjih lirikov. Sicer so se nekateri njeni besedni umetniki spočetka ukvarjali s poezijo, vendar so kasneje ali prešli v

pripovedništvo (Narte Velikonja) ali pa svojih, drugače bogatih pesniških sadov zaradi nesrečnih prilik niso nikdar povezali v zbirke (Alojzij Remec, Anton Batagelj, Ivo Lulik in še kateri). Tako je Žgur verjetno edini na tem področju, ki je v svojem življenju objavil blizu 400 pesmi in izdal kar tri pesniške zbirke: eno samostojno, dve pa skupaj z drugimi.

Žgur in njegov rod sta iz gornje Vipavske. Njegov oče Aleksander in mati Ivanka, rojena Kopatin, sta iz Št. Vida (danes Podnanosa) prišla v Podrago, kjer sta pred več kot sto leti odprla trgovino. Pri hiši se je po domače reklo »Pri Aleksandrovih«, nad vhodom pa še danes lahko bereš Sigur (= Žgur). Tu se jima je kasneje rodilo več otrok, najmlajši moški potomec med njimi je bil prav Fran, poznejši pesnik, ki se je rodil 21. novembra 1866.

Otrok je bil tipičen proizvod pokrajine in ljudi, sredi katerih je prišel na svet. Bil je mehak, sanjav, pesniško zasanjan, v umetnost (ne le v literaturo, marveč tudi v slikarstvo) nagibajoča se narava. Po svojem močno prirojenem domotožju in zaradi neizpolnjenih mladostnih sanj pa je nekoliko nagibal v melanholijo, ki jo je zakrivala le v svetlo pokrajino strmeča pesniška duša, da ni to domotožje vrelo na dan v elegičnih tonih, temveč da je ob zlitju z naravo, ki ga je obdajala, postajal tudi sam kakor ona svetel in radosten.

Žgurjevega šolanja je bilo kmalu konec. Po osnovni šoli, ki jo je obiskoval v rodni Podragi in deloma na Colu pri učitelju Andreju Pernetu, tudi možu peresa, je Žgur obiskoval še nemško pripravnico v Gorici in tudi prvi razred realke, kjer ga je pokopala matematika. Oče je z njim še enkrat poskusil; peljal ga je — ker je imel fant tudi slikarski talent — k slikarju Simonu Ogrinu na Vrhniko. Toda od tu jo je mladi Fran popihal in se peš vrnil domov. Domotožje, ki je burilo njegovo notranjost, je bilo prehudo in se mu ni mogel upirati. S tem poslednjim dejanjem propadejo za Žgurja

vse mogoče redne izobraževalne poti. Odslej živi v Podragi od svojega petnajstega leta dalje, vodi domačo trgovino, si s tem služi vsakdanji kruh. Življenjsko družico si dobi razmeroma pozno, šele v 38. letu svojega življenja; bila je Francka Škapinova z Vrabč, po domače Badgarjeva.

Seveda mu življenje sredi vaške skupnosti le ni potekalo mirno. Med prvo svetovno vojno je okusil avstrijsko taborišče in še prenekatero ječo, kakor tudi v kasnejši dobi po okupaciji Primorske, saj je bil nič manj kot 17-krat zaprt!

Kje je dobil Žgur prve pobude za pesnikovanje in kdaj se je to zgodilo, ni mogoče z gotovostjo trditi. K pesništvu je bil nagnjen že po naravi. Nedvomno pa je nekaj vplivala tudi dijaška družba, bolje, zveze, ki jih je vzdrževal z dijaki in kasneje visokošolci. Morda je bilo celo kaj zasluge učitelja-pesnika Perneta in kasneje sorojaka z Vipavskega pisatelja Iva Trošta. Oba sta se namreč kasneje srečala v istem zvezku Gabrščkove izdaje! Največ pa so verjetno k razvijanju njegove pesniške osebnosti pripomogle slovenske literarne revije, na katere je bil naročen in katere je vneto prebiral, kakor tudi ostale slovenske knjige, posebno naši klasični teksti. V revijah je tudi sledil prvim nastopom slovenske

MARIJAN BRECELJ

Zimska balada

Čudne tulipane noč
na oknu je pustila...
Čudne bele nageljne
v šopek je povila...

Včeraj čudna, tajna moč
k nji me je vabila...
Danes pa se je smejoč
sama poslovila...

Čudne rože temna noč
mi je poklonila —
Rad sprejel bi jih pojoč,
ko bi živa bila...

moderne. Prijateljstvo je Žgurja vezalo tudi z Josipom Murnom-Aleksandrovim. Ta je Žgurja obiskal v Podragi prvič že leta 1895. To prijateljstvo je kasneje prešlo kar v literarno zgodovino, saj si je Murn od hišnega vzdevka privzel svoj stalni psevdonim (Aleksandrov) in tu je nastalo več Murnovih najlepših pesmi, med njimi tudi Vlahi. Najvažnejše pa je bilo pri tem prijateljstvu to, da je Murn uvažal Žgurja v rusko in sploh slovansko narodno in umetno pesem.

Svoji prvi pesmi je Žgur objavil sorazmerno pozno, šele leta 1893 v Domu in svetu in Drobtinicah, ko mu je bilo 27 let. Od tedaj naprej pa je najpogostejše pod psevdonimom Vnėslov, le nekajkrat tudi kot Frigidus, Salus, sodeloval še pri Angelčku, Edinosti, Vrtcu, Zvončku, Koledarju Goriške Matice, Slovenki, Slovanu, Mladinskem listu, Notranjcu, Slovenskem domu, Jugoslovanu, Bogoljubu, Jadranki, Učiteljskem tovarišu, Kurentu, Mladiki, Našem glasu, Odmevih, Istri. Večje število pesmi v izborih pa je izdal: leta 1902 v 25. zvezku Gabrščkove knjižnice za mladino 8 pesmi, leta 1906 v 31. zvezku iste zbirke 29 pesmi (Semena pa-

MARIJAN BRECELJ

Ognjene snežinke

Bele snežinke v najini duši
venomer padajo...

Zlate snežinke, zvezdni utrinki,
v tvojih lasih vedno vladajo...

Pod noč sem sinoči zrl plamene —
snežinke ognjene...

BALADA

Na mizi vaza polna rož,
pod njo pa njena slika.

Dekle,
me ljubiš še močno, dekle?

Na mizi vaza polna rož...
Kako je mrtva njena slika...

dajo) ter samostojno pesniško zbirko »Pomladančki« s 74 pesmimi leta 1923 v Gorici v založbi Narodne knjigarne in z risbami Avgusta Černigoja.

Seveda ni vsa Žgurjeva pesniška žetev le v izvirnih pesmih. Bil je plodovit prevajalec, o čemer priča njegova zapuščina. Objavil pa je tega le malo (Puškinovo pesem »Jutro« v Zvončku 1917, čeprav je prevedel tudi Pravljičico o carju Saltanu). Važnejši so, čeprav, žal, širši javnosti nepoznani prevodi slovenskih pesnikov v nemščino, posebno Murnovih pesmi. Zelo rad je prebiral Heineja, Goetheja, Danteja, Petrarco.

Pesniški svet vipavskega slavčka je svet tihega, svetlega, radostnega vaškega sveta. Zlitje z naravo je tolikšno in tako neposredno, da je skoraj ni pesmi, v kateri bi narava ne nastopala. Njegova pesem je polna vsega: pomladnih dni, kmetov na njivi, sonca, škrjančkov, oblakov, hrastov, zvonov, žit, prepelic. Skladnost oblike in vsebine, pristno občutje, neposrednost in topla domačnost pa prevevata tiste Žgurjeve pesmice, ki so istočasno vezane na naravo ali pa čisto točno postavljene v njegovo pokrajino. Rahla senca domotožja, neizpolnjenih želja, anakreontskih občutkov pa se drži nekaterih drugih pesmi, ki so deloma razmišljujoče.

V Žgurjevi poeziji naletimo tu in tam na kako reminiscenco. Če bi iskali Žgurju vzornikov — ker je njihov odmev v njegovi pesmi na marsikaterem mestu očit in se ga očitvidno niti sam ni izogibal ali zakrival (saj je Pomladančke posvetil Cicibanu!) — potem ne moremo na prvem mestu mimo Župančiča. Drugi vzorniki ali boljše, v veliki meri pesniško in človeško sorodne duše so mu bili Murn in preko njega odmevi ruske (Koljcov, Lermontov) in srbske narodne ali ponarodele pesmi. Podrobna analiza bi pokazala, kaj je Žgur dobil od enega ali drugega in kaj je bilo takrat »v zraku« in torej kaj last in tipičnost generacije okrog naše moderne. Kak daljni odmev bi utegnil priti tudi od Stritarjeve mladinske pesmi.

Vendar ima pesnik Žgur v motivnem in oblikovnem pogledu toliko svojega, toliko izvirnega in toliko tudi pesniško lepega, da mu vsi ti vplivi niso mogli škodovati. Žgur je in ostane predvsem mladinski pesnik, oblikovalec — prav gotovo eden prvih zavestnih oblikovalcev slovenske mladinske poezije, moderne mladinske poezije, ki je skoraj docela opustila pedagoške in utilitaristične cilje ter deluje na otroško dušo naravno, preprosto in pristrčno.

Danes, ko dajemo mladinskemu slovstvu tolikšen poudarek in pomen, je Žgur po krivici pozabljen. Seveda ni ves njegov opus tak. Ima tudi večje število priložnostnih pesmi, vezanih na določeno zgodovinsko dogajanje (rusko-japonska vojna) kakor tudi na različne osebnosti (R. Silvester, Murn, Gregorčič, Prešeren, Globelnik, Holz, Aškerc, Perne idr.), ki niso več ne aktualne ne pesniško pomembne. Vendar pa je njegova pesniška izpoved, tista iz najglobljega srca vzeta, izražajoča njegovo radost in bol in tista, s katero je vse, kar je bilo lepega in dobrega in svetlega podal otrokom, najneposrednejši izraz in odraz gornje Vipavske doline, tistega svetlega, sončnega, vedrega kotička sveta pod Čavnom in Nanosom.

ZBOROVSKÉ SKLADBE IVANA GRBČA

Po pičlih podatkih, ki so mi dostopni, in po pregledu vse Grbčeve ostaline lahko sodim, da je prva zborovska pesem Ivana Grbca *Otroci molijo* na besedilo Otona Župančiča. V ostalini so štirje rokopisi, ki nazorno pokažejo, kako je delo nastajalo, in se skladajo z dokončno partituro, ki jo je »Pevski zbor "Učiteljske Zveze" v Julijski Krajini« objavil v zbirki sedmih pesmi za mešane in moške zборе z naslovom *Prvi plameni*. (Izdala in založila »Učiteljska zveza slovanskih učiteljskih društev« Julijske Krajine, Trst, 1923.) Na prvem rokopisu stoji pripomba: »Po motivu iz Beethovne V symf.« Rokopisi niso datirani, vendar nam ugibanje pomaga iz zadrege. Skladba je vsekakor nastala med prvo objavo Župančičeve pesmi v Ljubljanskem zvonu l. 1915 in objavo Grbčeve partiture v Prvih plamenih l. 1923. Toda skladateljeva zapuščina nam pojasnjuje, da je Grbec pisal zborovske skladbe le tedaj, ko mu je kdo katero naročil, torej ko je imel pred seboj stvarno možnost izvedbe. Zato je najbolj verjetno, da je pesem nastala po pobudi Srečka Kumarja, dirigenta pevskega zbora Učiteljske zveze v Julijski Krajini: sam Grbec je pel v tem zboru in na Kumarja ga je vezalo tesno prijateljstvo. Pesem je torej nastala v času med 1921 in 1923. Pred tem je Grbec napisal večino svojih samospievov in je dobro poznal vokalno kompozicijo; tudi kot skladatelj se je toliko izuril, da se ne smemo čuditi ob ugotovitvi, da je ta njegov zborovski prvenec pač dognano delo zrelega in od sebe zahtevnega in kritičnega skladatelja.

Tudi dejstvo, da je Srečko Kumar, urednik Prvih plamenov, objavil Grbčevo pesem na prvem mestu v ti zbirki, mi je prej tolmačiti kot zavestno pri-

znanje tedaj še mlademu, v javnosti ne še afirmiranemu, a razgledanemu in sposobnemu skladatelju kakor kot prijateljski poklon.

Grbčeva pesem nam pokaže in pojasnjuje marsikaj. Medtem ko je škeđenjski skladatelj uglasbil poprej v samospievih same ljubezenske pesmi mladih slovenskih pesnikov, se je to pot lotil Župančičeve vojne pesmi z močnim socialnim poudarkom, teksta, ki bi ga z današnjim izrazom tedaj lahko označili kot »angažiranega«. Če je sopranskemu glasu, za katerega je napisal vse dotedanje samospreve, poveril lirske notranje vzgibe, je s to pesmijo poveril učiteljskemu zboru, za katerega je to pesem napisal, tehtno in globoko kulturno nalogo. Druga ugotovitev izhaja iz uporabe Beethovnevega motiva. Grbec je tako močno, tako scela častil glasbene velikane iz preteklosti, med njimi posebno Beethovna, da ima ta njegova odločitev značaj verskega dejanja. Kajpak je to njegova neomajna vera v Glasbo z veliko začetnico, nekakšno glasbeno mesijanstvo, po katerem mu je Beethoven pomenil enega najvišjih svečnikov; z uporabo njegovega motiva je Grbec to svojo vero izrazil, konfirmiral jo je z zunanjo gesto.

Pesem *Otroci molijo* je Kumarjev zbor ponesel na turnejo po Italiji med 17. in 28. septembrom 1923. Od tedaj čaka menda že 45 let, da jo kak drug zbor oživi.

Druga Grbčeva zborovska pesem je verjetno *Roža Marija* na Bevkove stih. Ne vem, kdaj in kje je bila prvič objavljena, pač pa je v verzih

*Materam našim so križali sine,
materam našim so srca prebodli.*

odmev na ustrelitev na Bazovici 6. septembra 1930. Verjetno je torej pesem nastala l. 1931; ne morem ugotoviti, ali po pobudi kakega zbora ali kot izraz notranje prizadetosti ob bazoviškem dogodku. V ostalini je prepis te pesmi s tujo roko datiran in sigliran A.3. XI. 31. P. Značaj pesmi, pisane za moški zbor, je težak, koralen; s to žalostinko si je Grbec dajal duška v najbolj črnih dneh v zgodovini primorskih Slovencev. Je bila kdaj izvajana?

Po drugi svetovni vojski jo je skladatelj spet vzel v roke, priredil za mešan zbor in nekoliko predelal: poleg rokopisov v ostalini to izpričuje avtorjev rokopisni čistopis, ki ga hrani Prosvetna zveza v Trstu in ki ga je Grbec datiral: *sept. 1946*.

V letih hrvatskega eksila (1931-1939) ni Grbec napisal menda niti ene zborovske pesmi na umetno slovensko besedilo, pač pa je imel tesne stike z glasbeniki, skladatelji in zborovodji po vsej Jugoslaviji in predvsem po Sloveniji. V ostalini je nekaj litografiranih primerkov dveh njegovih pesmi, ki jih je dal razmnožiti, kakor izpričuje intestacija, »Učiteljski pevski zbor v Ljubljani«. Gre za dve ljudski pesmi, predelani za mešan zbor: *Čija je ono djevojka* in *Ah, što ću...* Rokopis prve je tudi ohranjen in datiran: *11/2 32*. Nikjer omembe, od kod ti dve ljudski pesmi.

Da je v letih študija na zagrebški Glasbeni akademiji (1931-33) Grbca zamikala balkanska ljudska pesem, se ni čuditi. To so leta, v katerih Bartók, Kodály, Slavenski in številni drugi jugoslovanski skladatelji spoznavajo in z velikim uspehom preoblikujejo balkansko ljudsko glasbo. Ti dve Grbčevi pesmi sta še danes vredni največje pozornosti. Ju je ljubljanski zbor izvedel? Javnosti vsekakor nista znani in ju bo treba objaviti.

Sledita dve priložnostni skladbici. To sta dve nagrobnici, obe iz leta 1934, ko je Grbec živel v Vukovaru: *Snivaj mirno* (»Pj. i gl. dr. Dunaj« je posvetilo naročniku ali intestacija društva, ki je poskrbelo za razmnoževanje te

pesmi? Notografiral jo je gotovo sam avtor) od dne *21. X. 34* in *Blago tebi...*, datirana: *XI-34*.

Iz naslednjega leta sta dve povsem preprosti harmonizaciji čeških ljudskih pesmi za mešan zbor, verjetno po naročilu kakega hrvatskega zbora: *Kde domov muj?* (*15/10 35*) in *Nad Tatrom se blyska*. V tej dobi sta nastali verjetno tudi priredbi dveh drugih ljudskih pesmi; rokopisa v ostalini ne nosita nikakega datuma, priredbi sta preprosti, verjetno sta bili namenjeni kakemu nezahtevnemu diletantskemu zboru: *Četverica dolazi*, *šaljiva pjesma iz Varaždina* in *Gozdič*. Da je tudi ta priredba slovenske ljudske pesmi nastala takrat, nam izpričuje pripis *mješoviti zbor*.

Iz Vukovara (1934-35) je življenjska pot ponesla skladatelja v Borovo (1936-37) in Bakar (1938-39). To so bila verjetno težka leta za begunca, ki si je moral služiti kruh daleč od doma, od šole in od glasbe. Grenka leta tudi za skladatelja, ki je že nekaj let sem pisal le priložnostne skladbe za podeželske hrvatske zборе. Leta 1937 je vendar spočel in izpeljal drznejšo zamisel: napisal je dolgo zborovsko kantato *Grobovi tulijo* na Župančičeve stihe. Mračen tekst je priča tedanjega skladateljevega mračnega razpoloženja: ujet med gluhim gnevom ob črnih dneh iz tržaške preteklosti in grozljivimi obeti za bližnjo bodočnost Evrope, je Grbec moral biti notranje napet in ubran, da daje svojo glasbo pesnikom besedam:

Grobovi tulijo...
šume in tulijo razpokani
kot nenasitna žrela, zevajoče
v polnočni mrak... Kaj hočete od nas?
...
in zašumela je okoli mene
pretemna, težka pesem o grobéh...

Čistopis v ostalini obsega sedem partiturnih strani, na gosto popisanimi. Datum: *Bat'á-Borovo, 6/II 37*. Razumljivo je, da je skladatelj posvetil ta grenki izliv prijatelju, ki mu je bil najbolj blizu pri načrtih in naporih od konca prve svetovne vojske sem: Sreč-

ku Kumarju. V ostalini je tudi nedatiran zametek orkestrske partiture: očitno je Grbec hotel prenaresiti to delo v mogočno vokalno-simfonično kanto. Verjetno ni bilo to delo, porojeno v tako grenkih okoliščinah, nikoli izvajano.

V Bakru je nastala priložnostna *Koralna himna* (6.VIII.39), povsem preprosta skladba, ki ji ni botroval srečen navdih.

* * *

Po povratku v Trst (1939) je Grbec preživel v zatišju vojni čas. Nove razmere, novi upi, nova pomlad po drugi svetovni vojski so spet razklenile njegovo ustvarjalnost. Začel je s preprostimi harmonizacijami božičnih ljudskih pesmi *Kar je že dolgo želel svet, Božična, Kaj se vam zdi, pastirčki vi in Pastirci vstanite*, ki jih je Slovenska Prosvetna Zveza v Trstu izdala l. 1946 v brošuri *Božične Pesmi* vred s po dveh Venturinijevima in Vodopivčevima ter eno Vrabčevo božično pesmijo.

Verjetno je postavljati v čas tik po vojski še nastanek nekaterih drugih zborovskih pesmi. *Nazaj jih pa ni* na tekst Rudolfa Maistra je v javnosti zapel Barkovljanski zbor pod vodstvom Milana Pertota, ki je Grbca kot skladatelja cenil in na katerega ga je vezalo tovarištvo in verjetno tudi prijateljstvo iz časa Kumarjevega zbora. *Pesem mladine* po Župančičevi pesmi — rokopis v ostalini je datiran XII-46 — spada tudi med lepše Grbčeve pesmi iz prvega povojnega časa, ob njej je omeniti še *Zaupajte tovariši, verujte!* na Kajuhove verze. V teh pesmih se že jasno oblikuje tisti do potankosti dogan in izdelan slog, po katerem se odlikujejo najboljše Grbčeve zborovske pesmi, ki jih bo napisal kmalu za tem. Hkrati pa je, verjetno v trenutku prekipavajočega navdušenja, napisal zanosen »a solo« h Kozinovi, do takrat že ponarodeli pesmi »Naša vojska«.

Končno pomeni leto 1947 višek Grbčeve zborovske ustvarjalnosti. Tri skladbe po pesmih Srečka Kosovele pomenijo eden vrhuncev slovenske zborovske ustvarjalnosti v prvih povojnih

letih sploh: *Pa da bi znal ...* (30. sept. 1947), *Pesem s Krasa* (5/10 47) in *Pesem upora* iz fragmentov pesmi »Ura poklica« in »Obrazi brez sanj« (20 X 1947).

Vse tri so bile objavljene ali naj bi bile objavljene v ljubljanski reviji *Naši zbori* (Urednik, ki sem ga prosil za podatke, mi jih ni še utegnil preskrbeti) in vse izvajane. Nisem še preveril, ali je ta revija objavila še kako drugo Grbčevo pesem.

Nekaj mesecev pozneje je k tem trem mojstrovčinam Grbec dodal še eno in to spet na Kosovelove besede: *Pridi, dobri Oče* za ženski zbor (2.V.1948, predelano pozneje 23.IV.1959).

S temi štirimi prelepimi pesmimi se je Grbčev zborovski opus dejansko sklenil: še nekaj osnutkov in nedokončanih del izpričuje njegove želje in namene, gotovo pa so huda razočaranja, ki so ga prizadela v petdesetih letih, strla njegovo voljo in preusmerila njegovo delo na druga področja. Velike kantate z udeležbo zbora, ki jih je spočel pozneje, ne spadajo več v to poglavje.

Po samospelih, ki pomenijo višek ustvarjalnosti mladega škedenjskega skladatelja v letih po prvi svetovni vojski (1916-23), pomenijo njegove zborovske pesmi višek izraza zrelega, izkušenega umetnika, ki je že izpil grenko kupo življenja do dna, a mu je uspelo ohraniti vero v življenje in v človeka. Od osebne čustvene lirike se je Grbec s temi pesmimi povzpел do pretresljive človeške izpovedi.

SEVERIN RES

Pesem o sv. Frančišku

Frančišek, brat moj,
že leta moj korak
za Tvojimi stopinjami
blodi.

Hodi
za Tvojimi lepotami
moja duša,
ki bi se rada napila
ob Tvojem studencu.

Inž. Josip Rustja

Agrarni inženir Josip Rustja se je rodil 4. oktobra 1894 v Skriljah na Vipavskem v preprosti kmečki hiši kot osmi otrok zelo vernim staršem. Ljubizen do rodne grude in zanimanje za kmečka vprašanja sta mu bila vrojena. Še kot otrok v predšolski dobi si je ob domu zgradil »vrtiček«, kamor je sadil koščice breskev. Osnovno izobrazbo sta mu nudili šoli v Skriljah in v Kamnjah. Zatem je obiskoval v Gorici pripravnico. Septembra 1905 se je vpisal v prvi razred nemške klasične gimnazije. Stanoval je spočetka v Sl. Alojzijevišču nato v Malem semenišču. Že kot srednješolec se je uveljavljal v dijaških krščansko-socialnih vrstah.

Gimnazijske študije je zaključil z odliko. Jeseni 1913 se je vpisal na Visoko kmetijsko šolo na Dunaju (Hochschule für Bodenkultur), kjer je julija 1914 položil prvi državni izpit.

Leta 1915 je bil vpoklican k vojakom. Dodelili so ga 97. tržaškemu pešpolku, s katerim je decembra odkorakal na fronto, najprej v Karpate in potem v Bukovino. Med Brusilovo ofenzivo so ga dne 10. junija 1916 zajeli Rusi pri Oknu v Bukovini in ga poslali na kmetijsko preizkuševališče v Todo-rešti pri Mireni v Besarabiji, da bi ga vodil kot kmetijski strokovnjak. Delo je bilo zelo zanimivo in pestro: preizkušali so kar 32 pšeničnih in veliko drugih ječmenovih, koruznih in krompirjevih sort. Poleg tega je Rustja sodeloval tudi pri nadzorstvu poljskih in laboratorijskih poskusov.

Julija 1917 se je priključil jugoslovanskim dobrovoljcem v Odesi. Z drugo dobrovoljsko divizijo je krenil iz Odeše preko Ukrajine in Moskve v Arhangelsk na Severnem ledenem morju, od koder so odpluli v Anglijo. Izkrkali so se na Škotskem, z vlakom prevozili Anglijo do Southamptona, kjer so se vkrcali za Cherbourg v Franciji. Nekaj

tednov so ostali v mestu Orange in se nato odpeljali z vlakom preko Italije v Taranto. Z ladjo so dosegli Patraški zaliv, nakar so se z vlakom odpeljali v Solun. Novembra 1917 so dospeli na bojni odsek pod Krivo Čuko. Rustja je bil dodeljen XIV. pešpolku Timočke divizije. Septembra 1918 so zlomili avstrijski odpor, prebredli Vardar, dosegli Skoplje in Kosovsko Mitrovico ter dospeli v Dalmacijo. Aprila 1919 je bil demobiliziran v Dubrovniku. Nekaj časa se je ustavil v Ljubljani in potem odšel na Dunaj, da bi dokončal svoje študije.

Slovenski akademiki na Dunaju so ga takoj izvolili za predsednika Akademске zadruge, ki je imela med drugim tudi nalogo, da je delila dijakom denarne podpore, ki so prihajale iz Ljubljane. Leta 1921 je diplomiral. Vrnil se je na Primorsko in se zaposlil pri Kmetijski zadrugi v Trstu. Dve leti kasneje se je preselil v Gorico kot strokovni sodelavec pri Zadrugi zvezi, v kateri je bilo konec 1927 večanjenih

68 denarnih in 122 drugih pridobitnih zadrug. Tu je ostal uslužben do 18. januarja 1928, ko je goriški prefekt odstavil upravni odbor Zadrugne zveze in imenoval komisarja Petrello, s čimer je bila ustanova praktično zatrta.

Inž. Rustja si je moral iskati novo službo. Prvi dve leti je bil deloma zaposlen kot glavni zastopnik dunajske zavarovalnice »Donau« in kot časnikar. Leta 1930 si je kupil od agronoma Justa Ušaja trgovino »Vinoagraria« na Travniku, kjer so bila v prodaji semena, gnojila in druge vinogradniške, kletarske, sadjarske, mlekarske in čebelarске potreščine. Ko je leta 1939 inž. Pegan odšel v Jugoslavijo, je inž. Rustja prevzel tudi vodstvo Katoliške knjigarne. Na teh položajih je kljuboval fašizmu, dokler ga niso ob pripravah na vdor italijanske armade v Jugoslavijo, dne 4. aprila 1941, aretirali, odpeljali v tržaške zapore in internirali na otoke Tremite (Urbisaglia, Isernia). Avgusta 1943 se je vrnil v Gorico, toda kmalu zatem so ga Nemci aretirali: na vrtu mu je počila vodna cev, pa so ga dolžili sabotaže. Ker je sijajno obvladal nemščino, je zadevo pojasnil in bil čez nekaj dni oproščen. Dne 4. avgusta 1944 je postal žrtev partizanskega napada. Težko ranjena so prenesli v bolnico v Brigata Pavia, kjer je ostal 33 dni. Pa še tam so mu hoteli položiti bombo pod posteljo. Maja 1945 so ga jugoslovanske oblasti odpeljale v ječo v Ljubljano. Po povratku v Gorico je nadaljeval s svojim delom v trgovini in pri vodstvu Kat. knjigarne. Novembra 1967 je težje zbolel in umrl v civilni bolnici v Gorici na Štefanovo. Pokopan je bil v Pevmi dne 28. decembra 1967.

GOSPODARSKI STROKOVNJAK

Inž. Josip Rustja je izšel iz kmečke hiše. Zato si je zastavil kot poseben cilj delo za duhovni in gospodarski napredek kmečkega ljudstva. Že kot dijak se je živo zanimal za kmečke probleme in za razumsko urejeno kmetovanje. Študij agronomije na Dunaju in strokovna izkustva na kmetijskem

preizkuševališču v Besarabiji sta ga znanstveno in izkustveno usposobila. Že ko je bil zaposlen pri Kmetijski zdruzi v Trstu, se je zavzemal za tehnična izboljšanja delovnih postopkov tržaških okoliških vrtnarjev. Kot kmetijski strokovni časnikar je prispeval za razne liste članke o modernizaciji slovenskega kmetijstva. Ko se je pozneje zaposlil pri Zadrugni zvezi v Gorici, je to svoje strokovno delo vsestransko razširil, tako da ga smemo po vsej pravici prištevati med najbolj zaslužne javne delavce za modernizacijo našega kmetijstva, za obnovo slovenskega in hrvaškega zadrugništva v tedanji Julijski krajini in za vzgojo sposobnih poslovodij in zadrugnih voditeljev.

Pisal in urejeval je »Gospodarski list« (1923-1928), ki ga je izdajala Zadrugna zveza in ki je pod njegovo spretno roko postal glasilo vsega slovensko-hrvaškega zadrugništva v Italiji in prava zadrugna šola za vzgojo zadrugnih odbornikov. Pri Goriški Mohorjevi družbi je izdal štiri knjige, s katerimi je skušal dvigniti strokovno izobrazbo kmečkega sloja za čim bolj umno gospodarstvo: »Gospodarska čitanka« (1925), »Sadjarstvo« (1929), »Travnistvo« (1930) in »Gospodarsko berilo« (1933). V založbi »Društva sv. Mohora za Istru« pa še »Gnojenje i gnojiva«. Leta 1923 je sestavil »Gospodarski koledar« in »Tržni pregled«.

Inž. Rustja je bil z »Gospodarskim listom« prvi pobudnik za plantažno gojenje breskev na Goriškem in sploh v Sloveniji. Pri tej zamisli mu je veliko pomagal dr. Voigtlaender, sin bivšega upravnika grofa Lantierija v Rihemberku, ki je prišel iz Prusije in ki je pozneje uredil znani cvetlični obrat v Rožni dolini.

Napisal je nešteto strokovnih člankov in razprav v raznih listih, dnevnikih, tednikih, mesečnikih, stenskih koledarjih, pratikah in koledarjih: v Goriški straži, v tržaškem Malem listu, v Novem listu v Gorici, v Katoliškem glasu, v Soči, v Novem listu v Trstu, ki mu je bil gospodarski sourednik od ustanovitve lista do svoje smrti. V le-

tih 1929/30 je redno prispeval gospodarski del za tednik *Novi list* in za mesečnik *Družina*. Zelo priljubljena je bila v Novem listu njegova stalna rubrika »Vprašanja in odgovori«. *Jadranski Almanah* za leta 1925-30 mu je objavil zgodovinski spis »Razvoj združništva v Julijski krajini«. Založba Kmečka knjiga v Ljubljani mu je leta 1948 izdala knjižico »Kaki«, ki je izpopolnila vrzel v slovenski strokovni sadjarski literaturi. V letih 1947-53 je v goriškem tedniku *Soča* objavil vrsto daljših razprav (»Gnojenje«, »Za dosego višjih pridelkov«, »Krompir« in najdaljšo razpravo, ki se je razrastla v pravcato knjigo, »Sodobno kletarstvo«). Veliko člankov, mesečnih navodil, poročil o mednarodnih kmetijskih prireditvah in kongresih je objavil še v drugih jugoslovanskih listih. Nekaj člankov je napisal v hrvaščini za »Seljačke novine« v Zagrebu in za istrski »Pučki Prijatelj«. Zadnja leta so se obračali nanj razni gospodarski strokovnjaki iz Slovenije: dajal jim je nasvete, ni skoparil s tehtno kritiko, jim pošiljal strokovno literaturo. Več njegovih nasvetov so dejansko tudi upoštevali.

Posebne zasluge si je pridobil inž. Rustja pri ustanavljanju mlekarских zadrug, mlekar in sirarn v Posočju ter vinarskih in sadjarskih zadrug v Brdih in na Vipavskem. V družbi Davida Doktoriča in inž. Pegana je ponovno prehodil Tolminsko, Cerkljansko, Idrijsko in Banjško planoto, skupno so ustanavljali mlekarске zadruge, se udeleževali občinih zborov, delali bilance, dajali strokovne nasvete, pregledovali knjige in nadzorovali delovanje. Da bi mogle te zadruge uspevati, so organizirali posebne knjigovodske in strokovne tečaje, kontrolirali proizvodnjo masla, ki je veljalo za najboljše v Italiji. Z nič manjšo požrtvovalnostjo so organizirali po deželi vrsto predavanj o strokovno-kmetijskih vprašanjih (uporaba umetnih gnojil, superfosfata, Thomasove žlindre, kalijeve soli, čilskega solitra).

Ko si je inž. Rustja odprl trgovino »Vinoagrarja« na Travniku, si je naro-

čil kup strokovnih listov in revij, jih pridno študiral in zasledoval znanstveni razvoj kmečkih ved, tako da je bil stalno na tekočem glede novih pridobitev. Vaznejše dosežke, ki bi utegnili koristiti našim ljudem, je globlje preštudiral in izklesal primerne članke. Njegova trgovina je bila prava gospodarska posvetovalnica: v 37 letih je analiziral — tako mi je sam pravil — vsaj 25.000 primerkov vina, proučil njihove hibe in bolezni ter dal strokovni nasvet, kako vino »ozdraviti«. Slovenski in furlanski kmetje, kokošjerejci in cvetličarji so prosili za nasvete o sortah sadja in cvetic, o škodljivcih in škropilih. »Praktični agronom,« tako je pravil, »mora poznati odgovore na sto vprašanj. Dal sem prav gotovo kakih 100.000 strokovnih nasvetov, nikoli nisem ničesar zaračunal in le parkrat obdržal vsiljeni denar.«

Rad se je udeleževal strokovnih prireditvev, cvetličnih razstav v Trstu, sadnih in vinskih razstav. Večkrat je bil uradni ocenjevalec, če že ne predsednik ocenjevalne komisije na vinskih razstavah v Steverjanu. Rad se je udeleževal kot strokovni mentor dijaških izletov pri ogledu večjih kmetijskih obratov, npr. pri obisku Marzottovega velepodjetja. Parkrat je vodil slovenske sadjarje na obiskih vzornih kmetijskih in vinarskih obratov.

KULTURNI DELAVEC

Inž. Rustja se je takoj po povratku z Dunaja pridružil krogu podjetnih in idealnih narodnih delavcev, ki so skušali na osnovi krščansko-socialnih načel organizirati slovensko in hrvaško manjšino v Italiji. Med njimi so bili duhovniki in laiki. Med duhovniki velja omeniti dr. Josipa Ličana, Davida Doktoriča, Virgilija Ščeka, Filipa Terčelja, med laiki pa dr. Vladka Glaserja, dr. Engelberta Besednjaka, dr. Stojana Brajšo, dr. Josipa Biteznika, prof. Jožka Bratuža, Poldeta Kemperla. Kmalu so se njih vrste okrepile še z mlajšimi močmi kot z dr. Jankom Kraljem, Stankom Staničem in drugimi. Ti možje so opravili veliko delo s tem,

da so vsestransko organizirali slovenske in hrvaške katoliške množice na Primorskem. V Gorici so osnovali celo vrsto važnih ustanov: politično društvo »Edinost«, Kmečko delavsko zvezo, Združeno zvezo, Prosvetno zvezo, Dijaško zvezo, Goriško Mohorjevo družbo. Izdajali so bogat periodični tisk: Goriško stražo, Mali list, Gospodarski list, Naš čolnič, Zbornik svečnikov sv. Pavla, Staničev vestnik, Družino, Novi list, Verbum Dei.

Pri tem živahnem skupnem delu so inž. Rustju poverili gospodarsko področje, toda njegova podjetnost in vpliv sta segala tudi na druga polja narodnega življenja. Pa navedimo nekaj primerov iz njegove bogate dejavnosti:

Bil je med ustanovnimi člani in prvimi odborniki Goriške Mohorjeve družbe. Kot blagajnik in načelnik gospodarskega odseka je postavil družbi trden gospodarski temelj, tako da je vzdržala v izredno kritičnih finančnih krizah. Poverjena mu je bila težavna naloga, naj izpelje članstvo, dvigne število naročnikov in uredi imenik družbenih udov. Istočasno pa je sodeloval s članki pri koledarju in pisal za družbo strokovne knjige, kot smo že videli.

Bil je predsednik »Naše založbe« (poznejše »Jadranske založbe«) v Trstu, ki je med drugim izdala Jadranske Almanake in tudi Valjavčev Slovensko-italijanski slovar. Dosegel je tudi, ko je bil še zaposlen pri Zadružni zvezi, da je zveza izdala Antona Pevca »Sinarstvo«.

V Gorici je krepko podprl prosvetno delo. Bil je odbornik in leto dni celo predsednik Prosvetne zveze. Prav tako je bil odbornik založniškega podjetja »Sigma«.

Stalno se je zanimal za dijaštvo in za katoliške vzgojne zavode. Bil je odbornik Slov. Sirotišča in dobrotnik Sl. Alojzijevišča. Tako je nekaj mesecev pred smrtjo sklenil, da bo nakazal Sl. Alojzijevišču izdaten prispevek. »Bil sem alojzijeviški gojenec, hvaležnega se hočem izkazati!« je rekel.

Inž. Pegan je ob svoji preselitvi v Jugoslavijo l. 1939 imenoval inž. Ru-

stja za svojega polномоčnega pooblaščenca pri upravi Katoliške knjigarne. Kljub vsakovrstnim šikanam in zaplembam knjig je knjigarna pod njegovim modrim vodstvom srečno prebrodila fašistična nasilja in vsekdar vršila veliko narodno poslanstvo: nudila je, kolikor so razmere dopuščale, slovenski tisk. Slovenski izobraženci, zlasti oni z dežele, so prav v tej knjigarni našli prostorček, kjer so se tudi v dobi najhujšega narodnega zatiranja lahko srečali in izmenjali misli in poglede na življensko problematiko. Inž. Rustja je moral tudi to gostoljubje osebno plačati z zaporom in konfinacijo.

Bil je dalje odbornik tržaške knjigarne »Fortunato-nasledniki«. Izkazal se je za izrednega ljubitelja in dobrotnika Sl. Benečije. Občutno je priskočil na pomoč pok. msgr. Ivanu Trinku, ko je bil v potrebi in rešil njegovo knjižnico in arhiv, kar ga niso Nemci že poprej izropali. Lepe zasluge ima tudi za vsakoletni Trinkov koledar. Še v zadnjih trenutkih življenja je mislil na glasilo »Dom« in izrazil voščilo, naj list živi in napreduje.

Zadnja leta je vsestransko, in še zlasti denarno, podpiral »Klub starih goriških študentov«, ki se je proslavil s tem, da je postavil spominske plošče različnim goriškim zaslužnim možem: Andreju Gabrščku, dr. Antonu Gregorčiču, pisatelju Ivanu Preglju, Vinku Vodopivcu itd. ter prenovil nagrobni spomenik pesnika Simona Gregorčiča.

Zasnoval je načrt, da objavi v svojih spominih znatno poglavje zgodovine goriških Slovencev, začeni s prvo svetovno vojno. In tako so začeli izhajati v Novem listu njegovi »Spomini iz prve svetovne vojne«. Res škoda, da ni dela dokončal, kajti imel je čudovit spomin, da so se mu dogodki, imena in datumi kar sipali. »Umr! je moj leksikon!« je obžaloval prijatelj poet.

Inž. Rustja je bil praktičen katoličan. Svoje vernosti ni skrival, kar je pokazal tudi ob smrti: predno se je dal prenesti v bolnišnico, je poklical duhovnika, prejel zakramente in tolažila svete vere. Trajno mi stoji pred

očmi, kot sem ga videl v bolnišnici pod šotorom s kisikom: često se je prekrizal in ustnice so se mu pregibale v molitvi. Neustrašeno je izjavljal, da je zgodovina slovenskega naroda tesno povezana s krščanstvom, zato pa naj bo slovenska kultura prepojena s krščanskim duhom. Samo če bodo Slovenci, zlasti zamejski, ostali zvesti Cerkvi in krščanstvu, se bodo ohranili pred politično, narodno in kulturno smrtjo.

Do smrti je ostal žilav in delaven, pogumen in poln krščanskega optimizma, pa čeprav je moral stopati po trnjevi poti zaporov, konfinacije, atentata in nepopisnega dušnega trpljenja, kar spada k usodi izobražencev, ki hočejo ostati steber ogroženih narodnih manjšin.

Zvestoba Bogu, narodu, kmetu! To trojno zvestobo je stalno proglašal. Zvestobo kmečkemu sloju in globoko ljubezen do slovenskega človeka je takole izrazil: »Če bi se še enkrat rodil, bi spet študiral kmetijstvo, a študiral bi ga bolj temeljito, da bi mogel uspešneje pomagati svojemu narodu!«

ZORKO HAREJ

Iz naše preteklosti:

RIMSKE TOPLICE PRI TIMAVI

So kraji, kjer je nekoč plalo bujno življenje, cvetela trgovina, uspevala obrt, živel rod poln železne volje, vere v bodočnost in upanja, ki so zatonili v mrak in tišino. Taka usoda je doletela blizu nas štivansko področje, ob izviru in ustju Timave in ob nekoč slavnih rimskih toplicah, ki jih preprosto imenujejo tudi tržiške kopeli.

Timava je bila za časa rimskega imperija enaka po slavi in časti umbrijskemu Klitumnu. Po starodavnih pripovedkah so Argonavti prinesli svo-

je čolne do Timave in se od tam vrnili v svojo domovino. O Timavi piše uradni glasnik rimskega imperija Vergil, da prihrumi na dan iz devetih odprtin in z mogočnim bučanjem pada v morje. K njenim izvirov se je zatekel trojanski begunec in Priamov sorodnik Antenor, ki je po ustanovitvi Padue postavil temelje rimskemu cesarstvu. Timavo omenja poleg Tacita najimenitnejši rimski zgodovinar Livij, ko piše o konzulu A. M. Vulsonu, da je odpotoval iz Ogleja in se utaboril pri jezeru ob Timavi, ki je tik nad morjem; v pristan ob Timavi je z desetimi ladjami priplul tudi konzul G. Furius. Znameniti rimski geograf grškega porekla Strabon pravi, da se voda iz Timave spušča v morje v naglem, širokem in globokem toku.

Kraj je prišel pod rimsko oblast leta 178, ko so Rimljani premagali Venete in Histre. Rimski konzul G. S. Tuditan, ki je bil tudi jurist in zgodovinar, je leta 128 pr. Kr. po zmagoviti odpravi v Ilirijo posvetil bogu Timavu vojni plen in obnovil starodavno bogočastje, ki ga je zaupal kolegiju rimskih svečnikov. V predrimskih časih je bilo torej svetišče posvečeno bogu Timavu, ki so ga včasih zamenjali s slovitim homerskim junakom pri zasedbi Troje Diomedom. Po nekaterih virih pa je bil Avgust tisti, ki je po dokončni zmagi nad Karni in Japidi l. 33 pr. Kr. dal zgraditi svetišče ob Timavi.

Poleg rečnih izvirkov omenjajo nekateri stari dokumenti jezero in dva otoka. Med morjem in pobočji kraškega gričevja je bila zgrajena stara rimska cesta, ki je preko Trsta vezala fur-lansko nižino s srednjo Evropo. Zaradi tega prehoda in znanega pristanišča, je bilo področje današnjega Štivana tudi z vojaškega stališča zelo važno. Gozdovi so segali skoro do morja. Kraj je bil naseljen od Ogleja do Devina. Ob hišah domačinov so se košatile vile ponosnih Rimljanov. Na obronkih gričev nad Sesljanom in Devinom — kraju, ki mu domačini pravijo Frščak — po mnenju drugih pa na Proseku ali Kontovelu, je rastla znamenita tr-

ta, ki je dala po vsem cesarstvu znano Vinum Pucinum, ki mu rimski prirodo pisec Plinij poje navdušene hvalnice. Ko so Huni leta 452 porušili Oglej, uničili vasi in naselja, tudi krajem ob izvirih Timave ni bilo prizaneseno.

Na mesto porušenega rimskega sveetišča so sezidali krščansko cerkev in jo posvetili sv. Janezu Krstniku. Ob njej je nastal še benediktinski samostan. Ščasoma je Štivan postal velika fara, da so v njeno pristojnost spadale župnije tja do Kostanjevice in Temnice. Štivanska cerkev je postala cilj številnih romanj. Zlasti velik je bil dotok romarjev za praznik sv. Rešnjega Telesa. Med onimi, ki so jih menihi zapisovali na robove svetih knjig, so tudi imena dveh nemških cesarjev in vseh članov družine bolgarskega kralja Mihaela. Na dan farnega zavetnika je pa bil v Štivanu velik sejem. Ljudje so prihajali čez Kras in po morju iz Benetk in Istre. Zaradi trgovskih uspehov je nastalo trenje med Trstom in Štivanom. Sledili so spopadi. Štivan je kljuboval naraščajoči moči Trsta do 18. stoletja, ko je bil Trst proglašen za svobodno luko. Štivan je propadel in ljudstvo ter duhovščina sta se preselila v Devin. Samostan pa so uničili Ogri, ko so v desetem stoletju pustošili naše kraje.

A ta kraj je slovel tudi po nečem drugem. Če greš ali se pelješ od Štivana proti Tržiču in pred vhomom v mesto zaviješ na levo, da se pri tovarni Solvay obrneš spet proti Štivanu po ožini med morjem na desni in močvirjem na levi, naletiš kaka dva kilometra od Tržiča na majhen grič, ob vznožju katerega so bile nekdanje znamenite rimske toplice, ki jim domačini pravijo tržiške kopeli. Grič je segal do morja, dokler mu ni bil obdrušen obmorski del odkopala bližnja tovarna, ki črpa tam material za svoje tovarniško delo. Še je tam obsežna kopališka stavba, dograjena leta 1940, kakor pravi letnica na hiši. Kopalne naprave so delovale le malo časa, nam je razložil najemnik ali hišni čuvaj, ki nam je

prišel nasproti, ko smo si ogledovali stavbno pročelje. Danes je vse zanemareno in zapuščeno. Po zgodovinskih virih in po ostankih kamnitih spominskih plošč, kamnov, vrčev, opeke in tal z razkošnimi barvnimi mozaiki, o katerih poročajo arheologi Leandro Alberti, Giacomo Valvasone in Giovanni Candido, sklepamo, da je bilo tu slovito kopališče. Koliko so cenili to zdravilno vodo, nam priča tudi svinčena cev, koder se je pretakala voda v kopalne kadi, in so jo po trditvi omenjenih arheologov našli med razvalinami prvotnega zdravilišča. Na njej so namreč našli značilen napis: Aqua dei et vitae, to je božanska voda življenja, ali voda, ki nam daje in utrjuje življenje in so nam jo naklonili sami bogovi. Tja so se hodili kopat in iskat zdravja ne samo domačini, okoličani, prebivalci velikega in cvetočega mesta Akvileje, ampak tudi patriciji in matrone oddaljenega Rima. Torej bogato in slavno zdravilišče z živim in utripajočim ozadjem.

Močvirnata ravan — Lokve — s trsem, bekovjem, algami, praprotjo in vrbjem, po kateri se vije Lizert, ki izvira nedaleč v Moščenicah, je nekoč bila zalita z morjem. V 3. knjigi svojega življenjskega dela »Historia naturalis« je Plinij zapisal: »Pred ustjem Timave sta otoka "Clarae" s toplimi vreli, ki se ravna po morski bibavici« (se dvigajo s plimo in upadajo z oseko). Toplice so torej bile nekoč na otoku, kar je lahko opazno tudi danes. Kdaj je voda odtekla, ne vemo. Po vdoru Hunov in Langobardov 568 so bile toplice uničene in pozabljene. Pretekla so stoletja. Leta 1433 jih je obnovil tržiški župan Francesco Nani. Na to dejanje opozarja spominska plošča, ki je vgrajena v pročelju sedanje zgradbe. V 16. stoletju so toplice uživale velik sloves, kakor izhaja iz pisma, ki ga je leta 1553 napisal že omenjeni Giacomo Valvasone in iz nekega akta tržiškega občinskega odbora iz leta 1590. Leta 1799 je bilo kopališče po zaslugi nekega Mich(i)elea in bratov Mattiassi prenovljeno in povečano. V

naslednjih letih je bilo mnogo ozdravljenj, kakor piše v svojem poročilu »Risultati medico-chimici dei bagni di Monfalcone« iz leta 1804 zdravnik in ravnatelj zdravilišča dr. Marco Franco. Zdravilišče je leta 1823 zboljšal in še povečal grof Bortolo Susana. Gosposko lice pa je dobilo z obnovitvenimi deli, ki jih je leta 1837 opravil okrajni komisar Francesco Ostrogovich. Leta 1900 je grof Turn Taxis dal zgraditi poleg obstoječe stavbe hišo za mnoge tujce, ki so hodili v toplice iskat zdravja. Tako je ostalo do prve svetovne vojne. Med vojno je bila tam fronta, da ni ostal kamen na kamnu. Kakor smo prej omenili, je bilo zdravilišče spet zgrajeno leta 1940.

Prostor, kjer so silili na površje topli zdravilni vrelci, je bil skoraj četrrokoten in je meril približno 77 m². Tako poročila iz prvih let preteklega stoletja. Voda, ki privre na dan, je čista; njen okus je slan in nekoliko grenak in diši po žveplenem vodik; temperatura se povzpe do približno 40° C. Ko jo je 2. februarja l. 1900 izmeril K. R. Hauer, je njena temperatura znašala 37° C, medtem ko je temperatura zraka dosegla le 9,1° C.

Po analizah, ki so jih v prvi polovici prejšnjega stoletja opravili poleg omenjenega še Vidali, Cenedella, Chiozza ter zlasti prof. E. Ludwig z Dunaja, vsebuje ta voda v procentih, ki jih tu ne kaže navajati, kalijev, stroncijev, kalcijev in natrijev sulfat; natrijev borat, fosfat in klorid; magnezijev klorid in bromid; magnezijev in železov hidrokarbonat, aluminijev oksid, anhidrid silicijeve kisline, organski ogljik in ogljikovo kislino.

Zdravniki so s primeri dokazali, da so te kopeli zlasti koristne za zdravljenje sklepov, mišic, izpahov, zvinov, zlomov, rahitisa, paralize, kožnih bolezni in nevralgije. Prav te bolezni so skoraj dosledno zapisane v omenjenem poročilu dr. Marca Franca, ki poleg imena bolnikov navaja še njihov rojstni kraj, bolezen in čas, v katerem so ozdraveli. V toplice pri Tržiču so se hodili zdraviti s Tržaškega, iz Furlani-

je, z Goriškega, iz Istre, iz Rima in celo z Dunaja in iz Pariza.

Zdravilišče je imelo še to prednost, da si je prebolevnik lahko privoščil lepe sprehode, je imel blizu dobro pitno vodo; bližnji Kras pa je bil itak znan po dobri kapljici. Dvorni svetnik dr. Th. Valentiner je v svojem spisu »Manuale di balnoterapia« uvrstil tržiške toplice med najslavnejše tovrstne toplice v Evropi. Po zdravniških poročilih je bila njihova zdravilna učinkovitost večja kot zdravilna moč podobnih toplic v Abanu; nekateri bolniki so tu ozdraveli, ki so se tam zaman zdravili.

SEVERIN RES

Frančišek

in atomski vek

Brat Frančišek, že davno so ljudje pozabili na gubbijskega volka (le ob branju Rožic se ga kakor v legendi spomni moj sobrat, človek dvajsetega veka).

O, kako ne bi!

Saj se na tisoče volkov, steklih psov podi po svetu.

Podoben cvetu je Tvoj smehlaj, moj dragi brat Frančišek.

Ker bodo nocoj na moje duri zatulili ob pozni uri atomski volcje — pridi, Frančišek, in bodi z menoj do dne.

Izidi političnih in deželnih volitev maja 1968

19. in 20. maja 1968 so bile politične volitve za poslansko zbornico in za senat; 26. in 27. maja pa deželne volitve za nov deželni svet Furlanije-Julijske Benečije. Volilna lista Slovencev v zamejstvu je dosegla ob tej priliki rekordno število glasov. Samo v tržaškem volilnem okrožju je za deželne volitve zbrala skupno 10.841 glasov ali z drugimi besedami 1,4 % vseh veljavno oddanih glasov v deželi. Po tem podatku bi na vsakih tisoč volivcev prišlo 14 Slovencev.

VOLITVE ZA POSLANSKO ZBORNICO IN SENAT

Žal ni Slovenska skupnost mogla postaviti svoje kandidatne liste za parlamentarne volitve na Goriškem; na Tržaškem je pa nastopila s svojimi kandidati, in dosegla 6.142 glasov ali 463 glasov več kot pred petimi leti, ko so tudi bile parlamentarne volitve. Ta napredek je zelo pomemben, ker priča zrelost slovenskih volivcev, in to navkljub siloviti propagandi italijanskih komunistov, ki so lovili z vsemi mrežami slovenske glasove in navkljub nasprotni propagandi slovenskega dnevnika, ki je omalovaževal kandidatno listo Slovencev ter poniževal njen pomen, namesto da bi plemenito podprl nesebične napore demokratičnih Slovencev za doseg svojih narodnostnih in naravnih pravic. To dejstvo nas tem bolj žalosti, ker mislimo, da je v Trstu in Gorici vsaj še toliko Slovencev, da bi lahko sami s svojimi glasovi izvolili svojega kandidata v rimski parlament. Toda mnogim so bolj važne ideologije kakor pa obramba svojega narodnostnega obstoja in svoje značilnosti. Iz

istih in podobnih razlogov ni Slovenski skupnosti uspel podvig, da bi predstavila svoje kandidate tudi za rimski senat. Vendar pa naj ta dejstva ostanejo v premislek vsem tistim, ki jim je pri srcu napredek in obstoj našega narodnostnega telesa, da bo pri naslednjih volitvah uspeh Slovencev še večji in pomembnejši.

DEŽELNE VOLITVE

Podrobneje bomo skušali analizirati rezultate dosežene na deželnih volitvah, ker so nam prinesli več zadoščenja in več uspehov, kakor je bilo pričakovati iz volilnega boja.

Še pred volitvami za deželo je bilo stvarnim opazovalcem jasno, da bo en kandidat Slovenske skupnosti prodril in da bo dosegel zadostno število glasov. Ta predvidevanja so bila točna, toda število glasov je narastlo nad vsa še tako rožnata predvidevanja. Rezultati so pokazali sledečo sliko, ki je dala prav vsem optimistom. Slovenska skupnost je dosegla: Tržaško okrožje: 7.816 glasov ali 3,73 % vseh glasov v okrožju, kar predstavlja 59,65 % količnika za neposredno izvolitev, ki znaša v Trstu 13.101 glas; pri prejšnjih volitvah 6.958 glasov ali 3,26 % vseh glasov, kar znaša 52,24 % količnika; Goriško okrožje: 3.025 glasov ali 3,24 % vseh glasov v pokrajini ali 25,92 % količnika potrebnega za neposredno izvolitev svetovalca, ki znaša 11.671 glasov; pri prejšnjih volitvah 3.051 glasov ali 3,30 odstotkov vseh glasov v pokrajini ali 26,42 % količnika. Skupno torej 10.841 glasov ali 832 glasov več kot pred štirimi leti.

V POSAMEZNIH OBČINAH

GLASOVI SLOVENSKE SKUPNOSTI NA DEŽELNIH VOLITVAH LETA 1968

Tržaško okrožje	Leta 1964	Leta 1968	Razlika
Trst	4.992	5.768	+ 776
Devin-Nabrežina	818	841	+ 23
Zgonik	224	232	+ 8
Repentabor	144	144	—
Dolina	709	746	+ 37
Milje	71	85	+ 14
	6.958	7.816	+ 858

Goriško okrožje

Gorica	1.897	1.988	+ 91
Števerjan	246	238	— 8
Sovodnje	404	315	— 89
Doberdob	258	217	— 41
Druge občine okrožja	246	267	+ 21
	3.051	3.025	— 26

Kot je razvidno iz razpredelnice je Slovenska skupnost na Tržaškem napredovala v vseh občinah z izjemo Repentabra, kjer je zabeležila isto število glasov kot pred štirimi leti. Največji porast pa je lista zabeležila tako po številu glasov kakor v odstotkih v tržaški občini. Med oklepaji naj omenimo, da bi to število glasov v tržaški občini pri zadnjih občinskih volitvah zadostovalo za izvolitev dveh slovenskih predstavnikov v občinski svet.

Na Goriškem je slika nekoliko drugačna: od štirih občin, kjer živi pretežna večina Slovencev (Gorica, Doberdob, Sovodnje, Števerjan) je v treh občinah zaznamovati padec glasov za Slovensko skupnost. Edini napredek je bil zabeležen v goriški občini (plus 91 glasov). Vendar pa so ti premiki zelo malenkostni in z vso mirnostjo lahko trdimo, da se je občestvo volivcev na Goriškem ne samo ustalilo, ampak celo zakoreninilo. Ne premakne ga več (vsaj v teh razmerah) ne dobra ne slaba propaganda.

Radi bi tukaj opozorili še na zanimivo ugotovitev. Če bi bil volilni zakon za deželo ostal nespremenjen (se-

daj je namreč treba doseči vsaj pet tisoč glasov v vsej deželi, da se lahko poteguje za svetovalca izvoljenega iz ostankov; naslednja omejitev pa je, da mora lista nastopati vsaj v dveh okrožjih, če hoče imeti izvoljenega svetovalca iz ostankov, seveda mora zato dobiti zadostno število glasov; lahko pa lista nastopa v enem samem okrožju, a za izvolitev mora dobiti toliko glasov, kolikor znaša okrožni količnik), bi Slovenska skupnost imela izvoljenega enega.

PREFERENCE V SLOVENSKI SKUPNOSTI

Še beseda o preferencah, ki so jih dali slovenski volivci v okviru Slovenske skupnosti. Za parlamentarne volitve, na katerih ni bilo odločilne važnosti, kateri kandidat dobi največ preferenc, je nosilec liste dr. Jež dobil 487 preferenc ali 7,92 % vseh glasov. Bolj zanimive pa so preference na deželni ravni. Nosilec liste Slovenske skupnosti na Tržaškem je prejel 2.907 preferenčnih glasov; na Goriškem, kjer je bil po vrstnem redu tretji kandidat, pa je dobil 334 preferenc. Torej v obeh okrožjih 3.241 glasov. Vsak tretji volivec Slovenske skupnosti je glasoval zanj. To pomeni odličen osebni uspeh mladega kandidata. Do danes ni še nihče od slovenskih kandidatov Slovenske skupnosti dosegel tako visokega absolutnega števila preferenc. In to kljub pretkani negativni propagandi očitnih in skritih nasprotnikov. Prav gotovo je k uspehu veliko pripomoglo dobro ime, ki ga kandidat uživa med slovensko javnostjo, njegova mladostna energija in podpora širokega kroga Slovencev. Končno lahko rečemo, da so mladi zbrani okrog kandidata dr. Štoke ob tej priliki doživeli ognjeni volilni krst. Mlade sile okrog Slovenskega ljudskega gibanja so pozitivno prestale to preizkušnjo in dokazale, da kontinuiteta ne bo trpela v okviru slovenske manjšine. Zato gre tudi vsa zahvala našim voditeljem, ki so si znali v povojnem času ustvariti tako odličen kader mladih voditeljev.

Nekaj podobnega bi lahko dejali za Goriško, kjer so preference v Slovenski skupnosti igrale pomembno vlogo v razčiščevanju zamotanega političnega položaja. Kljub temu, da je dr. Sfiligoj dobil največje število glasov, pa se je poleg njega krepko uveljavil mladi kandidat naprednega in modernega gledanja dr. Ivan Černic. Prvi je dobil 1.533 preferenc, drugi pa 1.245. To je znak, da se tudi na Goriškem nekaj premika.

SLOVENSKA LEVICA

Ostali kandidati na listi Slovenske skupnosti so dosegli bolj osebne uspehe kakor pa politične. Tako je bil Ubald Vrabec drugi po številu preferenc na Tržaškem. Vseh preferenčnih glasov je dobil 776 ali 10 %. Dejstvo morda koga preseneča, ker je Slovenska levica imela proste roke, da je svobodno delala vso propagando, ki jo je smatrala za umestno, za svojega kandidata. Podobna je, da ima Slovenska levica približno enako število somišljenikov med volivci, ki so oddali svoj glas Slovenski skupnosti. Stvar zase pa je, koliko resnično novih volivcev je Slovenska levica privedla k Slovenski skupnosti ob priliki volitev. Mnogo je namreč bilo takih, ki so že prej glasovali za Slovensko skupnost, le da niso imeli možnosti izbire takega kandidata, ki bi se jim svetovnonazorsko najbolj prilegal.

ZAKLJUČEK

To kratko izvajanje bi rad zaključil z ugotovitvijo, da je le majhen del naše narodnostne manjšine dovolj zrel, da se zaveda svoje politične zrelosti in da se ta zavest prenese na učinkovito akcijo kot so ravno volitve. Prav s svojim glasom odločamo o usodi nas samih in naše manjšine. To avtonomijo, to željo po samostojnem odločanju svojih zadev, pa je edino pravilno zastavila Slovenska skupnost. In njen uspeh nas potrjuje v dejstvu, da je izbrala pravo pot. 832 glasov več na deželnih volitvah nam je jasno spričevalo, da je Slovenska skupnost ubrala pravo pot

in pravilni način za zaščito slovenskih manjšinskih koristi. Naši slovenski volivci so razumeli, da ima ta lista iskren namen združiti vse slovenske glasove za boljšo in pravičnejšo bodočnost našega ljudstva. To je bilo načelo Slovenskega ljudskega gibanja že od vsega začetka, ko je svetovalo in se zavzemalo za združitev vseh slovenskih skupin na Tržaškem v enotno slovensko fronto. Ta fronta ima danes svoje temelje. Njen program pa se bo uresničil v toliko, v kolikor bodo vsi Slovenci pripravljeni sodelovati in podpreti tudi v bodočnosti njene nesebične napore.

FERVIDUS

Slovenski

pušcl nesi v Furlanijo

(Ob slovesu neveste v drugi kraj)

*Kam, kam nevesta hraš,
kam pelješ balo — v Furlanijo?
te vozil z avtom bo, s kočijo?
Ki je tvoj nošč, je bogataš,
An hriški pubje te spustoj?
Dol v Lasih, da boš ti noviča?
Ja, hudiča —
na cesti šrangó ti nardoj.
Rdače, rodovitne Brike,
zdrave, zrele ku cepike —
ne mislite več prit' nazaj?
Ha! »i bei frus« Furlanom sfrfotaj...
Nevesta hraš,
ki se bahaš?
Ti delaj' pubje slavolok?
Ki meja njim,
magari v Rim
te spravij' skoz državni blok.
Slovenski pušcl nesi v Furlanijo,
konfete vrzi nam! — Adijo!*

NAREČJE: hraš — greš; nošč — ženin; spustoj — spustijo; v Lasih — na Laškem; noviča — nevesta; cepike — svetlo rdeče češnje; i bei frus — lepi otroci; magari — pa četudi.

NARODNI TABOR V BRDIH

Bilo je pred sto leti na Goriškem. V lepo rosno nedeljo, 25. aprila 1869 so v ranih urah zagrmeli možnarji po Brdih, da so odmevali bregovi, cvetoče češnje se stresle, oznanjajoč in budeč Brice k velikemu narodnemu prazniku. Vmes so pozvanjali zvončiči v linah; ni bilo takrat še teh manjših, teh srednjih in teh večjih zvonov kot so danes po stolpnih terih. Trobojnice so se poigravale z jutranjimi vetrčki. Ogrnili so se griči z belim cvetnim plaščem v pričakovanju slovesnega dne. Beli plakati po zidovih in drevesih so vabili Brice in druge Slovence na narodni tabor. Z vseh vrhovelj, klancev, potokov, senikov, gradišč, kozlinkov so vreli praznični Brici proti Dobrovemu, nekateri moški še v starih nošah s hlačami dokenkami, z višnjevimi nogavicami in širokokrajnimi klobuki, ženske pa v modrcih, v tabinastih krilih in z židanimi facòli (rutami), puobje z zastavami, dekleta s pušlci nageljnov, luviže in bažilke, hiteč eni knogam, dru-

gi bolj ti daljni, z vozovi na okrašenih škalarjih. Iz Gorice so se pripeljali v okinčanih kočijah rodoljubi voditelji, sklicatelji, govorniki in so jih briški rodoljubi sprejeli pod slavalokom. Pod dobrovskim gradom je pričela biti zgodovinska ura stare pravde.

ZA GORAMI SE JASNI

Le malo se ozrimo v tedanje politične, kulturne razmere še iz avstrijskih časov. Po dunajski revoluciji leta 1848 je v Avstriji pričelo nekako ustavno življenje in je tudi pri nas zajel narodni preporod vse sloje. Na Dunaju so odprli prvi državni zbor, v katerem so bili tudi goriški slovenski poslanci. Gorica je imela l. 1861 svoj deželni odbor in slovenske deželne poslance. Pred l. 1870 ni bilo v Brdih še nobene ljudske šole razen v Kojskem, katero so bili ustanovili l. 1826. Životarile so nedeljske farne šole, nekateri podeželski duhovni, kaplani, vikarji so kar sami vzdrževali lastne učilnice, dopisovali

Hiša
nekdanjega
briškega
kolona
(Foto
Ivo
Reya)

F. Andreas K. up. 25 Oktobra 1852.

Nat. B. Linhart & Co. in Trieste.

S. Križ nad Quiskem

Skuz sveti Križ, edino naše upanje,
Ohrani o Gospod! otroke tvoje use.

nem pa so ti dogodki dajali upanje za spremembo in zboljšanje razmer Slovincem ob meji.

Od l. 1860 dalje zaznamujemo le nekaj več narodnega podviga in pridobivanja političnih in kulturnih svoboščin, ne tako v mestu Gorici, kjer se še ni oglasil slovenski jezik v šolah, v uradih, na sodnji in drugod v javnih ustanovah. Goriški Slovenci so stopili na politično pozornico, pa niso imeli ne političnega društva ne slovenskega časopisa. Slovenski del mesta Gorice je bil v avstrijskem absolutizmu obrnjen proti močnejši Ljubljani, italijanski pa je že škilil čez mejo, Furlani so pa bili zvesti državljanji. V letih goriške narodne sloge, ko so se naši predstavniki borili za osnovne pravice, so morali vodilni rodoljubi najti skupno torišče, da so se kulturno izživljali in politično udejstvovali. V tem kulturnem in poli-

tičnem dozorevanju so zaživele narodne čitalnice in so se dvignili ljudski, narodni tabori.

NARODNI TABORI

Kot prve znanilke narodne pomladi so bile pri nas slovenske ali narodne čitalnice po vseh trgih in drugih večjih krajih, v Tolminu, Gorici, Bovcu, Kobaridu, Ajdovščini, Komnu, Solkanu, Kanalu in pozneje tudi v Biljani. Če je v čitalnicah zvenela slovenska beseda v petju, v dramskih nastopih, v glasbi, so jo narodni tabori povelečevali v manifestacijah, dvignili rodoljubom politično zavest in oblastem napovedali boj za staro pravdo. Ustava iz leta 1867 je dovolila narodom svobodno zbiranje pod milim nebom. Zadostoval je navdušen oklic in velike množice naroda, po večini kmetskega, so se zgrnile na taborišče.

V letu 1868 se je pričela doba narodnih taborov, prvi 9. avgusta v Ljutomeru, drugi 6. septembra v Žalcu, tretji, največji, 18. oktobra v Šempasu — na Otavi na Lijaškem polju — z deset-tisoči navdušenih taborjanov. Predsednik in slavnostni govornik v Šempasu je bil dr. Karel Lavrič, napredni pobornik goriške politike, ob njem dr. Josip Tonkli in dr. Anton Žigon kot deželna poslanca; prisostvovali so veličastnemu taboru slovenski goriški župani in odposlanci iz drugih slovenskih dežel, ob strani je stal »spiritus agens«, taborni organizator Ernest Klavžar. Točno po sto letih so v Šempasu na Veliki Otavi med 18. in 20. okt. 1968 proslavili stoletnico šempaskega tabora z odkritjem spomenika in s prireditvijo čitalniške »bésede« tako kot takrat. Tudi Ljutomer je imel septembra 1968 svojo táborno stoletnico s čitalniškimi budnicami, himnami, slavnostnimi besedami.

Andrej Znidarčič (1835 - 1913)

BRIŠKI TABOR

Na nedeljo 25. aprila 1869 popoldne se je zbral narodni tabor v občini Biljana ali kakor so napisali v Biljanski županiji med Dobrovskim gradom in Drnovkom v dolini ob potoku, ki mu Brici pravijo Reka. Lepaki so sicer vabili za 18. aprila, a je bil tabor zaradi hudega deževja preložen na naslednjo nedeljo. Lepak v uvodnih besedah pove, da se je 21. 3. 1868 zbralo v Biljani nad 50 briških županov, starešin in drugih rodoljubov, ki so sklenili sklicati tabor in predložiti zahteve ljudstva.

Briški rodoljubi so 8. aprila 1869 dali v javnost tiskani lepak.

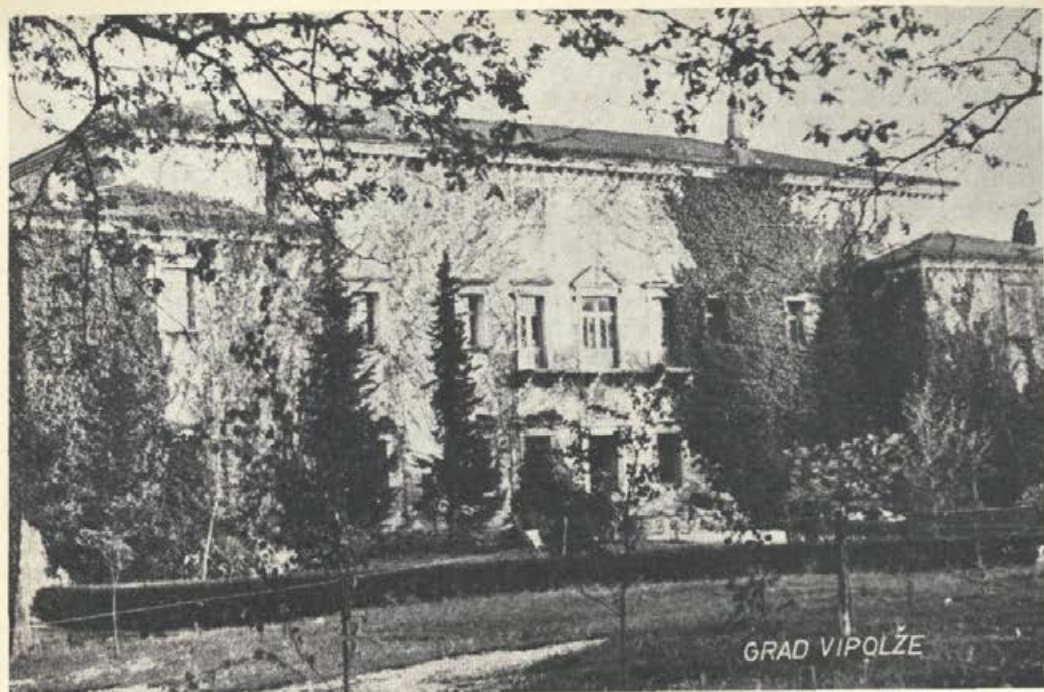
Spodaj se drobno besedilo glasi:

»Briški rojaki! Na slovenski zemlji se zberemo v tabor, da pod milim nebom slovesno potrdimo, kar so sklenili naši duhovni in veljaki za naš blagor in za vzajemno korist vseh Slovencev. Dokažimo vsemu svetu, da zemlja, na kateri bivamo, je resnično zemlja slovenska, da nam je živo na srcu blagost našega naroda, naš jezik, naša domovina.

Vsi dragi bratje Slovenci pa še zvišeni naši slovenski gospodje na Goriškem, vljudno Vas vabimo, da pridete tudi Vi v obilnem številu na tabor v Brda. Z Vašo pomočjo se bomo kot narodni stražniki na južni meji slovenski, z uma bistrim mečem še krepkeje borili za naše in Vaše pravice, za vrli naš narod slovenski.«

Zavalovil je briški tabor; odprl ga je v zanosnih pozdravih dr. Anton Žigon, deželni poslanec (odvetnik v Gorici z bivanjem v Kojskem), predsedoval je dr. Josip Tonkli, deželni poslanec; govorili so še politični gromovnik dr. Karel Lavrič, ustanovitelj tolikih čitalnic na Goriškem, solkanski župan Matija Doljak, neumorni kulturni delavec Ernest Klavžar in še briški rojak Vincenc Toroš iz Medane ali z domačim imenom Ceno. Takrat je bil medanski župan Franc Zucchiati, v Biljani Janez Sfiligoj.

Hočemo! Zahtevamo! je okrog 7000 ali več navdušenih Bricev vzklikalo v prekipevajočih čustvenih klicih, v navalu vroče krvi vsem prebranim resolucijam za zedinjeno Slovenijo, za ustanovitev slovenskih šol, za slovensko uradovanje, za posebno sodnijo v Brdih, za predelsko železnico.

Tako je! Ne vdajmo se! je silni odmev odjeknil še onstran državne meje. In so se množice vzradovale in so pevci zaorili Buči, buči, Zastava že razvita je, na koncu vsi Hej Slovenci in so pokali možnarji in je *kojščanska muzika z bobnom udarila budnico in so Brici pod večer metali fužete, užigali kresove in vriskali pod svetlo briško nebo ...

Največji, vseslovenski, je bil narodni tabor v Vižmarjih pri Ljubljani 17. maja 1869.

CERKEV, ŠOLE, DRUŠTVA

Odkod Bricem to prebujenje, ta velika zavednost, navdušenost pri vseh, pri posestnikih in kmetih, pri gospodarjih in kolonih? Saj se naši briški rojaki vnameju za parade, procesije, vendar tu tak izbruh kot goreči ogenj iz plamena! Na meji so in avstrijsko-italijanske vojne (1859, 1866), še poprej benečanske v 16. in 17. stol. so netile narodno mržnjo, nestrpnost in zapustile mejašem to nesrečno dedišči-

no, da je zastarelo sovraštvo šlo še skozi dve veliki vojni, a se je v sedanji dobi izbrisal nekulturni madež, šovinistična nacionalnost iz preteklosti.

Po narodnih taborih na severu in na jugu so se tudi Brici prebujali iz vsakdanjega vkopavanja med plantami še v potrebno izobraževanje. Saj ni bilo razen v Kojskem niti šol in ne društev. Bile pa so kaplanije, vikariati, dve župniji, bili so dušni pastirji, ki so s slovensko besedo sejali tudi domoljubje med zanemarjenimi Brici. Pa so le odprli ljudske šole v vsakem kraju, kjer je že bil duhovnik. Leta 1880 je bil na srečo Brd premeščen iz Ponikev v Gradno kot vikar velemožni gospod Andrej Žnidarčič (rojen 2. decembra 1835 na vipavskem Gradišču), politični in kulturni pobornik, zgodnji sejalec na briških pustotah, celodnevni orač na trdi obmejni ledini, dopisnik v ljubljanskih Novicah, v celovškem Slovincu, v goriški Domovini, v Soči in drugih listih, zagovornik priključitve beneških Slovencev h goriškim soroja-

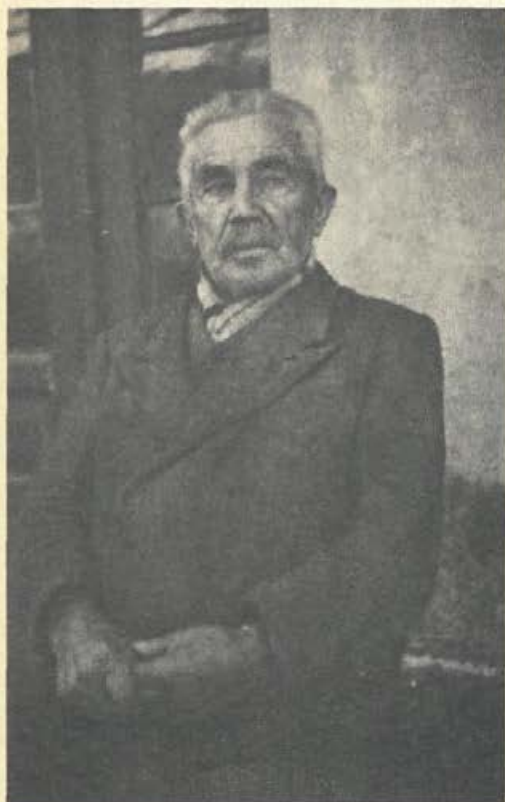
Smartno v Brdih (Foto V. Bavdaž)

kom. V tabornem gibanju je bil med prvimi in je podpisoval vse oklice taborov na Goriškem. Političnemu društvu Sloga je priključil še pristavo v Brdih. Politično društvo Slovenski jez, ki ga je ustanovil l. 1882 in mu dal bojevito geslo: Slovenski jez — bodi Bricem trdna vez! Dodal je k temu še nekaj udarniških besed in zložena je bila briška himna, ki jo je postavil v krepke note skladatelj Hrabroslav Volarič. Majhen, a izreden mož je bil ta Andrej Znidarčič, ki je v letih svojega udejstvovanja na vseh poljih posegal v goriške probleme, dokler ni bil l. 1908 upokojen in je zlatomašnik umrl 31. julija 1913 v Šempetru pri Gorici, kjer je njegov grob, najbrže danes pozabljen.

Skladatelj Hrabroslav Volarič je učiteljeval v Kozani in tu je v letih 1887-1894 zlagal svoje lepe skladbe, po-

B. Jakac: Skladatelj H. Volarič

Pevovodja Anton Simoniti iz Fojane

leg tega je okrog sebe zbiral učitelje kolege, pevovodje-organiste (Anton Simoniti, Ferdo Simčič, Ignac Kožlin, Lenardič) in z njimi priklical v življenje pevske zборе na cerkvenih korih in na prosvetnih odrih.

V desetletjih po briškem taboru, ko so rasle ljudske šole kot kulturni domovi na vzvišenih mestih, so se po vseh že oglašali pevski zbori in godbe na pihala, in so po vaških odrih šle ljudske igre. Kulturnim prireditvam so rekli čitalnice, pozneje veselice. Duhovniki in učitelji so preobrazovali nove briške rodove.

Borba se obnavlja. Ko je medzavezniška komisija l. 1945-1946 šla tudi v Brda vprašat ljudstvo, kod naj bi tekla meja, so Brici enodušno kakor pred sto leti na taboru klicali staro pravdo: Hočemo! Zahtevamo! Ne vdajmo se!

Obiski

MOTTO:

Njega dni — v predsocialistični eri — smo Slovenci imeli slikovit in razširjen družinski mesečnik »Obisk«. Danes bi list s tem naslovom težko zbujal veselo in nestrpno pričakovanje.

J. PETKOVŠEK: DOMA

Ko bi bilo naše stanovanje tako veliko, kakor je široka naša gostoljubnost, potem bi se moral jaz odpovedati službi (ki je sicer zelo podobna jadnici na razburkanem morju) in se ves posvetiti gostom.

Najbolj bi bil zaposlen v tistem času, ko gredo vsi pošteni kristjani na zaslužen oddih: tedaj, ko po akaciji, bezgu in lipi zacvete srobot. Današnji človek je utrujen od vrveža in hrupa, od naglice, od očitnih krivic, od slabih zgledov, od boja za obstanek in tako dalje — ali je kaj naravnejšega, kot da išče zavetja v kakem tihem kotičku? Včasih so bili taki idilični kotički po planinskih kočah, po objezerskih hotelih, ob morski obali, sedaj pa je tam gneča, ki sta jo ustvarila na oni strani Frnetičev po kitajski (in še kakšni drugi misli) zgrešeni socializem, na tej pa visoki življenjski standard, ki varčevalcu jemlje notranji mir in mu po petdesetem letu dela sive lase.

Odkar po letoviških krajih gomazijo ljudje ter odganjajo spanec sebi in drugim, je naš skriti, gostoljubni domek cilj premnogih, ki radi menjavajo zrak in pod senčnim orehom primerjajo svoje nazore z našimi. Kdo ima prav, o tem razsoja lahko samo sosedja Justina, če prisluškuje na drugi strani zida, kamor je nekoč naš šampanjec v veličastni paraboli izstrelil zamašek in v hipu ustvaril z napetim pričakovanjem nabito tišino.

Med goste, ki se pomlajajo ob slovenski govorici, spadajo predvsem znanci iz zahodne sfere, bodisi s te ali z one strani Atlantika, iz dežel severno ali južno od ekvatorja. Njih nepogrešljivi znak je najmodernejši fotoaparati. Mnogokrat se počutimo ko hollywoodski zvezdniki. Ljuboznivi gostje nas lovijo v vseh mogočih momentih, in mi smo se navadili vesti kot veliki ljudje. O slikah pa ni potem ne duha ne sluha. Cenjene prijatelje prosim, naj mi sporočijo, če bi koga od nas slučajno opazili v kakem dokumentarcu.

Razen fotoaparata je za zahodne goste značilno, da so založeni z denarjem in da sem v tem pogledu brez skrbi. Ure, ki jih prebijemo v pogovoru, so včasih kar prekratke; zgodi pa se tudi, da so daljše ko šestdeset minut. Ali konec poravna vse. In ta konec je večerja v Velikem Repnu pod kostanji, kamor svetujem vsakomur, ki se mu je zataknil apetit. A treba je iti v Veliki Repen peš, po stezi čez dišečo gmajno, kjer v obilju rastejo rože, iz katerih industrija izdeluje aperitive.

Gostje, ki prihajajo z Zahoda, so širokih pogledov. Živijo v prostranih deželah, kjer je veliko zraka, prostosti in zdravo bojevitega tekmovanja. Otroci jih radi poslušajo, in atlas je tedaj vedno odprt. Naj nihče ne misli, da ima moj tretji fant — tisti z deveto lepoto na levem licu — odlično v zemljepisu zavoljo kake protekcije! Zgodilo se je že, da se je gostu iz Južne Amerike pomagal česa spomniti ali ga v kaki malenkosti celo popravil, kar je razgovor namah poživilo, da sem zaradi stranke nad nami moral odpreti okno. (In dasi ta moj fant do tistega časa še ni bil onkraj Medvedjaka, je razrezana kuhana jajca na radiču že imenoval »irska zastava«).

Izkušnja uči, da se je po obilnem kosilu dobro malo sprehoditi. Gostje so presrečni, ko jim predlagam ogled gmajne, o kateri sem že

veliko pisal in bi jo bilo treba ograditi pred nedeljskimi Tržaçani, ako naj ohrani še kakšen kotiček tišine za branje pesmi Celestine Otožnikove. Ko stopam za gosti mimo okna, se ozrem v kuhinjo in z grozo opazim, kako se otroci tepejo za piškote, ki so ostali na krožniku sredi mize.

Ker je beseda že nanese na mladi rod našega doma, velja omeniti, da so obiski zanj velik dogodek. Ne bom rekel, da moji otroci stradajo: saj ne živimo v vojnem času in brezposeln tudi še nisem. Naravno pa je, da pride ob obiskih kaj boljšega na mizo. Kot krščanska družina se pač ravnamo po načelu »Gost v hiši, Bog v hiši«. Trdno pa sem uverjen, da mi bo prenekateri greh odpuščen zavoljo samozatajevanja. Bog namreč, pravijo, človeka ne preskuša preko njegovih moči, o kakem gostu pa tega skoraj ne bi mogel trditi.

Ko torej modrujemo o časih in ljudeh ter nanese pogovor na novi SP (»Slovenski pravopis«), pri čemer se takoj razplamti navzkrižni ogenj, imajo otroci delopust. Razbegnejo se po vasi in se vrnejo šele za večerjo z velikimi, spočitimi očmi in razigrani, dobro vedoč, da jim zvezan lev ni nevaren. (Najmlajšega je bilo treba tisto jutro po kresnem večeru umivati z bencinom.)

2

Čisto drugačni so gostje z Vzhoda — to se pravi od onkraj Frnetičev. Njih pot do nas je neprimerno krajša, in veliko bolj ko založeni z denarjem prihajajo otovorjeni z živili. Tiste dni bi pri nas lahko odprli tobakarno in žganjarno! Meso pojemo sami, ker je soseda Francka tako ljubezniva, da nam ga dene v hladilnik, orehi in suhe slive počakajo, vino pa se tudi ne skisa — kar me navda s trpko slutnjo, da so že celo onkraj meje odpovedali vinogradi. Določneje povedano: delovna sila, ki je zapustila blagoslovljene prisojne griče, prideluje vino v kemičnih tovarnah... zavoljo česar je kapljica kremenitega Slovenca Bortola v Dlanji vasi še bolj vredna hrepenenja, ker je samo za prijatelje in ne za denar: dozori namreč v septembrski bliščobi Miramara.

Med sorodniki in znanci z Vzhoda je seveda najbolj dobrodošla teta Albina, ki je vsako drugo poletje naš redni gost. Nekdaj je prihajala kot nekaka predstavica matične domovine s kupom otroških knjig — in to me je vsakokrat malce zaskrbelo. Otroci so bili še majhni, nežno cvetje, in vsa Albinina literatura je morala naskrivaj skozi cenzuro. Prvi zvezek »Švejka« — naj me slovstveni zgodovinar ne sodi prekruto! — sem vrgel v štedilnik, s čimer sem prihranil eno poleno. Zdaj so otroci že odrasli, pa tudi miroljubna koeksistenca je naredila svoje.

Vsak prihod tete Albine pomeni veliko razbremenitev za mojo ženo. Gospodinjstvo preide v druge roke, vse zastalo delo, npr. likanje, šivanje, pospravljanje, pride v red. Boli me samo to, da ob takem obisku kuharski ugled moje žene pri otrocih nekako zbledi. Otroci namreč — ne da bi jih kdo vprašal — enodušno razglašajo, da je teta Albina brezprimerno boljša kuharica kakor mama, češ takih krušnih cmokov mama sploh ne zna napraviti. Ali ko žena in jaz ob koncu tistega meseca seštevava račune, ki so se nabrali v živilski knjižici, se prijemava za glavo in delava načrte za štirinajst dni same postne hrane (na osnovi redkvic in najcenejšega sira).

S tem pa seveda nikakor ne trdim, da nam obisk tete Albine prinaša moralno in materialno škodo. Ta naša ljuba sorodnica ima po spodbudnih besedah sv. pisma vso pravico, da si kot otrok tega sveta pridobiva prijateljev s krivičnim mamonom... večkrat s kar težavnim razsojanjem, kateri izmed razkazujočih se nečakov ima najkrepkejšo nadlahtne mišice.

Kolikor zaradi obiskov z Vzhoda gospodarsko trpi naš mesar, pa imajo dobička UPIM, STANDA, MODABELLA in CASA DELL' IMPERMEABILE. Čudim se, da ta trgovska podjetja še niso odlikovala moje žene z zlato medaljo in z diplomo iz italijanščine. Bilo bi znamenje hvaležnosti za ves denar, kar so ga njene sorodnice ter prijateljice in znanke iz dijaških let po njeni zaslugi pustile tamkaj. Meni pa bi lahko imenovana in še druga podjetja — posebno tista brezimna, ki imajo stojnice na Ponterossu — izkazala hvaležnost vsaj s srebrno medaljo za trud, ki ga imam takšne dneve s krmljenjem otrok in s kuhanjem večerje. (Da ne nadaljujem žehte, ki jo je morala žena prekiniti, tega mi, upam, nihče ne bo zameril! Če se za kaj nisem rodil, se nisem za žehto; in za likanje seveda še manj!)

Jaz sem take večere po svoje zbit, žena po svoje, teta Albina pa žari od zadovoljstva, ko razstavlja po mizi, kar je nakupila, in uživa ob misli na bližno zavist ljubljanskih prijateljic. Ob radijski muziki električnih kitar v popevki »Vrni se v Sorrento« se nenadoma spomni, da je pozabila kupiti zvonček za svojega papagajčka (ki bo po nesreči storil smrt v vreli kavi in gospodarico s tem rešil vseh obveznosti); pa še en par čevljev ji je ostal v očeh — in zdi se ji zmeraj lepši. Obide me vročina, saj bodo drugi dopoldan otroci spet na mojih ramah. Da je mera polna, začujem, ko teti Albini vrem kamilice, hrup v fantovski sobi: zarod se je preveč najedel in ne mara zaspiti. Planem iz kuhinje, odprem vrata in zavpijem:

»Mulci, če ne bo mir, vas vržem ven!«

»Prišla bo Moreta (*) in nas povohala,« krotko pripomni številka dve.

»Janko jo bo pomolzel,« pravi številka tri.

»Ja, mleko bo pa v tvoja usta teklo,« se brani najmlajši.

Vsak obisk je pri nas dobrodošel, samo če ne računa na prenočišče. S tem je namreč velik križ — in nosim ga jaz, ki sem najstarejši v družini in moram vsem dajati dober zgled. Jaz, ki sem zaradi nekdanjega revmatizma ostal zvest trdi postelji, na mehki, kjer se mehkužijo moji otroci, ne morem spati. Dolge so noči v taki tuji postelji. Ali ko se oglasi prvi petelin sosedje Francke in se začne svetliti nov dan, sem poln zmagoslavja, saj je en del usojenega mi bremena za mano. Tolažim se namreč, da gost z Vzhoda pozna srbski pregovor »Najmilijeg gosta tri dana dosta«, pa tudi zahodni gostje lahko poznajo ljudsko modrost, ki je v tržaškem Starem mestu naprodaj v obliki keramičnega obeska; le-ta bi moral viseti v slehernem stanovanju na vidnem mestu in nenehno oznanjati: »L'ospite è come il pesce: dopo tre giorni puzza«, kar bi se reklo: Riba in gost se v treh dneh usmradi.

(*) Ime gospodarjeve psice (op. pis.)

Omeniti moram še eno vrsto obiskov, in tu so potrebne posebno izbrane besede. Upam, da jih bom našel sam in se mi ne bo treba za-tekati k nobeni od devetero Muz.

Torej!

Moja dva starejša fanta se že redno brijeta; tretji nestrpno čaka, da mu kaj požene pod nosom, in je njegov trenutni ideal vozel na moji kravati (čez leto dni bo začel nositi velik svinčenosiv prstan z mrtvaško glavo); četrti pa je začel pisati pesmi, zaenkrat še nenevarne za njegov in za drugih srčni mir, kot priča tale njegov prvenec:

Topoli se dvigajo nad proseško mlako,
visoko se dvigajo kakor cerkvé,
imajo pa le to napako,
da se nanje težko gre.

Sicer so ti štirje fantje kaj porabna patrolja. Če pride obisk, namenjen ženi, jih pošljem na štiri različne podružnice, kjer se le-ta utegne oddihovati ali — kot sama pravi — »ljudem izkazuje pozornost«. Ko se čez četrto ure eden od njih zmagoslavno vrne z mamo, grem lahko brezskrbno iskat prostor na gmajno, kjer mislimo prvo nedeljo v oktobru peči kunca in pokušati novo vino. Tako bodo otroci vsaj imeli kaj pisati, ko bo pri šolski nalogi spet padel globokoumni naslov »List iz mojega dnevnika«.

Tista vrsta obiskov, ob kateri sem omenil Muze, ni namenjena ne meni ne ženi; svetlolase in temnolase frizure pač ne veljajo nama! Zato gledava, da se takrat pobereva iz hiše. Veva pa, da je tisto uro v kuhinji ko v čebelnem panju: poplava govorjenja, smeha, zardevanja, zadreg, ljubosumnosti, melanholije ter povprečno šestnajstletnih modrosti in duhovitosti, čemur je treba dodati moderno glasbo iz radia, ki je tedaj tako v akciji, da bi si človek na njem brez težave pogrel čaj.

»Tudi otroci morajo imeti svoje,« jih zagovarja žena. »Ne bodo večno samo lokov delali in žebļjev zabijali. Ali si bil ti drugačen?«

Ob spominu, kakšen sem bil jaz, čutim, da sem ji pripravljen popdeliti popoln odpustek.

Od bližnjih in daljnih obiskov zvemo vse tisto, česar časniki ne pišejo, in ker beremo tudi časnike, smo o vsem na tekočem. Zatorej sveta ne malikujemo, kadar se napihuje ob kakem novem poletu v vesolje, pa tudi ne bežimo pred njim, kadar kak Filippo Benpensanti onemoglemu in osuplemu sodnemu zboru strokovnjaško razlaga, kako je opeharil državo za devetsto milijonov lir. Svet sprejemamo z vedro vdanostjo. Ob koncu obiska, ko je na mizi le še poln pepelnik med praznimi steklenicami, je svet kristalno jasen in vsaka stvar je na tistem mestu, kamor jo je ob človeškem sodelovanju postavil Bog.

Zdaj, ko narava z obilnimi rosami že naznanja oktober, čakam še en kratek, a tem bolj važen obisk: obisk šolskega sluga Mišigoja. On ve, zakaj si že dolgo let jemlje dopust od srede avgusta do srede septembra: takrat dozoriijo lešniki. Vendar ne bova govorila o lešnikih. Priznam, da jih je on nabral več, ker je šel prvi čez gmajno, a tudi jaz se nisem vrnil prazen. Če jih je bilo manj, so bili pa zato bolj sajavi! Ne bova govorila o lešnikih: ne gre, da bi se zmagovalci prepirali. (Njegovi lešniki bodo zimska hrana za ptičke, jaz pa sem svoje namenil za

boljši okus kake godovne potičke.) Upam namreč, da mi bo prinesel dekret za novo šolsko leto. Oddolžil se mu bom z zavojčkom cigaret (od onkraj), natočil nama bom slivovke (od onkraj) in si od srca zaželel, da bi bil še dolgo zdrav suplent (tokraj).

Potem pa naj kar spet zapiha in zabuči burja ter mačkam na pohodih zanaša zadke: daleč je do nove sezone obiskov, ko bo luč v naši kuhinji vnovič svetila pozno čez polnoč razgovorom o sprti žlahti pod socializmom.

Drugo poglavje

1

Šolski sluga Mišigoj se je — hkrati z avtorjem pesmice o proseških topolih — postaral za tri leta, pa se mu to nič ne pozna. Krotko opravlja svojo res ne pretežko službo, in vezi med nama je vedno več. Tudi jaz sem namreč še zmeraj isto: suplent. Ko moje čile kolegice in kolegi sredi februarja že spet spopolnjujejo velike tanke roza in sinjkaste papirje za prihodnje leto, katero jim v smislu državnih zakonov takorekoč ne more ubežati, gledam jaz skozi okno ko kakšen gobavec, ki mu počasi odzvanja.

In vendar: Bog je še dalje moja čvrsta utrdba!

Letos sem se vrnil iz šole s težkim svežnjem papirja, ki ga je Mišigoj skrbno iztrgal iz odsluženih šolskih zvezkov in mi ga pripravil. Vse liste je lepo uravnal in prevezal z vrvico — in grozno je bil vesel mojega začudenja in hvaležnosti.

Mar ni bil to namig, naj se z vsem srcem obrnem na nebeške sile za navdih? Toliko belega, čvrstega, črtanega papirja — kakšen roman bi bilo moč napisati nanj, ko bi imenovane sile uslišale mojo prošnjo, kakor so jo nekdanj uslišale velikim mojstrom, ki jih zdaj (žal brez večjega odmeva) razlagamo mlademu rodu!

Toda nebeške sile so ali oglušele ali komu drugemu z navdihom razdražile umetniško žilo, podelivši mu hkrati tudi nov način izražanja, ki je danes sicer neumljiv, a bo čez pol stoletja visoka šola vsega najpopolnejšega — in zlata jama novih doktorandov.

Ostati mi je torej krotko na zemlji, kar je tem laglje, ker v vrto-glavi prozi vsakdanjega življenja niti sanjati in hrepeneti več ne utegnem. V deželi namreč spet gospodari sezona obiskov z Vzhoda: ljudje se imamo, kot kaže, pač vedno rajši...

Dasi ga ni letnega časa ne mesca ne dneva, ko bi zjutraj človek mogel reči: »Danes ne bo nikogar!«, se pravi val pojavi okoli prvega maja, ko delovni ljudje v tisočih zapuste bližnjo deželo socializma, da se odpočijejo in si opomorejo jugozahodno od Frnetičev. Kot so se z oljem za noč oskrbele pametne svetopisemske device, tako se tudi sodelavci »graditeljev socializma« temeljito založijo s poceni domačim bencinom, da si prihranijo dragocene devize. In iz različnih virov zbrani tuji bankovci iznajdljivim ljudem omogočajo uresničiti prenekateri sen.

Velike, srčkane in vedno snažne punčke v ogromnih škatlah (človek bi jih samo gledal in gladil po laskih), ki so v tisoč in tisoč domov onkraj Frnetičev prinesle sen o razkošju, so se umaknile predmetu, ki je postal simbol civilizacije: pralnemu stroju. Toda glej — pojavil se je problem, ki ga pri milih punčkah ni bilo: katera znamka je najboljša? Ko se ti ponujajo in hvalijo CANDY, CASTOR, FIDES, IGNIS, INDESIT, NAONIS, REX, TRIPLEX, ZOPPAS — vsi beli, vsi superavtomatični, vsak s svojim skrivnostnim imenom: katerega boš izbral, da prekosiš soseda, znanca, prijatelja? O vsaki znamki si že slišal kaj dobrega in mogoče tudi manj dobrega, izbirati pa moraš sam... in sicer po možnosti tako, da se ne boš kesal.

Ko potekajo zadnje ure zadnjega dneva prvomajskih praznikov, si z jarkimi lučmi urno tipljejo pot proti Frnetičem avti drug za drugim — in na vsakem je v velikem kartonu skrbno privezan pralni stroj. Čebele delavke se tako s sladkim tovorom vračajo s pašnika v svoj panj...

»Če Bog da srečo, se poleti vidimo!«

To sporočilo pride tisti čas, ko čeljusti zime kar ne popustijo. Človek se naznanila razveseli ko tolažilne napovedi dolgih, toplih svetlih dni. Če se oglasi kak iz skušnje rojen pomislek, je tudi tolažba brž pri roki: »Kje je še to!«

Ko pa v naglih skokih prispe vroče poletje in z veliko svetlobo zakraljuje v naši suhi deželi, bi jaz, ki nisem nič kaj od morja, rad samo dežja, mraka in tišine, da v miru malo pobrskam po svojih papirjih in preberem kakšno knjigo. Posebno me mika novi roman »Mitra in žezlo«, ki baje tako spoštljivo vihti kadilnico imenitnikom zlatega srednjega veka, da bralcu silijo solze v oči... solze smeha, ki jih pisatelj mogoče ne bi bil vesel, ki pa kljub temu raztapljajo trdo rjavino vsakdanjih tegob v srcu.

No, usoda mi ne privošči tega užitka, ker sem grešen človek. Saj takrat, ko pol ljudi pije pivo, a druga polovica liže sladoled, mačke pa iztegnjene ležijo po sencah ko crknjene, Bog širokosrčno podeljuje srečo vsem, ki bi me radi videli. Pogovore dokončujemo na kavarniškem vrtu, na varnem pod drevesi, proč od pločnika, tako da ne more že vsakdo pljuniti pred našo mizico.

2

V hladni pozni jeseni ob začetku adventa, ko navadno dežuje, smo priča novemu množičnemu prihodu. Država onkraj Frnetičev več dni zapored praznuje svoj rojstni dan, in kdor tedaj le more, obhaja te praznike čisto po svoje, in sicer na tujih tleh. To bi kdo utegnil navajati kot dokaz, da (ta) država resnično odмира, kot je napovedal, da se bo zgodilo, eden njenih stebrov.

Tonem v topel mehek oblak praznine in molka. Nič več se ne zavedam, da me objemlje spanec. Vse je odpalo, hvala Bogu, vse se je odmaknilo. In uživati začnem najslastnejšo jed na gostiji življenja.

Drinn! Dr-rinn!

Kdo si, oj nesrečnež, ki me trgaš iz oddiha?

Prišel je človek na obisk... prišli so ljudje na obisk! Toda oporo in tolažbo najdem v stari ruski izkušnji »Nezvannyj gost huži Tatari-na« (*). Nič ni novega pod soncem, vsak rod ima svojo pokoro.

Obisk sedi za mizo in se mu nikamor ne mudi. Lepo mu je sedeti in se lagodno pogovarjati. Veselje, da se nič ne staram, ki so ga zbudile v meni njegove besede — (»Ti si pa zmeraj enako mladosten!« — »Danes je tisti vsak drugi dan, ko se zjutraj obrijem.« — »Ne, ne, ti se sploh ne staraš!«) — to veselje izginja, bolj ko teče čas in manj ko gleda obisk na uro.

Obiskovi otroci medtem počno to, česar doma najbrž ne smejo: nenehno odpirajo in zapirajo vrata, vse hočejo videti in vedeti, vse preskusiti, povsod vtakniti nos — na podstrešje in v klet — in se vsemu načuditi. Jaz sem kar zvezan od pričakovanja, kdaj bo na koga kaj padlo, kdaj se bo kdo na stopnicah spotaknil in telebnil, kdaj bo potegnil prepih, da se bo v tresku zaloputnilo kakšno okno in bo zdrobljeno steklo zazvenčalo po tleh. Ko bi imel človek vsaj lastno hišo!

Z obiskom smo bili vljudni in postrežljivi. Prišli smo na dober glas pri njegovih prijateljih, zato so nas počastili tudi ti, ko so končno mogli »malo čez mejo«. Iz najskrivnejših kotičkov so srečni izbezali različne devize, da se tudi oni vrnejo s pralnim strojem ene od devetero znamk, čeprav tudi druge niso izključene.

»Kam se pa pri vas gré?«

Pokažemo tista vrata, nakar jih za prvim odpro in za sabo zaklenejo še vsi ostali, tako da se voda komaj sproti nateka za novo šumenje. Medtem pa smo že preračunali tuje bankovce v lire in ugotovili, da pralni stroj ne bo požrl vsega.

»O, kar bo denarja ostalo, ga bomo spravili kar pri vas! Saj bomo kmalu spet prišli: še za štirikrat imamo vizum. Zvonka se moži in ji bo treba kupiti kaj takega, kar se pri nas ne dobi.«

Tedaj začutim, da je stari pregovor »Prijatelji naših prijateljev so tudi naši prijatelji« poraben le še za prevajanje v latinščino in je že zavoljo tega dobro, da je ne vržejo iz šol.

Žena mora zgubljeni čas dohiteti z važnimi opravili po vasi in jaz se velikodušno, a vse prej ko veselo lotim pomivanja. Grmada loncev, krožnikov, skodelic, kozarcev in pribora mi nevarno stopnjuje temperaturo, medtem ko najbolj mišičasti mojih fantov sedi pri klavirju ter se navdušeno tolče skozi Chopina; še na misel mu ne pride, da si želim eno samo stvar: dragoceni balzam tišine.

»Ni prav, da tako suho, kar neprijazno sprejemamo obiske,« se domisli sredi igranja in me osorno pogleda.

Pripravil sem si zelo vročo vodo, da se mi ne shladi, preden pridem s pomivanjem do konca — manjkalo je samo še te besede, hudiča!

»Zapri klavir, mladenič, in pojdi pomivat! Boš kmalu videl obiske! Neskončno ljubša od Chopina mi bo to uro muzika krožnikov in kozarcev v tvojih rokah, ki bo odmevala iz pomij!«

Prej sem bil divji sam, zdaj sva divja oba, zato pa prijatelji naših prijateljev nekje žarijo ob novem CANDYJU, ki bo osrečil vso družino ter ji služil s svojim voljnim, vztrajnim, koristnim, uspavajočim in krotkim tresenjem. Tako se vedno bolj uresničuje želja, izražena v pregovoru »Vsaka družina doma peri svoje umazano perilo!«

(*) Nepoklicani gost je hujši od Tatara.

Slava elektriki!

Po njeni zaslugi ne nadlegujemo več sosede Francke, zakaj tudi mi smo prišli do hladilnika. Ker pa se na svetu vse izravnava, sprejemamo zdaj vanj meso naše gibčne hišne prijateljice, ki se z bicikljem vozi kar sama ponj tja onkraj Frnetičev. Precej natanko poznamo torej njen jedilnik, in včasih dobimo tudi kak namig. Sodobna gospodinja namreč ne utegne več listati po debelih in bujno ilustriranih kuharskih knjigah, zakaj elektrika je vse življenje sunila v zadnjico in pognala v hitrejši tek. Jedi morajo biti hitro pripravljene in hitro pospravljene, nihče nima pri mizi obstanka (oziroma obsedka), dnevi nudijo preveč vsega, da bi človek miroval in dremal.

Ljudje imajo preveč vsega na doseg, da bi še hotel, mogel in smel kdo počivati. In vendar si jaz počitka ne dam vzeti, zavoljo česar sem pri prijateljih prišel na nelaskav glas, češ da bi lahko več zaslužil in zato manj godrnjal. Malo je že meni podobnih, in manjka mi družbe, v kateri ne bi bil primoran odgovarjati na večna vprašanja, po čem se »pri nas« menjavajo marke, dolarji, franki, funti, šilingi (in dinarji), koliko imam plače, kako honorira radio in zakaj si ne kupimo avta. Ko bi vprašanje po avtu izviralo vsaj iz ljubezni in sočutja do nas ter ne iz želje po brezplačnem ogledu Furlanije in Benetk! Manjka mi družbe, v kateri ne bi bil primoran poslušati samohvalo (»Mi verjameš, da sem si zadnjič s tukaj kupljenim dežnikom plačala pot sem in nazaj?«) ali ugotovitev, da je prihranke še najbolje nalagati v zlato.

Prečudno pa me je ganila prošnja, ki jo je davni prijatelj s kmetov, Jermol, izrekel v okornem pismu. V soboto pred Jernejevim, tako sem bil obveščen, bo ob petih zjutraj prispel v Trst fant, ker ima kupiti neki nadomestni del za motorno žago: naj ga počakam pri vlaku in naj mu bom v pomoč, ker ne zna jezika; prinesel mi bo žganja — »in še kaj se bo našlo«.

Vlak pripelje — z občutno zamudo, ki so je krivi Frnetiči — in jaz čakam fanta, ki ga ne poznam ne po obrazu ne po imenu. Z očmi švigam po množici kupcev iz dežele mladega socializma in iščem, kdo bi bil tisti fant. Stojim ko kip, visok, z naočniki — in vsakdo, ki gre mimo, lahko ve: »Ta pa nekoga čaka.« Za detektiva me, upam, nima nihče. Detektivi si služijo kruh drugače!

Sredi deročega potoka moških in žensk sem ko skala, a noben fant se ne zmeni zame. Ljudstvo odteče in se porazgubi, jaz pa se nasajen, ker sem zastoj vstal že ob štirih, še nekaj časa pozorno potikam okoli postaje ob misli, da sem fanta zgrešil in da mu bosta žganje ter tisto, kar »se je še našlo«, ves dan v napoto.

Tedaj zagledam na drugi strani ceste park. Toliko sem že slišal o tisti folklorni podružnici Balkana, da me kar požene pod kovanje: »Kaj pa, če je mladenič tam?« Ali ko se znajdem v parku, vidim nekaj, zavoljo česar na fanta dokončno pozabim oziroma si dopovem, da je ostal doma (in da je prav storil).

Niti ena rdeča lesena klop ni prazna, da bi se mogel človek uvesti. Moški, ženske in otroci zamolkle polti sedijo na njih ali čepijo okoli njih med zavoji, škatlami, kovčki, torbami. Mnogi so se komaj zbudili. Nepočesani in neprespani so, zehajo, kadijo, zajtrkujejo meso, pasteto, kruh in pijejo neznanokaj iz steklenic; diši po slivovki. Ženske se hodijo umivat in česat k vodometku (en sam curek se nebojgleno meče pol

metra visoko in pada), a med zmečkane, zamaščene papirje okoli klopi priletavajo golobi. Proti osmi uri se bo prebudila še tista deklica, ki zdaj trdno spi na klopi z glavo na materinih kolenih; prebudila se bo tudi njena mati, ki sedé spi rahlo nagnjena na desno ramo.

Noč je vsej tej množici minila v parku — zato so pa devize ostale nedotaknjene za tržaške trgovine. Ti vsakodnevni anonimni obiski iz krajev med Sotlo na zahodu in Železnimi vrati na vzhodu bodo zdaj odhrepneli proti obljubljeni deželi... ter se razgubili po ulicah.

Zvečer jih bo park spet poln; ta pesem nima konca.

A kaj bi Trst brez nje? Pljuča bi mu v brezvetrju poapnela in zlezel bi vase.

Tretje poglavje

1

Na vrh obešam napol suho perilo, ki smo ga morali prejšnji dan urno pobrati, da smo ga rešili pred nalivom. Hitim, zakaj tudi danes nebo na zahodu vedno bolj siví in vetrc od vzhoda pojenjava. Dasi smo v avgustu, je vreme že dolgo muhasto. Nekam preveč obletavajo luno tiste ameriške in ruske muhe, se mi zdi.

»Kje je mama?»

Vem, kaj tišči fantiča: rad bi petdeset lir za zvezek — in mame so radodarnейše.

»Šla je v Trst,« zarenčim. Z eno roko držim na vrvi srajco, drugo iztezam proti ščipalki, ki mi je padla v travo. Vse kipi v meni; nevihta bo, čutim.

»V Trst? Kdaj pa pride?»

»Kadar bo božja volja!»

»Mi daš petdeset lir, očka?»

Zalajam, da nimam drobiža, in fantič se poklapano zgubi. Perilo je končno obešeno — zdaj pa le pihljaj, vetrc od vzhoda!

Danes imam na skrbi kosilo. Sklenil sem skuhati slastno mineštro. Žena me je natanko poučila — in nič nisem v zadregi. Krompir, paradiznike, zeleno, petršilj in česen imamo doma, skočil bom samo po fižol in klobasice.

Vzhodnik je skoraj že zamrl, perilo se le še poredko zgane, siva stena od zahoda pa se vztrajno bliža.

»Fantje, če bi se imel uliti dež, poberite perilo! Jaz moram v trgovino.«

Hitim — in mislim na ženo, kako je v rdeči poletni obleki stekla zadnjo minuto na tramvaj (takrat je še mežikalo sonce). Zdaj jo bo pralo, da se bo kar kadilo, saj se vedno bolj temni. Popade me bes na tisto daljno svakinjo, teto Anči, ki je ravno za danes slovesno naznanila svoj prihod v Trst in prosila ženo, naj jo počaka pri avtobusu ter ji, ker sama ne zna jezika, dela družbo pri obhodu trgovin.

Kar sam si med ženskami natehtam fižol, vzamem izjemno sedem klobasic, ker bo danes en človek več na kosilu, se usmilim kilograma sliv, skočim še v mlekarno, da ne bodo fantje prepoželjivo gledali moj

kozarec, in ko fantiču še zvezek kupim, opazim, da zadnji ljudje urno zapuščajo ceste. Vsak hip se bo ulilo. Uboga moja žena doli v mestu (teti Anči pa kar malo privoščim...)!

Moj ugled pri fantih bi preveč trpel, če bi me videli, da sem se z gospodinjstvo mrežo vrnil moker. Zato dež počaka, da planem pod streho, potem pa nezadržno zašumi iz cunjastih oblakov.

»Pridni, da ste pospravili perilo! No, pa zluščimo še fižol, saj za drugo delo v tem mraku ni.«

»Mama bo mokra,« pravijo. »Pa je morala v Trst?«

»Morala je, ker je to željo izrazila teta Anči.«

Hej, kako pleska dež ob šipe!

»Pa od kdaj imamo mi toliko tet?« vpraša najmlajši.

Premlad je še, da bi mu razlagal teorijo in prakso socializma onkraj Frnetičev, zato rečem: »Po novi uredbi je ob petkih dovoljeno jesti meso, prav pa je, če verniki v zameno za to olajšavo opravimo kdaj kakšno dobro delo.«

»Torej bo mama en petek lahko jedla meso,« pripomni bistri deček.

»Lahko bi si vsak petek privoščila pečenko, zakaj vsak teden ima kak obisk na glavi,« pravim.

Nekdo odpre stanovanjska vrata, in za steklom v kuhinjskih se pokaže nekaj rdečega, pritisne na kljuko — in pred nami, ki pridno luščimo fižol, premočena obstane žena-mati. Zasmili se nam, a kar od-dahnemo se, da je prišla.

»Pa teta Anči?«

»Ni je bilo. Čakala sem jo pri treh avtobusih, celo uro sem stala tam — in potem sem šla.«

»To je pa vendar od sile!« vzkupim. »Zadnjič tisti moj fant, in danes teta Anči! Ta komedija se mora jenjati! Ali nas bo res že vsak tepec imel za osla?«

Preoblečena se žena podviza k štedilniku in začne kuhati mineštro. Jaz ji pomagam.

»Računala sem, da teta Anči prinese meso in da bom po mineštri naredila zrezke. Mineštra sama bo premalo; saj poznaš fante.«

Kako jih ne bi poznal! Kadar je dež, nimajo dna.

»Poglej, kupil sem slive. Naredimo cmoke! Bolj mi bodo teknila naši slivovi cmoki ko zrezki tete Anči.«

Privolila je; dva prijatelja enega srca sta nepremagljivo mesto. Tričetrt ure kasneje se cmoki že tresejo in prerivajo v kropu. Kar laglje je čakati, kadar se obeta kaj resnično dobrega. Končno naša gospodinja zakliče:

»Kosilo je na mizi!«

Najmlajšemu je treba to večkrat — in vsakič glasneje — ponoviti, preden se odtrga od novega zvezka, kamor je že začel pisati novo raz-pravo. Odkar je opustil poezijo ter popisal pasje pasme, gobe in domače ptice, mu gre le še šport po glavi. Zdaj je po judu odkril meni povsem nepoznano vrsto; s prve strani zvezka se blišči naslednji uvod:

»KARATE

For You

Uvod

To delo bo obsegalo 21 načinov v stilu karaté. To je pa zelo nevaren način obrambe, ker nasprotnika lahko ubiješ. Zato se s prijateljem previdno uči ta stil!

Pisatelj - prevajatelj«

Dež je prešel, na vso moč pritiska sonce. Po obedu bomo tisto perilo še enkrat obesili. Neutrjena zaradi neprihoda tete Anči ga bo žena do večera lahko še polikala. Jutri je namreč Jernejevo, naš farni praznik. Kako milo bodo spet pritrkavali zvonovi!

Ko daje žena najmanjšemu (»da bo prej zrasel«) še tretji dodatni cmok na krožnik, zapoje zvonec. Vsi se spogledamo.

Prišla je teta Anči ... oblita z žarom zmagooslavja.

»Končno sem vas vendarle našla! Ste pa tudi tako na skritem! — Veste, želeli smo videti kaj več sveta in je avtobus ubral daljšo pot. Po tem pa me je zadržal dež. No, da sem vas le našla!«

Vse naše delovne načrte za popoldne odpihne veter, saj je ko na dlani, da pojde žena (v drugi obleki) še enkrat v Trst — za vodnico po trgovinah.

Vročina se mi zviša na osemintrideset, a za v posteljo nisem.

2

Nisem šel v posteljo, pa tudi umazano posodo sem v mislih odrinil na kasnejši čas. Privoščil sem si uro oddiha: prepustil sem se predprazniškemu razpoloženju naše nadmestne vasi.

Neznani človek vneta slika z barvami na pločnik »Madonno delle lacrime di Siracusa«. Do večera bo gotov — in potem bodo kovanci padali na obličje jokajoče Madone. Marija s svojimi solzami služi umetniku kruh ... Od kod se je vzela ta človek? In kam pojde, ko bodo človeške stopinje in nov dež razmazali njegovo živobarvno sliko?

Po drugi strani ceste hiti gospod župnik. Zagleda me in vidim, da bi rad kaj spregovoril z mano, zato tvegam čez cesto jaz, ki sem mlajši.

»Kako se kaj imate, gospod? Kako družina? Tako malo vas je videti!«

»Skrivamo se ravno ne, silimo pa tudi nikamor. Takole gremo posredi. Obiske sprejemamo in jim ustrezamo. Ali k vam nič ne prihajajo?«

Župnik nenadoma živo pogleda mimo mene in zakliče:

»Se je fizič v Sežani res podražil, Štefuljka?«

Opazil je znane škrcicljaje pod Štefuljkiino pazduho in mi ne odgovori na vprašanje. Zaplete se v pogovor s Štefuljko, ki mene ne zanima.

Tedaj pripelje vsej vasi poznani Severin po sredi ceste rahlo navzdol dvokolesnik in na njem veliko zeleno okovano skrinjo in zraven še rjav, nabito poln kovček. Treba je vozič pridrževati, ali sloki Severin, ki gre (malce vinjen ko ponavadi) hitreje ko ponavadi, še utegne nekemu tehtno razložiti svojo pot, čeprav so zadnje besede trideset metrov bližje železniški postaji:

»An fenancar grie dol u Palermo. Usej adan buo mejn. Še ta drui naj be šli — usi u murje!«

Severin ve, zakaj jim je gorak: že prevečkrat mu je kakšen na postaji občutno zbil obljubljeni zaslužek ... dasi financarji kadijo najboljše tobak.

Župnik se je medtem poučil o novih cenah v Sežani in mi ljubeznivo ponudi roko v slovo.

Od frizerke frkne ženska, počesana, ko da bo jutri pri procesiji nesla veliko bandero. Hiti, a ne dolgo: sreča znanko, in njena jezika se tako zapleteta, da ne moreta več narazen.

Končno zagledam nekoga, ki se nikamor ne ozre in nikogar ne išče, temveč gre naprej ko človek, ki ima jasen in trden cilj. Ker mene čas ne priganja, ga skušam zadržati, on pa po nekaj besedah pogleda na uro in se opraviči:

»Skavti me čakajo v Marijanišču. Moram jih malo zdresirati za jutrišnjo procesijo. Slovenci smo majhen narod, zato moramo biti vedno v telovadnih hlačkah. To se pravi: če ne bomo migali, nas bodo veliki pozobali.«

Vzdigne roko k desnemu sencu in pokončen odhiti na urjenje. Njegove besede in zgled mi priskutijo pohajanje, ker sem pač Slovenec. Domislim se nepomite posode in čilo (ko v telovadnih hlačkah) krenem proti domu.

Kaj zagledam, ko sem že skoraj na cilju?

Vrabci se sklicujejo v nizkem soncu, zibljejo se na obsijanih slivovih vejicah in nesramno mežikajo proti naši rjavi gredi, ki smo jo te dni posejali z motovilcem. Drug za drugim se spuščajo nanjo in strastno brskajo. Najprej se tej velegostiji smejem, potem pa se vprašam: »Le zakaj sem se toliko mučil?« Planem tja — truma vrišče odleti in se užaljena potuhne v omeju, kjer si bo spet brusila kljune. Kaj morem več?

Posoda me pričaka tam, kjer sem jo pustil, in taka, kakršno sem odnesel z mize. Ker pa je pomivanje posode kljub vsemu temu še vedno prijetnejše kot opravljanje po uradih, je čez kako uro položaj čisto drugačen. In tedaj kot zmagovalec dneva gledam, kako sonce končno zahaja. Oh, bil je dolg dan!

Žena se vrne trudna in redkobesedna. V hipu doženem, da bi se dal znani pregovor o psu, ki laja, pa ne grize, spremeniti v naslednjo obliko: »Pes, ki ne laja, se grize.«

Požrte besede gredo človeku na jetra in mu povečajo žolč, zato se potrudim, da se ji odpre srce.

In odpre se ji!

»Oh, tale Anči ančasta! Hvala Bogu, da je šla! Kaj trgovin sva obredli! Čemu sploh prihajajo takšni ljudje v Trst? Mar mislijo, da se pri nas prodaja ptičje mleko? Zdaj ji ni všeč blago («Pri nas se dobi boljše!») zdaj jo razburi cena («Pri nas je ta stvar cenejša!»). Potem išče nekaj, o čemer se ji je verjetno sanjalo, da se dobi v Trstu. In tiplje in ogleduje — in se ti ne premakne. Prodajalci so nervozni in se spogledujejo — v meni kar gori od sramu! Anči pa se komaj zgane, nič se ji ne mudi — čemu, ko pa avtobus odpelje šele ob osmih! Hotela je, da bi bila z njo prav do odhoda. No tedaj me je pa minilo potrpljenje. "Žal mi je," sem rekla, "ali mene čaka doma družina, in jutri imamo praznik. Ne boste se zgubili — in tudi požrl vas ne bo nihče!"«

»Seveda je ne bo, saj ni več tako mlada,« pripomnim.

Nato je nekaj časa tišina — in medtem se vode pomirijo.

»Epidemija obiskov nam žre kri, treba jo bo kako ustaviti,« pravim. »Tako so se razpasli, da ni več ničemur podobno.«

»Le kako jih boš zaustavil? Saj imajo naši znanci isto pokoro, če ne še večjo. Mi vsaj prenočnikov nimamo. Slišati bi moral gospo Matučevo, kako benti, ko pere rjuhe, ki jih je gostom za tri noči pogrnila po tleh!«

»In če bi začeli graditi obrambni jez mi? Sklenimo dve stvari: prvič — nikogar ne pojdemo več nikamor čakati; drugič — nikogar

ne bomo več vodili po trgovinah. (*) Če kdo pade v hišo, naj pač v božjem imenu pade! Dobrodošel, posebno če je iz zahodnega sveta. Naj le pride, da si kaj potožimo in se vzajemno potolažimo — in srečno pot, krščanska duša! Nas je velika družina, pri nas je veliko dela, nikamor se ne moremo premakniti. Mi smo po pravici lahko električni! Odvečna kaplja na meji med dvema republikama...«

Žena me pogleda — in v njenih očeh berem, da soglaša z mano.

Boj novi epidemiji je napovedan! Bog daj srečo!

Četrto poglavje

1

Ni me pred cerkvijo, skrito nekje nad hišami Starega mesta, kamor se danes, prvega oktobra, od vseh strani stekajo učenci in učenke. Iz skušnje dvajsetih let pa natanko vem, kak zagorel, vesel in spočit živžav je tam. Prvikrat se je zgodilo, da nisem bil povabljen k začetni šolski maši. To ni dobro znamenje. Toda: ali bom kaj pomagal sebi in drugim, če obupujem? Bližnjega pa kljub drugi največji krščanski zapovedi nimam tako rad, da bi mu z razglašanjem svojih stisk nudil užitek. (»Mnogo sovražnikov imate,« mi je svareče rekla ženska na ulici, ko sem ji v nastavljen dlan položil kovanec in me je predirno pogledala v oči. Ali je to mogoče, sem se začudil, ko jaz nikogar ne morem sovražiti?)

V duhu gledam tisto mladino.

Iz obličja ji sije poletje s svojimi spomini. Vsi so nekam zrasli, in tega se zavedajo posebno ob naraščaju, ki se je ta dan prvič prikazal v svoji drobnosti, plašnosti in zadregi. Nenadno začne pisana družba zginjati navzdol po stopnicah — za utrjeno zelenje, za zidove. Klopi se napolnijo, in nemško ozračje cerkve prevzame vse s svojo mirno, častitljivo tišino. Le velika svetloba z morja, od Miramara polje skozi zadnja okna in mirno počiva nad glavami, med stenami, na oltarju...

Ne vzdržim doma, ker moja molčečnost ko senca pada na vse strani. (Življenje, včasih si kakor žaga čez žeblje!) Na gmajni srečam dve stari vdovi z bedno pokojnino, ki si delata družbo pri nabiranju borovih storžev. Premagam skušnjava konkurence: še vedno nisem čisto obupal nad Mišigojem. In končno: kaj če ni med tistimi dvesto tisoč postavami, ki urejajo življenje v naši republiki, tudi takšna, ki nedržavljanu prepoveduje pobirati borove storže?

Ali ko mi voda polagoma seže do vrata, posije sonce v precej nenavadni obliki: namreč v podobi šolskega sluge Mišigoja.

Iz vodne gladine je zrasel otoček — zame!

»Ta višja gospoda zmeraj zadnja k mizi pride!« vzkliknem. »Se bom eno leto prejahal na konju!«

(*) Pokazalo se bo, da se kristjanu ni moč držati trdnega sklepa, ako je bližnjemu v škodo.

Pridem, ko ima šola prvi teden za sabo in so moji kolegi skoraj že trudni. Profesor risanja je dal razobesiti po učilnicah prve umotvore svojih učencev: »papirje,« bi dejal človek utrjene pameti, »na katerih so poskušali barve in vsakovrstne čopiče«.

Začnem obravnavati ljudskega pisatelja Jurčiča: način njegovega ustvarjanja. Da bi bil nazornejši, povem, kako sem, zbirajoč gradivo za novelo iz ciganskega življenja, plesal z boso ciganico Ančko Afroditine lepote v gostilni svojega rodnega Črnomlja — nekaj let prej kot je postal »Mala Moskva« (in se je vanj naselila stanovanjska stiska).

Svetloba spominov je v mojih očeh, svetloba radovednosti v očeh mladine, ki sem ji nenadoma bolj zanimiv ko sam Jurčič. Ali učni program je učni program: treba se ga je držati...

Vse bi šlo dobro, naravnost imenitno dalje, toda v tem primeru bi se človek lahko prevzel in se požvižgal na Milost.

Vračam se ko zmagovit častnik z bojišča; čisto sem pozabil, da me v zaledju hromi partizanstvo!

Zagledam namreč znani svetlomodri avto z belo evidenčno tablico: LJ — rdeča zvezdica — tri številke — črtica — dve številki. Stoji ko pribit pod kostanjem deset metrov dalje od hiše.

Ali se bomo res morali preseliti kam Bogu za hrbet?

Plitvo dihaajoč stopim noter — in že me sorodnik iz Ljubljane hrupno pozdravi:

»Oh, kako je to lepo, da smo tako blizu — da se lahko tolikokrat vidimo!«

Ko bi bilo od mene odvisno, bi se pač veliko poredkeje! si mislim.

»Ker že ti ne prideš nič gor, pridemo pa mi dol, madonca, a ne?«

Kje pa je zapisano, da je treba sploh kam hoditi? se vprašam.

Tedaj vidim, da sedita za mizo neznanec in neznanka ter me gledata.

»Oh, oprosti,« pravi sorodnik, »to je pa moj prijatelj Podskominar in njegova bodoča žena. Saj veš,« se smeje, »jaz dam avto, onadva bencin — «

»Mi pa kosilo!« buši iz mene, a tako divje iskreno, da se vsi zasmejemo in — žal! — nihče nič hudega ne misli.

»Turističnega vodstva, upam, ne boste potrebovali, saj ti že dobro poznaš Trst,« krotko pripomnim čez čas — v strahu za neomajnost nekega sklepa.(*)

»Prav bi že prišlo,« se glasi krotki odgovor. In krotke oči skominarja, Podskominarja in bodoče Podskominarice se zasujejo proti ženi, ki se v skrbi za svojo gospodinjsko čast vsa zadihana suče okoli kuhe.

Ker ne voziš, če ne mažeš — ali bolje: ker moraš teči, če si naman — pohiti sorodnik ven in prinese iz avta polno steklenico (vseeno česa), s čimer usodno podminira tisti moj in ženin sklep...

2

Predpust v zgodnjem marcu, ko ob koncu dneva v mraku oblačne zdravamarije po vrtovih zaživijo tihi zlatordeči ognji. Posebno gosti so popoldnevi: zvonec nenehno poje, nenavadni obiskovalci si kar kljuko

(*) Gl. III. pogl., 2!

podajajo. Male maskare molče strmijo vame in drgnejo palec ob kazalec, kar pomeni: »Dajte kak drobiž!« Skrbno in izvirno so našemljene. Trudim se, da bi katero spoznal, a le redko zadenem. Ob zavesti, da moram biti kot pripadnik manjšine večno v formi, rad vprašam: »Znaš slovensko?« Če maskara pokima, dobi kaj več; ako me gleda mutasto, ji ne zamerim. Ali ni njena pravica, da za vsako ceno varuje svojo nespoznavnost?

»Naj imajo veselje, še prehitro bodo minila ta leta. Naj imajo lep spomin name. Učiteljice bodo jutri (in sploh te dni) že malo potrpele!«

In v smehu iščem še zadnji drobiž.

Upokojena ravnateljica Gloriosijeva nad nami maskar živih ne more videti. Naravnost alergična je nanje! Ni je bolj tragikomične podobe, kot je užaljena maskara, ki se nadrti spušča po stopnicah in še vedno nekaj bevska nad njo.

... Za kosilo se kuha svinjski rep v fižolu. Ni treba stati zraven, in ko dvakrat nakratko pozvoni (tako smo dogovorjeni s poštarjem), pogledam na uro in se mi zdi nekam zgodaj zanj.

In vendar je on! Podpišem se in zabeležim še čas, poštar jadrno odide, sam pa strmim v ekspresno pismo z mnogimi žigi in velikimi znamkami. Nato ga odprem.

»Trije pridejo!«

Hodim po hiši ko ujeta žival. Prilijem fižolu vode in čakam, da se vrne družica mojega življenja... tista, ki je včeraj na laskavo pripombo »Gospa, vi ste pa že zelo zarjaveli!« odgovorila jedrnato: »Seveda, ko sem tri ure čakala Ljubljancane pri morju.«

Trije pridejo, počakam naj jih pri Ribarnici med enajsto in dvanajsto. Čas je, brz dol! Ponovno prilijem fižolu (svinjski rep se je že močno napel), napišem nekaj ženi na listek in odhitim. No, danes se bom pa jaz vrnil zagorel iz Trsta, zakaj marčno sonce pripeka skozi čisti zrak, da je veselje. Popoldan mi sicer pojde, kup zvezkov bo ostal nepopravljen (dasi prostodušno izjavljam: ne bo mi dolgčas po njih), a zato lahko rečem, da bom pred temi tremi jutri imel mir.

... Nedelja. S prijatelji smo se domenili, da pojdemo po kosilu malo na zrak. Narava se prebuja in kliče.

Pripravljen sem, žena se pa kar ne more odtrgati: pri mizi sedi ob najmanjšem, ki je brez moči ob nalogi iz geometrije. Stvar ne gre nikamor. Žena je preponosna, da bi me poklicala na pomoč, jaz pa tudi nisem častitljiv. Kaj vse sem že znal — in pozabil!

Stopim iz hiše, da pogledam, ali prijatelji že gredo. Menda se ne bodo ustrašili vremena? Dež pada name (sladki marčni dež...), jaz pa gledam jasnino, ki se bliža.

Prijatelji prihajajo — po očeh vidim, da niso navdušeni za daljšo pot, voljni pa so pristati na pameten kompromis.

Onadva pri mizi se dalje mučita: njena potrpežljivost in njegova pokorščina sta ganljivi. Prijatelji čakajo stojé, jaz tudi, a zunaj dežuje. Kar naj! Bolj ko zdaj dežuje, prijetneje bo potem narava dišala v soncu.

Zvonec!

Truma ljudi pred vrati: oče, mati, trije otroci.

»Kar noter, Ljubljancani: ne boste menda na dežju stali!«

Kakor je dnevna soba prostorna, zdaj je polna.

»Ne strašite se nas,« žareče pravi tista mati, »samo na skok smo prišli, samo nekaj denarja bi radi spravili pri vas. Smo že vse nakupili. Tudi nam se mudi domov, tudi naši otroci imajo še delo za jutri.«

Naš najmanjši je ko kupček nesreče. Žena simulirano dobre volje pove, s čim se ubada.

»O,« zagostoli obiskovalka, »mogoče bi pa naš Pavel kaj pomagal! — Pavel, izkaži se!«

Oče skromno dostavi: »Matematika ga veseli. Pravijo, da je najboljši matematik med študenti v Sloveniji.«

Pavel se krotko usede in potihlo prebere nalogo v knjigi.

(»Če narišemo iz točke na osnovnici enakokrakega trikotnika pravokotnici na kraka, je ta vsota stalna in enaka višini na krak.«)

Trepečem, ali bo fant kos tej nalogi. Nekam boječ se mi zdi... kakor Slovenija! V kakšni zadregi bo, če bo moral vpričo toliko ljudi povesiti roke!

Toda Pavel sedi, molči, premišljuje (mi se iz obzirnosti pogovarjamo tiše), nato začne risati, pisati... in razreši! Z nasmehom nas krotko pogleda skozi naočnike.

Slovenija se je izkazala! Vsi se oddahnemo. In zunaj tisti trenutek posije sonce.

Avto na cesti je še vedno prižgan; ko sta oče in mati pustila v našem varstvu rdečkasto kuverto polno različnih tujih bankovcev in nekaj popila, se petorica odpelje proti Ljubljani. Mahamo jim v iskrenem predsprehodnem razpoloženju in čutimo: takšnih desetminutnih obiskov je še Bog vesel.

3

Nič na tem svetu ni stalno: spreminjajo se stvari in tudi njih oblike.

Če sem nekoč omenil, da bi po zaslugi obiskov na našem domu »lahko odprli tobakarno in žganjarno«, (*) potem danes razglašam, da smo po sili razmer uresničili banko. Ni prijavljena oblastem, torej ne plačujemo davkov; ne nudi obresti in ne prinaša dobička, zato ne iščemo novih vlagateljev, a da bi koga zavračali, nam ne da srce.

Kdor varuje takšen tuj denar, mora imeti močno voljo. Hitro se znebi vseh zaupnih prijateljev, če je nima... dasi po drugi strani jamči, da so takšne vloge vselej na razpolago: tudi ob sobotah in nedeljah, tudi v dnevih stavke, tudi v zgodnjih jutranjih in večernih urah, tudi v času opoldanskega oddiha, ko je naša klientela pravzaprav najživahnejša.

Čeprav je nekdo ogorčeno nazval denar »hudičevo govno«, je odveč dokazovanje, da je to govno na svetu vsakomur nenehno potrebno. (Izvetki so puščavniki: a jaz ne poznam nobenega.) Ne sme ga biti preveč, zakaj takrat se res Satan usede nanj. Navadno ga je seveda premalo. Ali bolje rečeno: zmanjka ga za nekaj časa. Sapa se tedaj človeku razredči, toda angel je blizu (ali je Satan?) in šepne:

(*) Gl. I. pogl., 21

»Kaj po tista rdečkasta kuverta v predalu? Pa tista bela? Pa sinja?«
Isti šepet slišiva midva bankirja, kadar ni pri roki potrebnega drobiža.

In hranilnične kuverte se spreminjajo v posojilnične...

Vlagatelj sedi sam za mizo in čaka na svoj denar; pred sabo ima nalit kozarec, a preživčen je, da bi pil. Mudi se mu nakupovat.

Midva se v drugi sobi trudiva zbrati skupaj njegov denar, kot je popisan na kuverti. Šest različnih valut, bankovci različne vrednosti. Ne ujema se za zlodeja! Kaj zdaj? Pregledava ostale kuverte: ni pomoči. Priložiti svoj denar in reči, da smo dvajset dolarjev že mi izmenjali — to ni mogoče, ker smo s svojim denarjem (z lirami) na suhem. Danes je že šestindvajsetega!

»Skočim k sosedi Francki in si sposodim,« šepne žena.

Vrnem se delat družbo vlagatelju iz Ljubljane — s tihim sklepom, da bom takšnemu bankirstvu naredil konec. Mar ni že sicer dovolj drugih skušnjav na svetu?

...Končno je v naši hiši gibčni, zgovorni župnik tiste fare, mašnik tiste cerkve, v kateri sem bil krščen in katere zamolkli zvonovi mi že petindvajset let brnijo samo v spominih.

»Poglej, to je vino iz Dobliške gore... tole je iz Stražnega vrha... to steklenico mi je dal zate Simonič z Vranjega hriba... to žganje je iz črešenj Jerneje vasi, rože so bile namočene v njem...«

»Ali kovček nima dna?« rečem, a mi ni do smeha. Neke druge solze silijo proti očem.

»In tole je prosena kaša, za katero si pisal. Na, in to je krača, stara dve leti, prekajena v dimu in spravljena v zrnju. Pošilja ti jo Gržinov Jaka s Pake in te pozdravlja. Vsi te pozdravljajo, vsi!«

Potem se gledava in se smehljava.

On ve vse o domači fari in ne ve, s čim bi začel. Jaz bi rad vedel vse in ne vem, kaj naj najprej vprašam. Jaz vem vse, kar njega zanima. Govoriti o živih ali o mrtvih? O starih ali o novih? O tem, kje vse sva tega četrto stoletja že bila in kaj vse sva spoznala? O tem, kar je, ali o tistem, kar verjetno bo?

»Tisoč petsto parov sem poročil po vojni.«

»To pomeni tisoč petsto gostij,« se nasmejem, ker poznam gostoljubnost svojih nekdanih sofaranov.

»Lahko si misliš, da je bilo tudi krstov veliko. In seveda tudi pogrebov.«

»Vse pride in préide,« pripomnim. Sledi kratka tišina. Župnik vzklikne:

»Zmeraj enak si. Jaz sem že ob vse lase, glej!«

Tedaj se oglasi žena: »Ali lahko naročimo pri tebi nekaj maš?«

Dobliška gora, Stražni vrh, Vranji hrib, Jerneja vas, Paka: vse tako blizu, in vendar neznansko daleč...

»Prišel bom kdaj poleti... takole zvečer... in bomo govorili vso noč!«

»Pridi,« ga prosim, »ležali bomo na gmajni in se pogovarjali do ranega jutra!«

Vzdigne prazni kovček in se že poslavlja. Romarje bo, pravi, dohitel v mestu. Ni šel namreč na Vejno, v velikansko moderno cerkev, ki se razkazuje z obale pri Proseku. Potolažim ga, da jo bo lahko videl iz tramvaja, ko se bo peljal v Trst.

Ravnokar sem, kot mi je bilo naročeno, pokaral najmlajšega. Bil je med tistimi zlikovci, ki so na marijaniškem vrtu iz kurjega gnezda v grmu ukradli trinajst jajc in si jih skuhali. Ko pa so bili sredi gostije zasačeni, so se razbežali; ostalo je eno samo jajce, in použil ga je ekonom.

»Sramuj se!« To sta bili zadnji besedi, ki sem ju še zmoget, preden sem se obrnil, da se predam nezadržnemu smehu.

Žena, ki je bila priča moji pridigi, se je — domenjena s prijateljico — odpravljala v Trst. Če drži, kar je ugotovila in zapisala neka specialistka — da bi od energije, ki jo gospodinja vloži en dan v hišna opravila, mogle goreti vse luči tolikšnega mesta, kot je Viterbo — utegne v kakem viterbskem predmestju danes zmanjkati tok. A nisem godrnjal, saj če sta dva prijatelja ko utrjeno mesto, sta dve prijateljici ko leteča trdnjava.

Sicer pa ni straha, da bi kak Viterbo ostal v temi! Mar ni bilo to jutro zaradi ene same bolhe pri nas vse narobe? Rjuhe, blazine, odeje eno čez drugo; čuti je bilo iztepavanje na soncu, vrvež in živčnost — in razburjen dialog med nama:

»Iz kina jo je prinesel!«

»Ali pa iz cerkve!«

Naj se je pritihotapila bolha iz posvetnega ali iz posvečenega kraja, bila je nazadnje ujeta in likvidirana. Prinašalec, *corpus delicti* in razsodnica so me torej nehali vznemirjati in sam sem užival tišino po viharju.

Kako pomirljivo bo zdaj brati črtice književnika Siliča, ki so mu kritiki svetovali, naj ostane rajši pri verzih (kakor so mu ob pesmih napovedovali več uspeha v prozi)! Odprl sem tanko knjigo, začel brati in čakati napetega dejanja oziroma sočnega prizora.

Nihče ne zahteva, naj Silič piše »literarne nebotičnike«, ne bi mu pa škodilo, če bi kdaj dobil v roke publikacije, kot so SATANIK, KILLER, DIABOLIK, GENIUS in MESSALINA: mogoče bi se malce približal okusu današnjih bralcev. Napetost in sočnost mi namreč nista prišla izpod Siličevega peresa, ampak od zvonca. Kriva je bila naša slabokrvna zamejska literatura, da se nisem potajil!

Preko železnih vrat ograje sta gledala vame dva zagorela obraza: višji moški me je črnolas in temnook radovedno prebadał, nižji se je malce zvezano smehljal. Napel sem ustnice in zajel sapo, da vrnem srcu normalni utrip. Ko mi je to nekoliko uspelo, sem jima stopil naproti in odprl.

»Upam, da me ne prihajata aretirat,« sem se nasmehnil, in spet se mi je vrnila moč, napetosti ni bilo več.

»Tega obiska najbrž nisi pričakoval,« je rekel višji.

»Toliko skušenj imam že za sabo, da se več ničemur ne čudim.«

Bili smo si prijatelji v davnih letih vaške šole... toda kaj vse je ležalo, moj Bog, med onimi leti in tem dnevom!

»Kaj naj denem na mizo?«

»O, nič! Glej, tu je liter cvička!«

Iz aktovke je postavil na sredo med nas steklenico rdečega vina. Jaz sem prinesel kruha in orehov. »Da bo tako, kakor je bilo nekoč po naših zidanicah,« sem pripomnil.

»Kakor je še zmeraj! Da prideš kaj gor, bi videl.«

S temi zadnjimi besedami se je začel naš dialog. V molku iz zadrege sem se ozrl skozi okno; na koncu gred, pred omejkom, je burjica v soncu neutrudno prelistavala žornalin, ki je ostal od zadnjega kurjenja nesežgan.

»Te res nič ne vleče, da bi prišel kdaj pogledat v domači kraj?«

Za hip sem zamižal, ker me je nekaj hotelo zapeči v očeh.

»Po kaj naj hodim?« sem odgovoril. »Kar sem imel najdražjih, so že vsi mrtvi. Čemur sem bil gospodar, je že davno last drugih. Drevesa, ki sem jih jaz zasadil in cepil, počasi hiraajo. Kjer sem jaz sanjal, da sezidam novo hišo, si jo je sezidal drug.«

Niso bile trezne te besede, in takoj mi jih je bilo žal. Kakor plezalec na gorski steni ne sme gledati nazaj, da se mu ne zvrta v glavi, ampak samo naprej, proti vrhu, tako se tudi jaz ne smem vdajati spominom, če naj v sedanjih težavah ne zgubim poguma in ne zapravim doseženih zmag. Le naprej! Le naprej!

»Ni treba, da bi se ti tožilo po tistem kamenju in samoti. Kaj bi pa počel tam? Si že pozabil na revščino, na suše, na strah pred nevihtami, tatovi in kačami? Še dobro, da se je kdo hotel naseliti na tistem bregu, drugače bi vse zaraslo trnje.«

»Prav imaš, Apa. Samo ko bi moje srce maralo in moglo biti pametno. Zmeraj si išče kako špranjo skozi oklep realnosti, da bi zadihalo. — Kako živim sicer, za vaju pač ne bo skrivnost.«

Obiskovalca sta se rahlo spogledala in se mi nasmehnila.

»Kako bo letos prvega oktobra?« je resno vprašal nižji.

»Drugi teden bom po ravnateljstvih spet raznosil prošnje. Nastavil bom pasti — v upanju, da kaj ujamem. Doslej je bilo še vsakič kaj.«

Nižji, očitno bolj razgledan, je enako resno, že kar trpko pripomnil: »Divjačine je zmeraj manj.«

»Zato sem pa tudi jaz vedno skromnejši. Če ne pride kaj vmes, upam, da mi zlepa ali zgrda le dozori kakšna pokojnina. Tedaj se kam zavlečem, v kakšen topel kot, kamor diha morje. V vikend seveda ne!«

Nenadno me je prešinila misel: ta dva ne smeta imeti vtisa, da sem načet ali celo zlomljen. Kdor stopi na svojo bolečino, stoji višje. Mirno sem pristavil:

»Za mnogimi pogrebi sem že šel, za mnogimi venci. Ne bojim se življenja! Dorasel sem na strani večine, kot zrel človek pa že četrto stoletja zavestno živim na strani manjšine. Priznam: rastem ob robu grede, zmeraj me nekaj skrbi. Gledati moram, kam bom skočil, ko se mi spodmaknejo tla. Zato se smem le počasi starati, ohranjati moram prožnost.«

Raven cvička v steklenici je bila (največ po moji zaslugi) zmeraj nižja.

»Poglejta, v tej sobi, kjer zdaj sedita vidva, je sedelo že toliko drugih obiskovalcev — od vas in iz tujine — da bi jih zlepa kakšna notranja uprava ne mogla imeti vseh zapisanih. Tukaj se je govorilo že toliko protidržavnega, da bi se zagatil ves sodni aparat, ko bi ne bili ena duša. A nobene vlade nismo vrgli, nobene države omajali. Lažali smo ko pes na luno. V tej sobi se je utelesila svoboda, demokracija z veliko začetnico.«

»Vrata in okna so bila pač zmeraj zaprta.«

V svojem ognju sem preslišal Apovo pripombo. Nisem še povedal vsega.

»Sedeli pa so tukaj tudi ljudje, ki so nas žalili s svojim nezanimanjem za naš položaj. In tem sem gorak! Ranila me je njih samohvala: kje vse so že bili; kam nameravajo zdaj; kaj so videli in doživeli; koliko so dali za to ali za ono; katerega znanega in vplivnega človeka so srečali; koliko so zaslužili tu, tam, s tem, z onim; kakšne uspehe so že dosegli; kaj snujejo zdaj; kaj si obetajo.«

Senca so mi gorela, ko sem obujal te spomine; a še vedno nisem bil pri koncu.

»Zaman upaš, da bo imel tak obiskovalec besedo zate: ki nisi ne ptič ne miš; ki ti oblast daje čutiti, da si ji v nadlego; ki si povsod človek druge kategorije; ki rajši potrpiš, kakor da bi med Poncijem in Pilatom iskal potni list; ki te ob bližanju vsakega oktobra bolj skeli želo zvezanosti v srcu. Važne so mu izložbe, trgovine, blago, jed, pijača, spominki (in še kak izlet za povrh), ti pa mu nisi važen. Važen je sam sebi, ta gospod človek na zasluženem poletnem oddihu.«

Kakor se mi je cviček ob prvem požirku zdel nekam neboljen, ker sem vaju pijače izpod gorkejšega sonca, sem zdaj, ko je bila steklenica prazna, potihlo občudoval Gadovo peč. Gotovo se mi je spet svetilo čelo, po vsej verjetnosti sem si oblizoval ustnice in si tupatam malo pomolzel nos: po pričevanju nekaterih so namreč to znamenja moje rahle vinjenosti. Spričo takega svojega stanja sem si za konec dovolil naslednje (drzne?) besede:

»Ne zamerita, da izrečem še eno misel: obiskovalci, ki prihajajo iz ljubezni do nas, ne do sebe, so takorekoč bele vrane. Tudi vidva sta po mojem prišla službeno ali nekaj takega. Vendar me ni strah tega, kar pride po vajinem obisku k mojemu imenu novega. Notranja uprava ima nevarnejše ptiče, ki jih je treba nadzirati, kakor pa sem jaz. Ptiče s skritim kljunom in skritimi kremplji.«

Ločili smo se nekako mežikajoče, kakor oslabljeni od čiste luči z daljnega obzorja.

Epilog

Spet se jesen počasi useda v našo deželo. Vsi dečki in deklice so na kolesih in dirjajo po stranskih cestah z mnogimi ovinki: teko zadnji dnevi počitnic, ko zrak diši po sadežih. Starši se kar križajo od nestrpnosti, da bi se že začela šola. O zdravamariji v Grahonjevem vrtu popivkava skovir, in naš sosed z razpršilcem zaliva od suše izmučene astre.

Val obiskov se bo počasi spet polegel — in vse bo pokrila pozaba ko velik bel prt. Mogoče, prijatelji, čutite isto ko jaz, le da molčite. Jaz pa slišim, kako govori moje srce:

»Pečina te gmajne, ena med tisoči sredi orumenelih trav, ves dan te je grelo sonce — in zdaj greješ mene, ko je sonce zatonilo v bledem zlatu in se od zahoda bližajo vztrajni oblaki septembra.

Naslonil sem se nate, dobrotna pečina, in me greješ v tišini predvečera, ko gledam tiste oblake in čakam, da se oglasijo črički.«

KONEC

Državnozbornske in deželne volitve na Goriškem in Tržaškem

DRŽAVNOZBORSKE

Letos smo goriški in tržaški demokratični Slovenci zopet šli na volišče in prešteli naše glasove, ki predstavljajo našo politično moč in veljavnost.

V nedeljo, 19. maja so bile državnozbornske volitve, katerih so se tržaški slovenski demokrati v okviru Slovenske skupnosti udeležili s svojo lastno listo kandidatov za poslansko zbornico in ne tudi za senat. Kandidati so bili: prof. Janko Jež, inž. Milan Sosič, dr. Milan Starc in Josip Terčon.

Slovenska skupnost je vabila vse Slovence ne glede na njihovo politično prepričanje, naj glasujejo za predstavljene kandidate in naslednje programske točke:

- da potrdimo upravičeno načelo po katerem bi morala imeti slovenska manjšina v Italiji prav tako ustavno zagotovljeno pravico do lastnega zastopstva v parlamentu, kakor ga ima francoska manjšina v dolini Aosta;

- da ohranimo svoj slovenski volilni znak;

- da potrdimo načelo o lastnem narodnem zastopstvu in političnem predstavištvu;

- da ohranimo neokrnjeno lastno politično sredstvo za doseg narodnih in drugih pravic;

- da potrdimo načelo proti vključevanju v neslovenske stranke;

- da si ohranimo edino sredstvo ter odprta vrata za doseg pravic beneških, rezijanskih in kanalskih Slovencev.

Slovenska levica, ki se je osnovala pozimi 1968 in je 11. marca podala svojo načelno in programsko izjavo, je podprla kandidate Slovenske skupnosti

s sledečo izpovedjo: »Tehnični razlogi ne dopuščajo "Slovenski levici", da bi nastopila na parlamentarnih volitvah. Nikakor pa se "Slovenska levica" ne namerava odreči zahtevi po manjšinskem predstavniku v parlamentu ne glede na številčno moč manjšine, zato bo podprla Slovensko skupnost, ki bo na teh volitvah vztrajala pri tej zahtevi.«

Goriški demokrati v okviru Slovenske demokratske zveze pa nismo šli na volitve s svojo listo in svojimi kandidati, ker smo podprli kandidate Krščanske demokracije.

Izid volitev je bil sledeči: Lista Slovenske skupnosti na Tržaškem je prejela 6.141 veljavnih glasov. Premalo, da bi dosegla poslansko mesto.

Na listi Krščanske demokracije v okrožju Gorica-Videm-Belluno pa je bil izvoljen za poslanca Dino Marocco, kateremu smo dali preferenčni glas tudi goriški slovenski demokrati. Kandidat za senat, inž. Vallauri pa ni uspel. Na njegovo izvolitev ni računala niti sama Krščanska demokracija, to pa zaradi nekih določil volilnega zakona, ki so možnost njegove izvolitve zelo omejevale.

DEŽELNE

Za deželne volitve sta se tržaška Slovenska skupnost in goriška Slovenska demokratska zveza sporazumeli za skupen nastop z znakom lipove vejice in besedilom SLOVENSKA SKUPNOST - UNIONE SLOVENA.

Goriški in tržaški slovenski demokrati smo z istim skupaj nastopili že na deželnih volitvah 1964, toda letos je tak skupni nastop narekovalo novo določilo deželnega volilnega zakona, ki predpisuje obveznost nastopa liste z enakim znakom vsaj v dveh volilnih

okrožjih in dosego vsaj skupnih 5.000 glasov, da pride lista lahko v poštev za dosego kakega mesta v deželnem svetu z ostanki v regionalnem okrožju.

Dogovor med tržaško Slovensko skupnostjo in goriško Slovensko demokratsko zvezo sloni na delitvi mandatne dobe po sledečem kriteriju: doba tržaškega deželnega svetovalca bo trajala tri leta, goriškega pa dve leti.

Na tržaški listi je bilo 15 kandidatov, in sicer: 1. dr. Drago Štoka, pravnik, 2. Ubald Vrabec, glasbenik, 3. dr. Avgust Sfiligoj, odvetnik, 4. dr. Janko Jež, profesor, 5. Vekoslav Španger, upokojenec, 6. Alojz Debelis, kmetovalec, Zorko Jurjevič, delavec, 8. Ema Kerševan, uradnica, 9. Ivo Kralj, kmetovalec, 10. Milan Sosič, inženir, 11. Edi Bernhard, delavec, 12. Milan Starc, zdravnik, 13. Mario Zahar, delavec, 14. Savina Remec, uradnica, 15. Dušan Černe, časnikar.

Tržačani so razglasili: »Boj za slovenske pravice se mora nadaljevati. Slovensko zastopstvo, ki ga bomo tudi letos izvolili, če bomo enotni in zavedni, se bo moralo zavzemati še za sledeče programske točke:

- pravica do primerne zastopstva v javnoupornih organih in komisijah zlasti v tistih, kjer bodo na vrsti zadeve, ki se tičejo Slovencev;

- pravica do uporabe slovenščine in do sorazmerne namestitve Slovencev v javnih upravah na vseh področjih, kjer prebivajo Slovenci;

- slovenske strokovne šole in tečaji vseh vrst in stopenj;

- zaščita slovenskega narodnostnega ozemlja pred razlaščenjem in zaščita krajev pred načrtnim in umetnim spreminjanjem njegove etnične sestave;

- pravica do uradnega priznanja nazivov krajev ter do namestitve dvojezičnih napisov pred kraji, kjer prebivajo Slovenci;

- pravica, da bodo slovenske kulturne, vzgojne, športne in dobrodelne ustanove ter organizacije dobivale povečane prispevke in lahko uporabljale javne naprave;

- okrepitev dejavnosti slovenskih denarnih zavodov in pravica Tržaški kreditni banki, da posluje s tujino;

- Slovenskemu gledališču naj se prizna status javnopravne ustanove in naj se mu zagotovijo stalne dotacije;

- dokler ne bo spremenjen deželni statut, kolikor je do Slovencev krivičen, naj deželni svet in deželna uprava dejansko dajeta Slovincem tisto, kar nam gre, brez nevarnosti za rimsko vladno izpodbijanje.«

SLOVENSKA LEVICA

Na tržaški listi je Slovenska levica imela štiri kandidate. Ti so bili: Ubald Vrabec, Vekoslav Španger, Ema Kerševan in Savina Remec.

Ta svoj nastop je Slovenska levica opravičila z ugotovitvijo, ki jo je razglasila, da je spoznala, »da prinaša sodelovanje Slovencev v italijanskih strankah danes več škode kakor pa koristi.« Zaradi tega »se je odločila, da gre na deželne volitve v koaliciji s Slovensko skupnostjo.«

Pripomnila pa je: »Slovenska levica se zaveda, da je Slovenska skupnost ideološko zelo raznolika in da ni v glavnem ne laično ne socialistično usmerjena.«

Povedala je tudi, da »bo na podlagi sporazuma o koaliciji, agitirala za svoje kandidate.«

GORIŠKI KANDIDATI IN PROGRAM

Na goriški listi, ki je, kakor že povedano, imela znak lipove vejice z napisom »Slovenska skupnost - Unione slovena«, je bilo sedem kandidatov, kolikor jih je zakon dovolil, in sicer: 1. dr. Avgust Sfiligoj, odvetnik, 2. Albin Šuligoj, učitelj, 3. dr. Drago Štoka, pravnik, 4. Oskar Prinčič, trgovec v Tržiču, 5. Stanislav Klanjšček, župan v Števerjanu, 6. dr. Ivan Černic, profesor, 7. Alojzij Peršolja, delavec.

Razglas »Slovenskim volivcem in volivkam na Goriškem« s pozivom naj glasujejo za listo z znakom lipove vejice, pravi: »Nenehno se že več kot dvajset let borimo za pravice in koristi Slovencev v Italiji — je rečeno v raz-

glasu — medtem ko so razni komunisti in socialisti šli v italijanske stranke. Z dobro voljo smo dosegli marsikaj.«

Sledi dolga vrsta teh pridobitev in ugotovitev, da je »Slovenska demokratska zveza v Gorici edina slovenska politična organizacija na Goriškem, ki se bori za priznanje in spoštovanje vseh pravic in koristi slovenskega ljudstva.«

»Borimo se še naprej — je rečeno v razglasu:

1. za enakopravnost slovenskega jezika v javnih uradih;

2. za razpis natečajev za stalež profesorjev na slovenskih šolah;

3. za ustanovitev šolskega nadzorništva in didaktičnih ravnateljstev za slovenske šole;

4. za nujno otvoritev strokovne šole trgovske smeri v Gorici, ki naj sprejme lepo število naših dijakov in zaposli tudi lepo število slovenskih profesorjev;

5. za ustanovitev posebnih poletnih in zimskih kolonij za slovensko šolsko mladino;

6. za boljšo opremo, obnovo in zgraditev novih sedežev za otroške vrtce, osnovne in srednje šole, tako da bodo odgovarjali potrebam slovenskih šolarjev in dijakov;

7. za spoštovanje krajevnih in kulturnih posebnosti na ozemlju, kjer prebiva slovensko ljudstvo, vključno krajevno poimenovanje v slovenskem jeziku;

8. za ustanovitev stolice za slovenski jezik in slovstvo na tržaški univerzi;

9. za končno odobritev zakona za kazensko preiganje vseh, ki zasramujejo slovensko etnično skupnost;

10. za rešitev vprašanja lastninske pravice zgradb slovenskih ustanov (Alojzijevišča in Trgovskega doma), ki so bile kakor koli prisiljene odtujene za časa fašističnega režima;

11. za zaposlitev delavcev in izobražencev slovenskega jezika na ravni popolne enakopravnosti;

12. za zaščito kmečke lastnine pred nevarnostjo razlastitve;

13. za primerne podpore slovenskim dobrodelnim, kulturnim in športnim ustanovam;

14. za mir in napredek v naših obmejnih krajih;

15. za mirno sožitje med narodi in za združeno Evropo.

VOLILNI USPEH

Na deželnih volitvah je tržaška lista z znakom lipove vejice prejela 7.816 glasov, goriška pa 3.025. Skupaj sta obe listi sešeli 10.841 glasov in dosegli mandatno mesto v regionalnem volilnem okrožju. Mesta nista dosegli z neposredno izvolitvijo, ker je znašal kvocijent v tržaškem okrožju 13.101 glas, v goriškem pa 11.671.

V regionalnem okrožju, v katerem je šlo za razdelitev 12 mest deželnega svetovalca, je znašal kvocijent 15.824 glasov, ki je predstavljal ostanke iz raznih provincialnih okrožij. Kvocijent 15.824 glasov pa je imelo sedem list. Ostalih pet mest so razdelili z ostanki od ostankov in tako je svetovalec liste z znakom lipove vejice zasedel 58. mesto v deželnem svetu.

Na Tržaškem je nosilec liste Slovenske skupnosti prejel 2.903 preferenčne glasove, nosilec goriške liste pa 1.533.

Izvoljen je bil nosilec liste tržaškega okrožja dr. Drago Štoka, ker je lista v tistem okrožju dosegla 3,73 odstotkov glasov, medtem ko je odstotek liste v goriškem okrožju 3,24 %.

Na podlagi gori omenjenega dogovora med tržaško Slovensko skupnostjo in goriško Slovensko demokratsko zvezo bo trajala mandatna doba tržaškega svetovalca tri leta, goriškega pa dve.

Toda na listi Slovenske skupnosti v Trstu je Slovenska levica kandidirala štiri svoje pripadnike in eden od teh, Ubald Vrabec, je prejel 773 preferenčnih glasov. Ker je odstotek tržaškega okrožja (3,73) višji od goriškega (3,24) ima kandidat Slovenske levice prednost pred goriškim nosilcem liste.

Goriška SDZ ni imela nobenega dogovora s Slovensko levico tako glede nastopa na volitvah kakor glede delitve mandatne dobe.

Goriška SDZ pozna samo dogovor s Slovensko skupnostjo, ki odgovarja za njegovo izvršitev.

IVAN TRINKO

ob petnajstletnici
smrti

»Trinkov koledarček« iz leta v leto osvetljuje podobo in osebnost Ivana Trinka, pesnika in pisatelja naše Beneške Slovenije.

Morda se bo komu zdelo odveč, da spregovorimo o njem tudi v Mohorjevem koledarju. Prepričan sem, da Trinka vse premalo poznamo in premalo cenimo, ker njegovo delo še ni raziskano.

Redovnica Olanda Miazzo, ki je diplomirala na univerzi v Padovi, je napisala o Trinku dolgo disertacijo v italijanščini. To njeno delo je za nas Slovence veliko izpraševanje vesti, ker se ni še noben slovenski kritik ali slavist tako poglobil v delo Ivana Trinka kot ta italijanska redovnica, ki živi v Vidmu, kjer je bil Trinko duhovni vodja samostana »Nobili dimesse«.

Redovnica Miazzo pravi: »Ne moremo zanikati, da bi danes, nekaj let po njegovi smrti, nekateri radi pokopali ime msgr. Trinka, češ da je bil slavofil. Toda stotine njegovih učencev, stanovskih tovarišev, znanstvenikov in literatov, zlasti pa duhovniki Beneške Slovenije ga branijo in mu neustrašeno sledijo in ga imenujejo "veliki učitelj", ki ni nikdar odstopil niti v najhujših nevihtah... Ivan Trinko je prejel od narave ali bolje od božje Previdnosti odločen, impulziven, odkrit in lojalen značaj. Rad je priznal svoje napake, tudi če se je moral ponižati pred svojim učencem — prav tako pa je bil junaški pred kakršno koli oblastjo, ko je šlo za pravice njegovega ljudstva, ki ga je sam tako ljubil in katerega drugi niso razumeli.«

O beneških duhovnikih pa je zapisala: »Ti kaplani, župniki in slovensko navdahnjeni duhovniki so čutili neob-

hodno potrebo po slovenskem pisanju in govorjenju, da so mogli izvrševati svoje poslanstvo med ljudstvom. Dobro so razumeli, da ubogi kmetje in gorjani tudi z leti ne bodo gladko govorili in razumeli italijanskega jezika. Nujno je torej, da njihov duhovnik-dušni pastir govori njih jezik, da jih pouči o veri in krščanskih resnicah.«

Redovnica Miazzo je v svoji diplomski nalogi do vseh podrobnosti razčlenila, razložila in opisala Trinkove »Poezije«. Vživel se je v njegovo čustvovanje in trpljenje, zato je o trpljenju napisala čudovite besede: »Trpljenje je

vzmet, ki ustvarja življenje, najvišji dar, ki nam ga daje Bog; življenje, vir veselja in žalosti, življenje, prvi in bistveni vzrok kozmičnega reda, vsled česar vse nastaja, raste in se spreminja...«

»Človeška družba se nujno razvija v neprestani borbi, ker vsak posameznik hoče nadkriljevati druge, se hoče uveljaviti in v tem medsebojnem trenju je trpljenje neizogibno... Iz borbe in medsebojnega trenja pa nastaja trpljenje...«

Do dna je razumela trpljenje pesnika Trinka. Trpel je zaradi bolečin in bede svojega ljudstva.

»...Njegova čustva so naša čustva, razne njegove spremembe so naše spremembe in tudi pri opisovanju lastne notranjosti je imel en sam namen: v duše svojih bralcev je hotel vsaditi čut najbolj velikodušnega razumevanja in bratstva.«

Te besede iz disertacije, ki obsega 213 tipkanih strani, naj nam bodo v spodbudo, da se dokončno poglobimo v delo tega velikega moža, ki še danes stoji kot svetilnik pred nami. Ne smemo pozabiti, da je njegovo delo neraziskano. Poznamo ga le kot pesnika in pisatelja. Bil je tudi filozof, muzik, znanstvenik in umetnik. Njegova korespondenca nam odkriva vso veličino njegovega duha. Vsako pismo, vsaka razglednica nam pove, kako daleč so bile razpredene mreže, po katerih je razdal samega sebe in svoje znanje.

Verjetno ni bilo še nikjer zapisano, da je Ivan Trinka dal navodila slikarju Biagettiju v Rimu, kako naj poslika slovansko kapelico v Loretu. V pismu, ki ga je prof. Biagetti dne 10. VII. 1912 pisal Trinku je rečeno: »Do sedaj nisem izgubljal časa in računam, da bom to poletje napravil fresko, kako sv. Ciril pridiga Kazarom in drugo sliko, ki predstavlja sv. Cirila, kako proučuje slovansko abecedo.«

Tudi pisma pok. nadškofa Sedeja nam odkrivajo veliko zaupanje in spoštovanje, ki ju je gojil do Trinka. V pismu z dne 17. oktobra 1928 pravi: »...Kakor je Vam morda znano, hoče

vlada slovenskim duhovnikom zabraniti poučevanje krščanskega nauka v ljudskih šolah. Za ta slučaj so sklenili vsi slovenski duhovniki, da bodo poučevali v cerkvi. Ker pa v nekaterih krajih ne bo mogel sam duhovnik tega storiti (zaradi oddaljenosti in raztresečnosti filialk in zaradi velikega števila otrok), je treba ustanoviti tudi pri nas sodalitium doctrinae christianae (bratovščino krščanskega nauka). Prosim, da bi mi poskrbeli pravila te družbe, ako obstoja v videmski nadškofiji...«

V pismu z dne 12. oktobra 1929 mu toži: »Pri nas zmerom bolj čutimo pest fašistovske vlade: kar poitalijančiti nas hočejo. Pa ne bo šlo tako hitro...«

Zanimiva so pisma Marije Bartlove, ki je pisala in urejevala »Ženski svet«. V pismu z dne 5. III. 1933 pravi Trinka: »Pri nas se zdaj tiska nebroj knjig in revij... Prevaja se pa kar preveč, vsevprek, kar komu pade v roke in na um. Pa kakšne stvari! O, Mahnič, ko bi Ti zdaj živel! Ti, ki ti je bil Gregorčič grešen, Stritar, Tavčar itd.! Zdaj pa imamo prevedenega Boccaccia in Voltaira (Candide). Čemu to podajati Slovincem, res ne vem. Voltaira je prevedel sam Župančič, kakor je prevedel še mnogo drugih knjig, boljših in slabših iz angleščine in norveščine. Včasih smo se škandalizirali nad Zolajem, a kaj je to v primeri s rafiniranostjo, s katero se dandanes opisuje greh?...«

Zelo zanimiv dokument med njegovo korespondenco je tudi pismo, ki ga je podpisal komandant bataljona alpincev v Čedadu, major Baccigalupi. Pismo je bilo napisano dne 26. 11. 1914 in se glasi: »Prečastiti monsinjor. To poveljstvo je z veseljem zvedelo od č. Venturinija, ravnatelja semenišča v Čedadu, da bi bili pripravljeni imeti tečaj slovenščine za oficirje bataljona. Da bi soglašalo z urnikom, ki ste ga predložili, Vam sporočamo, da bi bile za to določene ure naslednje: ponedeljek, sredo in četrtek od 14.45 do 16. ure. Začeli bi prihodnji ponedeljek 30. novembra. To poveljstvo vam v imenu vseh

podrejenih oficirjev izraža svojo globoko hvaležnost.«

Zanimiva so pisma raznih založb in revij, kjer je Trinko objavljaj svoje spise in knjige v italijanščini. Vse to je danes zgodovina. Odkriva nam dobo in ljudi, ki so v Ivanu Trinku iskali človeka, učitelja in duhovnika. Vse to bo treba še raziskati. Kar sem nanizal, so le drobci, ki naj postanejo začetek mozaika, v katerem bo zasijala prava podoba očaka Beneške Slovenije.

Pisatelj Finžgar je ob njegovi biseri ni maši zapisal: »Tvoj glas je opozarjal učeni svet, da so prihajali učenjaki raznih narodov in pisali o naših ljudeh v

Benečiji, tehtali in presojali zaklade materinega njihovega jezika, ki jim ga ni zadušila ne tuja govorica ne tuja šola. Tem svoji slovenski krvi zvestim, od nikogar poznanim, od nikogar spoštovanim, si bil vse življenje *sonce*, ki jih je ogrevalo v ljubezni do pradedov in v spoštovanju do očetnih izročil. Bil si ves čas luč, ki je posvético v svet in resnim učenjakom razodela naš rod na beneški zemlji. Slovenski mladini, ki si jo učil modrosti, si bil vzgojitelj in *vodnik*. S tvojim duhom in tvojo ljubeznijo so bili oplojeni mladi svečeniki, ki so se ravnali v poklicu po tvojem zgledu in postali vsem vse.«

P. K.

Nekaj o ljudski knjigi

Ko so se pojavile na knjižnem trgu izdaje, namenjene množični prodaji, je pričela prava revolucija. Ta novi tip knjige se že na prvi pogled loči od izdaj, ki so namenjene samo ožjemu krogu izobražencev, vendar jo je težko definirati: netočen je angleški izraz »Paperback«, kakor francoski »Livre de poche« ali naš »žepna knjiga«; prav tako so nezadostne definicije »ekonomska izdaja« in »knjige z visoko nakladou«.

Take ljudske knjige ni mogoče opredeliti ne po tiskarski opremi ne po visokem številu izvodov in niti po nizki prodajni ceni, ker vse te karakteristike najdemo že v preteklosti. Po drugi strani je prav vsota teh karakteristik, ki dovoljuje novi knjigi, da lahko spreminja običajni prodajni prostor in prodira med socialne sloje in kraje, ki jih doslej knjiga še ni dosegla.

Za sedaj opažamo pri ljudskih izdajah skoraj samo zunanje spremembe, kmalu pa bodo povzročili spremembe v vsebini sami, ker postavljajo nove

termine v dialogu pisatelj-bralec. In to vzbuja razumljiv preplah tistih literatov, ki so še vedno navezani na kriterije, ki ne zadostujejo več novim dimenzijam človeštva.

Od Gutenbergovih časov do 18. stoletja je tiskarska tehnika ostala skoraj nespremenjena: vedno iste geste delavca pri tiskalnici, vedno iste naklade okoli 1000 izvodov. Ob padcu Napoleonevega cesarstva se pojavijo tiskarski stroji in naklade se zvišajo do 100.000 izvodov in situacija se ohrani neizpremenjena tja do let med obema vojnama. Ni bilo sprememb, ker so vedno isti razredi imeli monopol nad kulturo in njenimi sredstvi.

Toda z novim stoletjem socialna evolucija prične vse globlje spreminjati zahteve knjižnih potrošnikov. Založbe se hitro zavejo novih potreb in pričnejo urejati svoje delo po zakonih industrializacije. Knjiga dobi tako vse karakteristike serijskega produkta in se pomika proti neizbežni degradaciji vsebine in opreme; in ker knjiga ni

»predmet«, ampak največja posredovalka idej, občuti v vse večji meri to propadanje.

Poleg dobrih divulgativnih del se pričnejo vrivati izdaje slabih knjig, ki zaradi nizke cene zanemarjajo vsebino in opremo. Tako založniki, v imenu dobička, onemogočijo nizkim slojem, da bi razširili svoje obzorje, ker jim dajo na razpolago le slabo literaturo brez vsake veljave.

Ni torej nič čudnega, če sta radio in kino takoj postala tekmeča knjige in dosegla toliko večji uspeh, saj sta se že rodila z estetiko, ki je bila prilagojena njih funkcijam in sta posredovala vrednejša in bolj prikupna dela. Okoli leta 1930 se je zdelo, da je knjiga že izgubila svojo tekmo. Toda prav v tridesetih letih je nastal pravi preobrat v dotedanji »industrijski« (torej ne-kulturni) mentaliteti založnikov. Leowy napiše v ZDA slavno knjigo o industrijskem risarstvu *Grde reči gredo slabo v promet*; veliki magazini po Evropi in moskovska podzemna železnica prikažejo novo vrsto funkcionalne lepote, ki olepša in počloveči anonimne stavbe in predmete, ki jih uporabljajo. Seveda ta »lepota« naleti na odpor in nerazumevanje pri ljudeh s prefinjenim okusom, toda to ni važno. V Laroussevem slovarju je novo industrijsko risarstvo definirano kot »tehnik, ki ima za namen študiranje tovarniških izdelkov, zato da poveča njih uporabnost in lepoto, olajša izdelavo in omogoči znižanje cen.«

Prav tega kriterija se je poslužil Allen Lawe, ko je leta 1935 ustanovil v Londonu knjižno zbirko Penguin in izdal v visokih nakladah kvalitetna dela, v lepi opremi, praktičnega formata in po zelo nizkih cenah. Ponavljamo: ne sme se izolirati nobenega teh faktorjev: vsi so povezani med seboj in značaj ljudske knjige je razviden samo iz njih vsote.

Kako določamo ceno teh novih knjig? Stroški za papir in vezavo nujno rastejo sorazmerno s porastkom števila izvodov, medtem ko so stroški za tiskarska dela obratno sorazmerni

z višino naklade. To se pravi, da postanejo stroški pri zelo velikem številu izvodov malenkostni. Za bralca pa ni važno, če je knjiga tiskana v 50.000 ali 500.000 izvodih. Založnik bo torej skušal čim bolj zvišati naklado, zato da bo imel vedno večji dobiček za vloženi kapital. Prav sedaj pa nastopajo najhujše težave: ali bo knjiga šla dobro v prodajo? Založba bo torej skušala povečati prodajni prostor ljudske knjige. Mrtvi predeli, ki so popolnoma brezbrizni do knjige, obstajajo tudi v najbolj razvitih družbah: knjižni trg nikoli ne doseže prav vsega prebivalstva, ampak le del tega in ta del se nikoli ne istoveti z določenim družbenim razredom. Po statistikah je razvidno, da v ekonomsko razviti državi, kjer zna brati 70-75 % ljudi, le 15 % stalno bere in samo 3 % prebivalcev pogosto kupuje knjige.

Nova knjiga bi morala doseči, če že ne vseh tistih, ki znajo brati, vsaj te, ki zares berejo in med temi imeti važno socialno funkcijo. Ljudska knjiga je dokazala, da ljudje radi kupujejo knjige, če so jim le dosegljive; naklade so se toliko zvišale, da že normalne naklade v ZDA dosegajo milijon izvodov. Tudi novi način prodajanja je mnogo bolj učinkovit: knjigarne starega tipa se umikajo pred samopostrežnimi knjigarnami; knjige dobimo v krajih, ki so lahko dosegljivi za vse: v marketih in v časopisnih kioskih, na postajah; kupujemo jih lahko po pošti in na delovnih mestih.

Vse to pa so samo empirični poizkusi, kako razširiti normalni krog bralcev.

Pripravljen bralec zavzame vedno do knjige, pa naj bo ta literarnega, znanstvenega ali tehničnega značaja, aktiven in zaveden odnos in reagira na branje s svojim komentarjem in kritiko. Vse te reakcije sestavljajo javno mnenje, ki pride do pisatelja po raznih poteh: v pogovorih, na sestankih z založniki, s kritiko in končno s prodajo.

Dialog med pisateljem in bralcem, ki je specifični pojav knjižnega življenja, lahko tudi negativno vpliva na

pisatelja: če avtor predobro pozna okus publike, ga to privede do postopnega propadanja nivoja dela, ker bo skušal ugajati ljudem, ne pa biti originalen; če pa stikov ni, se pisatelj zapre v sterilno samoto literarnih klubov in skuša z demagogijo privleči pozornost bralcev.

Toda za založništvo, ki je namenjeno širokim ljudskim plastem, je vedno težje spoznati reakcije bralcev in razumeti njih zahteve. Masa, prav ker je masa, se ne more izraziti v osebnih srečanjih in niti z literarno kritiko; najhujši problem pa je ta, da mase še niso dosegle samozvesti, po kateri bi poznali svoje pravice in dolžnosti do knjige.

In tako imamo po eni strani založnike, ki so zvišali naklade, zato da bi znižali cene in skušajo sedaj povečati prodajo, da zmanjšajo tveganje za vložen kapital, ne da bi poznali okusa in potrebe potrošnikov. Po drugi strani pa naletimo na veliko število bralcev, ki pasivno sprejemajo vse, kar pride na knjižni trg, in reagirajo lahko samo tako, da knjig ne kupujejo.

Vsi, ki se zanimajo za ljudsko knjigo, tisti, ki pišejo in izdajajo knjige za mase preprostih ljudi z navadno izobrazbo, morajo pomisliti na pedagoško funkcijo in obenem na moralno odgovornost, ki jo imajo pri svojem delu. Prenehati je že enkrat treba z izdajanjem slabih knjig z izgovorom, da ljudje nočejo zahtevnih del, da jih ne razumejo, da nimajo še izšolanega okusa. Za tem izgovorom se skriva po eni strani nadutost faliranih razumnikov, ki mislijo, da so elita, in da je kultura monopol elite, po drugi strani pa lenoba in duhovno mrtvilo prav teh razumnikov, ki so se postavili za vzgojitelje in voditelje naroda. Ne bi napisal tega, če bi ta nemoralni izgovor ne skočil na dan tudi pri nas Slovencih v zamejstvu vsakokrat ko si kdo drzne kritizirati našo kulturno politiko, pa naj se tiče kritika knjižne dejavnosti, gledališča, šol ali časopisov. Treba je že enkrat razburkati to kulturno močvarno, ki se je polastila na-

šega dela; angažirati se je treba ali pa bo vse delo zastoj.

Pomesti moramo s trdim in starim knjižnim jezikom, z oguljenimi formulami večerniških knjig, ki ne izražajo več sedanjih potreb, z za lase privlečenim moralnim naukom. Poiskati moramo bolj spontan, hiter in preprost jezik, ki bo dostopen vsem. Samo tako bomo lahko dobili **pravo** ljudsko knjigo, ki jo bodo vsi brali, razumeli in uživali; tako bodo lahko sami razumeli, kaj je dobra knjiga in si zgradili okus, ki bo zares njihov in nekaj vreden. Pisatelji in založniki bodo tako sodelovali z napredkom knjige, ki je le odraz napredka družbe, in napravili svojo dolžnost.

FERVIDUS

Pri božičnem ognjišču

*V toplem miru ždi družina
krog božične čuje,
naj le zunaj rjuje
burja dol izpod kamina.*

*Vsi v božični ogenj zrejo,
kujejo v njem želje vroče,
čase ugibajo bodoče,
lepe pravce tkejo, tkejo.*

*Šops orehov mati zgrne,
skočijo otroci s poda
igrajoč se špik al' soda —
stari oče solzo otrne.*

*Zraven tujca štrene prede
v tihožitje domačije,
z bučo gospodar naliže,
zunaj v bregu méde, méde ...*

NAREČJE: čuja — božični čok; šops — skuppek orehov, lešnikov, fig; tujca — mucka; méde — mete (sneg).

IZ NEKDANJIH ČASOV

KNEZ HOTIMIR (1200-letnica smrti)

Lani je slovenski narod proslavljajal 1400 letnico, odkar so začeli prihajati njegovi predniki v sedanjo domovino. Preselitev so jim omogočili Langobardi, ki so 568 odšli v Italijo, da so se rešili sosedstva azijskih Obrov. V novi domovini so bili Slovenci večinoma sanostojni, le po ravninah in ob cestah, koder so hodili Obri, so morali prenašati njihovo nadoblast. Ta je po obrskem porazu pred Carigradom 626 za štirideset let prenehala in tedaj so se Slovenci pridružili državi kralja Sama (623-658). Po njegovi smrti je država razpadla, toda Slovenci so ustanovili samostojno državo Karantanijo, ki je obsegala večino Slovencev ter je bila štiri stoletja najvažnejša politična tvorba na slovenskem ozemlju.

Karantanci so svoje kneze volili, čeprav je že kmalu postala knežja oblast dedna v okviru knezove rodbine. Izvolili so jih kosezi, ki so bili poseben družbeni sloj, sredi med fevdalci in navadnimi svobodnjaki. Ti so se po smrti starega kneza zbrali na svojih sodnih zborih ter izvolili in zaprisegli svoje zaupnike (»dobre ljudi«) za koseško deželno veče. Na tem veču so najprej izbrali svojega »sodnika dežele« in ta je vodil izvolitev novega kneza. Po starem običaju so ga slovesno ustoličili na knežjem kamnu pred Krnskim gradom, v katerem je vsakokratni knez prebival.

Polagoma so si Obri spet opomogli in začeli ogrožati karantansko državo, ki ji je tedaj vladal knez Borut (?-748). Ta se je obrnil za pomoč do Bavarcev in v letih 744-745 so s skupnimi moč-

mi odbili obrski napad. Za plačilo pa je moral Borut, »izredno moder mož in vrl bojevnik«, kakor ga označujejo *Letopisi bavarskega naroda*, priznati bavarsko nadoblast in izročiti talce. Spis o *Spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev* pravi, da sta bila med talci »Borutov sin, Gorazd po imenu, za katerega je prosil njegov oče, naj se vzgoji krščansko in naredi iz njega kristjan. In tako se je zgodilo. Isto je zahteval za Hotimira, bratovega sina.«

Tako je Hotimir prvič omenjen kot knezov nečak. Oba so odpeljali na Chiemsko jezero na otok Awa (danes Moški otok), na katerem je dal bavarski knez Tasilo sredi VIII. stoletja postaviti benediktinski samostan, ki naj bi postal žarišče krščanstva za tamkajšnje dežele. Kneževiča sta živela v samostanu in menihi so ju poučili v krščanski veri in krstili. Zgodovinski vir omenja za Hotimira botrovo ime, nekega Lupa (Volka), ki je bil menih ali celo opat v samostanu. Dr. Metod Turnšek domneva v knjigi *Krst karantanskih knezov* (Celovec, 1968), da je bil »boter Rimljan ali romaniziran Kelt, bržčas doma s Koroškega, in da je iz svoje koroške domovine znal že slovenski ter bil tako sposoben za poučevanje kneza Hotimira«. Krstitelj je bil najbrž sv. Virgil, po rodu Irec, od 747 opat, od 755 škof. V Millstattu na Koroškem hranijo v cerkvi staro podobo, ki predstavlja, kako sv. Virgil kršči prvega karantanskega krščanskega kneza Boruta. Po koroškem izročilu je dobil ime Domicijan in ljudstvo ga je začelo kmalu po smrti častiti kot svetnika.

Gorazdu so Bavarci po očetovi smrti dovolili, da se je vrnil v domovino in zavladal (749-751/2). Bil je bavarski vazal, toda živel je samo še tri leta. Zdaj se je smel vrniti domov Hotimir in prevzeti oblast (751/2-769). Prestol in knežji naslov mu je podelil frankovski

vladar Pipin Mali, ki je imel pod seboj tudi Bavarce.

Hotimir je znan po tem, da je vneto širil krščanstvo. Karantanija je prišla takoj po njegovem nastopu vlade pod salzburško nadškofijo, kar so verjetno pripravili že pod Gorazdom. Istega leta je vpeljal tudi cerkveni davek (bero), znamenje, da so že organizirali župnije s stalnimi duhovniki. Okrog 757 je prišel na knezovo željo v Karantanijo »pokrajinski škof« Modest, ki je sezidal cerkev Gospe Svete na Gosposvet-skem polju, v kateri je tudi pokopan. Salzburški misijonarji so bili pod vplivom irskih menihov, zato so v cerkvi uporabljali domače običaje in domač jezik.

Proti novi veri in frankovski nadoblasti so se za Hotimira pogani in protifrankovska stranka dvakrat uprli (763, 765), najhujši upor pa je nastal po njegovi smrti (769), a ga je Valjhuun z bavarsko pomočjo zatrl, kar opeva Prešeren v *Krstu pri Savici*.

Morda so že v tej dobi nastali prvi zametki *Brižinskih spomenikov*, o katerih pravita prof. Ramovš in Milko Kos: »Prvopisi pač ne bodo dosti mlajši od prvih časov pokristjanjevanja Slovencev in morejo segati v prvo polovico 9. stoletja, vsekakor pa v meje tega stoletja.«

SV. CIRIL

(1100-letnica smrti)

Leta 1963 je krščanski svet slavil 1100-letnico prihoda svetih bratov Cirila (Konstantina) in Metoda med Slovane, letos pa je 1100-letnica Cirilove smrti. Za prvo priliko je izšlo toliko pomembnih razprav in knjig, da ni mogoče o njima povedati kaj novega (prim. Franc Grivec: *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod*. Mohorjeva družba v Celju, 1963). Zato samo nekaj besed o sv. Cirilu.

Rodil se je proti koncu leta 826 ali v začetku 827 v Solunu, kjer je bil njegov oče Leon drugarij (vojvodov namestnik). Da bi njegova mati Marija slovanskega rodu, ni dokazano,

znano pa je, da sta z bratom Metodom že v prvi mladosti znala slovanski jezik, ki so ga govorili v Solunu in okolici. *Žitje Metodija* pravi, da je cesar Mihael pred odhodom svetih bratov na Moravsko rekel: »Vidva sta namreč Solunčana, a Solunčani vsi čisto slovanski govore.« Po očetovi smrti je odšel študirat na dvorno visoko šolo v Carigradu, kjer sta bila njegova učitelja Leon in Fotij, poznejši patriarh. V znanju se je tako odlikoval, da se ga je oprijel pridevek Filozof in se ga držal vse življenje. Okoli leta 847 je dovršil študije in postal duhovnik in profesor filozofije na šoli, v kateri je prej študiral. Štiri leta pozneje je cesar poslal Cirila k Saracenom (Arabcem) na dvor kalifa Mutavakila, da je zagovarjal vero, zlasti sveto Trojico, in suverenost krščanske bizantinske države. Ciril je spretno opravil svoje poslanstvo, istčasno pa je razširil svoje obzorje ter prišel v stik s kristjani in Slovani arabske države.

Medtem so se izvršile v Carigradu važne politične spremembe: mladi cesar Mihael in njegov stric Bardas sta se zvezala, vrgla v ječo kanclerja Teoktista, pri katerem je Ciril v dijaških letih stanoval in ga dala ubiti (855). Cesarico Teodoro sta odstavila in zaprla v samostan, odstavila sta tudi pobožnega patriarha Ignacija in na njegovo mesto postavila Fotija, ki sploh ni bil duhovnik. Metod, ki je bil cesarski namestnik v slovanski pokrajini ob reki Strumici, se je odpovedal službi in se umaknil na maloazijsko goro Olimp, kamor mu je sledil še Ciril, kakor pravi njegov življenjepis: »Šel pa je na Olimp k Metodiju, bratu svojemu, in začel živeti in moliti neprenehoma; samo s knjigami se je pogovarjal.«

Na Olimpu sta začela sveta brata misliti na misijonsko in književno delovanje med bizantinskimi Slovani. V tem mednarodnem meniškem središču sta mogla zvedeti in opazovati, da imajo razni narodi krščanske knjige in bogoslužje v domačem jeziku. Zato sta začela zbirati okoli sebe slovanske učen-

ce in misliti na to, da pripravita slovanški prevod svetih knjig.

Leta 860 sta odšla sveta brata k Hazarom, kjer sta našla relikvije svetega papeža Klementa. Tri leta pozneje pa ju je cesar na željo moravskega kneza Rastislava poslal na Moravsko. Ko sta prejela to naročilo, sta se lotila že začrtanega dela in Ciril je najprej sestavil prvi slovanski črkopis *glagolico* (ime izhaja iz staroslovanske besede »glagolati«, ki pomeni »govoriti«). Glagolica je genialno delo in jo še danes študirajo in občudujejo učenjaki vsega sveta. Ciril je vanjo zajel vse slovanske glasove in za vsak znak ustvaril poseben znak ali pismenko. Za tiste glasove, ki jih je poznala tudi grščina, je vzel za podlago grške male črke, za ostale glasove pa hebrejske črke; vsega skupaj ima glagolica 38 črk.

Ko sta imela črkopis, sta prevedla *nedeljske evangelije*, spet tako dovršeno, da so začetke slovanske književnosti vsi prisojali božjemu razodetju: Cirilovi učenci, bizantinski cesar in pozneje tudi papež Hadrijan II. Na Moravskem sta nato nadaljevala s prevajanjem svetih knjig: prevedla sta glavno bogoslužno knjigo, tj. *sveto mašo*, da sta mogla opravljati bogoslužje v slovanskem jeziku. Tako sta v nekaj letih dvignila slovanski jezik na oltar, kar so dosegli drugi jeziki šele po stoletnem razvoju. Njuna slovanska književnost ne pripada nobenemu sedanjemu slovanskemu narodu, ker so si bili tedaj slovanski narodi še tako blizu, da se niso ločili in da so drug drugega razumeli. Za to dobo lahko govorimo le o nastajanju slovanskih jezikov, jezik svetih bratov pa imenujemo *staro cerkveno slovanščino*, ker so bile skoro vse njune knjige namenjene bogoslužju in širjenju vere. Bila pa so tedaj že narečja in sveta brata sta uporabila makedonsko.

Po treh letih in pol delovanja na Moravskem sta se odpravila v Rim, ker je bilo treba učence posvetiti v duhovnike. Med potjo sta se več mesecev ustavila pri panonskem knezu Koclju, ki jima je dal 50 učencev. Potem sta

skozi slovenske dežele potovala dalje proti Rimu, kamor sta dospela okrog božiča leta 867. Sprejel ju je papež Hadrijan II., ki je bil kronan 14. decembra istega leta.

V Rimu sta se zamudila dalj, kot sta nameravala. Ciril je nadaljeval s poukom slovanskih učencev, obenem pa je imel po navadi tedanjih učenjakov na svojem stanovanju predavanja in znanstvene razgovore, kakor poroča *Žitje Konstantina*: »Rimljani pa so neprenehoma hodili k Filozofu in ga spraševali o vsem in so dvojno in trojno pojasnilo prejimali od njega.«

O nadaljnjem njegovem življenju poroča isto *Žitje* naslednje. »In zadele so ga mnoge težave in padel je v bolezen. In ko je trpel bolezen mnogo dni, je nekoč videl božjo prikazen in začel peti tako: "Vzveselil se je duh moj in srce moje se je vzradostilo, ko so mi rekli, v hišo Gospodovo pojdemo." In oblekel se je v častitljivo obleko in tako prebil ves tisti dan... Naslednji dan pa se je v sveto meniško obleko oblekel in si nadel ime Ciril in luč k luči pridejal. In v tej obleki je ostal petdeset dni. In ko se je približala ura, da prejme mir in se preseli v večna prebivališča, je povzdignil k Bogu svoje roke in molil s solzami, rekoč... In je vse poljubil s svetim poljubom in rekel: "Blagoslovljen Bog, ki nas ni dal v plen zobem nevidnih naših sovražnikov, ampak strl njihovo mrežo in nas rešil pogube." In tako je zaspal v Gospodu 42-leten, dne 14. februarja, v drugi indikciji, leta 6377 od stvarjenja tega sveta« (tj. leta 869).

Metod je želel po materinem naročilu prenesti njegovo truplo v domač samostan, toda na prošnjo Rimljanov in papeža samega so ga pokopali v cerkvi sv. Klementa, kjer so še vedno njegove relikvije.

HIERONIM MEGISER

(350-letnica smrti)

Hieronim Megiser je bil nemški šolnik, jezikoslovec in polihistor, važen pa je tudi za slovenski jezik in zgodovino.

vino. Rodil se je 1554 ali 1555 v Stuttgartu in študiral v Tübingenu, kjer je bil sošolec in prijatelj Jurija Dalmatina, prevajalca Biblije, in obeh Trubarjevih sinov. Okoli 1581 je prišel za domačega učitelja v družino plemiča Janža Khisla na Fužinah pri Ljubljani. Z njegovima sinovoma je odšel najprej na Reko, nato za štiri leta v Padovo, kjer sta študirala na univerzi. Potem je prepotoval skoro vso Evropo in šele 1593 se je ustavil v Celovcu, kjer je postal ravnatelj stanovske gimnazije. Dve leti pozneje je pomagal spraviti 21 sodov Trubarjeve Hišne postile v slovenske dežele. Ko je 1600 nadvojvoda Ferdinand razpustil protestantske ustanove na Koroškem, je moral tudi Megiser zapustiti deželo. Služboval je v različnih krajih, nazadnje je bil stanovski zgodovinar in ravnatelj stanovske knjižnice v Linzu in tu je novembra 1619 tudi umrl.

Megiser je bil pomemben in plodovit humanistični pisatelj ter je izdal 42 knjig v 57 izdajah, nad 30 večjih del pa je ostalo v rokopisih. S slovenščino se je seznanil že v Tübingenu, svoje znanje pa je izpopolnil pri Khislovih in v Celovcu.

Prvič je uporabil slovenščino v *Dictionarium quattuor linguarum* (1. izd. Graz 1592, 2. izd. Frankfurt 1608, 3. izd. Celovec 1744) — Slovar štirih jezikov, v katerem je prvič sistematično obdelal slovenski besedni zaklad. V njem so nemške besede tolmačene najprej latinski, potem slovenski, nato italijanski. Sloves slovenščine tedaj ni mogel biti tako neznan, če je tujec med tri stare svetovne jezike uvrstil tudi našega!

Še več slovenskih besed ima Megiserjev *Thesaurus polyglottus*, ki je izšel 1603 v Frankfurtu (druga izdaja 1613). Oba slovarja sta precej vplivala na slovenske pisatelje 17. stoletja, uporabljali pa so ju vsi slovenski sestavljalci slovarjev, od Alasia da Sommaripa do Pleteršnika.

V delu *Paroemiologia polyglottos* (1. izd. Graz 1592, 2. izd. Leipzig 1605) je Megiser navedel tudi okrog 20 sloven-

skih in hrvaških pregovorov. V knjigi *Specimen 40 linguarum* — Zgled 40 jezikov, ki je izšla 1593, pozneje pa še dvakrat (1603, 1616) je natisnil poleg drugih tudi slovenski Očenaš.

Izmed Megiserjevih številnih zgodovinskih spisov so za Slovence najvažnejši *Annales Carinthiae* — Koroški letopisi (Leipzig 1612), obsežno delo v 12 knjigah, prvi poskus celotne koroške zgodovine od najstarejših časov do 1612. V njej je sicer polno pravljič in pripovedk, je pa tudi dragocena zbirka rimskih napisov, ki jih je sam zbral, dalje je natančen opis ustoličenja koroških vojvod, opis knežjega kamna in vojvodskega prestola s slikami, še pomembnejši pa je novejši del, ker se je posluževal že izgubljenih listin in lokalnih kronik. Iz te Megiserjeve knjige je veliko zajemal Janez Vajkard Valvasor.

KAREL JANEZ HERBERSTEIN (250-letnica rojstva)

Znana štajerska plemiška rodbina Herberstein, ki je izpričana vsaj že v 12. stoletju, je imela na slovenskih tleh okrog 20 gradov in posestev ter je dala več mož, ki so odločilno posegali v slovensko zgodovino. Med drugimi je izšel iz nje 20. ljubljanski škof. To je bil Karel Janez Herberstein, ki se je rodil 7. junija 1719 v Gradcu. Zveze njegove rodbine so mu že od početka zagotovile odlično duhovniško uveljavitev.

Kje je Herberstein študiral, ni znano, toda že 24 let star je postal korar v Tridentu, šele nato je odšel kot gojenec praške nadškofije v Collegium germanicum-hungaricum v Rim, kjer je od 1757 do 1761 študiral bogoslovne vede. Postal je še kanonik v Freisingenu, na Dunaju pa je dosegel naslov tajnega svetovalca in ekscelece. Leta 1769 so ga po posredovanju zbora in prijateljev imenovali za pomožnega ljubljanskega škofa s pravico nasledstva. Vendar pa do smrti škofa Petazija 1772 ni imel v Ljubljani veliko besede, kar ga je močno motilo. Leta 1785 je začel bolehati, umrl pa je za

pršno vodenico in kapjo 7. okt. 1787.

Herberstein je bil po verskem prepričanju janzenist in tega ni skrival. Ves čas je bil vdan cesarici Mariji Tereziji in Jožefu II. ter je zagovarjal njune odloke in poseganje v cerkvene zadeve, ker je bil prepričan, da ima vladar pravico urejati »zunanosti religije«. V tej vdanosti vladarju je bil večkrat nedosleden in je v cerkvi dopuščal stvari in organizacije, ki bi jih kot dosleden janzenist ne smel. Papežu se je zdelo njegovo razlaganje tolerančnega patenta Jožefa II. »heretično okuženo«, zato se Pij VI. na poti na Dunaj 16. in 17. marca 1782 v Ljubljani ni nastanil v škofijskem dvorcu. Zato papež tudi ni potrdil cesarjevega predloga, da bi postal Herberstein goriški nadškof.

Kljub temu pa ima Herberstein veliko zaslug za verski preporod in kulturni razmah na Slovenskem. Reformiral je bogoslovni pouk in nastavil same sposobne profesorje. Vizitiral je župnije, obnovil reden krščanski nauk za mladino in odrasle ob nedeljah in praznikih, skrbel za zgledno življenje duhovnikov, podpiral semeniško knjižnico in iz svoje posojal duhovnikom knjige, pisal nemška pastirska pisma itd. Po njegovi zaslugi so se končno uredile meje ljubljanske škofije tako, da je obsegala vso Kranjsko, štajerske in koroške župnije pa so dali lavantinskemu in krškemu škofu. Dosegel je tudi, da je cesar dovolil 20 novih župnij in 122 lokalnih kaplanij. V Ljubljani se je ustanovila nova župnija v Trnovem 1783, pri frančiškanih in sv. Jakobu pa 1785.

Herberstein je 1781 imenoval posebno komisijo (Japelj, Paradiso, Sorčan, Jurij in Sebastijan Zupan ter frančiškana Cerar in Jevnikar), ki je oskrbela prvi katoliški prevod celotnega svetega pisma — natančno 200 let po Dalmatinovi Bibliji. Poleg svetega pisma je izšlo tedaj še več nabožnih knjig.

Izmed tedanjih vidnejših kulturnih delavcev je bil Linhart nekaj let škofov arhivar, Kuralt dvorni kaplan, Japelj tajnik, baron Zois prijatelj, Vod-

nika pa je vzel iz frančiškanskega samostana in ga poslal v dušno pastirstvo.

Ob smrti je Herberstein postavil za svojega glavnega dediča normalnošolski zaklad in siromake.

IGNACIJ OROŽEN

(150-letnica rojstva)

Rodil se je 1819 v Laškem pri Celju, postal duhovnik in bil od 1867 do smrti 1900 v Mariboru, najprej kot stolni kanonik, nato stolni dekan, prošt in ravnatelj škofijske pisarne.

Za zgodovino se je začel zanimati že v prvih duhovskih letih in zvest ji je ostal do smrti. Ko je bil deset let v Celju, je »naberoval iz raznih spominkov, pisem ino knjig zanimive dogodbe celskega mesta« in sestavil (po leg rokopisne farne) *Celsko kroniko*, ki je izšla 1854. Knjiga obsega najprej kroniko, razdeljeno na osem dob, za katero je avtor izpisal natisnjene in arhivalne vire. V tem delu je dobro podana zgodovina Celjskih grofov in žalostna usoda Veronike Deseniške. Kronika sega do 4. septembra 1854 in za leta, ki jih je Orožen prebil v Celju, natančno zapisuje tudi pojave narodnega življenja. Kroniki sledijo: Vrsta celskih

škofov ino župnikov, Vrsta vikarjev, kaplanov ino ostalih mešnikov, ki so pastirčevali v celski fari, Imenik duhovnih, ki so v celski fari rojeni bili, Vrsta celskih okrožnih poglavarjev, Vrsta celskih sodcev ino županov, Napisi starih rimskih spomenikov in Manj znane besede; na koncu je še Dodatek o rimskih kamenih. Knjiga je pomembno delo, eno prvih te vrste v slovenskem jeziku, obsega pa nad 300 strani.

V Mariboru se je Orožen 1868 z vso vnemo lotil zgodovinske obdelave dekanijske lavantinske (mariborske) škofije; do 1893, ko je moral odložiti pero, ker so mu opešale oči, je obdelal 14 dekanijskih del. Delo je napisano v nemščini, obsega 8 zvezkov, ki so izšli od 1868 do 1893 na 4751 straneh male osmerke, pod naslovom *Das Bisthum und die Diözese Lavant* — Lavantinska škofija in dekanijske. Skoraj vse zvezke je založil sam, a tudi nabiranje gradiva ga je veliko stalo. Delo je sestavljeno v obliki kronik za posamezne župnije, kjer je gradivo razporejeno v stvarne skupine, npr.: župna cerkev, podružnice, nadarbina, beneficiji, vrsta dušnih pastirjev, samostani itd. Z občudovanja vredno marljivostjo je zbral ogromno gradiva, zato ima ta zgodovina trajno vrednost.

AVGUSTA DANILOVA

(100-letnica rojstva)

Rodila se je kot Avgusta Gostič 1869 v Ljubljani in se že v rani mladosti posvetila gledališču. Prvič je nastopila v ljubljanski Čitalnici 1884, zaradi mladosti pa je postala stalna igralka dve leti pozneje. Poleg Borštnikove je najpomembnejša igralka v tistem pokolenju, ki je začelo svojo pot v čitalnici, prešlo v zbor polpoklicnega gledališča v novem poslopju Slovenskega dramskega gledališča (1892) ter se povzpelo do umetniških ustvaritev v okviru poklicnega gledališča po prvi svetovni vojni.

Sprva je bila Danilova mladostna naivka in sentimentalka, počasi pa se je razvila v vsestransko uporabno ka-

rakterno igralko ter ustvarila vrsto nepozabnih postav od klasične do moderne salonske drame in komedije. Bila je Medeja v istoimenski Evripidovi tragediji, Marija Stuart, Elizabeta v isti drami, Hasanaginica, kraljica v Hamletu, Ronina mati v Leskovčevih Dveh bregovih in drugo. Po zadnji vojni je izoblikovala odlično mater v prvem slovenskem umetniškem filmu Na svoji zemlji.

V sezonah 1908/09 in 1909/10 je bila Danilova prva režiserka in igralka slovenskega gledališča v Trstu. Od 1914 do 1920 je delala v New Yorku, od 1922/28 pa je vodila amatersko gledališko delo med Slovenci v Clevelandu v ZDA. Za svoje umetniške like je dobila več priznanj in nagrad, vzgojila pa je tudi hčeri Miro in Vero za uspešni dramski igralki. Danilova je umrla 1958 v Ljubljani.

IGNACIJ BORŠTNIK

(50-letnica smrti)

Ignacij Borštnik spada med največje slovenske igralce. Rodil se je 1858 v Cerkljah na Gorenjskem, dovršil nekaj razredov gimnazije in učiteljskega in postal uradnik banke Slavije. Decembra 1882 je prvič nastopil v ljubljanski Čitalnici in v kratkem času pokazal tako nadarjenost, da so ga za eno leto poslali na Dunaj v dramatično šolo. Ko se je 1886 vrnil v Ljubljano, je odprl lastno dramatično šolo, istočasno pa prirejal predstave v starem gledališču do požara 17. februarja 1887. Vrnil se je spet v Čitalnico, 29. septembra 1892 pa je odprl novo gledališče s svojo priredbo Jurčičeve *Veronike Deseniške*. Dve leti pozneje je zaradi nesporazumov odšel k hrvaškemu gledališču v Zagreb, stalno pa se je kot gost vračal v Ljubljano, kamor se je dokončno preselil leta 1919, a je še isto leto umrl.

Borštnik je ustvaril nepozabne naslovne like v celi vrsti dram in komedij, ki segajo od klasične dobe do sodobnih realističnih in naturalističnih del. Važnejše so: Kasij, Hamlet, Jago, Rihard

III., Shylock, Macbeth, Tartuffe in drugi, višek pa je dosegel v Cankarjevih mogočnejših Kantor in Jakob Ruda. Borštnik je prvi seznanil Slovence z modernimi dramatikami, kot so: Strindberg, Hauptmann, Sudermann, D'Annunzio in Ibsen.

Sam je pisal pesmi, dramatiziral Tavčarjevo novelo *Otok in Struga*, izvirni sta veseli enodejanki *Ni moj okus* in *Ponesrečena glavna skušnja* ter trodejanka *Stari Ilija*.

Borštnik je bil kot igralec miren, neteatralen, stavke je govoril hitro, s sijajno dihalno tehniko in ustreznim glasovnim poudarkom. Rad je zamahnil s trpko, odsekano gesto in napravil nekaj korakov z upognjenimi koleno. Bil je mojster v varčevanju z zunanjimi sredstvi in v poglobljanju značaja. Izreden je njegov pomen za ustvaritev in vzgojo slovenskega gledališkega občinstva, prav tako pa je izšlo iz njegove šole nekaj dobrih slovenskih igralcev.

LETO 1869

Leto 1869 je bilo v slovenskem kulturnem življenju manj razgibano kakor prejšnje leto. Umrli so trije pomembni možje: *Janez Cigler*, pisatelj prve slovenske povesti *Sreča v nesreči* (1836), *Simon Jenko*, za Prešernom časovno najboljši pesnik, in *Anton Janežič*, osrednja osebnost na kulturnem področju Koroške, šolnik, izdajatelj Slovenskega glasnika in dolgoletni tajnik Mohorjeve družbe.

Tega leta je Anton Janežič namesto Slovenskega glasnika začel izdajati *Besednik*, kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. V Mariboru je Jurčič oživil novi *Glasnik*, list za zabavo, književnost in pouk, toda doživel je le eno številko. Izdal je tudi ljudsko povest *Sin kmetiškega cesarja*. — Stritar se je prvič predstavil javnosti z zbirko *Pesmi*, ki jih je izdal pod psevdonimom Boris Miran. — Levstik je začel izdajati *Franjine pesmi*, Erjavec je nadalje-

val z *Domačimi in tujimi živalmi v podobah*. — Einspieler je začel izdajati *Kärntner-Blatt*.

Mohorjeva družba v Celovcu je za to leto razpisala pomembne denarne nagrade, in sicer: »a) 200 gld za najlepšo izvirno nравоpodučno povest... v obsegu vsaj petih tiskanih pol; b) 150 gld za najboljšo gospodarsko delo (razen sadjereje) v istem obsegu; c) 100 gld za štiri krajše nравоpodučne izvirne pripovedi, vsaki po 25 gld, in č) 100 gld za štiri krajše gospodarske ali druge podučne spise...«

Za to leto so izšle naslednje knjige: *Koledarček družbe sv. Mohora* za navadno leto 1870. *Friderik Baraga*, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki. Spisal Dr. Leon Vončina, profesor bogoslovja v Ljubljani. *Kristusovo življenje in smert* v premišljevanjih in molitvah. Poleg Gašparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kociančič, profesor bogoslovja v Gorici. *Slovenskih večernic XIX. zvezek*. Perpetua ali afrikanski mučenci. Pogled v tretje stoletje po Kristovem rojstvu, posnet po pravih mučenških zapiskih. Poslovenil Anton Lésar, katehet in profesor više realke v Ljubljani. *Slovenskih večernic 20. zvezek*. Domače in tuje živali v podobah. Slovenskej mladini v poduk in kratek čas opisal Fr. Erjavec, profesor na kr. višej realki v Zagrebu. *Umni gospodar* ali gospodarsko berilo. Spisal France Jančar, kaplan pri Negovi blizu Radgone. *Življenje svetnikov in svetnic Božjih*. Po najboljših virih spisal dr. J. Rogač, duhoven ljubljanske škofije. — Stalnih udov je bilo 13.626, torej 3178 več kot prejšnje leto.

Slovenska Matica je izdala pet publikacij, in sicer: *Letopis Matice Slovenske* za leto 1869. *Atlant*. Slovensko besedilo priredil Matej Cigale. Friedrich Karl Ludwig Schoedler: *Fizika*. Poslovenil Ivan Tušek. *Vodnikove pesmi*. Uredil France Levstik. Viktor Koloreto: *Nauk o telovadbi*. Drugi del. — Knjige so natisnili od 1000 do 2500 izvodov.

Dne 22. junija 1968 je nepričakovano umrl v Ljubljani Jakob Šolar, stolni dekan, papežev hišni prelat, ravnatelj škofijske gimnazije v likvidaciji in eden največjih sodobnih slavistov.

Rodil se je 29. VII. 1896 v Selcah nad Škofjo Loko, postal duhovnik in 1922 dovršil še slavistiko in romanistiko na ljubljanski univerzi. Nato je odšel za dve leti na Collège de France v Pariz in se kot prvi Slovenec usposobil v eksperimentalni fonetiki pri abéju Rousselotu, začetniku te znanosti. Postal je profesor na Škofijski klasični gimnaziji v St. Vidu nad Ljubljano in na tem mestu ostal do zadnje vojne. Doživel je nemško taborišče in povojno ječo, kar mu je uničilo srce, čeprav je bil sicer močne, čokate gorenjske postave.

Šolar je bil izredno razgledan človek in delaven kot mravlja, zato se ni zadovoljil samo s šolskim delom. Ne-prestano je razmišljal o tem, kako bi dvignil in poživil pouk materinščine na srednjih šolah. Po vzorcu francoskih učbenikov si je zamislil in s prijatelji sestavil *čitanke* za prve štiri razrede gimnazije. Odlikujejo se po zanimivih berilih z najrazličnejših področij življenja, vsa berila so smiselno razčlenjena, dodane so jim vaje, vsaka čitan-ka ima tudi slovnično gradivo za tisti razred, četrta pa še kratek pregled slovenskega slovstva. Knjige poživljajo portreti pisateljev in umetniške slike.

Profesorji in dijaki so jih z veseljem sprejeli, ker so bile res nekaj novega, življenjskega in premišljeno sestavljene; doživele so tudi ponatis. Povojne razmere so jih nadomestile z drugimi, ki pa se jim še od daleč niso približale. Iz slovničnih dodatkov je nastala samostojna knjiga, iz katere se je počasi razvila *Slovenska slovnica*, ki je zamenjala Breznikovo.

Po francoskem zgledu je Šolar ustanovil pri Mohorjevi družbi zbirko *Cvetje* iz domačih in tujih logov, ki naj bi z uvodi in opombami približala dijakom tista leposlovna dela, ki so bila predpisana za branje v šoli in doma. Izšlo je 22 zvezkov.

Pri Profesorskem društvu je vodil odsek za šolske knjige, bil med ustanovitelj Slaviističnega društva in sourednik njegovega Slovenskega jezika. Slovenski pravopis iz leta 1950 je do dveh tretjin njegovo delo, obilen in dragocen je tudi njegov prispevek k izdaji leta 1962. Po Ramovševi zamisli in pod Šolarjevim vodstvom so v Inštitutu za slovenski jezik izpisali milijon listkov kot gradivo za slovar sodobnega slovenskega jezika, katerega prva knjiga je pripravljena.

Šolar je napisal vrsto literarnih razprav in esejev. Izdal je Breznikove jezikoslovne razprave v knjigi *Življenje besed*, kateri je napisal topel in znanstven uvod. Oskrbel je tudi pet knjig znanstvene izdaje *Detelovega izbranega dela*. Vse to je delal iz resnične ljubezni do materinščine in domače omike.

IVAN DORNIK

Tiho, kakor je živel, je ugasnil v Mariboru pesnik, novelist, esejist in urednik Ivan Dornik. Rodil se je v Nevljah pri Kamniku 1892, dovršil Škofijsko klasično gimnazijo v St. Vidu nad Ljubljano, nato v revščini in pomanjkanju slavistiko v Gradcu, promoviral pa je v Zagrebu 1919. Poučeval je v Ljubljani, Celju, Kruševcu in Mariboru. Med zadnjo vojno so ga Nemci pregnali v Srbijo in je poučeval v Svetožarevu, kjer so ga imeli zelo radi dijaki in njihovi očetje.

Dornik spada k povojnemu katoliškemu ekspresionističnemu rodu. S pesmimi, novelami, črticami in razpravami je sodeloval v dijaški Zori, Mentorju, Domu in svetu in Času, samostojno pa je izdal: *Pasijonke*. Povestice za mladino. Celje 1923. *Brez oči*. Novele. Celje 1930. Kmečko dramo po romanu R. Bazina *Gruda umira*. Maribor 1931.

V vseh se je močno poglobil v socialna in psihološka vprašanja. Njegove novele so močne, prepričljive, v nekaterih išče novega človeka, prav v du-

hu sv. Frančiška Asiškega. Samo kratak primer:

»Prišel bo nov čas. Pripraviti se moramo nanj; zato moramo iti nazaj h koreninam in rožam in vsem kreaturam, da najdemo zopet človeka v sebi. In ko postanemo človek, pričnemo novo ljubezen, čisto, kakor je bila v začetku. Roži porečemo sestra in jelenu brat: in veselili se bomo, ko se bo smejalo sonce čez nebo, in s potočkom se bomo igrali kakor z otrokom...« (Pogovor s psom).

FERVIDUS

(Popotna reportaža)

Iz Ptuja na Madžarsko k ogrskim Slovencem

Napotnica za izlet čez Ptuj na Madžarsko, obisk k ogrskim Slovencem, spremeniti goriško, obsoško okolje s podravskim, s pomurskim, z vogrskim pa še želja po novih dogodivščinah — vse to nas je dvignilo na vzhod kakor potnike-romarje strmeče k luči z vzhoda.

Smo pred Mariborom. Vozimo s Pragerskega mimo Strnišča, kjer so med prvo svetovno vojno 1915-1918 begunci z Goriškega, med njimi iznajdljivi rokodelci imeli po barakah mnoge delavnice, predvsem mizarske (za pohištvo) in so tako lažje prenašali domotožje. Danes po zadnji vojni je tu novo industrijsko naselje Kidričevo, tovarna velikanka za glinice in aluminij. Po Dravskem polju med koruzo, zeljem in pšenico se gibljejo žanjice z belimi rutami in podrečnimi krili. Severno valovijo Slovenske, vzhodno Haloške gorice. Že se na modrikastem nebu zariše Ptujski grad, pod njim naokrog zloženo mesto.

POETOVIO - PTUJ

Še preko Drave in sprejme nas severno navdahnjeni Ptuj, zgodovinsko

mesto z okroglo goro, zdaj avtohtoni mi prebivalci, še v nekem srednjeveškem vzdušju pod visečimi strehami, v vijugastih ulicah, med umetniškimi cerkvami, starimi stolpi, votivnimi spomeniki, z obledelimi samostani, kamnitim tlaku, vendar v centru že med dvoranami in modernizacijo stavb, cest, gostišč in v živahnem vrenju meščanov s častnimi znaki, zgovornih gospodinj z zelenimi klobučki in okoliških »lúkarjev« — okrogloličnih Mick, Rozik s kitami čebule, česna, paprike in kmetov z modrimi predpasniki. Siva preteklost se srečuje s svetlo sedanostjo na vseh vogalih in križiščih, na pročeljih, stenah, portalih, kužnih znamenjih, NOB spomenikih in nam ta dvojni obraz kaže relief teme in svetlobe, odkrivajoč nam podobo zadostilnosti, ki nas s ponosom navdaja tako z zgodovinsko prošlostjo kakor z zmagujočo sodobnostjo.

V zadnjem stoletju pred Kristusom so rimske legije ustanovile tu svojo provinco, sredi katere je zrastel rimski Poetovio, trgovsko-obrtno središče, carinska postojanka za Panonijo do Donave, da se je cvetoče mesto povežalo

po rimskih cestah med Ogrsko in Italijo. Ne za dolgo. Leta 378 so ga že porušili Vzhodni Goti, pozneje l. 452 še Huni z Atilo. Iz teh razvalin je nastajalo fevdalno-srednjeveško mestoce pod raznimi gospodstvi tja do Habsburžanov. Še poprej v 6. stol. so ga zasedli Slovenci, ustaljeni do današnjih dni na prehodu iz Panonije v alpski in kraški, v obmorski svet, ki pa jih je v poznejših časih nemški despotizem potiskal iz mesta v okolico in jih je gospodarsko, zemljeknjižno osvajal nemški fevdalec, industrijalec, trgovec, posebej še v vinorodnih Hálózah brezpravne viničarje, kmetski proletariat braz zemlje. Marsikateri slovenski dijaki so pribežali iz ptujske na goriško gimnazijo. Tudi po prvi osvoboditvi 1918. so nemčurstvo, industrija, obrt obvladovali šibke slovenske sloje, a po drugi narodni osvoboditvi, torej še po eni bridkosti polni vojni, je pričelo še socialno očiščevanje.

Prerojeni starodavni Ptuj se ozira zdaj daleč nazaj v rimske osvajalne, v nemške fevdalne in v sedanje narodno-osvobodilne čase. Sprehod po mestu nam odkrije, da je minoritska cerkev iz 13. stol. utrpela hudo rano, izgubila je ob bombardiranju najlepšo baročno fasado. Minoritski samostan je ostal. Ob Dravi je okrogel stolp nekdanje utrdbe, ki služi za vinarski muzej. V gornjem mestu je proštijška cerkev z gotskimi umetninami, renesančnimi nagrobnimi reliefi. Zunaj na samem gospoduje masivni, široki mestni stolp (54 m), nekoč stražni, zdaj onemeli spomenik z vzdanimi rimskimi nagrobniki, votivnimi ploščami-reliefi, ob njem posebej na visokem marmorju svira pravljični pevec Orfej, obdan od očaranih živali, zraven tega pa se prelije pesem smrti in zmage v spomenik največjega heroja mučeniškega mesta: Jože Lacko. Pod grajskim hribom, v nekdanjem, sedaj zapuščenem dominikanskem samostanu (iz 1230. ukinjenem po Jožefu II.) je arheološki oddelek s prazgodovinskimi, antičnimi in staroslovenskimi predmeti in lapidarij z rimskimi kamnitimi spomeniki. V

tem tako veličastnem hramu umetnosti so nas navdali: gotski križni hodnik, gotski in baročni kipi, refektorij s štukaturo in freskami, posebej še čudoviti krilni oltar iz 1455. Dovolj umetnin za naše ozko obzorje in za našo tesno notranjost.

Ne še! Na ptujskem gradu, mogočni renesančni zgradbi iz 16. in 17. stol. se nam z grajskega hriba odgrne prelepa pokrajina, v notranjosti, v muzeju pa veličastna podoba iz davnine in preteklosti zgodovinskega mesta. Kulturnozgodovinska zbirka, galerija slik, oddelek ljudske revolucije, etnografski oddelek nam prikazujejo dragocene predmete; nas so posebno pritegnile narodopisne zanimivosti ljudske umetnosti, ljudskega prikazovanja iz narodovega življenja.

Vpisali smo se v knjigo obiskovalcev, a ptujski prijatelji nas niso kar tako odpravili z grajskega hriba. Kar veselo nam je srce zaigralo, ko so nas po vseh teh kulturnih ogledih povabili za zaključek v bližnjo grajsko restavracijo. Topla domačnost se je razlila po predramljenih udih ob tovariških pomenkih, še bolj ob pokušnji štajerske kapljice, ob ocenjevanju okusov, arome, vsebine sladkobe in kisline, žvepljanja, pretakanja v primerjanju z goriškimi vinskimi sortami. Štajerske etikete: zeleni silvanec, muškadni silvanec, laški rizling, traminec, šipon dopadljivo zvenijo s cmokajočimi jeziki; njih goriški bratci prikupnih imen bi se gotovo ne stepli, če bi se z njimi pomerili? V sproščeni, duha polni družini smo se zresnili in se spomnili dveh goriških rojakov, ki sta se na potu begunstva ustavila v Ptuj in mu do smrti zvesto služila: dr. Alojzij Remec, pesnik in pisatelj — kot ptujski župan in dr. Miha Zavadlal kot magistratni direktor, oba že pod rušo ptujскеga polja.

Alojzij Remec, pričevalec Velikega punta, Pokošene brajde — ali se nismo nekoč srečali Pri Judennaclu, pri pol litra hálóžana in si ti pel zdravico hálóški kapljici in jo vprašal:

»Kdo te nalil je v čaše se iskřeče,
kdo dal ti moč, ti biserni napoj,
da vir si volje židane in sreče
vsakomur, ki poljubi se s teboj?»

in ti je iskrenodobri háložan odpel:

»Rodile so me háložke gorice,
pomladni veterc božal je moj cvet,
poletno sonce me je žgalo v lice
in žar jesenski spremljal me je v klet.»

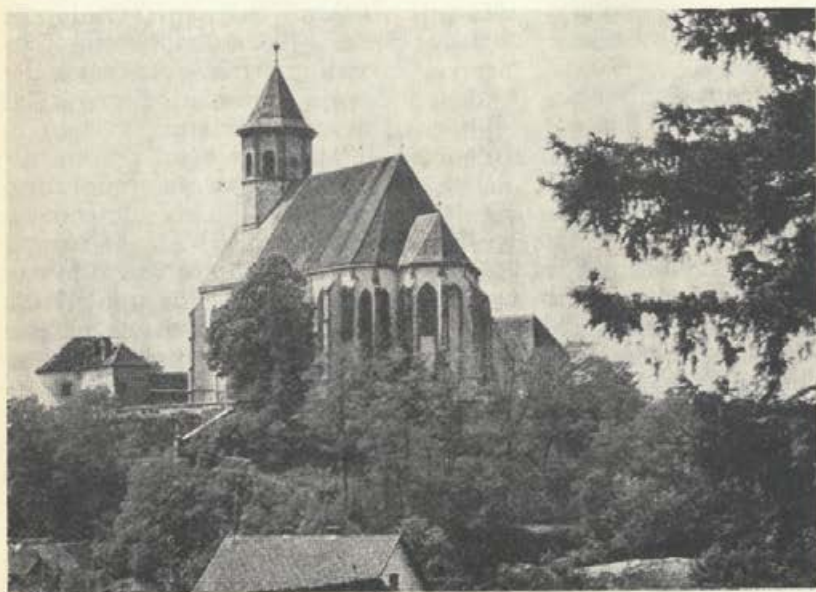
»Iz mene vse zveni, iz mene vse žari,
iz mene vse dehti, iz mene vse živi...«
je pel in pel háložan, mi pa smo
bili ganjeni, ko se je tebi in nam stozilo
in zahotelo po vipavski in briški kapljici!

PTUJSKA GORA

V ptujski okolici v Hajdini si še ogledamo arheološko znamenitost: dve Mitrovi svetišči, dva tako imenovana mitreja iz 2. in 3. stoletja, ki v kamnitih spomenikih z reliefi in kipci — tudi z bivolom in škorpijonom ponazarjajo Mitrov kult, prinešen iz Perzije, a čaščen od rimskih cesarjev. Mithras je bil bog svetlobe, poosebljen kot dobrota človeštva, zagovornik resnice in

dobrote, a neusmiljen zatiralec brezboštva. Kaj če bi takle Mithras z bivolom in škorpijonom stopil tudi v sodobni mitrej in zatrl brezboštvo!

Obrnemo se proti vzhodu. Glej jo! Ptujška gora, zraščena k Háložam, vinorodnim strmim holmom, s ponosno gotsko cerkvijo, s taborskim obzidjem, tako razgledana na Podravje, Slovenske gorice, Póhorje in tja do Savinjskih planin, nas pritegne k sebi na vzvišeno mesto in že po svoji zunanosti nam odkrije izredno arhitektonsko stavbo gotške veličine na Slovenskem, ravnotako v notranjosti na mogočnih gotskih stebrih sloneča, bogata predstavica slikarskih, kiparskih umetnin in reliefov, izmed katerih nas prešine najvrednejši — oltarni barvni relief, izklesan iz domačega peščenca — Marije Zavetnice, ki pod njenim varnim plaščem zrejo vanjo upanja polni obrazi: cesarski, grofovski, kmečki, viničarski, svetniški, grehotni, cela procesija skupaj nagnetenih spokornih zemljanov, kakor je danes bogaboječih romarjev vseh stanov, iz vseh vetrov, tudi umetnostnih zgodovinarjev iz vsega sveta!

Ptujška gora -
bliser
slovenske
gotike

MED DRAVO IN MURO

In dalje proti vzhodnemu soncu drčimo vstric Drave čez Ptujsko polje, na katerem v oranju in sejanju žarijo naselja Markovci, Bukovci, Novzetinci, Stojnci in še druga, to so kraji, ki so jim dali imena (kakor v Prekmurju in nekaj tudi v Italijanski Slaviji) starešine slovanskih zadrug.

Kar nas preseneti na strmi živi skali (70 m) utrjen, drzni grad Borl nad Dravo (iz 17. stol.), straža na dravskem prehodu proti tolikim madžarskim in turškim vpadom. Med zadnjo vojno je nemški okupator zapiral vanj slovenske izgnance, danes pa je v tem skalnem gnezdu mirno letoviško gostišče, postaja premišljanja o minulosti in prerojenju.

Zdrknemo čez most mimo Zavrča v Hrvatsko republiko, se podimo med gosmí, racami, konji in sejmarji na Varaždin, v nekdanjo trdnjavo (varaždinski muzej bi nam o tem kaj prikazal), danes je mesto s tekstilno industrijo in znano po edinstvenem pokopališču - mirodvoru z naravnimi, umetnimi cipresnimi spomeniki. Se pravokotno obrnemo na Čakovac. Od tu

že prehajamo v drugo rečno območje, v hrvatsko Medjimurje, ki je južni del Mure, a severno od Mure imenujemo Slovensko Prekmurje ali Pomurje. Mura namaka Avstrijo, Jugoslavijo in Ogrsko, Drava pa še Italijo. Že za Varaždinom ostaja hribovje, gričevje za nami, sama ravan nas presaja v drugi življenjski prostor in daje slutiti, da se bo tu spremenila ne samo zemljepisna, marveč tudi politična državna meja. Zadišalo je po ogrskih ravninah in stepah. Meja je na Muri, na jugoslovanski strani, v Goričanu, na zložni asfaltni cesti, ki prihaja iz Zagreba proti Budimpešti. Nekdaj nepomembno naselje, Goričan z raztresenimi hišicami, nam je bil zapečaten v potne liste: Srečno pot! Na svidenje! In obmejni most preko Mure nas je prestavil v državo Madžarov — v kraju Letenye.

MAGYARORSZAG

Država Madžarov. Drugačna uniforma, drugačen postopek, manj zaupljiv, ostrejši, drugačno ozračje. Dali so nam po valutnem predpisu bon za 120 forintov in še statistični list, da ga izročimo pri izhodni postaji.

Prvi vtis male samostojne države,

Tihany -
benediktinska
opatija

ki nam odpira mejne zapornice nam tako tujega sveta. Vizontlátašra! (Na svidenje)! Pred nami se je v nedogled razmaknilo ravninsko obzorje. Nagykanizsa — prvo mesto — nekdanj trdnjava proti Turkom. Pod sivim nebom so zarfotale velike ptice iz močvirij, po vaseh na strehah so čepele štorke, v hostah so škežikali fazani in gostoleli slavci, manj zaljubljeni kot pri nas, pa čeprav so v maju; globoko daleč po koruznih, pšeničnih njivah so glušili tiho samoto ropotajoči traktorji.

Pred Zákvarom ob Zali smo se ustavili in peš prestopili s ceste na brezkončna polja po dolgih ozarah. Kam nas vodijo naši zgodovinarji? Se znajdemo na mali vzpetini med ohranjenimi temeljnimi zidovi v tlorisu starokrščanske bazilike, zgrajene za kneza Koclja v 9. stoletju. Smo na panonski zemlji. Skrita tiha misel nas je prenesla v slovanske davnine, ko so naši pradedje posedli Panonsko nižino in se na tem ozemlju naselili ob Rabi, Muri in tolških pritokih in silili v nezane dalje proti Donavi. Bila je slovanska kneževina (na sedanjem zapadnem Ogrskem). Vladal ji je knez Pribina, za njim njegov sin, samostojni panonski knez Kocelj (869-874), v Blatogradu ob Blatnem jezeru. Postavil se je v bran grozečemu nemškemu navelu, nemškim nadutim misijonarjem, grabežljivim potujčevalcem. Zato se je povezal z Rastislavom, vladarjem Velike Moravske, ki je segala na Ogrsko med Donavo in Karpati. Oba sta poklicala v deželo slovanska apostola sv. Cirila in Metoda. Vzcvetelo je krščanstvo s slovenskim bogoslužjem. Nastala je slovanska nadškofija kot protutež nemški salzburški. Nemški misijonarji so besneli, toda slovanska apostola so podprli rimski papeži kljub vsem nemškim tožbam. Bila je že na vidiku združitev Slovanov v eno državo, toda slovanska nesloga na Moravskem je pokopala te načrte. Propadla je Velika Moravska (906) in z njo Kocljeva kneževina. Z ene strani so nad nje planili Nemci, z druge divji Madžari, ki so zabili klin med severne

in južne Slované in si utrdili svojo državo še na tujem ozemlju. Od tedaj je bila slovanska zemlja razkosana na dvoje za celo tisočletje, večji del pod nemškim cesarstvom, manjši, panonski, pod ogrsko nadoblastjo (do 1919), ki ji je tekom zaslužjenih stoletij uspelo pomadžariti — tudi s pomočjo Cerkve — vso županijo Zalo od Pomurja do Blatnega jezera, a ni mogla raznaroditi Pomurja, ki je s tem letom prešlo v sklop države Jugoslavije. Razvaline starokrščanske bazilike še danes opominjajo.

BLATNO JEZERO - BALATON

Spet smo stopili na cesto vsakdanjosti in odjadrili dalje. Oprijela se nas je slovanska otožnost, toda po tem kratkem žalostnem intermezzu se je razveselilo naše oko, ko se je ravan iz monotonosti dvignila v ljubke griče, na katerih so se razprostirali obsežni vinogradi z nizkimi trtami in so se trtni nasadi zvrstili tudi po ravninah v nedogled. Ob tem pogledu nam je srce zaigralo in že smo dobili drugo sodbo o madžarski zemlji in njenem tokaju, burgundcu, rizlingu. Nedavno, ko se je ogrski tokaj sprl s svojim bratcem v Brdih. Le madžarski, da je domoroden, avtohton, briški pa tujeroden, prinesen! Kdo je zmagal? Oba! Po okusu in po moči. Vinogradništvo, kletarstvo na Ogrskem pa ima svoj davni renomé pred našim!

Kmečka hiša v Porabju (Foto: A. Benedetič)

Slovenski otroci v Gornjem Seniku
(Foto: A. Benedetič)

Že nas je omamila bleščeča srebrna gladina, ko smo vozili skozi umetno urejene vedno zelene parke, cvetoče vrtove, skozi obalna mesteca, mimo letoviških hotelov, vikendov, igrišč, kopališč, tik ob jezeru na kilometre in kilometre. Blatno jezero — ogrski Bálaton — nemški Plattensee — vse troje imen slovenskega izvora (blato — močvirje). Je največje jezero v Srednji Evropi, nazvano »madžarsko morje«, s površino 596.660 kv. km, 106 m nad morjem, dolgo 75 km, široko 13-14 km, ni pa posebno globoko, vendar plovno tudi za parnike, ima bogat ribolov in bujno rastlinstvo. Brzovlaki na progi Budimpešta-Jugoslavija-Italija vriskajoči zdrviyo ob obali vseh 75 km in jim sirene odmevajo z »madžarskega morja«. Radi bi prisluhnili rahlo valujočim romantičnim stihom madžarskih poetov, recimo od njih največjega Sándora, Potőfija, lirika domačega kolorita?

Stop! Smo že zleteli k obali. Prvi stiki z Madžari. Naš potni maršal, mentor, tolmač za madžarski jezik prof. Jože Mavčec iz ptujske gimnazije, izvedenec za Porabje, je sproti reševal naše težnje, a njegov asistent nam je pomagal kar beroč iz knjižnice »Madžarski za potno rabo« pri kioskih in v restavracijah: »Mijen italuk van« (kakšno pijačo imate)? — Kérek edj üveg, pohár világoš« (prosim steklenico piva). — Egéségére! (na zdravje!) — Fékete káve (črno kavo) — Fízetni (plačati) — Križana dolina — kakšen jezik, da si zobe nalomimo!

Zavijemo na severno obalo, na slikoviti polotok Tihany, kjer nas prevzame benediktinska opatija z dvostolpno cerkvijo iz 18. stol., posebej krita iz 11. stol. V obalnem mestu Keszthely (Kastel — nekdanji Blatograd) je muzej Blatnega jezera, poljedelska akademija Georgikon, baročni grad,

Visontlátášra Bálaton. Na svidenje, Blatno jezero! Nagnili smo na sever skozi mikavno na dveh bregovih ležeče mesto, ovenčano s smrekovo šumo, a se kmalu obrnemo na zapad v bližini Avstrije in zadovoljni pristanemo v Janosháza, v vaškem gostišču, na okrepčanje s paprikašem in pivom. Starejši kmetje, sami madžarski tipi, so nas prišli pozdravit; kaj bi ne, saj so se borili na soški fronti, odkoder smo mi doma in tega je že petdeset let! Pravzaprav so branili našo zemljo ob Soči in na Krasu! Kaj bi jim očitali! Izmenjali smo cigarete, si nazdravili: Eljen Karoly Ferenc Josef! Eljen Magyarorszag! Eljen vsi Istvani, Janoši, Lajoši, Sándorji!

SZOMBATHELY - SOMBATELJ

Pokrepčani, zgovornejši, zdaj že v madžarščini, smo se zasukali proti zapadnemu soncu, malo smo zadremuckani, világoš (pivo) nas je uspavalo. Madžarski stari avstro-ogrske vojniki s kosmatimi zalisci so nas napojili. Pa kako jim lice še zažarijo ob kyralu (kralju) Ferenc Josefu! Proti večeru smo prijadrali v naš glavni stan. Szombathely! Zdramili smo se. Na trgu pred stolnico so nam madžarski gostitelji voščili dobrodošlico. Willkommen. Pomagali so si z nemščino. Čim so nas odredili, smo nekateri smuknili v veliki duomo poslušat pridigo v klasični madžarščini in ljudsko petje. In glejte, tudi v tem jeziku smo čutili blagolasje. Pohiteli smo k večerji v madžarskem stilu; s črno- in plavookimi postrežnicami bi se kaj pomenili — hm, hm so se le smejale »nem erten« (ne razumemo) — mi pa »Nem tudek magyarul« (ne znamo madžarski). Pa smo šli na večerno promenado. Vse tako tiho. Avtov ni. Niti nismo opazili garaž pri hišah.

Jó éjsakát! — Lahko noč!

Gornji Senik - notranjščina cerkve

Komaj smo se drugi dan pojavili na ulicah, že so nam madžarski prijatelji klicali »jó napot, jó napot« — dober dan. Gut geschlafen? Igen! Igen! Da! Da! in so nas spremljali na zgodovinske ogledе: arheološki muzej, izkopanine še iz rimskih naselbin, ostanki starih rimskih zgradb Suvario — zdaj Szombathely — je bila prva mestna naselitev Madžarske, rimska cesta, tlakovana, nekoč v mozaiku, nadškofijska knjižnica in arhiv z izrednimi rarietami (rokopisi — tudi Napoleonov), cerkvene umetnine (z arhivarjem loquimur in lingua latina), pokrajinski arhiv z dokumenti tudi iz slovenskega ozemlja. Prekmurje je svoj čas pripadalo madžarski nadškofiji v Szombathelyju. Vzradovali smo se spoznanja v tem mestu s slovenskimi duhovniki, po rodu iz Prekmurja in še na ulici prisluhnili hrvatski govorici seljakinj.

Pokazali so nam še svetišče — tempelj Izide, egipčanske boginje, ki je — po mitologiji — rodila bogove, zvezde, sonce, s čudodelno močjo za duhovne potrebe. Njen kult se je razširil po vsem svetu. Hvala Szombathely!

PRI OGRSKIH SLOVENCIH V PORABJU

Zadoščeni z vsem, kar smo povzeli in shranili v lepih spominih, smo naravnali smer proti domovini, vendar smo hoteli poprej stisniti bratsko roko Slovincem ob Rabi. Krenili smo na jug mimo mesta Körmend na avtocesto Budapest-Gradec, takoj potem zapadno zavili v Porabje, v njegov glavni kraj Monošter - Szentgotthárd. Živžav v avtobusu je malo ponehal, ko so nas cestne vojaške straže »policija ut« vsakih 6 km proti državni meji ustavile, nas vljudno legitimirale, vse tako do Monoštra. Tu smo prijavili naš obisk, ogled po porabski krajini. Močno nam je tolklo srce, ko so avtobusi lezli tik ob meji, prepreženi z dvojno žico, v presledkih povezano z izvidnicami v sračjih gnezdih na visokih kolih, a obenem smo se radovali vožnje ob tako zaželeni Rabi. Na desni strani puhtijo plodne njive, sadovnjaki, na levi se vzdigujejo ljubki griči v senožeti in slemenah, v bukovih in borovih hosteh, krog njih se belijo kmetske domačije. Prelepi svet, podoben tolminskemu. Že nas sprejema Slovenska vas, za njo Dolnji Senik, na koncu Gornji Senik, pred njim in nad njim po pobočjih se skrivajo vasice, Stunkovci, Sakalovci, Otkovci, Števanovci, Ritkarovci, Verice, Andvaci, za njimi se borijo s pomadžarjanjem Furkašovci, Žida, Trošče, Čretnik. V Monoštru samem je slovenska manjšina, ki se potaplja v tovarnah, v opatijski župniji, na gimnaziji, vendar slovenska okolica daje življenjske potreščine mestu. Pokrajina leži v porečju Rabe, je od 1919. leta odtrgani del Prekmurja, ki je po tem letu prešlo v sklop jugoslovanske države. Sedanji porabski ali ogrski Slovenci — komaj deset tisoč jih je še — so s Prekmurci eno po vsem bistvu, jeziku, naravi, zna-

čaju kakor je ena zemljepisna enota med Muro in Rabo. Madžari so skovali svojo državo v potokih krvi, največ v bojih s Turki in v vstajah proti Habsburžanom. Ponosni so na zmago nad Turki pri Monoštru ob Rabi l. 1664 (velik križ na nasprotnem hribu smo ugledali, postavljen v ta spomin). Leta 1867 se je ustanovila avstro-ogrška monarhija. Madžarska pred prvo svetovno vojno je štela 21 milijonov ljudi (skoraj polovico slovanske narodnosti) s trianonskim mirom leta 1920 se je skrčila na 10 milijonov s 93.073 kv. km površine. Sic transit...

V GORNJEM SENIKU

Ravno se je šolska mladež usula iz slovenske osnovne šole in nas radovedna obkolila, ko smo pristali v največji in najbolj zavedni porabski vasi in še v tako domačem okolju. Vstopili smo v čedno belo cerkev. Brali smo na slavoloku: Hvalite Gospoda vsi narodi. In smo brali napise na križevem potu (v starejšem slovenskem pravopisu): Jezusa na szmrt obsodijo; Jezusi na rame krizs denejo; Jezusi Veronika robecz poniude; Jezus tretjikrat szpade; Jezusu z guanta szlecejo; Jezusa tejljo

u grob polozsijo. - Prijazni župnik nam pove, da je liturgični jezik slovenski. Pesmarice jim pošiljajo iz Celovca. Nagrobni spomeniki spričujejo slovensko preteklost in sedanost. Vsakdanji kruh jim je dovolj blagoslovljen v žitu, sadju, lesu. Porabcev, kot da imajo privilegij, ne silijo v kolhoz. Prvotna njih bajta je bila iz lesa, s slamo krita, v kuhinji tla stlačena ilovica, pozneje so jo pozidali iz blata in slame kakor lastovke ali tudi že z opeko s stebrišnim hodnikom na dvorišču. Posneli smo podobne tipe hiš, nazvane gázdijé ali kmätijé, ki jim navadno stoletne lipe delajo senco. Rojaki iz Amerike jim pomagajo za obnovo hiš, kmetij in gazdij.

Nabrali so se možanci in žene, ki smo si z njimi dali duška pod lipo v vaški krčmi. Da so še tu med Ogrsko in Avstrijo kot na polotoku tujega morja. V njihovem stasu, obličju je naš izraz. Pisali so o njih župnik Jožef Košič, že pred sto leti, in jezikoslovec dr. Avgust Pavel in koliko drugih! Ohranila jih je narava sama, njih samoniklost, njih jezik, ki še koreninijo v rodni zemlji in ljudskem izročilu. »Zobrisani Sloven in Slovenka med Múrov in Rabov« — na svidenje!

Zalavar ob Zall -
ostanki
Kocljeve
bazilike
iz 9. stoletja

(Foto
A. Benedetič)

Pred petdesetimi leti

Pretekli november je minilo petdeset let, kar se je končala prva svetovna vojna, ki je pretresla življenje skoraj vsega sveta. Njene posledice se čutijo še danes in verjetno še dolgo ne bodo izbrisane in pozabljene. Večini Slovencev je premirje prineslo politično samostojnost. Za primorske Slovence pa se je s koncem vojne začelo eno najusodnejših poglavij njihove zgodovine.

Vojna se je začela v juliju 1914. Nasprotni sta si stali dve skupini velesil: Avstrija in Nemčija ali centralni državi ter Anglija, Francija in Rusija, trospoznam ali na kratko antanta. Centralnima velesilama sta se pridružili tudi Bolgarija in Turčija, antanti pa 24. maja 1915 Italija in pozneje (v aprilu 1917) tudi Združene države. Centralni velesili sta imeli nedvomno bolj organizirane in bolj udarne armade, a manj gospodarskih rezerv in tak zemljepisni položaj, da so jima nasprotniki lahko zaprli vse poti dovoza. Antantne države pa so imele šibkejšo vojsko; Anglija splošne vojaške dolžnosti takrat sploh ni poznala. Obvladale pa so svetovna morja, vse dohode v Evropo in skoraj vse vire prehrane in industrijskih surovin. In kakor lakota in pomanjkanje uniči največjega junaka, tako oslabi naimočnejše in najtrdnije organizirane države. To je preprosto dejstvo. Vodilni državniki so ga seveda poznali, toda mislili so, da vojna ne bo trajala dolgo. Pred božičem bodo vojaki spet doma, se je tiste čase pogosto slišalo. Slutili pa morda niso, da v človeški družbi spijo skrite strahotne sile. Človek jih lahko sproži, zbudi, a potem mu uidejo iz rok, da jih ne obvlada več.

O prvi svetovni vojni so bile napisane grmade knjig. Opisan je podrobno ves njen začetek, potek in konec, opi-

sane so posamezne bitke na vseh frontah, junaške epizode, življenje glavnih in postranskih oseb; izdani so bili spomini velikih in majhnih mož, ki so posegli v ta vihar. Mnogo stvari je še v živem spominu starejšega rodu. V kolektarju hočemo omeniti samo najvažnejše dogodke in nekaj kronike zadnjih mesecev.

Prva leta je vojna sreča v glavnem spremljala centralni velesili. Nemške armade so pridrle do Pariza in globoko na Poljsko. Rusi so sicer zavzeli Galicijo in ni veliko manjkalo pa bi bili preko Karpatov vdrli v ogrsko nižino. Ustavil jih je Borojevič, ki jih je odrinil v zakarpatske gališke ravnine. Angleži in Francozi so zaman napadali Dardanele. Avstrijski oddelki, v katerih so služili tudi slovenski vojaki, so stali v Mezopotamiji (v današnjem Iraku) in ob vzhodni strani Sueškega prekopa. Italijanske čete so v enajstih silovitih soških bitkah prišle čez Sočo na Kras in na Banjško planoto. Trsta niso dosegle. Njihove izgube so bile nenavadno visoke. Samo na zapadnih pobočjih Podgore (Kalvarije) je padlo blizu 40.000 mož. Vojaki so pogumno drveli proti strojnicam; to je bil nedvomen dokaz pristnega ljudskega junaštva.

Leta 1917 sta centralni velesili dosegli tudi velik političen uspeh. Iz vojne je izstopila Rusija, in sicer zaradi dveh revolucij: marčne in oktobrske. Prva revolucija je bila odločno meščanska; meščanstvo je hotelo vzeti oblast veleposestnikom, ki so bili do tedaj odločilni politični faktor v Rusiji. S to revolucijo je zvezano ime Kerenskega. Buržoaziji pa je v oktobrski revoluciji iztrgal oblast proletariat pod Leninovim vodstvom.

Lenin, utemeljitelj sovjetske države,

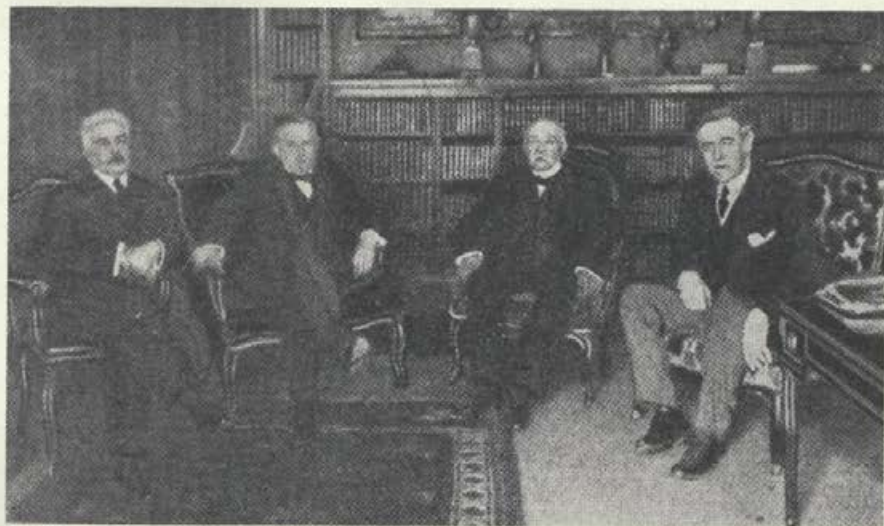
je živel takrat v Švici v izgnanstvu. Začutil je, da je prišel njegov trenutek. V dogovoru z nemškim, torej sovražnim generalnim štabom je v zaprtem vagonu potoval preko Nemčije v Rusijo. V Berlinu je imel neke razgovore, o katerih je malo ali nič znanega. Pri tem potovanju skozi sovražno deželo on in njegovi spremljevalci najbrž niso imeli nobenih rodoljubnih moralnih pomislekov. Nemški veliki generalni štab je pa menil, da je storil genialno delo. V tistem času vojne je to bilo res, kajti Lenin je v revolucionarnem vretju učinkoval tako kakor, recimo, pred koncem druge svetovne vojne atomska bomba, katero so Amerikanci vrgli na Japonsko. Znanstveni preiskovalci oktobrske revolucije so si precej edini v mnenju, da bi brez Lenina oktobrske revolucije morda ne bilo ali pa bi bila imela čisto drugačen potek. Nobeden od vodilnih boljševikov ni bil namreč tako odločen in drzen kot Lenin, ki je jasno vedel, kaj hoče, in ki ni popustil niti v najbolj kritičnih trenutkih boljševiške vlade. Nemcem se je račun sijajno posrečil, a posledice genialnosti velikega generalnega štaba čuti Evropa in tudi oni sami še danes.

Z boljševiško Rusijo sta Nemči-

ja in Avstrija dne 3. marca 1918 sklenili mir v Brest Litovskem. Velikanske armade na vzhodu so postale proste za uporabo na zapadu. V Rusiji so se odprle žitnice za srednjo Evropo, ki je že čutila hudo pomanjkanje in lakoto.

Poleti 1918 je bil položaj v Evropi takle: Avstrijske čete so stale ob Piiave. Centralni državi sta obvladovali ves Balkan z Romunijo vred. Na vzhodu je bil sklenjen mir. Avstro-nemške čete so bile globoko v Rusiji; imele so zaseden velik del Ukrajine, od koder je prihajalo žito. Na francoski fronti se je že močno čutil pritisk svežih ameriških sil, ki so nastopale z novim orožjem, namreč s tanki. Na vseh morjih so nemoteno gospodarile antantne države; nemške podmornice njihove blokade niso mogle zlomiti. Nemčija je izgubila skoraj vse kolonije: v Aziji so jih zasedli Japonci, v Afriki pa Angleži.

Mnogo slabši je bil notranji položaj, zlasti v Avstro-Ogrski. Pomanjkanje hrane in surovin je davilo prebivalce in industrijo. V Avstriji je poleg tega viharilo še narodnostno vprašanje. Vso odločilno moč v dvojni monarhiji sta krčevito držala v rokah dva naroda: Nemci in Madžari. Oboji so bili

»Svet četvorice«. Od leve proti desni: Orlando, Lloyd George, Clemenceau, Wilson

trdi in kruti gospodarji. Deželne avtonomije so bile urejene po zgodovinskih kriterijih ne pa po narodnostnih. Poglejmo samo razmere pri Slovencih, ki so živeli na Kranjskem, Stajerskem, Koroškem, Goriškem, v Trstu, v Istri ter tudi pod Ogri v Prekmurju. V svojih rokah so imeli deželni zbor le na Kranjskem, a še tu so zlomili nemško umetno ustvarjeno večino šele dobrih trideset let pred svetovno vojno. Povsod drugod so bili v manjšini. Biti v manjšini pa je pomenilo biti brez vsakega vpliva na vodstvo deželne uprave, plačevati davke, dajati vojake, služiti Nemcem in drugim gospodarjem in — molčati. Ne dosti bolje se je godilo Čehom. Hrvatje so imeli pod Ogri nekaj pravic, ki so bile utemeljene v njihovem zgodovinskem pravu. Slovaki so bili popolnoma brezpravni. Ogri so jih tlačili, kot morda ni bil tlačен noben drug narod v takratni Evropi. Ogri ali Madžari so bili menda najhujši uničevalci narodnih manjšin v modernem času.

Jasno je, da take razmere niso morale trajati večno. Po smrti starega cesarja v novembru 1916 so se začeli narodi živahneje gibati in zahtevati večjo samostojnost. To velja zlasti za Slovence in Čeha. Na splošni pritisk je vlada po treh letih sklicala državni zbor. In v državnem zboru na Dunaju je dr. Anton Korošec dne 30. maja 1917 prebral izjavo, katero so podpisali vsi slovenski, a tudi hrvatski državni poslanci iz Istre in Dalmacije. To je znamenita majniška deklaracija, ki vsebuje jasno izraženo zahtevo, da naj se vsi Slovenci, Hrvati in Srbi, ki živijo v avstro-ogrski monarhiji, združijo v eno samostojno državno telo. Z drugimi besedami je to pomenilo, naj se poderejo zgodovinske meje med deželami in naj se začrtajo nove po narodni pripadnosti. Dan poprej so svojo državnopravno izjavo dali tudi Čehi.

Narodne zahteve avstrijskih Slovanov je krepko podprl Wilson, predsednik Združenih držav. Dne 8. januarja 1918 je razglasil svojih štirinajst točk; to so bile smernice in pogoji za sklenitev miru. Med temi točkami je bila

tudi pravica avstrijskih Slovanov do samoodločbe, to se pravi, da ne smejo biti podložni nikomur, temveč da se vladajo sami, da sami urejajo svoje zadeve. Dne 12. januarja je Wilson v poslanici kongresu točko o samoodločbi še poudaril.

V naslednjih mesecih so se razmere v Avstriji naglo razvijale. Zgodovina je začela delati velike korake. Najbolje bo podati časovni pregled prav važnih dogodkov.

Dne 3. marca so se zbrali v Zagrebu zastopniki vseh političnih strank ter so na osnovi samoodločbe zahtevali neodvisno državo Srbov, Hrvatov in Slovencev ne glede na habsburško monarhijo.

Dne 16. avgusta se je ustanovil Narodni svet kot najvišje zastopstvo Slovencev in istrskih Hrvatov.

Dne 15. septembra so Srbi v zvezi z antantnimi četami prodrli fronto pri Solunu.

Dne 26. septembra je kapitulirala Bolgarija.

Ti dogodki na Balkanu so močno vplivali na odločitve italijanske vlade. V Rimu so sklicali vojni svet, ki je imel dve dolgi seji. Obravnavali so položaj, ki je nastal zaradi zloma avstrijske fronte na Balkanu. Iz poročila, ki ga je o tem zasedanju dne 25. septembra poslal ministrski predsednik Orlando kralju, izhaja, da je zunanji minister baron Sonnino zahteval, naj italijanska armada ob Piave preide v ofenzivo, katero je smatral «come una assoluta necessità». Z njim je soglašal Orlando sam; upirala pa sta se zlasti Nitti in general Diaz, vrhovni komandant.¹⁾

Dne 1. oktobra je dr. Korošec v državnem zboru izjavil, da avstrijska vlada ni pooblaščen, da bi govorila v imenu zatiranih narodov.

Dne 4. oktobra sta Avstrija in Nem-

¹⁾ Rodolfo Mosca: *Orlando più deciso di Diaz*. «Corriere della sera», 27. oktobra 1968. - Poročilo je iz Orlandovega arhiva, ki so ga pregledali šele zadnje čase.

URADNI LIST

Narodne vlade SHS v Ljubljani.

Razglasi Narodne vlade.

1.

Državljeni!

Predsedništvo Narodnega veča v Zagrebu kot vrhovna oblast države Slovencev, Hrvatov in Srbov je na predlog Narodnega sveta v Ljubljani za Slovenijo imenovalo to-le vlado:

Predsednik: Josip vitez Pogačnik.

Oddelek za notranje zadeve: dr. Janko Brejc.

Oddelek za prehrano: dr. Ivan Tavčar.

Oddelek za uk in bogočastje: dr. Karel Verstovšek.

Oddelek za pravosodje: dr. Vladimir Ravnihar.

Oddelek za socialno skrbstvo: Anton Kristan.

Oddelek za finance: dr. Vekoslav Makovec.

Oddelek za promet: dr. Pavel Pestetnik.

Oddelek za industrijo in trgovino: dr. Karel Triller.

Oddelek za javna dela in obrt: inženir Vladimir Remec.

Oddelek za poljedelstvo: prelat Andrej Kalan.

Oddelek za narodno obrambo: dr. Lovro Pogačnik.

Oddelek za zdravstvo: dr. Anton Breclj.

Vlada si je v svesti, da je prevzela za prehodno dobo do končne ureditve naše edinstvene države težko in odgovorno dolžnost.

To dolžnost bo mogla vršiti le s pomočjo in podporo Vas vseh.

Državljeni! Združite vse svoje sile v blaginjo naše domovine!

Vzdržujte red in mir!

Vsi dosedanja zakoni in vse dosedanje naredbe ostanejo še nadalje v veljavi, enako vse narodne vojaške in civilne oblasti ter uradi, dokler vlada drugače ne ukrene.

Nihče ni upravičen, si sam delati pravice.

Rojaki, spoštujte imetje, čast in poštenje drugorodnih sodržavljanov!

Vojaki, bodite na službo domovini; gre za Vaš lastni dom!

Zvesta velikim načelom, v katerih imenu smo dosegli svojo svobodo, Vam vlada obljublja, da hoče zvesto služiti narodu.

V Ljubljani, dne 31. oktobra 1918.

Josip vitez Pogačnik s. r.

predsednik

Manifestacije na Kongresnem trgu v Ljubljani 29. oktobra 1918

čija ponudili mir na osnovi Wilsonovih štirinajstih točk.

Dne 6. oktobra se je v Zagrebu ustanovilo Narodno veče (Narodni odbor) pod predsedstvom dr. Antona Korošca kot politično predstavništvo vseh Jugoslovanov v monarhiji.

Dne 16. oktobra je cesar Karel izdal manifest, s katerim je delu Slovencev dovolil nekaj avtonomije.

Dne 19. oktobra je Narodno veče v Zagrebu ta manifest odklonilo in vzelo v roke vodstvo narodne politike kot njen edini predstavnik.

Prejšnji dan (18. oktobra) je predsednik Wilson v odgovoru na mirovno ponudbo centralnih velesil poudaril pravico avstrijskih narodov do samostojnosti. Odgovor je došel na Dunaj 20. oktobra.

Dne 21. oktobra je Narodno veče

toplo pozdravilo Wilsonov odgovor.

Dne 22. oktobra je prof. Lammasch, znani pacifist, dobil nalogo, naj sestavi novo avstrijsko vlado. Dr. Korošcu je izjavil, da ne namerava reševati monarhije, ampak »samo glavo mlademu gospodarju«. No, monarhi, mladi in stari, so takrat in pozneje sami znali reševati svoje glave in drugo.

Dne 26. oktobra so Čehi proglasili svojo neodvisno državo. Milanski *Corriere della sera* je isti dan na prvi strani objavil članek »Lo sfacelo austro-ungarico«, v katerem poroča o razpadanju dvojne monarhije. Podrtija je bila zares velika.

Dne 28. oktobra so prvi italijanski oddelki prekoračili Piave. Vojno poročilo za tisti dan pravi: »L'Esercito, col valido concorso dei contingenti alleati, ha varcato a viva forza il Piave

---

Če upogneš koleno, naj ti to ne bo površno in prazno opravilo. Daj mu dušo! Duša klečanja pa je, da se srce tudi v notranjosti pokloni Bogu v globokem spoštovanju. Če prideš v cerkev ali greš iz nje ali če greš mimo oltarja, poklekni globoko, počasi in s teboj vse tvoje srce in govori naj tedaj: »Moj veliki Bog...!« (R. Guardini: Sveta znamenja)

---

e rimesso il piede sul territorio invaso.²⁾

Dne 29. oktobra so Slovenci razglasili svoj odcep od Avstrije in svojo neodvisnost. Isti dan je Narodno veče v Zagrebu pretrgalo vse državno-pravne zveze z Avstrijo in Ogrsko.

Dne 31. oktobra se je v Ljubljani sestavila prva slovenska narodna vlada.

Dne 3. novembra je bilo sklenjeno premirje z Italijo; v veljavo je stopilo 4. novembra. Italijanske čete so korakale v politične razvaline avstro-ogrske monarhije, kjer je stara oblast nehala, nova pa še ni bila organizirana. Zasedle so ozemlje do črte, določene v londonskem paktu iz aprila 1915.

Dne 11. novembra je bilo sklenjeno premirje tudi z Nemčijo.

* * *

Tako se je končala prva svetovna vojna. Pisatelj Fran Milčinski je leta 1917 izdal knjigo pravljič *«Tolovaj Mataj»*. Na naslovni strani je zapisal kot datum: *V tretjem letu vojne, da bi bilo zadnje in vojna zadnja.*

Pa ni bila zadnja. Ljudje se namreč iz preteklosti nič ne naučijo. Če je bila za stare zgodovina učiteljica za življenje, danes gotovo ni več.

²⁾ »Corriere della sera«, 29. oktobra 1918.

JOŽE JURAK

Tržaško-goriško romanje na Bavarsko

Letošnje skupno tržaško-goriško romanje, ki se je vršilo v dneh od 8. do 12. julija, je vsebovalo trojen namen: obisk prijaznega Marijinega svetišča Altötting na Bavarskem, nacističnega taborišča Dachau pri Münchnu in Moškega otoka (Herrensee) na Chiemskem (izg. Kimskem) jezeru.

V Altöttingu naj bi se romarji v mali cerkvi sredi trga priporočili nebeški Materi ter molili zase, za svoje drage in za vse, ki so potrebni pomoči. Dachau naj bi romarje spomnil na trpljenje vseh naših ljudi, pri skupni daritvi zanje naj bi se jim oddolžili za silne žrtve, ki so jih bili doprinesli za zmago dobrin kot sv. vera, svoboda prepričanja in narodna svoboda. Chiemsko jezero pa naj bi udeležencem priklicalo v spomin skrb naših prednikov za sveto vero. Stari samostan na Moškem otoku je bil namreč nema priča pokristjanjenja slovenskih kneževčev iz Karantanije, sedanje Koroške, Gorazda in Hotimira.

PRI MATERI BOŽJI V ALTÖTTINGU

Altötting je prijazno mesto sredi prostrane ravnine, nekako 90 km severovzhodno od bavarske prestolnice Münchna. Verjetno bi bil ta kraj še vedno Slovencem neznan, če si ga

ne bi bila Mati božja že pred stoletji izbrala za kraj, kjer bo tamkajšnjemu ljudstvu milosti delila in med njimi prebivala. Danes je Altötting versko-narodno središče bavarske dežele. V njem izhaja »Glasnik ljube Gospe iz Altöttinga«, ki je tednik, šteje že 68 let in ima po 24 strani v formatu »Družine«. Dostop ima vsepovsod po Nemčiji, saj je Altötting ne le bavarska, ampak vsenemška božja pot.

Altötting je božja pot posebne vrste, saj kar sama vabi k molitvi in zbranosti; tu človeka ni treba siliti k pobožnosti, ker vse ozračje izžareva nadnaravnega duha. Že sam trg v Altöttingu je kakor svetišče, zelo primeren za zunanje pobožnosti, kakor so npr. procesije in večerni obhodi z lučkami okoli Marijinega svetišča. Sredi tega trga stoji kapelica, zgrajena v obliki osmerokota, razdeljena v dva dela ter polna bogatih okrasov in spominkov. V cerkvi je očrnel kip Matere božje iz leta 1300, 65 cm visok. Prava božja pot ima svoje početke v letu 1489 — tri leta pred odkritjem Amerike — ko se je v Altöttingu zgodil prvi zgodovinski priznan čudež, a staro izročilo pravi, da je bil prvi početnik Marijinega češčenja sam sv. Rupert, ustanovitelj slavnega nadškofijskega sedeža v Salzburgu, kateri je postal žarišče sv. vere ne le za Bavarsko

in Tirolsko, temveč tudi za slovensko Karantanijo, kasnejšo Koroško vse do Kocljeve Panonije.

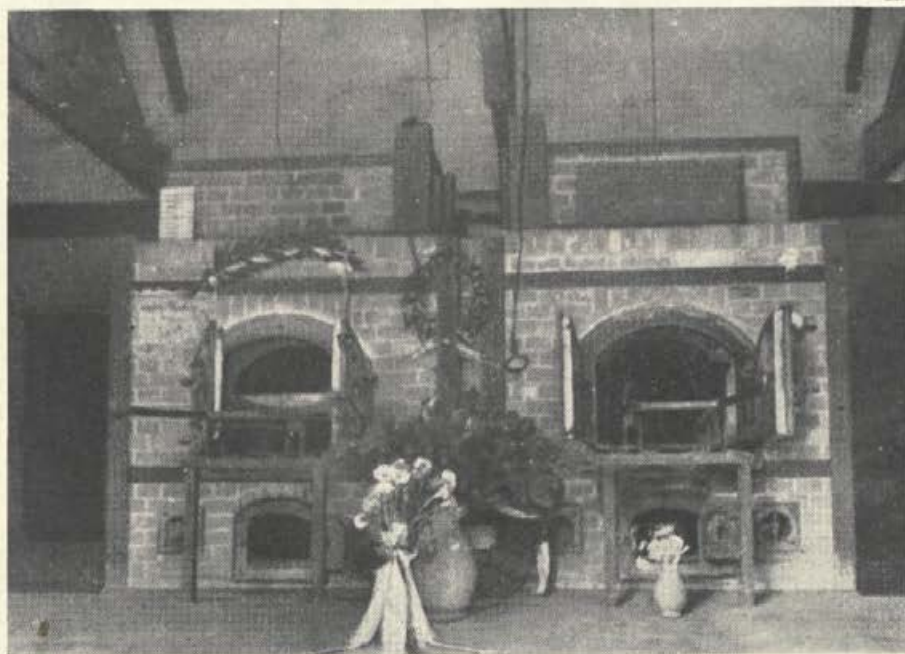
Altötting je mesto cerkvá. Na vzhodni strani milostne kapele stoji na robu glavnega trga mogočna župna cerkev iz 13. stoletja z dvema 48 m visokima zvonikoma. Romarja v njej posebno presune ura s smrtjo, ki z zamahi kose označuje sekunde. Na severni strani trga je cerkev sv. Marije Magdalene. Oskrbujejo jo kakor sploh vso božjo pot patri kapucini, na Bavarskem najbolj priljubljena redovna družba. Na južni strani stoji cerkev sv. Konrada Parzhama, ki je bil kapucinski brat in je prav v tej cerkvi pokopan. Skozi 41 let je vršil službo vratarja v samostanu sv. Ane v Altöttingu, tam umrl leta 1894, štiri-deset leta nato pa bil proglašen za svetnika. Še malo bolj stran od trga v bližini cerkve sv. Konrada pa je mogočna bazilika sv. Ane, ki je bila zgrajena v začetku tega stoletja prav zato, da se lahko v njej zberejo večje romarske skupine in v njej opravljajo svoje pobožnosti. Navada je že postala, da se v tej baziliki romarji srečajo ob prihodu in slovesu.

Med zadnjo svetovno vojno je bil Altötting mesto vojaških bolnišnic in okrevališče za ranjence. V njem je našla zatočišče tudi skupina

slovenskih družin iz Begunj na Gorenjskem, ki jih je bil dal nacistični okupator izseliti. Domačini so naše ljudi lepo sprejeli; nihče jih ni nadlegoval, tako da so v miru živeli, dnevno obiskovali vse cerkve in se goreče zatekali k Materi božji. Še pred zaključkom vojne so se mogli vrniti domov, a v srcih še vedno nosijo topel spomin na ta kraj molitve.

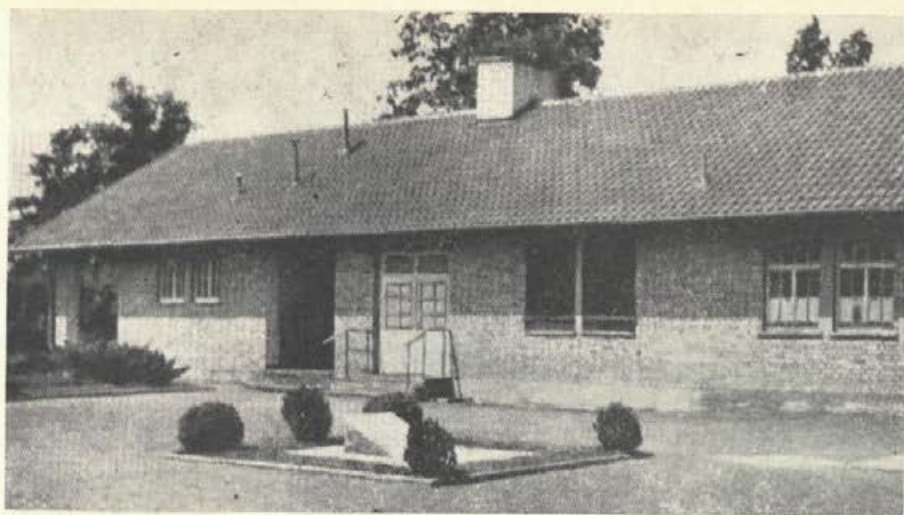
Drugič so Slovenci v skupini našli pot v Altötting pred osmimi leti ob priliki 37. mednarodnega evharističnega kongresa v Münchnu. Tedaj so tam stanovali, za kongresno slovesnost pa jih je vlak zapeljal v bavarsko prestolnico.

Letos so naši Slovenci torej prišli v Altötting že tretjič. Vse pobožnosti so imeli v cerkvi sv. Konrada. Na domačine je njihova gorečnost napravila izreden vtis. Že omenjeni »Glasnik ljube Gospe iz Altöttinga« poroča v 29. številki takole: »Pretresljiva in brez primere je bila živa in globoko pobožna udeležba navzočih pri evharistični slovesnosti. Občestvena molitev je osvajala nebo, petje pa vredno vsega občudovanja. Peli so šest in celo osemglasno, brez pevovodje, in to brezhibno, ne da bi se slišal en sam napačen ton. Strnjeno je prejela vsa skupina tudi sv. obhajilo. Popoldne so se romarji še enkrat zbrali k Marijini pobožnosti. Prosti liturgičnih okovov,

Peči v krematoriju v Dachau. V njih so sežigali mrtvece

Zadnji del krematorija, kjer so bile plinske celice.
Plošča spredaj kaže, kje so stale vislice

so si dali duška v večglasnem prepevanju, ki je naredilo na prisotne nemške vernike izreden vtis in je bilo zanje močno in nepozabno doživetje.»

NA KRAJU ZLOČINA IN ZADOŠČEVANJA

Ce je bil obisk Altöttinga za vse udeležence tržaško-goriškega romanja prijetno doživetje, ki je blažilno vplivalo na duha in srce, je pa bilo žalno romanje naslednji dan 10. julija v proslulo kazensko taborišče Dachau pri Münchnu za vse naše rojake pretresljivo, grozotno in turobno obenem. Med zadnjo vojno je bilo v to taborišče smrti poslano zlasti po zlomu Italije izredno mnogo Slovencev, zelo veliko tudi iz naših primorskih krajev. Tudi mnogo naših duhovnikov je delilo delež mučeništva z njimi.

Sedanje taborišče, kakor ga kažejo je precej zgubilo na svoji prvotni grozotni podobi. Od petnajstih barak stojita le še dve; ostale so razdrli in pustili le betonske temelje. Tudi ni več visoke žične ograje, ki je bila napolnjena z električnim tokom. Prav tako ni več jarkov z vodo napolnjenih ob ograji. Pač pa še stojijo nekateri stražni stolpi.

V bivšem gospodarskem poslopju taborišča je sedaj muzej, ki ga sestavljajo veža in dve dvorani. V veži je videti slike, ki prikažejo, kako je nacizmu uspelo priti na oblast. Razstava v prvi dvorani pričenja z datumom 30. januarja 1933, ko je Hitler postal absolutni gospodar

Nemčije. Dva slaba meseca nato, 22. marca, je že bilo ustanovljeno taborišče Dachau. Tedaj so nacisti vanj pripeljali prve zapornike. V glavnem so to bili judje, duhovniki in redovniki ter na splošno vsi »nezaželeni elementi«. Taborišče naj bi po prvotni zamisli nudilo prostora za pet tisoč oseb, a so ga morali že sami kaznjenci leta 1937 povečati na sedanji obseg. 206.000 oseb je šlo po podatkih registracijskega urada v letih 1933-1945 skozi njega. Resnično število je bilo mnogo večje, saj mnogih deportirancev sploh niso vpisali v seznam. Vsaka baraka je bila razdeljena v štiri sobe; v vsaki izmed njih naj bi bivalo 52 oseb, v baraki pa 208. Toda dejansko so v času največjega nemškega zmagoslavja, ko so nacistične čete preplavile vso Evropo, natrpali vanje tudi do 1600 oseb.

V sedanjem muzeju je brez prikrievanja prikazano življenje teh nesrečnežev, razne kazni, prisilno delo, zdravniški poizkusi nad zaporniki, koliko lahko vzdrži človeški organizem, zlasti pa je mnogo slik o mučenju in zapostavljanju židov. V drugi dvorani muzeja je videti streljanje kaznjencev, njih odvažanje v plinske celice v grad Hartheim, obešanje na dvorišču in napis: »Končna rešitev judovskega vprašanja«. Prihod ameriških čet dá drugemu delu razstave občutek zmagoslavja pravice nad hudobijo.

Umrljivost v taborišču je bila zlasti zaradi telesne izčrpanosti tako silna, da taboriščno vodstvo ni utegnilo več mrličev dovolj hitro po-

Moški
otok
sredi
Chiemskega
jezera

kopavati. Zato je dalo v letu 1942 zgraditi krematorij. Postavili so tudi sobo za usmrtitev s plinom, ki je imela nedolžen obraz kopalnice s tušem. Od leta 1942 do novembra 1944 je bilo s plinom usmrčenih 3166 dachauskih stanovalcev. V celoti je umrlo po dosedanjih statistikah v Dachauu v vsem času taboriščnega obstoja 29.438 deportirancev, po prihodu zaveznikov pa na posledicah strašne izčrpanosti še 1.230 pripornikov. Ti so našli svoj zadnji počitek v gozdnatem pokopališču blizu mesta Dachau. Med njimi je tudi več Slovencev.

Naše ljudi je obisk muzeja silno presunil. V razstavljenih slikah in predmetih so odkrili delček svoje lastne preteklosti. Spoznali so pa lahko tudi, kam zabrede človek, ko je zavrگل Boga. Nemški nacisti so zavrگli Boga, ki ga duhovnik oznanja, zato so se poživinili.

Navzočnost karmeličanskega samostana omiljuje sedaj mračno podobo preteklosti. V poslopju, ki je zgrajeno v stilu bivših dachauskih barak, karmeličanke noč in dan molijo ter opravljajo pravne pobožnosti Bogu v zadoščenje, mrtvim v odrešenje in živim v posvečenje. Kraj hudobije in zločinov se je po njih zaslugi spremenil v kraj sprave in zadoščenja.

V neposredni bližini tega samostana stojе sedaj tri kapele: katoliška, protestantska in judovska. V katoliški je vseh dvanajst duhovnikov-udeležencev romanja pod vodstvom škofovega vikarja msgr. Škerla opravilo koncelebrirano sv. mašo za dušni pokoj dachauskih žrtev. Pri-

ložnostne besede je govornik g. župnik Albin Germek iz Doline naslonil na napis, ki ga je brati na spomeniku umrlim pred krematorijem v taborišču: »Den sterbenden zur Ehre — den lebenden zur Mahnung«, tj. Mrtvim v čast, živim v opomin.

NA OTOKU KARANTANSKIH KNEŽEVICEV

Zadnji dan bivanja na Bavarskem so naši romarji posvetili obisku Moškega otoka v Chiemskem jezeru. To jezero, ki leži sredi poti med Salzburgom in Münchnom, je najlepše in največje jezero na Bavarskem. Ima dva zanimiva otoka, ki nosita značilni imeni: Moški in Ženski otok. Imeni imata svojo utemeljitev v zgodovini teh otokov. Na Moškem otoku so ob začetkih pokristjanjenja Bavarcev benediktinci postavili svoj samostan, na ženskem pa benediktinke. Medtem ko je bil moški samostan kasneje razpuščen, je pa ženski obstal do danes.

Moški otok je precej večji od ženskega. V starih časih se je imenoval Awa. Na njem je dal postaviti bavarski knez Tasilo sredi 8. stoletja že omenjeni benediktinski samostan, ki naj bi postal žarišče krščanstva za ondotne dežele.

Knez Tasilo pa je tesno povezan tudi z zgodovino karantanskih Slovencev na sedanjem Koroškem. Da bi se Slovenci ubranili divjih Obrov, so poklicali na pomoč kneza Tasila. Ta je rad prišel in tako so združeni Slovenci in Bavarci leta 748 — torej pred 1220 leti — Obre tudi premagali. Toda za Slovence je imela ta zmaga

grenak priokus. Podvreči so se morali nadoblasti Bavarcev in jim pričeti plačevati davek. V jamstvo dane besede je knez Borut poslal nato na bavarski dvor celo svojega sina Gorazda in nečaka Hotimira.

Knez Tasilo je poveril vzgojo karantanskih kneževičev benediktinskim menihom na Moškem otoku. Ti so ju prijazno sprejeli, poučili v krščanski veri in potem krstili. Gorazd je po povratku na Koroško kmalu umrl. Nasledil ga je bratranec Hotimir, ki je bil za krščanstvo zelo zavzet in je kasneje celo osebno spremljal misijonskega škofa sv. Modesta na njegovih apostolskih poteh. V Millstattu ob jezeru istega imena na Koroškem hranijo v cerkvi staro podobo, ki predstavlja krst sv. Domicijana, ki naj bi bil prvi karantanski krščanski knez.

Samostansko poslopje na Moškem otoku še stoji, a ne služi že 160 let svojemu namenu. V času Napoleonovih vojn so bavarski kralji položili roko nanj in ga razlastili. Danes služi prostorni samostan kot gospodarsko poslopje, cerkev, v kateri sta kneževiča Gorazd in Hotimir postala kristjana, pa za ropotarnico. Če bi jo znova odprli bogoslužju in obnovili, bi s tem otok mnogo pridobil na svoji privlačnosti. Toda, kar država zaseže, le redkokdaj vrne, še manj

pa ima smisla za ohranitev častitljivih stavb.

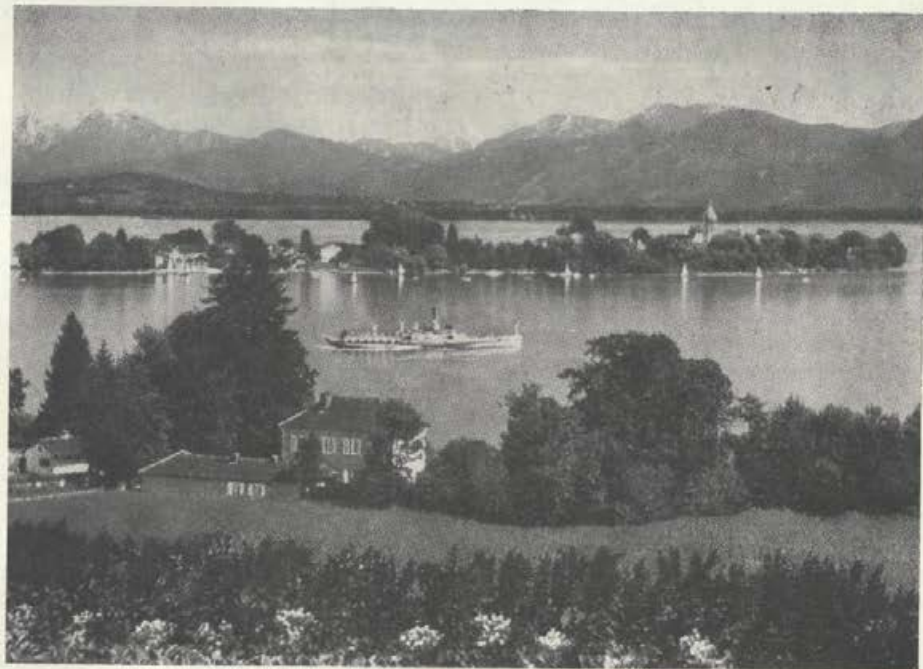
* * *

Altötting - Dachau - Moški otok! Kakor rožni venec se mi zdijo ti kraji s svojimi tremi deli.

Altötting — veseli del! V njem prevladuje Kristusova mati. Tudi v Altöttingu smo okusili njeno bližino. Ta občutek nas je navdal z veseljem, ki napolni srce otroku, ko ga mati vzame v svoje naročje in sprejme v svoje varstvo.

Dachau — žalostni del! Vsi, ki so v njem živeli, so bili deležni Kristusovega križevega pota, njegovega ponižanja, zaničevanja in prezira, premnogi pa so z njim stopili vse do Kalvarije in pretrpeli z njim mučeniško smrt. Zgled so nam zapustili, kako naj tudi mi križ prenašamo in nauk so nam dali, da sovraštvo do Boga vedno rodi tudi sovraštvo med ljudmi.

Moški otok — častitljivi del! Na njem sta bila slovenska kneževiča po krstu dvignjena k časti otrok božjih in dedičev nebes. Te časti smo bili v rani mladosti deležni tudi mi. Skrbno pazimo na zaklad vere, ki je bil Gorazdu in Hotimiru dan na tem otoku, iz njega zajemajmo vsak dan in ljubosumno ga čuvajmo, kajti le vera je tista, ki nam jamči, da bomo tudi mi, če bomo Bogu zvesti, enkrat prišteti med plemenitaše nebeškega kraljestva.

Pogled z Moškega otoka na Ženski otok sredi Chiemskega jezera.
V ozadju venec bavarskih Alp.

ZGODILO SE JE LANI

GIBELLINA, 15. januarja

Ob treh zjutraj je grozen potres skoraj popolnoma uničil pet mestec na zahodni Siciliji: Gibellino, S. Ninfo, Montevago, Salaparuto, S. Margherito. Približno 2.000 ljudi je izgubilo življenje, več kot 40.000 ljudi pa je ostalo brez strehe. Prizadeto področje, ki je znano kot potencialno potresna cona, spada med najrevnejše predele Sicilije; večina prebivalcev se bavi z ekstenzivnim, nespecializiranim kmetijstvom in z ovčjerejo. Manjkajo ceste, namakalni sistemi, vsakršna industrija. Te okoliščine so mnogo pripomogle, da so bile posledice potresa tako katastrofalne in da je bila vsaka pomoč tako otežkočena. Poleg tega pa je vso državo razburil nered, ki je vladal nad reševalno akcijo: kompetenčni spori, panika, pomanjkanje vsedržavne reševalne organizacije in tehničnega vodstva so mno-

gokrat zakrivili, da je prizadeto prebivalstvo z veliko zamudo dobivalo hrano, šotore in barake, zdravila in obleko. Še poleti je tisoče ljudi, kar se jih ni bilo odselilo na sever in v tujino, živelo brez dela in brez hiš v zelo težkih higienskih razmerah. In vse to je še enkrat negativno vplivalo na reševanje ekonomskega, socialnega in političnega problema zaostalega italijanskega juga.

CAPETOWN, januar

Louis Washkansky, prvi človek, ki je živel s tujim srcem, je umrl, ker zdravniki niso več mogli zaustaviti procesa izločanja tujega organizma. Washkanskega je decembra 1967 operiral pozneje svetovno znani kardiokirurg Chris Barnard s pomočjo zdravniške ekipe bolnice Groote Schuur v Capetownu v Južnoafriški Uniji. Za prvi presad je

uporabil srce mladega dekleta, ki je umrlo pri cestni nesreči; s tem je za nekaj tednov podaljšal življenje Washkanskem, kateremu se je zdravstveno stanje stalno slabšalo. Toda glavni namen ni bil ta: Barnard je s to operacijo pričel vrsto poskusov, v katerih študirajo po eni strani kirurško tehniko presadov, po drugi pa biološke in farmakološke probleme, ki so povezani s takimi operacijami.

Zato je kmalu za Washkanskyem operiral drugega pacienta, Philipa Blaiberga, kateremu je dal srce mladega mulata, ki še vedno bije, čeprav se je proti koncu leta splošno Blaibergovo zdravstveno stanje poslabšalo. Zgleda namreč, da so zdravila samo zaustavila reakcijo organizma proti tujemu telesu, da se pa ta proces ne da dokončno eliminirati.

Za Barnardom so pričeli tudi drugod po svetu zdravniki z operacijami srčnih presadov; oktobra je bilo operiranih že približno 27 bolnikov.

Z mnogih strani pa je bilo slišati veliko kritik na račun Barnardovih poizkusov, na podlagi nekakšnih moralnih zakonov, ki naj bi prepovedovali takšne operacije. Na vse to je Barnard tako odgovoril: »Pred operacijsko mizo imam samo eno vprašanje: kaj lahko naredim, da rešim bolnika. Moralno bi bil kriv samo v primeru, da ne bi poizkusil vsega, ko bi bil prepričan o uspehu.«

KOPENHAGEN, 20. marca

Tega dne je umrl Carl Theodor Dreyer, danski režiser, rojen leta 1889, ki nam je zapustil nekaj najbolj pomembnih del v zgodovini filmske umetnosti: Trpljenje Ivane Arške, Vampir, Dies irae, Ordet, Rdeča pomlad.

Agnostik po mišljenju, je v svojih filmih stalno prikazoval napetost med naravnim, človeškim svetom in nadnaravnim svetom, napetost, ki jo je v filmih izražal z bojem med verskim formalizmom in verskim realizmom. Zato ga lahko (čeprav zelo površno) definiramo kot režiserja z versko tematiko;

in to nam potrde tudi njegovi zadnji načrti za film, ki ga ni mogel nikoli uresničiti: film o Kristusovem življenju iz čisto človeške, laične perspektive.

TRENTO, 29. marca

Približno dva tisoč razkačenih ljudi je napadlo majhno skupino delavcev in študentov, ki so pred vrati stolnice diskutirali o globokih problemih, ki pretresajo katoličane; in to zato, da bi dokazali sterilnost formalističnih in konvencionalnih postnih pridig, ki so jih občasno pridigali v stolnici.

Napadi so se pozneje nadaljevali v raznih časopisih, ki so vsi obtoževali skupino, ki je pripravila »proti-postne pridige«, zmešanih pojmov, intelektualistične prenapetosti in muhavosti, nepokorščine, komunizma. Iz katoliške revije *Rocca*, ki je intervjuvala te »nevarne revolucionarje«, smo izbrali nekaj misli, ki po našem mnenju jasno označujejo bistvo uporniške geste tridentinske mladine, ki skuša zares **živeti** svoje krščanstvo: »Kristjani smo zadnje čase izgubili stike s človeško zgodovino; bili smo tragično odsotni ali pa smo se šele prepozno zavedeli problemov delavstva, nerazvitih držav, miru, se pravi vseh eksistencialnih kriz, ki so preplavile človeka... Kristus se je postavil na stran revežev. Ni se povezal z mogočniki, ni zaupal v avtoriteto, v denar, v intelektualistične pogovore; izbral je revščino in ponižnost in ljubezen... Verjeti v Kristusa pomeni vključevati se dan za dnem v celotno človeško problematiko, pomeni darovanje samega sebe v iskanju rešitve.«

MEMPHIS, 4. aprila

Na področju velike manifestacije za črnske pravice in za mir je Martin Luther King umrl v atentatu rasističnega morilca. King je bil priznani voditelj črnškega nenasilnega gibanja in se je že mnogo let boril skupaj s svojim ljudstvom za pravico. Osemnajstkrat je bil aretiran, šestokrat so ga rasi-

je črnecem prigovarjal, naj si z bojem priborijo, kar jim pritiče; nato Luthra Kinga. Vsi pa vemo, da nasilje rodi nasilje.

LOS ANGELES, 5. junija

Jordanec Sirhan je tega dne ubil ameriškega kandidata za predsedniško mesto Roberta Kennedyja, ko je ravno praznoval zmago na delnih volitvah v Kaliforniji in Dakoti.

Z lahkoto povežemo ta umor z umorom Johna Kennedyja novembra 1963 in z vrsto drugih zločinov (M.L. King, Malcom X), ki so v teh letih pretresli ZDA. Vse padle združuje boj za iste ideje: rešitev črnkega problema (in s tem povezani problemi urbanizacije in šolstva); boj proti revščini; novo razmerje z Latinsko Ameriko; miroljubna zunanja politika. Proti temu so vstali vsi ekstremisti in mogočna koalicija konservativcev, ki slepo branijo svoje interese in ki izenačujejo svoje interese z interesi cele države. Ni rečeno, da so

sti pretepli, izgnali so ga iz mnogih mest na ameriškem jugu. On pa ni odnehal; postavil je teoretično osnovo nenasilnega gibanja v Ameriki in v tem ga lahko primerjamo indijskemu »učniku« Gandhiju; Gandhijev nauk pa je še poglobil v luči evangeljskega zakona ljubezni. Tako se ni ustavil samo pri boju za črnske pravice; šel je mnogo dalje: »Ne samo črnici, tudi belci so žrtve — žrtve svojega sistema. In z ljubeznijo ne bomo zmagali **nad** belci, ampak **skupno** z belci dosegli bolj pravično življenje.«

Na njegovo delovanje so nazadnjaški krogi v ZDA znali odgovoriti samo z umorom. S tem so le poglobili grob, ki si ga sami kopljejo, ko skušajo zadržati črnice v revščini, v lakoti in nazadnjaštvu geta. Najprej so umorili revolucionarnega voditelja Malcoma X, ki

ti krogi tudi materialno organizirali zločine, krivi pa so, da se je v ZDA razširilo vzdušje fanatizma in nasilja, ki je do teh zločinov privedlo. To še ne pomeni, da je demokracija v ZDA propadla; izgubila pa je najnaprednejše in najbolj pripravljene voditelje, ki bi lahko pričeli reševati težki položaj. Ko je bil Robert Kennedy še pravosodni minister, je nekoč dejal: »Revolucija bo prišla, pa naj jo hočemo ali ne; toda če bomo dovolj modri, bo prišla brez nasilja in sovraštva.«

Ali imajo ZDA moža, ki bi bil tako jasnoviden in bi zmožgel nadaljevati Kennedyjev program?

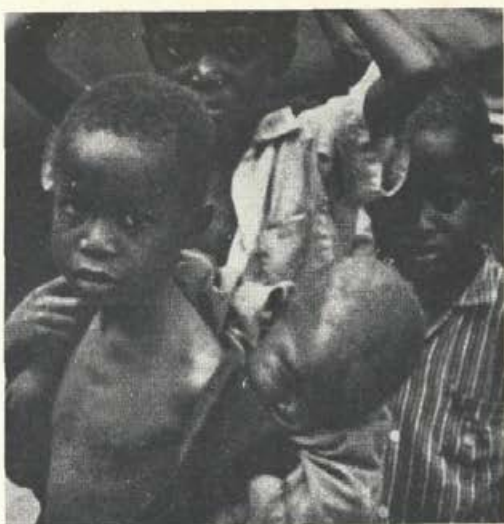
NAPOLI, 14. junija

Umrli je veliki italijanski pesnik Salvatore Quasimodo, Nobelov nagrajenec za literaturo. Rojen leta 1901 na Siciliji, je pričel pesnikovati kot *hermetik* (pesniška struja, ki je iskala estetskih učinkov v težki metaforiki, ki je bila dostopna samo redkim poznavalcem). Med vojno je deloval v odporiškem gibanju in to mu je pomagalo, da je dozorel tudi v pesniškem izrazu. Njegove poezije imajo sedaj globoko socialno problematiko, formalno pa imajo čisto, preprosto obliko, ki se jo je naučil pri klasični, latinski in grški poeziji. Najvažnejše pesniške zbirke so: *Ed è subito sera*, *Giorno dopo giorno*, *La vita non è sogno*. Njegove najlepše poezije nam je v slovenščino prevedel Ciril Zlobec.

BIAFRA (Nigerija), julij

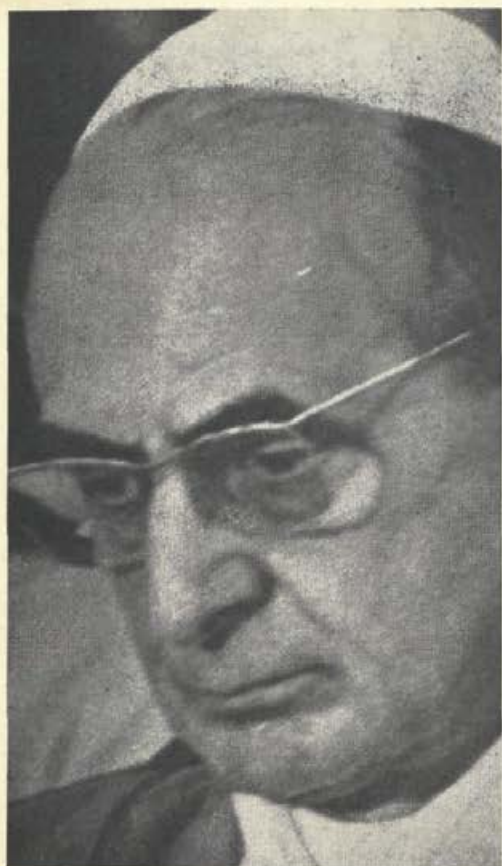
Časopisi na Zapadu so po dolgem molku polnem zadrege »odkrili« tragedijo, ki se odigrava v Biafri, secesionistični pokrajini v Nigeriji, kjer vsak dan umre za lakoto najmanj tri tisoč ljudi. Težko je razumeti, kako se kaj takega lahko godi v dvajsetem stoletju; zato pogledajmo malo zgodovinsko-politično ozadje.

Nigerija je postala samostojna 1. oktobra 1960; do takrat je bila naj-

važnejša angleška kolonija v zapadni Afriki. Judirično povezuje okrog 250 plemen, ki so zelo različna po jeziku, veri, običajih. Bila je tipičen primer mladih držav, ki so nastale »umetno«, saj so ji meje začrtali šele leta 1914 angleški kolonialni funkcionarji, seveda samo v prid Angliji; tudi po osamosvojitvi je ostala v angleški interesni sferi. Januarja 1966 je general Ironsi iz plemena Ibo dal umoriti predsednika republike in se potem polastil oblasti. Pleme Ibo je pleme trgovcev, ki so že zelo zgodaj asimilirali zapadno kulturo in krščansko vero; ker so bili med najbolj bogatimi nigerijskimi državljani, so stalno skušali zagospodariti nad celo državo. S pomočjo svojega plemena je Ironsi skušal vpeljati močno centralistično vlado, ki bi se naslanjala na vojaščino, da bi »odpravila pokvarjenost stare administracije«. Proti temu programu pa so se uprli mohamedanska plemena, ki živijo na severu države; njih vodja je postal Yakobu Gowon, ki se je hitro iznebil Ironsija in pričel zatirati vse Ibo. Zato so se ti maja 1967 odcepili in ustanovili novo državo Biafro, s približno 14 milijoni prebivalcev. Takoj se je pričela tekma med državami Vzhoda in Zahoda, da bi si priborile eno ali drugo državo; najvažnejši cilj za vse pa

so bila velika ležišča petroleja na ozemlju Biafre. Z vojaško pomočjo držav (Anglija, ZDA, ZSSR, Egipt itd.), ki so špekulirale z notranjimi težavami mlade države, je Gowon pričel osvajati teritorij Biafre in ga skoraj popolnoma izoliral od ostalega sveta. Ibo niso mogli prebiti bloka, ukloniti se pa tudi niso hoteli; raje so se umaknili v pragozdove, brez hrane in orožja, in od tam nadaljevali borbo proti centralni vladi.

Pomoč, ki jo sedaj pošiljajo evropske in druge države, bo malo služila; prvič, ker je prepozna (Ibo ne morejo več zmagati — zato ali pomrejo za lakoto ali pa jih bodo zmagovalci pobili) — in drugič, ker tako ne odpravijo pravih vzrokov cikličnih tragedij, ki uničujejo Afriko. Te vzroke pa so pri-

pravile prav kolonialistične države, ki se sedaj zgražajo nad genocidom v Biafri.

BRUXELLES, 1. julija

Države evropskega skupnega tržišča so 1. julija dokončno odpravile vse carinske davke za industrijske izdelke šestih držav. Istega dne so prišle v veljavo nove skupne tarife za izmenjave z vsemi ostalimi državami in pa za prsto trgovanje s kmetijskimi izdelki (mleko, mlečni izdelki, meso, sladkor, rože). Ta pomembni dogodek, ki je najlepša priča napredka, ki so ga države članice napravile v 19 letih Skupnosti, ni našel med ljudmi velikega odjeka. Zdelo se je skoraj, da so to samo tehnični ukrepi, ne pa važen korak na poti k Združeni Evropi. Notranje težave posameznih držav, centrifugalna nacionalistična politika Francije in Zahodne Nemčije, težave proti vstopu Anglije — vse to je nekoliko oddaljilo evropeistično idejo od širokih mas. Brez skupne zavesti vseh Evropejcev pa je nemogoče doseči tudi politično spojitev evropskih držav.

VATIKAN, 29. julija

Pavel VI. je objavil novo enciklika o urejevanju rojstev in o morali zakonskega življenja. Naš koledar prinaša celoten tekst enciklike.

PRAGA, 21. avgusta

V noči med 20. in 21. avgustom je 750 tisoč mož motoriziranih enot varšavskega pakta zasedlo Prago in preplavilo ostalo ozemlje češke republike. Tako so sovjetske oblasti s prvim imperialističnim zanosom udušile »praško pomlad«, se pravi najvažnejši poizkus notranje evolucije, ki ga je pričela komunistična država po Titovem odcepu.

Gotovo ni treba opisovati hrabrega obnašanja vseh Čehov in Slovakov, ki se niso uklonili nasilju; vsi, ves svet, smo nekaj dni neprestano poslušali radio in stali pred televizorjem, da smo lahko spremljali dogodke tistih dni, ki sedaj ne spadajo samo v zgodovino,

ampak med tiste naše spomine, ki naj nam bodo za zgled in opomin. Morda je bolje, če pomislimo na dogodke, ki so do tega pripeljali:

decembra 1967: centralni komite komunistične partije postavi v manjšino stalinista Novotnyja, ki je združeval mesto tajnika partije in pa državnega predsednika. Kot tajnik mu je nasledil Aleksander Dubček, ki prične z demokratizacijo;

marca 1968: general Ludvik Svoboda je izvoljen za novega predsednika republike.

Izve se, da je skušal Novotny organizirati s konservativnimi krogi državni udar, ki naj bi dokončno strl progresistične sile, ki so imele za seboj večino ljudstva. Prav ta skoraj totalna podpora državljanov je pripomogla, da je zmagala napredna struja z Dubčkom na čelu.

Po desetih letih totalitarističnega vladanja Novotnyjeve skupine so sedaj lahko javno, na vseh stopnjah, debatirali o spremembah v ekonomski struk-

turi, o planiranju, o novih smernicah v socialni organizaciji države in državnega vodstva. Pri tej aktivni izgradnji nove politike so sodelovali predvsem študenti (tisti, ki so pozneje tudi vodili opozicijo proti okupatorju) in intelektualci, ki se niso nikoli odmaknili od konkretnih razmer v državi. Postopoma so tudi delavske množice postajale vse bolj senzibilne za novo politično smer. Vsi so hoteli nadoknaditi vsa leta, ki jih je zbirokratizirani partijski aparat izrabil v prazno; čutili so, da morajo vsi sodelovati pri obnavljanju države. Zato ni čudno, da so parole, ki so jih v teh dneh najpogosteje rabili, kazale prav na potrebo skupnega dela: svoboda tiska, svoboda izražanja in združevanja, volitve.

Dva Dubčkova sodelavca, ekonomist Ota Sik in sociolog Radovan Richta, sta izdelala organske programe za reformo. Sikov ekonomski program je po sledovih Libermana predvideval vstvaritev tržnega gospodarstva, samoupravljanje podjetij, vrednotenje produkcije

na podlagi prodaje, prosto trgovanje z zapadnimi državami. Richta pa je prišel do zaključkov na politično-socialnem polju, ki izpopolnjujejo Sikov program in točno kažejo, do kam je prišla evolucija češkega komunizma. Richta je zahteval decentralizacijo produkcije in uprave, ki bodo vskladile socialno strukturo z ekonomsko-tehničnim ustrojem države.

Proti taki politiki pa so nastopile oblasti ostalih komunističnih držav, predvsem Rusi in Vzhodni Nemci; samo Jugoslavija in Romunija sta odkrito podpirali Dubčkovovo linijo. Rusi so se bali predvsem ekonomske reforme, ker bi ta osamosvojila Češko gospodarske sužnosti od sovjetske industrije. Rusija bi tako prišla ob velike dobičke, ki jih ima od trgovanja s Češko in pa ob vpliv, ki si ga kupuje s trgovsko hegemonijo. Sovjetska zveza je za pritisk na češke politike izrabila organizacijo Varšavskega pakta. 20. junija je ta imela na češkem ozemlju vojaške manevre, ki so zaradi impozantnosti in neprestanega podaljševanja vplivale kot grožnja okupacije.

16. julija so delegati petih komunističnih držav poslali iz Varšave dokument, ki je zahteval, naj češki oblastniki uničijo protirevolucionarne sile, ki skušajo iztrgati Češko iz vzhodnega bloka. Dubčkovska skupina se ne ukloni tem protiskom. Da bi preprečili vse težje krizo se Čehi srečajo z Rusi in pozneje z delegati Poljske, Bolgarije in Vzh. Nemčije v Čierni in v Bratislavi (3. avgusta); zdi se, da se je Dubčku posrečilo prepričati Ruse o potrebi demokratizacije.

20. avgusta pa je kratko premirje pretrgano: ruski, nemški, poljski, bolgarski in madžarski vojaki zasedejo Češko in z orožjem prisilijo Dubčkovsko skupino, da preneha z reformami. Ne da bi se ozirali na principe Organizacije Združenih Narodov in izjave mednarodnega delavskega gibanja so Rusi pogazili suverenost češke države in kršili osnovni princip mednarodnega prava. 25. septembra je *Pravda* postavila teorijo, da imajo Rusi pravico intervenirati in okupirati vsako socialistično državo, kjer bi bil »pravi« komunizem v nevarnosti.

BOGOTA', 22. - 24. avgusta

Papež Pavel VI. je šel v Kolumbijo na mednarodni evharistični kongres, ki je bil letos v glavnem mestu Bogotá. Glavni namen papeževega potovanja pa je gotovo bilo srečanje z duhovščino in ljudstvom južnoameriške republike, ki je postala v zadnjih letih pravec barometer socialnega stanja v Južni Ameriki. Gverilci po gorah stalno netijo upor in pripravljajo revolucijo, ki bi se gotovo razpasla po vseh sosednjih državah in razrušila sedanji nečloveški družabni ustroj. Toda koliko žrtev bi zahtevala revolucija? Kakšni bi bili uspehi? Ali se ne dá drugače rešiti ekonomsko-političnih problemov? Ta vprašanja se direktno tičejo tudi dela in ciljev katoliške Cerkve, v boju med imobilizmom in konservativnostjo vladnih sfer in med revolucijo, ki je vedno bolj potrebna. Ta problematika je vzrok papeževega potovanja: Pavel VI. je hotel sam razumeti položaj, videti od blizu

kraje, kjer se po mnenju mnogih pripravlja velika bodočnost ali pa nepopravljiv padec krščanstva.

Tako je videl berače po mestih in tisočglave množice revnih kmetov, ki so iskali pri njem besede pravice in miru. Papež ni govoril o revoluciji, ni obljubljal boja, marveč je obtožil socialno krivico, »legalno« nasilje vlad, ki usužnjujejo milijone ljudi in jih prisilijo, da živijo v nečloveških razmerah. Postavil je kot zgled za delovanje tisto pismo bolivijskih in brazilskih škofov (ki so jih nekateri obtožili soverzivnosti in pohujšanja), v katerem so napisali, da v Latinski Ameriki vlada institucionalizirano nasilje, ki ga je treba nujno in temeljito odpraviti s socialnim delovanjem, ki ne predvideva revolucije, ne sme pa imeti nobenega usmiljenja s sedanjo družbeno stratifikacijo, ki omogoča izkoriščanje človeka po človeku.

MEXICO, 27. septembra

Nekaj tednov pred začetkom olimpiad so velike študentske demonstracije vznemirile mehiško republiko. Na tisoče študentov je okupiralo univerzo, blokiralo glavne ceste in pričelo hude spopade s policijo, ki je nasilno skušala razpršiti demonstrante. Neznano je ostalo točno število mrtvih in ranjenih. Olimpijske igre so nato vzpostavile premirje, ki pa najbrž ne bo trajalo v nedogled, ker so vzroki za nemire ostali neizpremenjeni.

Prvi povod za demonstracije so bile olimpiade same, ki naj bi bile le znak častihlepja oligarhije, ki vlada v državi in ki je za igre porabila 40 milijard, medtem ko nima nikoli denarja za socialne ukrepe. Pravi vzroki so pa mnogo globlji. Čeprav je mehiška ekonomija med najtrdnjšimi v Latinski Ameriki, je vendar 80 % industrije v rokah tujih kapitalistov; 10 % prebivalcev ima v rokah tri četrte dohodkov države. Najhujši pa je agrarni problem: zemlje je premalo, čeprav latifundizem, vsaj na papirju, ne eksistira več. Zato so kmetje obsojeni na stalno revščino, na životarjenje ob robu napredka. Ker industrijski obrati ne mo-

rejo namestiti vseh brezposelnih kmetov se v velikih mestih nabirajo široke plasti subproletariata.

Da bi vlada pričela z bolj odgovorno in angažirano socialno politiko, so študenti stopili na ceste in se postavili kot samostojna politična sila, ki naj usmerja vladno linijo.

PORBANDAR (Indija), 2. oktobra

Leta 1869 se je v tem mestecu na severno-zapadni obali Indije rodil Mohandas Gandhi, veliki borec indijskega nacionalističnega gibanja in simbol nenasilnega gibanja. Ker praznujemo letos stoletnico njegovega rojstva, je prav, če se na kratko spomnimo njegovega življenja in njegovih idealov. Ko je končal pravne študije v Londonu, je odšel v Južno Afriko, kjer je od blizu spoznal bedo tam naseljenih Indijcev in je pričel svojo prvo borbo za emancipacijo zatiranih narodov. To je

bila nekakšna priprava za kasnejše delo. Leta 1918 je stopil na čelo indijskega nacionalnega gibanja in vpeljal nove oblike borbe za osvoboditev izpod britanske nadvlade. Na podlagi globokega verskega prepričanja je smatral drugega človeka ne za sovražnika, ampak za nasprotnika, ki ga je treba prepričati z ljubeznijo in resnico; tako se je rodila metoda pasivnega odpora. Istočasno si je z asketskim življenjem, z gladovnimi stavkami, z optimističnim prijateljstvom do vseh in vsega pridobil ugled pri vseh Indijcih. Kot predsednik indijskega nacionalnega kongresa je imel ogromen vpliv na politično življenje vse do konca druge svetovne vojne, ko si je Indija priborila svobodo. Tedaj je versko sovraštvo med hinduisti in muslimani ogrožalo pred kratkim doseženo edinost in svobodo. Pričel je novo borbo za bratstvo in ljubezen v novi državi, dokler ga ni sfanatiziran hinduist ustrelil leta 1948. V smrtnem boju je še mogel z roko odpuštni morilcu; in nekdo je ponovil njegove besede: »Žrtev enega samega človeka lahko reši naš svet.«

CAPE KENNEDY, 11. oktobra

60 metrov visoka raketa Saturn IB je z vesoljsko ladjo Apollo 7 ponesla v

vesolje tri ameriške astronave. Schirra, Eisele in Cunningham so krožili okrog zemlje 11 dni in med tem časom podrobno preizkušali vesoljsko ladjo, ki je bila precej spremenjena po lanski nesreči. Apollo 7 je preizkušnje prav dobro prestala, saj so astronauti predlagali le postranske spremembe in popravila. V enajstih dneh poleta (pristali so 22. oktobra 25 km od predvidene točke na Atlantiku, v dobrem zdravstvenem stanju), so izvršili važne poizkuse, kot so srečanje z drugo stopnjo rakete nosilke, ki je bila oddaljena več kot 130 milj, televizijsko snemanje v notranjosti ladjice; preizkusili so sistem za vodenje in navigacijo in nove komunikacijske naprave.

Med poletom so se vsi trije nalezili prehlada in proti koncu so vsi kazali očitne znake živčne prenapetosti in razdražljivosti, baje zaradi dolgega skupnega življenja v tako majhnem prostoru, kjer ne more biti posameznik niti za trenutke sam.

V glavnem je polet zelo dobro uspel in so vsi instrumenti in raketni motorji pravilno odgovarjali zahtevam, tako da NASA upa, da bo lahko že decembra 1968 Apollo 8 ponesel tri astronave prvič okoli lune; proti koncu letošnjega leta pa bi morala Apollo 11 pristati na luni.

MÜNCHEN, 2. oktobra

Umrli je Romano Guardini, eden največjih modernih katoliških filozofov in teologov. Rodil se je v Veroni pred 83 leti, živel pa je vedno v Nemčiji, kjer je dolgo poučeval na univerzah v Tübingenu, Berlinu in Münchnu. Njegov filozofski opus (nad 90 knjig, 40 let poučevanja) je teoretsko zgrajen na Avguštinovi frazi »credo ut intelligam«, toda ni nikoli zašel v dogmatično zaprtost, nasprotno, bil je eden največjih pobudnikov koncilске obnove. Globino in vrednost teh teorij je potrdil s svojim življenjem: živel je tako, kakor je mislil. To je tudi zapisal v knjigi Sokratova smrt, kjer imenuje svojo teorijo »filozofija kot eksistenca« in kjer srečamo

Ameriški astronauti: Schirra, Elsee in Cunningham

tudi te besede: »Prava zgodovina obstaja v tem, kar misli o Bogu. Njegova ideja o Bogu je odgovor na to, kar hoče misliti o sebi kot človeku; ko definira Boga, definira samega sebe.«

STOCKHOLM, oktobra

»Za prefinjeno tenkočutnost, ki izraža najgloblje karakteristike japonske duševnosti.« S to motivacijo so letos podelili Nobelovo nagrado za literatu-

ro Yasunari Kawabata, največjemu živemu japonskemu pisatelju, ki pa je pri nas še zelo malo znan. Rojen v Osaki l. 1899, je diplomiral iz angleške literature, bil podpredsednik mednarodnega PEN-kluba, velik asket. Prvič se je predstavil bralcem s knjigo »Intimni dnevnik šestnajstega leta«, ki introspektivno opisuje šestnajstletnega fanta ob smrti deda. Njegovo najboljšo delo pa je »Snežna dežela«, zgrajeno s tehniko, ki nekoliko spominja no Joyceja: najprej Kawabata napiše nekaj fragmentov in te potem počasi bogati, pogloblja in širi z novimi dogodki, z razmišljanji in variantami.

MEXICO, 12. - 27. oktobra

Drugo soboto v oktobru so pričele devetnajste olimpijske igre moderne dobe, na katerih so se v bratskem duhu pomerili najboljši svetovni športniki.

Po ginljivi in mogočni otvoritvi so takoj pričele tekme, v katerih je mnogo atletov premagalo vse rekorde z izrednimi rezultati, predvsem v teku, v skokih in drugih panogah lahke atletike. Najbolje so se odrezali atleti ZDA, ki so odnesli 45 zlatih in 28 srebrnih medalj ter okrog petnajst svetovnih prvenstev. Za njimi pa so prišli ruski atleti z 29 medaljami. Zelo dobro so se letos odrezali Jugoslovani s slovenskim telovadcem Cerarjem in plavalko Bje-dovo.

Na zaključni prireditvi, ko je ugašal olimpijski ogenj in so spravljali veliko olimpijsko zastavo, so se atleti vseh ras in vseh držav pozdravili z navdušenim Na svidenje v Münchnu, kjer se bodo leta 1972 vršile nove, XX. olimpiade.

BAJKONUR, 25. oktobra

Nekaj dni po pristanku ameriških astronautov poleta Apollo 7 je Sovjetska zveza postavila na krožno pot okoli zemlje vesoljsko ladjo Sojuz 3, ki jo je vodil polkovnik Beregovoj, najstarejši in najbolje pripravljeni ruski kozmonavt. V petih dneh poleta je izvedel mnogo znanstvenih in tehničnih raziskav. Njegova najvažnejša naloga pa je bila ročno vodenje kabine pri srečanju z vesoljsko ladjo brez posadke Sojuz 2, ki se je pozneje vrnila na zemljo; zdi se pa, da sta se kapsuli samo približali na nekaj metrov razdalje, da se pa nista mogli sklopiti, kot je bilo predvideno.

Prve dni novembra so Rusi naredili nov podvig: izstrelili so satelit Zond 6, ki je 14. novembra obkrožil luno, fotografiral njeno površino iz razdalje 2400 km in se pozneje vrnil na zemljo.

Vsi ti poleti so očitno priprava za polet na luno; tekma med ZDA in ZSSR je vedno bolj napeta in zanimiva. Kdo bo prvi? Prihodnji meseci nam bodo gotovo prinesli odgovor tudi na to vprašanje.

MOSKVA, novembra

Moskovske oblasti so še enkrat napadle antikonformistične intelektualce, ki se ne strinjajo s sovjetsko izgradnjo socializma in s postopno birokratizacijo države, ki jo izvaja partijski aparat v nasprotju z osnovnimi zakoni demokratičnega življenja. To pot so obsodili na konfinacijo in prisilno delo Pavla Litvinova, znanstvenika, Lariso Daniel, ženo že obsojenega pisatelja Jurija Daniela, filologa Babitskega in študenta Delona. Aretirani so bili, ker so demonstrirali na Rdečem trgu proti okupaciji Češkoslovaške. Kako slepa je ruska gonja proti intelektualcem, lahko takoj razumemo, ko preberemo samo nekaj fraz iz Litvinovega zagovora: »Nikakor ne nameravamo rušiti komunističnega sistema in niti ne občudujemo kapitalizma. Gre nam za svobodo združevanja in izražanja, ki je predvidena v sovjetski ustavi, čeprav je partijska birokracija in politična policija sploh ne upoštevat.«

WASHINGTON, 1. novembra

Predsednik Johnson je po dolgem pričakovanju naznanil prenehanje bombardiranja na ozemlju Severnega Vietnama. S tem se je uklonil prvemu pogoju, ki so ga severnovietnamski oblastniki postavili za pričetek pravih pogajanj v Parizu. Vse se je, ki so bile med ameriško in vietnamsko delegacijo skozi vse poletje in jesen so bile namreč samo priprava in pa preizkušnja terena. Poleg tega so Amerikanci dovolili, da se tudi delegacija Vietkonga udeleži pogajanj, Severnovietnamci pa so pristali na udeležbo predstavnikov Južnega Vietnama. Prav predsednik Južnega Vietnama, Van Thieu, pa je pričel s težavami, ko je dejal, da se njegova vlada nikoli ne bo pogajala v Parizu, če bo tam Vietkong prisoten kot avtonomna delegacija.

Najbrž se bo ZDA posrečilo kmalu premagati te formalne težave, saj izgleda, da so se Amerikanci zavedeli ne

samo nepopularnosti, ampak tudi finančnih in političnih težav, ki jih je ta neumna vojna prinesla s seboj. Pomislimo samo na te številke: ZDA so pri bombardiranju Severnega Vietnama izgubile 915 letal, 752 mož je umrlo, 500 se jih je porazgubilo; samo bomb in izstrelkov so porabili za tri tisoč milijard.

WASHINGTON, 6. novembra

Richard Nixon, 55-letni kandidat republikanske stranke, je postal novi predsednik ZDA, potem ko je premagal z majhno večino demokrata Humphreya. Od njega si sedaj pričakuje Amerika rešitev težkih problemov, ki jih je podedoval po Johnsonovi administraciji: konec vietnamske vojne in časten mir; delikatno ekonomsko konjunkturo, ki grozi z inflacijo; nemir 22 milijonov črncev, ki se borijo za enakopravnost; konec navala zločinov v notranjosti in miroljubno, čeprav trdno zunanjo politiko.

Kulturna delavnost na Goriškem

Na letošnjem sestanku slovenskih izobraženec v Dragi je bilo javno slišati opazko, da se na Goriškem malo kulturno dela in da so Goričani kulturno in idejno preveč zaprti. Temu mnenju, ki se zdi, da je precej razširjeno, damo odgovor s tem pregledom slovenske kulturne dejavnosti na Goriškem v prosvetni sezoni 1967/68. Bralci teh vrstic naj si potem sami ustvarijo svojo sodbo; prepričani smo, da bo različna od zgoraj omenjenega mnenja.

NAJ GOVORE STEVILKE

Od 12. oktobra 1967 do 17. novembra 1968 smo samo v Katoliškem domu v Gorici našli 17 dramskih predstav, 15 kulturnih večerov, 4 koncerte in 8 drugih nastopov, med njimi eno skupno šolsko prireditev. Obiskovalcev je bilo pri omenjenih prireditvah nad enajst tisoč.

Poleg tega so organizacije, včlanjene v Zvezi slovenske katoliške prosvete (ZSKP), imele kulturne večere, dramske nastope, koncerte in filmske predstave še vsaka v svoji vasi. Naj omenimo v prvi vrsti prosvetno društvo v Štandrežu! Tam imajo vsako nedeljo ali predstavo ali film. Razen tega so v Štandrežu sredi junija pripravili v sodelovanju z drugimi organizacijami »praznik špargljev«, ki je bila kulturna prireditev na visoki ravni.

Prav tako zasluži vse priznanje Slov. kat. prosvetno društvo v Steverjanu, ki si je 25. novembra lani na svojem občnem zboru nadelo ime »Francišek Borgia Sedej«. Dasi to društvo zaenkrat še nima ustreznih prostorov za svoje delovanje, pa vendarle razvija močno prosvetno aktivnost, s katero se uveljavlja doma, v Katoliškem domu in še preko državnih meja. Z vso zavzetostjo pripravijo vsako leto njegovi člani prvomajsko slavlje in vedno so pripravljeni sodelovati, kjer koli je zaželena njih prisotnost.

Doberdob do sedaj ni imel svojega prosvetnega društva, dasi je bilo kulturno življenje v okviru farnega občestva vedno živahno. Letos so bili in so še v Doberdolu zlasti vpreženi v delu za novo župnijsko dvorano, ki naj bi slu-

žila zlasti mladini kot kraj shajanja in raznovrstnega udejstvovanja. V ta namen je bila izvedena letos za praznik Marije Snežne že II. loterija, ki je skupaj z drugimi prispevki in nabirkami toliko dala, da je farni dom že pod streho. Prav ob tej delavnosti so pa prišli Doberdobci do spoznanja, da jim je društvo nujno potrebno. In tako so si ga ustanovili 14. oktobra 1968 ter so ga imenovali »Hrast«. Novemu katoliškemu kulturnemu društvu želimo obilo uspehov in vztrajnosti!

Kulturne večere so imeli še v Pevmi in Podgori; v Podgori pa še niz raznih predstav ter filmskih predavanj. Veliko pozornost so vzbudila tudi predavanja — sedem po številu — ki jih je pripravilo Slovensko katoliško akademsko društvo v Gorici o sodobni slovenski zgodovini. Bila so zelo dobro obiskana ter nudila obilo gradiva za razgovor in osebno razmišljanje.

Iz vseh vasi sodelujejo številni mladi ljudje pri pevskih zborih ter kulturnih organizacijah v Gorici. Po naših povprečnih računih so slovenske katoliške prosvetne organizacije v pretekli sezoni pripravile kakih 70 večjih ali manjših kulturnih manifestacij. In ne štejemo sem raznih izletov ter romanj, ki so jih društva priredila. Za slovensko manjšino na Goriškem ni to ravno majhno število.

ZAPRTI ALI ODPRTI?

15. februarja 1968 je imela Zveza slovenske katoliške prosvete na Goriškem svoj 6. občni zbor ter je polagala obračun o svojem skoro enoletnem delovanju. Prejšnji se je námreč vršil 12. aprila 1967.

Okvirno poročilo je podal predsednik ZSKP dr. Kazimir Humar. Z zadovoljstvom je ugotovil, da je v Zvezi v preteklem letu uspelo uresničiti dolgotrajno željo o kulturni izmenjavi med slovenskim in furlanskim prebivalstvom v naši deželi. V zvezi s tem je tudi izrazil upanje in željo, da bi se našim društvom in pevskim zborom odprla možnost kulturnega nastopanja v Sloveniji, da bi tako mogli vračati obiske kul-

Koncert velikonočnih pesmi v Doberdolu

turnih skupin, ki nas obiskujejo z onstran meje. Med razveseljive pojave lahko štejemo tudi izboljšanje odnosov med nami Slovenci s tega področja, ki nas meja loči od matične domovine. Nekdanja medsebojna kulturna nestrpnost polagoma mineva in prehaja v oblike medsebojne strpnosti ter v iskanje sodelovanja. Seveda pri vsej strpnosti ni in ne more biti govora o odstopanju od naših načel. Vsak je svoboden, da si »prosto voli vero in postave«, a želimo, da to svobodo pustijo in jamčijo tudi nam. Vse to priča, da smo vse prej kot zaprti, saj imamo stike z italijanskimi in slovenskimi kulturniki s tostran in onstran meje, kjer koli in kadar koli je to mogoče. Le proti enemu smo zaprti: proti brezbožni in seksualni kulturi, zato ker smo katoličani in želimo gojiti slovensko in krščansko kulturo.

PLODOVITA KULTURNA IZMENJAVA

Želje, ki jih je predsednik ZSKP dr. Humar izrekel o kulturni izmenjavi, so v zadnji sezoni postale dejstvo, ki je preseglo vsa pričakovanja.

Najprej naj omenimo gostovanja Slovenskega

gledališča iz Trsta v goriškem Katoliškem domu. Vsak nastop teh igralcev pomeni za našo publiko svojevrsten umetniški užitek, pa najsi gre za komedijo, otroško igro ali dramsko ustvaritev. V zadnji dobi je tržaško gledališče nastopilo v Katoliškem domu petkrat: z lahkotnima burkama »Moje dete« in Stokovim »Anarhistom«, s prijetno otroško igro »Pepelko«, z duhovito angleško komedijo »Kako važno je biti resen« in končno s Čehovega dramo »Tri sestre«, ki je bila nekaj izrednega tako po vsebini kot po podajanju nastopajočih. Le žal, da je bila udeležba večkrat pičla in kot vedno, pogrešali smo premnoge iz slovenskih inteligenčnih vrst, zlasti naše šolnike.

Dvakrat so prišli med nas tudi bratje s Koroškega. 19. novembra 1967 so nas razveselili z »Miklovo Zalo« v priredbi Jaka Špicarja igralci iz St. Jakoba v Rožu. Najprej so gostovali v Kulturnem domu v Trstu, nato pa še v Katoliškem domu v Gorici, obakrat pri polno zasedenih dvoranih, znamenje, da si naše ljudstvo še in še želi ljudskih iger. Še posebej je igro povzdignila navzočnost 83-letnega Jakoba Špi-

carja, ki sedaj živi v Ljubljani in je Sketovo večerniško povest pred šestdesetimi leti dramatiziral. Zelo prevzet je pred igro pozdravil z odra občinstvo in izrazil zadovoljstvo, da mu je dano še po tolikih letih doživljati zmagoslavje njegove stvaritve.

Izredno je uspel tudi drugi nastop Korošcev z Vombergarjevo satirično komedijo »Martin Krpan« 24. marca 1968. To pot je igralce pripeljal g. Vinko Zaletel, ki je igro tudi režiral. Opirajoč se na Vombergarjeve osebne napotke, na svojo dolgoletno izkušnjo in na veliko zavzetost vseh sodelujočih je mogel postaviti na oder stvaritev, ki mu bo v čast, dokler bo živel. Kako sočen je bil jezik, ki so ga igralci uporabljali, kako svečano starinski, kako bogat na prispodobah! Iz vsakega stavka je žarela ljudska modrost. Prav nič se ne čudimo, da je lani doživel z »Martinom Krpanom« v Celovcu v nabito polni dvorani mestnega gledališča mogočno zmagoslavje. Pri več kot tisoč navzočih gledalcih se je nevoščljivim Nemcem porodila hudobna misel, da so prišli delat število Slovinci iz Jugoslavije...

Podjetni Števerjanci pa so 12. novembra 1967 odrinili v bohinski kot, da vrnejo Bohinjcem njih gostovanje v Števerjanu sredi avgusta 1967. V Češnjici so nastopili s Finžgarjevo ljudsko igro »Naša kri«. V celoti so jo predvajali sedemkrat, vedno z lepim uspehom, saj si je ogledalo igro s ponovitvijo vred skoro dva tisoč ljudi, kar

FERVIDUS

Svet Martin

*Svet Martin — ki čakaš?
Že tri dni razsajaš, fuleš
gor po brdih zjaš, rjuješ,
— novo vino že pretakaš?*

*Kakšno je? Je trdo, plehko,
čisto, motno — si ga zblodu?
al' prjalo je po sodu,
al' je zdravo, sladko, mehko?*

*Svet Martin — je štrihna buča,
vse nas pitune napóji,
mi vse leto bomo tvoji,
naj bo suša al' pa tuča.*

NARECJE: fuleš — pihaš; zblodu — zblodil; prjalo — prijel; štrihna — prepolna; pitune — veselozabavne.

je za tak podeželski oder, kot je števerjanski, gotovo laskavo priznanje.

Na povabilo SKPD »Fr. B. Sedej« iz Števerjana so 29. septembra 1968 Bohinjci lanskoletni obisk vrnili tako, da so prišli v Gorico z gostovanjem Mulerjeve igre »Vsi moji sinovi«. Pro-

Nova
župnijska
dvorana
v Dobrdo
raste

Doberdob —
dobra
letina
krompirja

svetno društvo iz Števerjana si stalno prizadeva, da bi se pomnožile in utrdile vezi s podobnimi stiki iz matične domovine, saj to pospešuje medsebojno spoznavanje in utrjuje našo slovensko zavest.

Izreden večer je pripravilo goriški javnosti 14. januarja 1968 Slov. kat. akademsko društvo: recital ge. Branke Verdonikove, članice reškega gledališča. Verdonikova je ob sodelovanju Aleksija Pregarca, člana gledališča v Novi Gorici, nastopila s Cankarjevo Gospo Judit. Za Katoliški dom je bil to povsem nov in izreden kulturni dogodek, ki je udeležencem večera nudil popoln in čist umetniški užitek. A ob vsem tem je moral kronist v *Katoliškem glasu* grenko pripomniti: »Na žalost se pa vabilu SKAD-a niso odzvali premnogi naši izobraženci. Pogrešali smo predvsem profesorje in učitelje. Zdi se, da naših vzgojiteljev (razen redkih izjem) tovrstne prireditve sploh ne zanimajo. Ob taki priliki se marsikdo upravičeno sprašuje: kje so naši izobraženci, kaj jih pravzaprav zanima? Ne bomo tu iskali odgovora na ta vprašanja, vendar smo to zabeležili, ker se nam zdi, da ne bi bilo prav o tem molčati.«

V zvezi z recitalom ge. Branke Verdonikove smo omenili tudi Aleksija Pregarca, člana gledališča v Novi Gorici. Ker zavzema v udejstvovanju na kulturnem področju gotovo zelo važno mesto igralska oziroma besedna umetnost, se je Zveza slov. katol. prosvete v Gorici odločila za

ustanovitev posebne igralske šole, ki jo je poverila že omenjenemu Aleksiju Pregarcu. Dramski tečaj je obsegal lekcije v dikciji, recitaciji in igralskih vajah. Udeležencev je bilo kar precej, četudi se je število kasneje nekoliko zmanjšalo, ker vsi oni, ki so bili v začetku prisotni, niso zmogli slediti zahtevni zamisli tega tečaja. Po začetnih vajah Sofoklejeve »Antigone« so sicer to delo zaradi mnogih težav opustili ter se raje oklenili dramske umetnosti našega Cankarja, čigar petdesetletnice smrti se letos (1968) spominjamo. Prav s Cankarjevim satiričnim delom so se udeleženci tečaja predstavili goriškemu občinstvu ob priliki IV. tabora slovenske zamejske katoliške mladine, ko so 13. julija 1968 v Katoliškem domu na večeru slovenske besede predvajali dramski koral »Domovina — kruh in kamen«. Gojenci te šole — ali bolje rečeno igralci — so s svojim predvajanjem pokazali, da je možno tudi nepoklicnim igralcem doseči zavidljivo raven, če res zastavijo v igro vse svoje sile.

Goriškemu občinstvu je že dobro poznan tudi prof. Hubert Bergant iz Nove Gorice. Na povabilo goriškega SKPD »Mirko Filej« je opravil 22. aprila 1968 v goriški stolnici orgelski koncert. Na sporedu so bile skladbe S. Bacha.

V isti stolnici so 3. novembra 1968 nastopili »Slovenski madrigalisti« iz Ljubljane, katerih nastop je pripravila in financirala Zveza Slovenske katoliške prosvete v Gorici. Madrigalisti so iz-

vajali izključno dela Jakoba Gallusa. Koncerta se je udeležilo res veliko ljubiteljev petja in glasbe, med katerimi smo opazili tudi razne predstavnike italijanskega javnega življenja. Pevci so pokazali izredno zlitost in primerno umerjenost v interpretaciji posameznih skladb.

V letu 1968 je prišlo tudi do plodovite in obojestranske povezave goriške dežele z Dolenjsko, to zibelko klasičnega slovenskega jezika, ki nam je dala Trubarja, Levstika, Jurčiča, Stritarja, Trdino, da omenimo le nekatere velikane naše književne besede. 2. junija smo lahko prvič pozdravili v okviru primorsko-dolenjskih stikov gojence Glasbene šole iz Novega mesta, ki so prišli v Gorico na vabilo Zveze slovenske katoliške prosvete. Vsi nastopajoči so pokazali simpatičen in samozavesten nastop ter skupno predvajali 25 točk v šoli za klavir, violino, čelo, flavto, klarinet, kitaro in solo petje. Veliko zaslugu za nastop dolenjske mladine ima član Slovenskega okteta in predstavnik Ljubljanskega festivala Tone Kozlevčar, ki je tudi spremljal mladino iz Novega mesta na goriškem gostovanju.

Že štiri tedne nato so Goričani Dolenjcem njih obisk polnoštevilo vrnil. Na dan sv. Petra in Pavla sta odpeljala proti Novemu mestu dva velika avtobusa, v katerih so bili pevci in pevke ter še razni drugi goriški Slovenci. Skupino so sestavljali mešani zbor »Lojze Bratuž«, moški zbor »Mirko Filej« ter članice goriške Marijine

družbe. Med potjo se je skupini pridružil še član Slovenskega okteta Tone Kozlevčar, ki je bil ves dan požrtvovalen vodnik in mentor. Prva postaja je bila častitljiva kartuzija Pleterje, za premnogo pravo odkritje. Kosilo je bilo v Šentjerneju, potem pa je sledil postanek v Kostanjevici na Krki, kjer so Goričane čakala različna presenečenja: ob prijaznem in izkušenem spremstvu g. Lada Smrekarja, ravnatelja tamkajšnje šole, so si ogledali umetniško razstavo »Forma viva«, nekdanji cistercijski samostan iz 13. stoletja in v njegovem sklopu čudovito gotško cerkev, ki jo sedaj obnavljajo gojenci vseh jugoslovanskih umetniških akademij. Na večer je bil nato pevski nastop v dolenjski prestolnici, v Novem mestu. Sprejem je bil res prisrčen in iskren, gojenci novomeške Glasbene šole pa so v znak priznanja izročili goriškim gostom v spomin izbran šopek rdečih nageljnov in umetniško sliko Novega mesta.

Vezi, ki so se spletle 29. junija med Kostanjevico in Gorico, so 17. novembra 1968 rodile svoj prvi žlahtni sad: člani prosvetnega društva »Lojze Košak« so prišli pod vodstvom svojega režiserja Lada Smrekarja gostovat v Gorico s Finžgarjevo ljudsko igro »Divji lovec«. S svojim vedrim in naravnim podajanjem ter s svojo pojočo dolenjsko govorico so osvojili številno občinstvo, ki ni štedilo z aplavzi. Poseben čar so dale igri kulise z gorenjskimi motivi, katere je brezplačno izdelal akademski slikar M. Ga-

Cipkarska
šola
v Doberdobu

Marijanska
procesija
na Opčinah

spari, narodni plesi, petje ter slikovita gorenjska narodna noša, v kateri so igralci nastopali.

»Mednarodni« značaj sta imela tudi dva kulturna večera, misijonom posvečena. Na prvem je govoril na dan Vnebohoda p. Pavle Bernik, doma iz Škofje Loke, pa indijski državljani, o Asamu v vzhodni Indiji, kjer deluje, na drugem pa je 23. junija 1968 v okviru misijonskega krožka goriške Marijine družbe predaval p. Ivan Stanta CM, naš bližnji rojak, ki vrši svoj apostolat med gobavci na otoku Madagaskarju.

Naj sklenemo to poročilo o odprtosti goriških katoliških prosvetnih delavcev z omembo o srečanju posebne vrste, ki se nam zdi zaradi važnosti sožitja v isti deželi še posebej pomembno. V mislih imamo prvo kulturno izmenjavo med Slovenci in Furlani na Goriškem, do katere je prišlo na pobudo Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici. Le-ta je imela že dalj časa na programu srečanje z našimi sodeželani italijanske in furlanske narodnosti, saj se dogaja, da živimo tako tesno drug ob drugem, pa smo si skoro tujci. Nekaj prejšnjih poskusov za tako izmenjavo ni uspelo, ker časi še niso bili zreli. Pokoncilski čas pa je tudi glede zbližanja narodov pripomogel svoje in tako so 14. decembra 1967 nastopili v Gradiški v dvorani župnijskega oratorija Coassini mešani zbor »Lojze Bratuž«, moški zbor »Mirko Filej« ter folklorna skupina športnega združenja »Olympia« z

rajalnimi vajami in folklornimi plesi. Domače občinstvo je dvorano napolnilo ter poplačalo trud nastopajočih z velikim aplavzom.

Led je bil prebit. Sedaj je bila vrsta na Furlanih, da pridejo med nas. In so 3. marca 1968 res prišli. Na odru Katoliškega doma sta nastopila pevski zbor »Città di Gradišca« iz Gradiške ob Soči ter folklorna plesna skupina iz Koprivnega (Capriva) pri Krminu. Slovenske pevske zборе je ob tej priliki zastopal moški zbor »Mirko Filej«. Po uspelem nastopu so se vsi udeleženci udeležili skupnega prigrizka, med katerim je duh iskrenega sožitja, ki je bil sicer za Slovence in Furlane vedno značilen, a ga je fašizem hotel prepoditi s tega narodnostno občutljivega področja, prišel še bolj do izraza, kar sta v priložnostnih besedah še posebej poudarila županov zastopnik odbornik Agati in dr. Avgust Sfiligoj. Obe srečanja sta bili zares izraz novih časov, ko si vsi želimo miru in medsebojnega spoznavanja ter spoštovanja, a ne v okviru kvarne fratelance, kjer prevladuje le en jezik, temveč v priznavanju svojih kulturnih in narodnih vrednot.

BILE SO PA SE DRUGE PRIREDITVE

Nalašč smo se v letošnjem pregledu kulturne dejavnosti katoliške prosvete na Goriškem bolj zadržali pri tistih srečanjih in nastopih, ki so imeli medkrajevni, deželni in splošno narodni

Marijanska
procesija
na Opčinah

Bazovica —
prvo
sveto
obhajilo

značaj. Seveda pa ni manjkalo še drugih prireditvev, ki smo se nanje že navadili, pa bi jih pogrešali, če bi jih nenadoma zmanjkalo.

Tako je na vsakoletni reviji naših pevskih zborov »Cecilijanka 1967« nastopilo 26. novembra 1967 kar trinajst zborov, deset z Goriškega, eden s Tržaškega, prvič pa cerkveni zbor iz Stoblanke v Beneški Sloveniji in cerkveni zbor iz Ukev v Kanalski dolini. Prvo mesto si je v tem nastopu zaslužen osvojil moški zbor »Mirko Fi-

lej« iz Gorice. Tudi koncert slovenskih božičnih pesmi v goriški stolnici 31. decembra 1967 je bil lepo doživetje, ki bi se mu naši ljudje ne odpovedali radi.

Dokaz, da nekdanja medsebojna nestrpnost med nami pojenjuje in prehaja v iskanje nekega sodelovanja, sta bila koncert velikonočnih pesmi na Belo nedeljo 1968 v Doberdobi in »praznik špargljev« v Štanadrežu. Koncerta v doberdobski cerkvi so se poleg domačega cerkvenega

pevskega zbora udeležili še mešani cerkveni zbor iz Števerjana, moški zbor »M. Filej« iz Gorice in moški zbor prosvetnega društva »Jezero« iz Doberdoba; v Štandrežu je pa nastopilo pet zborov, poleg domačega mladinskega in cerkvenega še moški zbor »Oton Zupančič« iz Štandreža, zbor »Mirko Filej« iz Gorice in »Fantje izpod Grmade«.

Tudi naši otroci so prišli na svoj račun. Na predvečer sv. Miklavža je prišel 5. decembra 1967 ta ljubeznivi svetnik v Katoliški dom in obdaril našo šolsko mladino; v Štandrežu so otroci 4. maja 1968, v Doberdoba pa 19. maja proslavili svoje mamice; 12. maja 1968 pa so v Katoliškem domu nastopili otroci slovenskih osnovnih šol na Goriškem ter dijaki enotne srednje šole v Gorici. Bila je to prireditev posebne vrste, ki je našim otrokom dala priliko, da so pokazali, kaj so se v šoli naučili, starejšim pa nudila zadoščenje, da so prisostvovali nastopanju svojih otrok na odru in jih poslušali govoriti ter peti v svojem materinem jeziku. Nehote je v vseh prisotnih vstal občutek poguma in optimizma ob pogledu na te vesele obraze in pojoča grla. Zaželeli smo si le eno, da bi se tem otrokom prihodnje leto pridružili še vsi tisti, ki spadajo zaradi porekla staršev v slovenske šole, pa danes obiskujejo pouk v jeziku, ki je bil njihovim staršem v mladosti neznan in jim še danes ni domač.

In končno, tudi za vedro vzdušje je bilo

poskrbljeno po naših domovih. Skupno pustno prireditev je pripravila v Katoliškem domu Zveza slovenske katoliške prosvete, posamezne točke pa so izvajala društva in zbori, ki so v njej včlanjeni. Prav posrečena je bila zamisel, ves potek predstave povezati v obliki priljubljene oddaje na tržaškem radiu »Naši poslušalci čestitajo«. Občinstvo je bilo s potekom letošnjega nastopa zelo zadovoljno. Zabavni večer so imeli tudi v Štandrežu 14. januarja 1968, v Podgori so se pa pustne nedelje in pustnega torka spominjali tako, da so poleg obilnega in pestrega srečolova ter zabavnega filma prisostvovali pevskemu nastopu naših najmlajših iz osnovne šole in gledali prijetno burko »Uštel se je«.

* * *

Vse, kar smo povedali — in je bilo povedano le v glavnih obrisih ter gotovo ne vse — zgovorno priča, da se na Goriškem vsaj na katoliški strani dela veliko in da o kakšni kulturni zaprtosti ali idejni nestrpnosti ni govora. Seveda bi se dalo to delo še poživiti, če bi prosvetno-kulturno udejstvovanje vzniknilo tudi po tistih vaseh, ki nimajo ničesar ali skoro ničesar, kar bi jih družilo in vezalo v prosvetni dejavnosti.

Te vrstice pa smo napisali zato, da nekateri ljudje ne bodo nas katoliških Slovencev na Goriškem brez podlage krivo sodili in izvršeno delo omalovaževali, istočasno pa naj bo ta sestavek priznanje mladini in starejšim, ki so pri kulturnem delu tako zavzeti.

Domači
kotiček
(Foto:
S. Bratina)

Dva spomenika

Ko se pripelješ po lepi asfaltirani cesti iz Godoviča v letoviško vasico Črni vrh nad Idrijo, se ti pogled ustavi na vaškem parku, kjer rastejo breze, lipe in smreke in sta v okras dva spomenika, postavljena v spomin dvema zaslužnima vaščanoma: spomenik Frančišku Lampetu in Mateju Cigaletu.

Frančišek Lampe se je rodil l. 1859 v Zadlogu pri Črnem vrhu. Po končani gimnaziji in bogoslovju, ki ga je dovršil v Ljubljani, je odšel v Gradec in postal doktor bogoslovja in mo-

droslovja. Poučeval je od l. 1885 dogmatiko v ljubljanskem bogoslovju. Bil je tudi predsednik Slovenske Matice. Kot velik ljubitelj siromakov je tudi vodil sirotišče v Marijanišču. Že kot gimnazijec se je pričel ukvarjati s filozofijo in je podaril Slovencem več knjig: V uvod v modroslovje, Dušeslovje, Cvetje s polja modroslovnega. Velike zasluge ima kot ustanovitelj revije Dom in svet, katero je namenil dijakom in meščanskim družinam. Umrli je v Ljubljani leta 1900. Letos praznujemo torej 110-letnico njegovega rojstva.

Matej Cigale se je rodil leta 1819 v Dolenjih Loméh pri Črnem vrhu. Šolo je obiskoval v Idriji, Gorici, Ljubljani, v Gradcu in na Dunaju. Kot sodni praktikant je eno leto služboval tudi v Gorici. Po letu 1850 ter do smrti leta 1889 je deloval na Dunaju in tam

Matej Cigale

tudi postal vladni svètnik. Cigale je bil dober jezikoslovec in kot takega so ga poklicali na Dunaj in mu zaupali uredništvo slovenskega dela državnega zakonika. Urejeval je tudi prvi politični časopis Slovenijo ter izdal Wolfov Nemško-slovenski slovar. Letos praznujemo 150-letnico njegovega rojstva in 80-letnico smrti.

Več o teh dveh možeh povesta spomenika sama, saj razberemo na njih:

Na sprednji strani piše:

*Dr. Frančišek
Lampe
1859 - 1900
Rojen na Zalogom*

*Domovini živel
Narodu delal
Bogu služil
Ponos Črnovrške župnije*

Leva stran nosi napis:

*Zgodbe Svetega pisma
Dom in Svet
V uvod v modroslovje
Dušeslovje
Cvetje s polja
modroslovnega*

Na desni strani:

*Branitelj resnice
Ljubitelj lepote
oče sirot
Modroslovec in književnik
Jeruzalemski romar*

Na spomeniku Mateja Cigaleta je na sprednji strani ta napis:

*V
črnovrški
občini v Lomeh št. 12
je bil rojen 2. kimovca 1819
Matej Cigale
slovenski pisatelj
urednik državnega zakonika
umrl kot vladni svetovalec
dne 20. mal. travna 1889. na Dunaju.*

*»Jeden poglavitnih stebrov mile
slovenščine in jeden največjih
dobrotnikov slovenskemu ljudstvu«
Navratil.*

Postavili častilci l. 1894.

Na levi strani:

*»Človeku je namen ožlahtiti
srce in približati se
božji svetosti.«*

M. Cigale

In na desni strani

*»Kar zrak stvaram: je
narodu narodnost.«*

M. Cigale

Ne begaj pred svojo usodo! Vztrajaj! Ne vprašuj vedno, zakaj in čemu. Najgloblji smisel življenja je, da se v resnici in ljubezni za Boga použivamo kakor sveča v svetlobo in žar. (R. Guardini: Sveta znamenja)

Spomenik dr. F. Lampeta
na trgu v Črnem vrhu

(Foto: P. K.)

Začudil sem se in pomislil, kje sta bila postavljena ta dva spomenika med fašistično oblastjo. Tukaj na trgu prav gotovo ne. Radovednost me je gnala do črnovrškega gospoda župnika, ki mi je prijazno dovolil vpogled v župnijsko kroniko. Kronika, katero je pričel pisati prvi črnovrški župnik Ivan Abram, rojen leta 1899 ter umrl v Gorici kot nadškofov duhovni svetnik leta 1924, beleži leta 1900:

Dne 24. septembra je umrl v Ljubljani tukajšnji rojak, mnogozaslužni pisatelj, profesor bogoslovja, stolni kanonik in vodja Marijanišča, veleč. g. Dr. Frančišek Lampe.

V letu 1910 je zapisal:

Dne 21. avgusta se je slovesno odkril spomenik tukajšnjemu rojaku dr. Frančišku Lampetu. Slavnostni govor na prostem je imel prof. dr. Opeka, pri rojstni hiši v Zadlogu prof. dr. Debevec, cerkevno opravilo pa prof. dr. Gruđen. Stolni kapitel je bil zastopan po dr. Andreju Karlin. Spomenik je izvršil Alojz Vodnik v Ljubljani za 800 K, relief akad. kipar Ivan Zajec za 400 K, železno ograjo pa domači mehanik Ivan Plešnar iz Zadloga.

Kdaj sta bila spomenika prenesena na cerkveno zemljišče, je leta 1934 za beležil v Kroniko takratni župni upravitelj dr. Franc Močnik:

PRENOS SPOMENIKOV. Ker so bili spomeniki: Lampetov in Cigaletov ob cesti na poti so se z dovoljenjem občinske in cerkv. oblasti postavili na prostor pred cerkvijo.

Zjutraj se življenje začne. Raste; izprva naglo in veselo; nato se kopičijo težave, vzpon je počasnejši. Končno doseže poldansko višino in za kratko dobo počije. In kmalu se začne spuščati. Vedno trudneje pada, dokler po kratkem, novem vzletu ne utone v molk noči. (R. Guardini: Sveta znamenja)

Rojstna hiša
dr. Franciška
Lampeta

(foto: S. Bratina)

Gospod župnik mi je ob tej priliki tudi povedal, da je na rojstni hiši Franciška Lampeta vzidana spominska plošča. S prijateljem sva jo ob drugi priliki mahnila v Zadlog in se zglasila na številki 27, kjer naju je zelo prijazno sprejel sedanji gospodar gospod Filip Kosmač, ki ima za ženo nečakinjo pok. Franciška Lampeta.

Na rojstni hiši Franciška Lampeta je vzidana spominska plošča, kjer se bere:

V tej hiši je bil rojen dne 23. svečana 1859

FRANCISEK LAMPE

doktor bogoslovja in modroslovja

profesor bogoslovja in stolni kanonik

Slovenec je začel pisati Zgodbe Svetega pisma in je v ta namen potoval v Svete dežele. Prvi je pisal svojim rojakom modroslovne knjige. Zbiral je pesnike in pisatelje in jim ustanovil leposloven list s podobami »Dom in Svet«, v katerem je sam

priobčil mnogo tehtnih spisov, ki pričajo o njegovem bistrem duhu, globoki učenosti in plemenitem srcu. Nad vse je ljubil osirotelo mladino in je do smrti skozi petnajst let vodil sirotišnico »Marijanišče«. Matica Slovenska in Leonova družba sta ga izvolili za podpredsednika. Umrl je v Ljubljani v Marijanišču dne 24. kinovca l. 1900.

Pri razgovoru, saj je gospodar pravi leksikon, sva s prijateljem zvedela še marsikatero zanimivost. V zadevi spomenikov je povedal, da je prišel junija 1934 ukaz od takratnega podestata, da morata spomenika izginiti iz prostora, kjer se nahajata. Prenos so morali opraviti sorodniki pokojnikov. V svojih Spominih ima na strani 135 pisano:

SPOMENIKA DR. F. LAMPETA IN M. CIGALETA POTUJETA. - V soglasju z Društvom za varstvo spomenikov v Ljubljani, je Turistično društvo v Črnem vrhu, predstavilo iz pred župne

Čuj klic! Čemu ti je hiša iz lesa in kamna, če sam nisi živa hiša božja? Kaj ti pomaga, če se visoko bočijo vrata in se razmikajo težka krila, če se pa notri v tebi ne odprò nobena vrata in ne more vstopiti Kralj veličastva? (R. Guardini: Sveta znamenja)

Spominska plošča
na rojstni hiši
dr. F. Lampeta
(foto: S. Bratina)

cerkve, in postavilo, dne 4. 4. 1967, na vaški park, na bolj vidno mesto, oba spomenika zaslužnih mož, dr. Franc Lampeta in Matej Cigaleta. To je že tretja postavitev, zaradi razmer časa. Izgleda kakor da bi spomenika potovala. Bodeta li sedaj imela mir in stalno mesto na tem prostoru?

Kosmačeva žena je sestra pokojnega župnika Franca Rupnika, ki je umrl v Ledinah 5. avgusta 1947. Franc Rupnik je bil dolgoletni sotrudnik Goriške Mohorjeve družbe. Saj ni Koledarja, kjer ne bi zasledili njegovega imena z raznovrstnimi prispevki. Zanimiv je njegov članek v Koledarju za leto 1927, kjer zelo zanimivo in napeto opisuje *Boj med Avstrijci in Francozi pri Razdrtem*. V letniku 1928 piše *O češčenju nekaterih cerkvenih zavetnikov* (S posebnim ozirom na Pivko); isto nadaljuje tudi v letniku 1929. Leta 1940

opisuje *Naselitev ljudstva ob gorenji Idriji in v okolici Cerkna*. Prav bi bilo, da bi se tega dolgoletnega sotrudnika spomnila Mohorjeva družba z daljšim člankom.

Še in še smo kramljali ter nam je gospod Kosmač marsikaj povedal iz svojih spominov; mnogo blaga ima skrbno zapisanega in podprtega tudi s fotografijami. Med našim razgovorom so trije vnuki, učenci prvih razredov osnovne šole, pisali domače naloge in je bilo zanimivo opazovati, kako so večkrat prisluhli našim razgovorom, posebno takrat, ko je stari oče Kosmač obujal vojne spomine.

S prijateljem sva se poslovila in obljubila, da se bova še vrnila, kajti kronika gospoda Filipa Kosmača je zelo obširna.

Ce gremo gor po stopnicah, se ne dviga samo noga, temveč tudi vsa naša bit. Tudi duševno se dvigamo. In če to delamo premišljeno, slutimo dviganje v tisto višino, kjer je vse veliko in popolno: To je nebo, ki Bog prebiva v njem. (R. Guardini: Sveta znamenja)

Gorica na pragu Evrope

Že v lanskem koledarju smo se ustavili ob problemu postopnega vključevanja goriškega mesta v širši evropski okvir. Ta razvoj so pospešile razne silnice, ki so zadnja leta preplavile goriško javno življenje: postopno oddaljevanje od vase zaprtega nacionalizma, vedno bolj odprta meja, najrazličnejše izmenjave s Slovenijo, Jugoslavijo ter ostalimi deželami srednje Evrope. V ta proces so zelo pozitivno posegla še nova, sedaj že tradicionalna kulturna srečanja v našem mestu, kot »Mitteleuropa« zborovanje in mednarodno tekmovanje pevskih zborov »Seghizzi«. Led je bil uspešno prebit, duhovi so se začeli oplajati ob novih sokovih neusahljivega kulturnega toka evropske civilizacije.

Ne moremo mimo dejstva, da igra pri vseh teh poskusih zblíževanja skoraj odločilno vlogo tudi mednarodni položaj sam. Gorica je v geopolitičnem pogledu postavljena prav na rob držav zahodnega bloka demokratičnih parlamentarnih držav. Vsaka sprememba v političnem ravnovesju utegne seveda radikalno spremeniti tako ravnotežje in s tem temeljito prevreči vse možnosti novih perspektiv sodelovanja med Vzhodom in Zahodom. Mednarodne politične krize so zato nepredviden faktor v tej dialektiki idej, ki se je zdaj pri nas začela. Ob letošnjih češkoslovaških tragičnih dogodkih se je spet pojavila nevarnost — ki še ni docela izginila — o možnih premikih velesil na škodo sedanjega stanja ali celo na skrajno negativne posledice na naši meji sami.

Mimo vseh teh pomislekov in hipotetičnih možnosti se je pa tudi v letošnjem letu kulturna vloga našega me-

sta v pogledu posrednika med kulturami srednje Evrope zelo pozitivno odvijala. Pri tem ne bomo zajeli samo zgoraj naštetih prirediteljev, temveč bomo skušali obseči nekaj utrinkov iz kulturne pozornice na tem področju. Zgoraj omenjena češkoslovaška kriza je v našem mestu silno neprijetno odjeknila, še posebej v zvezi s pristrnimi odnosi, ki so se razvili med Čehi in Gorico že od lanskih kulturnih srečanj sem. Prav ob letošnji češki katastrofi je Gorica ponovno sprejela med-

FERVIDUS

Črešnje so rdače

*Crni ti kosi, ej, kam bi se deli,
zletajo, žvižgajo v drage, v snežake,
črešnje so rdače, že črešnje so rdače —
urno podeš se kot bi obnoreli:
Gostija! Gostija!*

*Brici veseli, vsi nunci in nune
božajo črešnje, se lomijo veje
čufere, cepik, drugobirenc — kdo šteje?
Delajo kmetje, velike račune:
Kupčija! Kupčija!*

*Pesnik pod črešnjami pesmico snuje;
ali so slajše od ustnic deklških,
rdečih rubinov na licih deviških?
Joj! Lep spomin je že šel čez Vrhujce:
Poezija! Poezija!*

NARECJE: drage — podolžne brajde; snežake — snežeče; čufarce, cepike, drugobirenc — vrste črešenj; Vrhujce — Vrhovlje.

se — in to še z večjo toplino — odlične pevce iz Prage, ki so s svojo pesmijo že triumfirali na mednarodnem tekmovanju v Arezzu par dni prej. »Kühniv Smišeny Sbor« iz Prage je ponesel goriškemu občinstvu svojo izbrušeno pesem, toplo in izrazito podano, v kateri je izzvenela vsa priznana višina češke glasbene šole. V pesmi pa smo lahko tiste dni občutili še posebno sublimacijo žrtve in odpora ter odpovedi Čehov in Slovakov, ki so prav v duhovnem svetu iskali utehe za tragični pokop lastne svobode. Zato smo z religiozno zavzetostjo poslušali na primer Brahmsove motete ali moderno ekspresivno silo v Vranovem velikem motetu »Lauda Sion«. Vsem udeležencem, ki so bili 27. avgusta zbrani v slavnostni, takrat premajhni dvorani deželni stanov na goriškem gradu, bo ostal v trajnem spominu sprejem praškega komornega zbora. Enako tudi njih srečanje z goriškimi prijatelji, ko so lahko v odprtem pomenku razkrili svoja upanja in strah pred bodočnostjo z željo, da bi se nekoč kmalu srečali v svobodni Pragi...

Podobne vtise lahko zabeležimo malo kasneje z gostovanja v Gorici drugega češkega pevskega zbora. Akademiki iz Brna na Moravskem so zopet prinesli predvsem umetniško bogastvo svoje pesmi, enako pa še visoko humano poslanico zatiranega naroda v svobodni svet. Njih pesem sama, naj je bil to Dvorakov spev ali Sukova elegija ali motet Krištofa Haranta s Polžic ali cerkvena glasba Da Victorie — se je spremenila v transfiguracijo Lepote, ki je preko grl mladih visokošolk in visokošolcev zadonela v znamenju najvišjega spoštovanja duhovnih vrednot, prijateljstva in svobode.

Mnogo je še drugih področij, na katerih skuša Gorica uveljaviti svojo evropsko zavest, jo ne samo razvijati na ravni omejenih skupin razumnikov, ampak tudi popularizirati v čim širšem krogu. Sem spadajo nedvomno »Srednjeevropska kulturna srečanja«, ki so letos doživela že tretjo izdajo. Po prvih dveh letih, posvečenih poe-

ziji oziroma prozi so letos predstavniki Avstrije, Jugoslavije (Slovenije), Italije, Češkoslovaške, Madžarske in Zahodne Nemčije obravnavali vlogo ljudske tradicije na različnih področjih umetniškega ustvarjanja.

Poleg tega se tudi javne ustanove zanimajo za razširitev znanstvenega raziskovanja družbenih vprašanj v mednarodnem okviru. V to zamisel spada načrt o ustanovitvi Mednarodnega inštituta za sociologijo, ki bo imel sedež v našem mestu in bo gotovo pripomogel k študiju in reševanju etničnih problemov na tem mešanem področju. Med slične pobude lahko uvrstimo Inštitut za Vzhodno Evropo s sedežem v Trstu. Vse take iniciative lahko mi Slovenci danes samo pozdravljamo.

Pred kakšnimi nalogami pa se znajde danes slovenski izobraženec v zamejstvu ob vseh teh perečih vprašanjih,

---

ZDRAVKO (Iz Slovenske Benečije)

Ločitev

*Pred možom je stala,
otroka držala,
ko roko mu dala,
je tiho jokala.*

*K mašini stopila.
»Oj, z Bogom!« upila
in očesa si krila,
ko se je zganila.*

*Po cesti zdaj gleda,
jo groza obseda.
Ločitve ji veda
se v srce zaseda.*

*V samoto neznano
odkriva ji rano,
za vdovstvo prerano
dobila bo hrano...*

*Ni večega zločina,
za ženo in sina:
ko odhod ženina
pogreša družina.*

---

ki mu jih realnost iz dneva v dan zastavlja? Tudi mi zamejski Slovenci ne moremo ostati ravnodušni v tem zanimivem procesu za evropsko zблиžanje in lahko v tem oziru podvzamemo različne korake. Dandanes bi morala predvsem naša študirajoča, zlasti akademska mladina, najti prepotrebne stike z evropskimi tokovi. Treba jo je usmeriti v to načrtno vključevanje s pripravo na študijska potovanja po Evropi. Seznanji naj se z delovanjem evropskih univerz in institucij, saj je nešteto prilik za to po zelo ugodnih pogojih od strani mednarodnih ustanov. Prav na tem področju lahko mnogo naredimo, da nas spoznajo tudi v širšem svetu. Ko sem pred nekaj leti v Parizu poslušal v palači na Quai Conti slavnostni govor bivšega francoskega ministrske-

ga predsednika Bidaulta v Društvu francoskih prijateljev Jugoslavije, me je kar presenetila njegova navdušena beseda o Sloveniji in zlasti o našem goriškem slavčku Gregorčiču. Poznajo nas torej tudi v velikem svetu, le sami moramo z našimi narodnimi problemi vedno v ospredje.

In prav s stiki z drugimi evropskimi narodi lahko tudi mi zamejski Slovenci opozorimo na naš obstoj, po drugi strani pa stvarno delamo za evropsko integracijo pri nas samih. Tega se zavedajo tudi pri večinskem narodu in še posebej v ambientu, v katerem sami živimo in delujemo. Zato naj bo naša naloga ta, da se bo tudi v Gorici že začeti evropski proces vršil in razvijal ob vzporednem in ne podrednem delovanju Slovencev in Italijanov.

Ob petdesetletnici prve svetovne vojne prinašamo črtico iz vojaškega življenja v naših krajih.

KORNEL ABEL

V jesenskih mesecih l. 1916 so bili hudi boji v Dolu med Jamljami in Doberdobskim jezerom. Črtica je vzeta iz knjige »Kras«. To je idilična slika med grozotami tistih težkih dni.

V porušenih Jamljah je živahen promet. Vozovi z ranjenci, sanitetni avtomobili, vrste sanitejcev in skupine lažje ranjenih se vleče neprenehoma od jutra do večera po vasi, ki je ni več. Stoji samo še cerkev z napol porušeni zidovi. Že pri Jamljah začne mrliško polje. Podnevi in ponoči pobirajo za to določene skupine strašno žetev. Izgube so bile pri napadih in prebojih v kotlini zelo velike. Kupi mrličev leže ob robu ceste proti Dolu. Daleč proti Doberdobskemu jezeru ležijo raztresena mrtva trupla. Izraz »smrtna košnja« je nazorno pokazan. Za sanitejce ni počitka. Se na večer drugega dne po bitki je v Jamljah polno težko

SRNICA

ranjenih, ki čakajo na prevoz. Tudi lahkih ranjencev, ki počivajo v zavetnih kotičkih, je mnogo.

Mrliče pokopavajo na pokopališču v Jamljah kar k drugim mrtvim. Tako pride marsikateri mrtev vojak pod nagrobni kamen, ki je namenjen drugemu, kar je seveda onemogočilo kasnejše ugotovitve. Nihče ne bo slutil, da so pod križem z napisom »Ivan Svec — umrl 1910« pokopani padli avstrijski in italijanski vojaki iz neke soške bitke. Ivana Sveca verjetno ni več med njimi ali pa le delno, saj so granate prej in slej temeljito prekopale pokopališče. Vojna ni prizanašala ne živim ne mrtvim.

Nasprotnik miruje. Tudi on ima več kot dovolj opravka s svojimi mrtveci in ranjenci.

Pozno zvečer se Jamlje le izpraznijo in tišina objame kraj.

Dva sanitejca se vlečeta, do skrajnosti zbita, brezbrizna za vse, mimo cerkve. Ob vodnjaku se ustavita. »Voda?« Vedra ni. Veriga visi v praznino. Na dnu vodnjaka se svetlika zeleno blato.

»Ali ne bi odložila nosil?«

Predno drugi odgovori, zaslišita, da nekje tožno ječi bitje, ki je nujno potrebno pomoči. Zopet in zopet se sliši tožeči glas, ki prihaja iz bližnjih ruševin. Krik se odbija od še stoječega zidovja, zdaj tu zdaj tam. Glas je pretresljiv, kakor bi kričal v veliki stiski otrok ali žival. Pozorno poslušata. Da, biti mora mlada žival.

»Kaj bi to moglo biti?«

? ? ?

Nenadoma zaslišita krik prav blizu: najbrž prihaja iz cerkve.

Krik se ponovi. Sedaj ni več dvoma: iz cerkve se sliši.

Kljub trudnosti, se radovedna obrneta k cerkvi. Glas prihaja iz razpokanega zidovja.

Cerkev je hudo poškodovana. Zvonik je razklan in obe polovici drži skupaj menda samo še čarovnija. Zvonovi so se odtrgali in padli kdove kam. Mogoče je tudi, da jih je požrla v zaledju kaka livarna topov. Prastaro in seženj debelo zidovje je doslej vzdržalo najhujše obstreljevanje. Streha je razbita in visi postrani v cerkev. Notranja oprema je vsa zdrobljena. Oltar še stoji. Pod oltarno mizo zeva velika votlina. Težak izstrelek je odkril grobnico pod oltarjem. V tej votlini se med ruševinami in gruščem nekaj giblje. Ponovno se sliši otožen krik kakor nekako vekanje. Ozka, nežna glava se giblje v poltemi, vitke noge brcajo okrog sebe. V votlini pod oltarjem je zelo mlada žival — srnica.

Tega nista pričakovala. Za božjo voljo, kako je prišla ta stvarca v jamejsko cerkvico? Kako je sploh zašla tako boječa in plašna žival v bojno črto pod granate? Pravili so sicer, da se skrivajo med grmovjem posamezne srne, vendar jih ni videl nihče. Sedaj je ena tu.

Skozi vdrti stranska vrata se preko razvalin približata oltarju. Prestrašena žival se trudi, da bi skočila iz votline. Zopet in zopet se z nogami upira v grušč, a ven ne more.

Vojaka prideta blizu in opazita, da je granatni drobec prebil živali zadnjo nogo. Žival ni mogla zbežati in si je poiskala zavetje v cerkvi.

Toda sanitejca nista ne boljša ne slabša od drugih vojakov. Kdove, ali sta kmeta ali meščana. Zaradi opravljanja z ranjenci nista postala nežnejša kakor sta bila prej. Ta krvavi posel človeka otopi. Videla sta že vse kaj drugega kakor prestreljeno nogo srne! In lovca verjetno tudi nista bila.

Od strahu in lakote napol mrtva srna jima je pomenila toliko kakor tele ali prašič: se pravi sveže meso in priboljšek k menaži.

Previdno se skušata splaziti v votlino. Eden od njiju izvleče bajonet in potiplje s palcem ostrino. Nekoliko top je sicer, a za zakol te majhne živali bo že dober. Žival ve, kaj nameravata. To nežno bitje sluti smrt. Napravi še zadnji obupni poskus za pobeg. Vse zastonj! Obupana nemočno položi glavo na stegnjene prednje noge in upre velike oči v vojaka. Prvi se pridrsa v votlino po grušču, drugi pa se vanjo nerodno prekopicne in že sta pri srnici.

Kaj sedaj? Zakaj se obotavljata? Zakaj se spogledujeta? Žival leži mirno. Lahko jo je zgrabiti. Kaj ju ovira? Nista posebno pobožna. Ovira ne more prihajati iz tega starega in razbitega zidovja, iz te cerkve, ki ni več posvečena službi božji. Ali je vzel vojaku nenadni padec željo do zakola živali? Ali ju morda ovirajo le ti prastari zidovi, ta razbita oltarna miza? V tej cerkvi so iskali in našli številni rodovi svojega Boga in duhovno tolažbo. Ali nanju učinkujejo njihove neštete molitve in žrtve?

Iz tega porušenega božjega pristana vejeta mir in svetost, ki objemata oba vojaka in prestrašeno trpečo žival. Moža imata neprijetne občutke. Kaj se dogaja v tej porušeni hiši božji?

Martin Krpan na cesarskem dvoru

Prizor iz II. dejanja igre »Martin Krpan«: cesarjeva služabnika prideta v krčmo na Notranjskem iskat Martina Krpana, da bi šel nad Brdavska

Prvi mehanično spravi izdrti bajo-net, drugi si drgne boleče kosti.

»Kaj napraviva s to živalco?«

»Kaj neki, obvezala jo bova in odnesla domov. To bo zabava. Saj je je sama kost in koža.«

Oba se zarežita in previdno prime-ta žival, ki piska od strahu in brca okrog sebe. Kljub odporu jo dvigneta iz votline. Nato ji skrbno obvezeta ranjeno nogo, kakor sta jih obvezala že premnogim ranjencem. Žival se umiri. Čuti, da ji pomagata in da ni več no-bene nevarnosti. Položita jo na nosila in v smehu odideta.

Pred cerkvijo se jima zaleti pod no-ge petelin. Ta je bil verjetno omam-

ljen ali pa sit življenja. Ujameta ga brez težave. To je plačilo za njuno usmiljenost. Te pa petelin ni deležen, ker mu nemudoma zavijeta vrat. Tako je pri žrtvovanju petelin nadomestil srnico, kakor je nekoč oven nadomestil Izaka.

Sedaj se končno odpravita domov.

Čuden pogled! Z nosil se po taktu korakov niža ali viša glava srnice. V istem taktu iz krušnjaka opleta sem in tja glava petelina.

Pri sanitetnem oddelku v zaledju že čez nekaj dni skače srnica po treh nogah. Imenuje se Roza in zabava ves oddelek.

Prevedel Z. J.

Igralci ljudske igre »Martin Krpan« z režiserjem V. Zaletelom

---

•Op. Uredništva: V letošnjem koledarju, žal, ni pregleda o kulturno-prosvet-nem delovanju preteklega leta na Tržaškem. Kljub ponovnim obljubam in zagotovitom — ga namreč nismo prejeli.

Kje je kaj

Kalendarij	1-27
Okrožnica Pavla VI. - HUMANA E VITA E	29-40
Slovenski Zavod v Rimu (<i>msgr. Maksimilijan Jezernik</i>)	41
Zgodba dveh Tinčev (<i>Joško Kragelj</i>)	50
Športno novinarstvo (<i>Branko</i>)	50
Nekaj misli o delu deželnege sveta (<i>dr. Drago Stoka</i>)	57
Zlatomašnik Ciril Sedej (<i>dr. Rudolf Klinec</i>)	61
Nemški katoliški shod v Essenu (<i>dr. Angel Kosmač</i>)	65
Ureditev vrta (<i>inž. Janko Košir</i>)	71
Skladatelj Laharnar (<i>Zorko Harej</i>)	73
Slovenski glas beneških Slovenju u Belgiji (<i>Albert Rejec</i>)	77
Msgr. Josipu Abram u spomin (<i>Joško Kragelj</i>)	88
Rastlinjaki (<i>inž. Janko Košir</i>)	89
Slovensko Alojzije višče v Gorici (<i>R. K.</i>)	92
Hromi Berto (<i>Joško Kragelj</i>)	93
Vipavski slavček pesnik Fran Žgur (<i>Marijan Bre celj</i>)	96
Zborovske skladbe Ivana Grbca (<i>Pavle Merku</i>)	99
Inž. Josip Rustja (<i>dr. Rudolf Klinec</i>)	102
Rimske toplice pri Timavi (<i>Zorko Harej</i>)	106
Izidi volitev maja 1968 (<i>Fran Mljač</i>)	109
Narodni Tabor v Brdih (<i>Fervidus</i>)	112
Obiski (<i>Vinko Beličič</i>)	119
Državnozbo rske in deželne volitve	140
Ivan Trinko ob 15-letnici smrti (<i>Joško Kragelj</i>)	143
Nekaj o ljudski knjigi (<i>P. K.</i>)	145
Iz nekdanjih časov (<i>Martin Jevnikar</i>)	148
Iz Ptuj na Madžarsko k ogrskim Slovencem (<i>Fervidus</i>)	156
Pred petdesetimi leti (<i>dr. Anton Kacin</i>)	164
Tržaško-goriško romanje na Bavarsko (<i>Jože Jurak</i>)	169
Zgodilo se je lani (<i>P. K.</i>)	174
Kulturna delavnost na Goriškem (<i>Jože Jurak</i>)	186
Dva spomenika (<i>M. K.</i>)	194
Gorica na pragu Evrope (<i>dr. Andrej Bratuž</i>)	199
Srnica (<i>Komel Abel - Prevod J. Ž.</i>)	201

Himna Slovenika (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	43
V votlini kumanske Sibile (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	46
Božič v tujini (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	48
Božična (<i>Severin Res</i>)	49
Nedelja v avgustu (<i>Mirko Mazora</i>)	54
Uporni krik (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	55
Prošnja (<i>Aleksij Jože Markuža</i>)	56
Moja pot (<i>Mirko Mazora</i>)	60
V središču (<i>Mirko Mazora</i>)	67
V zimo (<i>Mirko Mazora</i>)	68
Spet sem otrok (<i>Mirko Mazora</i>)	70
Rastejo na oknu tvojem (<i>Marijan Breclj</i>)	74
Ajda (<i>Marijan Breclj</i>)	76
Spomini (<i>Marijan Breclj</i>)	87
Pesem nagajivka (<i>Marijan Breclj</i>)	91
Ognjene snežinke (<i>Marijan Breclj</i>)	97
Zimska balada (<i>Marijan Breclj</i>)	97
Balada (<i>Marijan Breclj</i>)	98
Pesem o sv. Frančišku (<i>Severin Res</i>)	101
Frančišek in atomski vek (<i>Marijan Breclj</i>)	108
Slovenski pušlec nesi v Furlanijo (<i>Fervidus</i>)	111
Pri božičnem ognjišču (<i>Fervidus</i>)	147
Črešnje so rdače (<i>Fervidus</i>)	199
Ločitev (<i>Zdravko</i>)	200

